MAUPASSANT

le horla

fransızca'dan çeviren: serdar rifat kırkoğlu

AYRINTI

KLASİK

le horla

guy de maupassant

fransızca'dan çeviren: serdar rifat kırkoğlu
sunuş: fernand destaing
sonsöz: serdar rifat kırkoğlu

ayrıntı: 922 / klasik dizisi: 5

le horla / guy de maupassant

orjinal adı / le horla

fransızca'dan çeviren / serdar rifat kırkoğlu

sunuş / fernand destaing

sonsöz / serdar rifat kırkoğlu

yayıma hazırlayan / aslı güneş

son okuma / ozan k. dil

bu kitabın türkçe yayım hakları
ayrıntı yayınları'na aittir.

kapak illüstrasyonu / berat pekmezci

kapak ve görsel tasarımı / gökçe alper

dizgi / kâni kumanovalı

baskı: yazın basın yayın mat. tur. tic. ltd. şti.
çevre sanayi sitesi 8. blok no: 38-40-42-44
başakşehir / istanbul / sertifika no: 12028

birinci basım istanbul, ekim 2015 / baskı adedi 2000

isbn 978-605-314-027-6 / sertifika no.: 10704

ayrıntı yayınları basım dağıtım san. ve tic. a.ş.
hobyar mah. cemal nadir sok. no: 3 cağaloğlu - istanbul
tel.: (0212) 512 15 00 faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr
info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/AYRINTIYAYINEVI
facebook.com/ayrinti.yayinlari
instagram.com/ayrintiyayinlari

guy de maupassant

5 Ağustos 1850 tarihinde Fransa'da Dieppe'de doğan Maupassant asil bir aileden geliyordu; anne tarafından büyükbabası aynı zamanda ünlü Fransız yazarı Gustave Flaubert'in de büyükbabasıydı. 11 yaşındayken anne babası ayrılan yazar Normandiya'da büyüdü. 1869'da hukuk öğrenimine başlayan Maupassant çok geçmeden 20 yaşında Fransa-Prusya Savaşı'na gönüllü asker olarak katıldı. 1880'lerde 300 öykü, altı roman, üç gezi ve bir şiir kitabı yayımladı. 20'li yaşlarında yakalandığı frengi, yıllar geçtikçe akıl hastalığına dönüştü. 20 Ocak 1892'de gırtlağını keserek intihara kalkışan Maupassant Paris'te özel bir akıl hastanesine yatırıldı ve bir yıl sonra, 6 Temmuz 1893'te aynı hastanede öldü.

serdar rifat kırkoğlu

8 Ocak 1956'da İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde lisans, aynı üniversitenin Felsefe Bölümü'nde yüksek lisans çalışması yaptı. Edebiyat hayatına çeviriler yaparak girdi. 1981'de Jean-Paul Sartre'ın *Questions de Méthode* (Yöntem Araştırmaları) adlı kitabının çevrisiyle Yazko Çeviri Ödülü'ne layık görüldü. Maurice Blanchot, Milan Kundera, John Fowles, Julian Barnes ve daha pek çok yazarın yapıtlarını Türkçe'ye çevirdi. İlk romanı *Parodi Yaşamlar* 1994'te Yunus Nadi Roman Ödülü'ne layık görüldü. Öykü, deneme ve inceleme türlerinde de ürünler verdi. İlk öykü kitabıyla aynı adı taşıyan öyküsü *O Saatte, O Yerde* Almanca'ya çevrilerek *Türkische Erzählungen des 20. Jahrhunderts* [Yirminci Yüzyılın Türkçe Anlatıları] başlıklı derlemede yer aldı. 2008'de yayımlanan *Kitapların Şenlik Ateşi* başlıklı deneme kitabı 2009'da Memet Fuat Deneme Ödülü'ne layık bulundu.

le horla

"seçme öyküler"

içindekiler

sunuş
maupassant'ın hastalığı 11

öyküler
1- le horla 33
2- madam tellier'nin evi 45
3- yağ tulumu 82
4- gerdanlık 134
5- bayan hermet 146
6- m. jocaste 156
7- alçakgönüllü bir dram 162
8- misti / genç bir çocuğun anıları 169
9- alexandre 176
10- uyutma makinesi 183
11- korku 195
12- hindistancevizi 205
13- okşayıcılar 210
14- bir başarısızlık 216
15- katil 226
16- pencere 232
17- itiraf 240
18- şu morin domuzu bay oudinot'ya 249

sonsöz
guy de maupassant üzerine 264

ek
belgeler 273

maupassant'ın hastalığı

sanat ve edebiyata
her zaman tutkun
eric baret'ye...

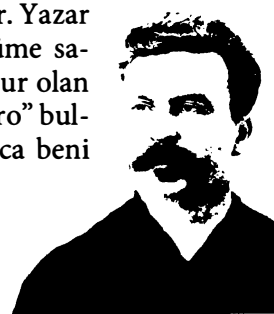
İşte, kuşku yok ki, örnek bir vaka. Çelişkilerle dolu, çizgi dışı bir mizaç; devasa bir yapıtın yaratıcısı, verimli bir romancı; aynı zamanda da acılı, ilerleyen, kaçınılmaz, deliliğe doğru giden bir sayrılığa yakalanmış büyük bir hasta.

Ölümün ilk sıkıntıları on yedi yıl önce baş gösterdiği için bitip tükenmez bir hastalık. Söz konusu hastalık 19. yüzyılın en saygıdeğer hekimleri tarafından gözlemlendi. Yarattığı ilgiyi yeniden alevlendiren yeni buluşlarla gündeme geldi.

Bu hastalığı sistematik bir şekilde inceleyerek bir tanıya varabileceğiz. Belki de, bu arada, dehasına bu hastalığın yol açıp açmadığını öğrenebileceğiz? Ama önce romancıyı ve yapıtını birbirinden daha iyi ayırt etmeye çalışalım.

hüzünlü bir boğa

Maupassant'ın mizacına erkeksilik egemendir. Yazar atletik yapılıdır ve sağlıklı, yakışıklı bir görünüme sahiptir. Denizcilik Bakanlığı'nda küçük bir memur olan Maupassant kendine çok geçmeden bir "anti-büro" bulmuştur: Seine'dir bu anti-büro. "On yıl boyunca beni

benden alan en büyük ve tek tutkum Seine oldu." Guy gerçekte, dostları Renoir ve Monet tarafından tablolara yansıtılan ve kendisinin de "Kır Partisi", "Paul'ün Karısı", "Suyun Kıyısında" başlıklı öykülerinde betimleyeceği Grenouillère adacığının yakınlarındaki, üzerinde sandalla gezintiye çıkılan ve dans edilen ırmaktan başka bir yerde yaşamamıştır.

Sabahleyin işe gitmeden önce ve akşam da iş çıkışında kano yapmaktan geri durmayan, yorulmak bilmez bir kürekçidir Maupassant. Dahası "İçkilerini sek içen, dört kişilik yemek yiyen, deliksiz uyuyan ve gerisini de benzer şekilde yapan bir tatlı su denizcisidir."

Gerisi dendiğinde Goncourt Kardeşler'in günce-lerinde dile getirdikleri gibi, model bir damızlık aygır akla gelir. Bu aygır önceleri Grenouillère adacığının hayvanlar âlemi üzerinde hükmetmiş, ama 1880'den itibaren, en gözde av hayvanları küçük kontesler ve sosyete kadınları olmuştur. Bununla birlikte, sona ermekte olan 19. yüzyılın bu sosyete tabakası özellikle kibar fahişelerden oluşmaktadır ve bütün bu kadınlar, yazarın sekreteri François Tassart'ın ifadesiyle, onu yiyip bitireceklerdir.

Guy, bu ateşli cinsel güç gösterilerinden fazlasıyla hoşlanır. Uçkurudüşükler Derneği'nin mensubu olup sefihler kliğine ve sofralarında aşktan ölünen Macchabées yemeklerine katılır. Serüvenlerini anlatmayı çok sever, nitekim bu özelliği ustası Flaubert'e, o "kocaman" kahkahasıyla, "hep kadınlar, seni gidi küçük domuz" dedirtecek ve bazen de onu biraz daha sert bir ifadeyle, "fazla orospu, fazla kano, fazla fiziksel egzersiz" diyerek eleştirmesine yol açacaktır.

Oysaki, Maupassant hüzünlü bir boğadır. A. Lanoux'nun yazdığı gibi,* "Her zaman parıltılı olan fiziğiy-

* Armand Lanoux, *Maupassant, le Bel-Ami*, Fayard, 1967.

le gitgide daha duyarlı hale gelen ruhu arasında kocaman bir anlaşmazlık vardır." Genç yaşlarından itibaren, hastalıklı bir duyarlılıktan mustarip görünür. Bunu kimden miras aldığı da ortadadır. Annesi, Laure Le Poittevin öteden beri sinir hastalığı çeken, cazibeli bir kadındır. Hastalığı otuz altı yaşına doğru egzoftalmik guatr, içdaralmaları ve sinir krizleriyle birlikte kendini gösterir.* Hastalık kırk yaşından sonra daha ciddileşmiştir. Oğlunun anlatımlarından, annesinin fazla miktarda kloral ve laudanum kullandığını ve hatta "bardak bardak" uyuşturucu maddeler içtiğini biliyoruz.

Laure'un erkek kardeşi Alfred le Poittevin, Guy'in doğumundan iki yıl önce ölmüştü. Ne var ki arkasında bıraktığı efsane, romancının çocukluğunu kaygı dolu bir kötümserlikle belirlemiş olmalıdır. A. Lanoux bize, onun, Schopenhauer'ın izlerini taşıyan bir Byron, kimi zamanlar sanrılarında kendi yanında ikizini gören bir sefih olduğunu söylemiştir.

Bu ailevi etkilere Maupassant'a esin veren kişilerin etkilerini de eklemek gerekir. Aile dostu Flaubert, ona derin kökleri olan mizantropisini esinlemiştir. Fécamplı İngiliz şairi Swinburne, onu çok geçmeden uyuşturucuyla tanıştırdığı Maupassant'a alışılmadık ve ürkünç olandan hoşlanma zevkini miras olarak bırakır. Öyle ki Maupassant bütün ömrü boyunca hep aşırı duyarlı biri olarak kalacaktır.

Gizemli olandan hoşlanması belki de kökeninin belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bugün hâlâ Fécamp'da mı yoksa Miromesnil Şatosu'nda mı doğmuş olduğunu kesin olarak ileri sürülememektedir. Gerçek

* Egzoftalmik guatr ya da Basedow hastalığı büyük bir boyun ve irileşen gözlerle karakterize olur. Nedeni çoğu kez uğranılan sinirsel şoklar olup kimi zaman da bunlara psişik sıkıntılar eşlik eder.

babasının da Gustave de Maupassant olmadığı düşünülmektedir. Guy o zaman Gustave Flaubert'in mi oğluydu? Bu pekâlâ mümkün. Her ikisi de söz konusu benzerliği pekiştiren sağlıklı bir yakışıklılığa sahiptiler. Özellikle birbirleri için enikonu sevecen duygular taşıyorlardı. Ustasına şu sözleri yazan Guy'dir: "Böyle konuşmamı bağışlayın, ama sizinle sohbet ederken, çoğu kez tanımadığım amcamı duyarmış gibi oluyorum." Ve öğrenci bir gün Flaubert'den *Ermiş Antonius ve Şeytan*'ın, adına imzalanmış bir kopyasını alacaktır: "Oğlum gibi sevdiğim Guy de Maupassant'a."

Laure de Maupassant'la Flaubert'in mektuplaşmaları insanı daha da şaşırtmaktadır. 1873 tarihli bir mektup görünüşe bakılırsa çok sevecen bir tondadır: "Delikanlı kalben ve ruhen sana ait ve ben de onun gibi, şimdi ve her zaman tamamen seninim. Hoşça kal, sevgili dostum. Seni bütün varlığımla kucaklarım." Hiç kuşku yok Laure bütün hipertiroit hastaları gibi genellikle taşkın mizaçlıydı, ne var ki yirmi yıl sonra, oğlunun ölümünden üzerinden birkaç ay geçmişken, A. Lanoux'yu düşüncelere sevk edecek bir dil sürçmesi yaşanacaktır. Guy'in her zaman ölmeden toprağa gömülme korkusunu açıklamak üzere şöyle demiştir Laure: "Kafasında hep bu düşünce oldu ve Rouen'da, sevgili babası... zavallı Flaubert'in cenazesine katıldığında..."

Bununla birlikte bu küçük nüanslar birer kanıt sayılmaz ve söz konusu problem üzerinde ısrarla duran biyografi yazarları hiçbir zaman tartışılmaz nitelikte bir işaret bulamamışlardır. Ve Flaubert'in ilginç davranışı karşısında daha da duraksamaktadırlar. Flaubert Fransa'dan Guy'in doğumundan tamı tamına iki yüz seksen gün ya da iki yüz seksen altı gün önce ayrılmadı mı?

Tamı tamına bir gebelik süresi! Ve onu 1867'de, yeniden görmek üzere on yedi yıl beklemedi mi! Edouard Herriot ile birlikte şu sonuca varmakla yetinelim biz: "Eğer Flaubert'in oğlu değilse, buna üzülürüm."

Öyle ya da böyle, hayatının gizine nüfuz edilmeye çalışılmasından nefret ediyordu Maupassant. "Grili Hanım" öyküsü zihinleri bir hayli kurcalamış, "Hünsa Gisèle'in Defteri" ise bu konuda bir hayli mürekkep döktürmüştü. Maupassant'ın daha sonraları, 1884 ile 1887 arasında, hiçbir zaman tanımadığı üç gayrı meşru çocuğu oldu: Lintzelmann'lar. Romancının kitaplarında sürekli olarak kendini gösterecek olan gizem zevkini belki de kendi hayatından almış olduğunu anlamamıza olanak veren sayısız ayrıntı.

Bir bütün olarak, aşırı duyarlılık, kötümserlik, iç sıkıntısı, gizem Maupassant'ın karakterinin ana hatlarını oluşturmaktadır. Ama bu, aynı zamanda gelecekteki yazınsal başarılarının da üzerine oturduğu denklemdir.

öykünün ustası

Çünkü yapıt yaşam kadar zengindir ve onun üzerinden kopya edilmiş gibidir. Maupassant kendisine yakıştırılan metres sayısı kadar, üç yüzün üzerinde öykü kaleme almıştır. Gençlik anlatıları su kıyılarının şiirini terennüm etmiş, olgunluk eserlerinde gizemli ya da fantastik hikâyeler anlatılmıştır, ama bunların hepsi de kadınlardan söz etmiştir.

İlk öykülerinin tamamında su öğesi egemendir. Çocukluğunu geçirdiği Etretat'da olduğu gibi soğuk, berrak ve mavi sularla kaplı denizi betimlemiştir. Sonraları ılık ve yatıştırıcı suların peşine düşmüş ve daha sonraları ise kabarcıkların çıplak bacaklarını okşadığı kaplıca kaynaklarının sularıyla hemhal olmuştur.

Mont-Oriol romanında gözler önüne serdiği, bu kaplıcalarda toplanan aylak sosyete takımıdır.

Ama öykülerinde dile getirdiği özellikle Île-de-France'dır, Argenteuil ya da Grenoullère yakınlarında, Bougival ile Marly arasındaki Seine kıyıları, sarmaşık bitkiler ve kamışlardan oluşan karmakarışık bitki yığınları, geniş çayırlara sahip adalar, küçük çağlayanlarla kaplı vadiler, su tavuklarının yüzdüğü göller, ırmağın küçük sakin kolları üzerine konmuş olan eski değirmenler.

Yavaş yavaş, öykülerini gizem doldurur. Betimlemeler yerlerini yoğun, dramatik duygularla doldurmakta yetkinleştiği garip hikâyelere bırakır; bize ister aşığının saygınlığına gölge düşürmemek için tahıl ambarından atlayan güzel Hortense'ı betimlesin, ister oğlu tarafından aşığının kollarında yakalanan kadını dile getirsin, isterse dişisini kurtarabilmek için kendini tüfeğin üzerine atan bağırtlak kuşunun tiz haykırışlarını tasvir etsin bu betimlemeler son kopuş notasına dek giderek artan bir ritimle kâğıda aktarılır.

Bir konu Maupassant'ın zihnini bütün öteki konulardan daha fazla işgal eder: piç olma konusu. Gizlice çocuk sahibi olduğu için papaz olmayı seçen şu adamın öyküsü olsun, baştan çıkarılmış ve çocuğunu doğururken ölmüş şu han hizmetçisinin öyküsü olsun, kendisinden olmadığını öğrendiği güne dek oğlunu şefkatle seven şu babanın öyküsü olsun bu gayri meşru çocuk izleği üzerine yirmi kadar öykü varyasyonu yapmıştır.

Yaşı ilerledikçe, fantastik öğeler yapıtlarında en büyük yeri kaplar. Bu öğe, kâh, dört kızıyla birlikte denizin gelgit hareketine yakalanan bir İngiliz'in iç sıkıntısı olur; kâh bir orman korucusunun, çocuklarının baltalarla silahlanmış olarak, evin içinde düşmanı beklerken

duydukları korkunun dramı olur. Ya da, suyun dibine atılmış ve ucunda yaşlı bir kadının cesedinin takılı olduğu çıpanın konu edildiği ürkünç bir hikâyedir. Yahut bu, iyi eğitilmiş dişi köpeğini oğlunun katilinin üzerine salan bir sakatın inceden inceye planladığı şiddet dolu bir intikam öyküsüdür. Maupassant öykülerinde her yerde insana ürperti veren, yavaş yavaş panik duygusu yaratan ve çoğu kez de sapkın veya iç karartıcı bir dokunuşla örülen ağır bir atmosferi egemen kılar.

Yapıtlarında kadınlar, elbette, her yerde mevcuttur. Öncelikle, Grenoullière'in bütün katmanları; yüzsüz bakışlı çamaşırcı kadınlar; göğüslerinin ve kalçalarının çifte ayartısını sergileyen ve en önemsiz sözlerini espri olarak gördükleri eğlenceli bir tuhaflıkla çeşnilendiren kızıl saçlı uzun boylu kızlar. Ama aynı zamanda erdem yoksunu kentsoylu kadınlar, yüce gönüllü randevuevi kadınları; güzel kokulu, ketum harem kadınları; sadist kadınlar ve erkek düşkünü kadınlar.

Ve bilinmezin çekiciliğini taşıyan bütün şu yabancı kadınlar; gizem dolu Yahudi kadınlar, kaprisli bir nostaljiye sahip Slav kadınlar, ceylan kokulu Müslüman kadınlar. Kısacası, zevkine göre baş döndürücü ve zehirli bir sıvıyla doldurduğu ama ona bu müstesna erkeksiliğini pahalıya ödetecek olan çekilmez ve çıldırtıcı dişil öğe.*

Suyla, gizemle, fantastikle ve... kadınlarla dolu bütün bu öyküler devasa bir yapıtı oluştururlar. Yakın bir zamanda yapılan bir incelemede Maupassant'ın yapıtları arasında üç yüz öykü ve anlatı, yedi roman, üç yolculuk kitabı, bir şiir kitabı, çok sayıda tiyatro piyesinin kaydına ulaşılmıştır ve bunların yanı sıra çeşitli mektuplaşmala-

* Albert Marie Schmidt, *Maupassant par lui-même*, Seuil, 1971.

rını ve *le Gaulois*'da çıkan iki yüz gazete kroniğini de unutmamak gerekir. Maupassant, düzenli olarak, her sabah saat sekizden on bire kadar yazma alışkanlığı edinmişti; yılda üç kitap çıkarmak gibi baş döndürücü bir ritimle yazıp yayımladığını göz önünde tutmalı!

1880'den sonra, birdenbire, "Yağ Tulumu"nun yayımlanmasıyla üne kavuştu. Şan şöhret ona zenginliği ve kadınları getirdi. Ama aynı zamanda, fena halde ıstırap çekmeye başladı. Dolayısıyla ıstırap ve şan şöhreti aynı zamanda tanımış olmalı. Nitekim gözler önüne sunduğu vaka bu bakımdan bir örnek oluşturuyor. Yaşamını yavaş yavaş bir cehennem azabına çeviren bu hastalığı çözümlemeye girişelim.

iyi tedavi edilmemiş bir hastalık

Maupassant'ın ilk sıkıntıları 1877 tarihli gibi gözüküyor. Ocak ayında, Turgenyev'den gelen bir mektup, bize şunu bildirmekte: "Zavallı Maupassant vücudunun bütün tüylerini kaybetmekte." Acaba bütünsel bir tüy dökülmesi (alopesi) mi söz konusu, yoksa yer yer tüy döküntülerine yol açan bir saçkıran mı? Rahatsızlığını on sekiz ay sonra annesine itiraf etmesine karşın bunu tam olarak öğrenemeyeceğiz. Ama Mart 1877'de arsenik ve potasyum iyodür tedavisine başladığını ve mide yanmalarından ötürü bu tedaviyi ertesi yıl bıraktığını biliyoruz.

Bununla birlikte kafasını kazan gibi yapan ve onu bir saat boyunca kesintisiz okumaktan alıkoyan müthiş migren ağrıları çeker. Hiç kuşkusuz bu nedenle tedavi araçlarını çoğaltıp yan yana Gibert şurubu, Ricord hapları, Van Swieten likörünü bir arada kullanır. Çalıştığı yerin hekimi, ona kükürtlü su tedavisi görmesini salık

verir. Maupassant koyulan bütün tanıları ve ona önerilen bütün tedavileri kabul etmiş gibi görünmektedir.

1880'de, göz rahatsızlıklarından yakınır. Flaubert'e yazdığı bir mektupta şöyle demekte: "Sağ gözümle hemen hemen artık hiç görmüyorum... uzun sözün kısası, bu gözümü kapatarak yazabilirsem pek az yazabiliyorum." Mart ayında şunu belirtir: "Sağ gözümde bir uyum felci var, Abadie bu arazın hemen hemen iyileşmez olduğunu düşünüyor." Bu tanı hoşuna gitmez, öyle ki çok geçmeden Profesör Rendu'ye danışır ve Rendu onu yatıştırır. "Abadie'nin patolojik durumumu hiçbir şekilde aydınlığa kavuşturmadığı kanısında. Ona göre ben annemle aynı hastalıktan mustaribim."

1882'de, şaşı bakma arazından ötürü göz hekimi Landoldt'ya başvurur, ama bu araz onu fazla etkilemiş gözükmemektedir, çünkü dostu Pinchon'a yazdığı bir mektupta içinde bulunduğu durumla dalgasını geçer:

"Bu benim yazım mı diye şaşırıp kalma. Bir gözüm diğerine Zola diyor." Landoldt Maupassant'ın sıkıntılarını titizlikle fişlerine kaydedecektir. Sol gözbebeğinde büyüme olduğunu ve aşağı doğru uç oluşturarak üçgen biçiminde deformasyona uğradığını belirtir. Buna karşılık, sağ gözbebeği, daralmıştır. Gözbebeklerindeki bu eşitsizlik altı yıl süreyle her yıl yapılan muayenelerde doğrulanır.

Bu göz rahatsızlıkları Maupassant'ı özellikle hırçınlaştırır. Yaşamı gitgide bir cehenneme döner. Çektiği müthiş migren ağrıları sürekli bir dengesizliğe yol açmaktadır; bir kaplıcadan diğerine gider durur çünkü her bir kaplıca ona termal kaynakların baş ağrılarını dindirecek tek çare olduğunu yinelemektedir. Sıcak hava iyi gelir diye Cezayir'e bile gidecek, ancak derdine yine çare bulamayacaktır.

Kadınlar artık hayatında aynı öneme sahip değildir, onların yerini uyuşturucu ilaçlar almıştır. *Erotoman* gitgide daha *eteroman* olur, diye belirtir A. Lanoux. Maupassant bize eter koklayarak yaşadığı ilk sarhoşluğu anlatmıştır: "Yavaş yavaş içime çekmeye başladım... zihinsel yetilerimin iki katına çıktığını anlıyor, hissediyordum... üstün bir varlıktım." Ancak, çok geçmeden, esinini eter koklayarak bulmak amacıyla çok fazla kullanmaya başlar. Onu yeni romanı *Pierre ile Jean*'ın başarısından dolayı kutlamak isteyen meçhul kadına şunu itiraf eder: "Tek bir satırı yok ki eterle sarhoş olmaksızın yazmış olayım... İki saat boyunca, tümüyle delirmiştim."

1888'de, Doktor Landoldt yeni bir semptomun ortaya çıktığını belirtir: Maupassant'ın gözbebekleri artık ışığa tepki vermemektedir. İki yıl sonra, uzman daha kesin bir dille konuşur. Sağ gözbebeği daralmış, sol ise büyümüştür; her ikisi de aynı yöne doğru yakınsama yapmaya tepki verirler, ama ışığa tepki vermezler. Biz bu tutarlı göstergebilimi selamlamadan geçmeyelim. Bu ayrıntılar her hekim için kaçınılmaz olarak Argyll-Robertson semptomunu çağrıştırmaktadır. Semptomun iki babası onu 1889'da betimlemişler, ama bunun kendisinden ancak yarım ağızla söz edilen bulaşıcı bir hastalığın tartışılmaz habercisi olduğundan kuşkulanmamışlardır. Bu hastalık frengidir!

***

Frengi 1880 ile 1890 arasında hâlâ pek bilinmiyordu. Hem her yerde görülüyor, hem de hiçbir yerde ortaya çıkmıyordu. Başlıca belirtileriyle ona yol açan mikrop bilinmiyor, frengiye kestirme ve hayalci bir tutumla yak-

laşılıyordu. Guy de Maupassant deliliğe gitgide gömülürken, 19. yüzyılın son on yılında hastalığın tanısı ve tedavisi yolunda ilerleme kaydeden iki ad oldu. Öncelikle Babinski, birkaç yıl önce Argyll ve Robertson'ın betimlediği belirtilerin bir tek frengide ortaya çıktığını ileri sürdü. Daha sonraları Fournier, onu üne kavuşturan bir incelemede* kendi tedavi yöntemini ortaya koydu; bu yöntem elinde hastalığa karşı sadece iki silah bulunduruyordu: cıva ve iyot. Fournier özellikle uzun süreli bir tedavinin gerekliliği üzerinde ısrar ediyordu. Ciddi hasarlara yol açmak pahasına birkaç ay boyunca kuvvetli dozlar almak söz konusu değildi. Cıva ve iyot tedavisini, kesintili kürler şeklinde, ama iki yıldan fazla bir süre boyunca sürdürmek gerekiyordu.

Bu görüşler 1880 ile 1890 arasında hâlâ yürürlükte değildir ve hekimlerin hasta Maupassant'ın çevresinde yaptıkları valste üzücü bir yan vardır. Onun önce dolaşım rahatsızlığı çektiği düşünülür; bir yıl sonra, doğuştan gelen göz rahatsızlıklarından ve bir süre sonra da görüş bozukluklarından kaynaklanan migrenden söz edilir. Ve bu vals sürüp gider.

Potain nikotin zehirlenmesine, Robin geleceği olmayan bir kazaya, Déjerine nevrastenik ya da histerik bir hikâyeye inanır. Ve sırada Grancher'nin, Bouchard'ın, Dieulafoy'nın, Charchot'nun görüşleri vardır. Bir tek Abadie gizemli ve iyileştirilmesi zor bir hastalığın sözünü eder ama lafını dinletemez.

A. Lanoux'nun merak ettiği gibi, dehşetengiz bir körler balesi midir bu? Bron Akıl Hastanesi'ne kapatılmış olan Guy'in erkek kardeşinin ortaya koyduğu örnek onları aydınlatmaz bile. Belki de bir an frengi olasılığına

* Alfred Fournier, *Traitement de la syphilis*, Rueff et Cie, éditeurs, Paris, 1891.

inanmışlar, ama tedavinin etkisizliği karşısında görüşlerinden çabucak uzaklaşmışlardır. Aralarından hiçbiri de 1877'de tavsiye edilen cıva friksiyonlarının, Van Swieten likörünün, Dupuytren ya da Ricord haplarının yahut Gibert şurubunun yeniden kullanılmasını salık vermez. Bir cehalet midir bu?

Belki de yalnızca bir ketumluk. Hatta belki de gerçek bir suskunluk komplosu. 20. yüzyılın başında Lumbroso, Lagriffe, Lacassangne Maupassant'ın frengiye yakalanmış olabileceği varsayımını ortaya attıklarında, kalkanların da kalktığına tanıklık edilir. Maupassant'ın sırdaşı Pinchon mektup yazarak bu varsayımı şiddetle protesto edecektir. Dostlarından bir başkası, Doktor Cazalis, görüşme yapmaktan kaçacaktır. Landoldt'ya gelince o, romancının hiçbir zaman bu hastalığa yakalanmış olabileceğini düşünmediğini, zaten hastalığa ilişkin karakteristik hiçbir belirti de taşımadığını ileri sürecektir.

Suskunluk komplosu bugün doğrulanmıştır. Maupassant bütün araçları kullanarak özel hayatının gizlerini halkın gözlerinden kaçırmaya çalışmıştı. Dostları da onun kararlarına saygı göstermek için çabaladılar. Özellikle iki önemli belgeyi titizlikle gizlediler.

Landoldt'nun notları G. Normandy tarafından ancak 1926'da yayımlandı.* Göz hekimi hastasının göz rahatsızlıklarının "vakaların yüzde 80'inde pekâlâ sinir sisteminde ortaya çıkan bir frengi olasılığı tanısına, vakaların yüzde 40'ında ise genel felç olasılığına karşılık gelebileceğini" kabul ediyordu. Landoldt'nun durumu anlamış olduğunu düşündürten önemli bir belge!

Ama dahası var. Bugün, Guy de Maupassant'ın dostu Pinchon'a yazmış olduğu bir mektup elimizde. Ölümün-

* G. Normandy, *La Fin de Maupassant*, Albin Michel éditeur, Paris, 1926.

den elli yılı aşkın bir zaman sonra, 1948'de açığa çıktı, ama bütün kuşkuları ortadan kaldırıyor. İtiraf 2 Mart 1877 tarihli, romancı henüz yirmi yedi yaşında. Ancak, kullanılan dil şimdiden taşkın bir görünüm sunuyor.*

"Bende frengi var, yani gerçek frengi ha, şu sefil belsoğukluğu falan değil, halis muhlis frengi, I. François'nın öldüğü frengi. Ve ben bununla gurur duyuyor ve bütün burjuvaları hor görüyorum. Halleluia, bende frengi var: dolayısıyla, artık ona yakalanmaktan korkmuyorum."

Birkaç yıl sonra bir restoran için aşkın ve şarabın tehlikelerini terennüm eden ünlü bir dörtlük yazacaktır. Okurunu özenle uyarır:

Ondan gelir sarhoşluk, dikkat et şaraba
Sonra çekersin fazla ıstırap ertesi gün
Hele de dikkat et okşamaya
Yolda bulduğun kızları dün.

Apaçık olan şu ki, Guy neden söz ettiğini biliyordu... Ama hiç önlem almaz. Ve çok geçmeden frengi onu deliliğe sürükleyecektir.

maupassant'ın deliliği

Delilik sinsi sinsi 1887'de başlar. Romancı depresifleşir, sinir çöküntüsüne uğrar. Profesör Déjerine'ne muayene olmaya gider, doktor ona şunları söyler:

"Entelektüel bir sürmenaj bu: edebiyatçıların ve borsa çalışanlarının yarısı sizin gibi. Özet olarak, kürek çekmekten ve sonra entelektüel çalışmalarınızdan yorgun

* J. Lacassagne, *Guy de Maupassant et son mal, Albums de crocodile,* 1951.

düşmüş sinirler söz konusu; yani, sizde her şeyi bozan sinirden başka bir şey değil."

Gerçek karakter bozuklukları 1888'in ilk sömestrinde ortaya çıkmış gibidir. Maupassant kuşkucu ve alıngan biri olur, *Figaro*'nun yöneticisini bile tehdit eder. Ertesi yıl, erkek kardeşi Hervé, Bron Akıl Hastanesi'ne yatırılır ve Guy'in kardeşini ambulansa bindirmek için hastabakıcılara yardım etmesi gerekir.* Bu dramatik olay onu derinden şoka uğratır. Davalar yeniden başlar. Ev sahibiyle, sonra da yayıncısı Charpentier ile anlaşmazlıklara düşer. Hayatı gerçek bir cehennem azabına dönüşmüştür.

Şunları anlatır: "Gözlerimi kullanmamın imkânsızlığı... beni bir kurban haline getiriyor... Fena halde acı çekiyorum... uluyan bazı köpekler benim durumumu çok iyi ifade ediyor... Yazamıyorum, hiçbir şey görmüyorum. Hayatımın felaketi bu."

1891'de, annesine, yarım saat çalışır çalışmaz kafasındaki fikirlerin bulanıklaştığını açar. Yazın, İsviçre'de bulunan Divonne-les-Bains ve Champel kaplıcalarında bazı davranış bozuklukları ortaya çıkar. Maupassant her fırsatta övünmeye başlar. Üç köpeği ve üç pezevengi kaçırdığını, Divonne gölünün taştığını ve villasının ilk katına eriştiğini anlatır. Dorchain'in kulağına güzel bir Cenevreli kızla yaşadığı aşk serüvenlerini fısıldar, "Küçük bir kadın... çok iyiydim... iyileştim" der. Kasım ayında, Paris'te, sanrılar görür. Çıktığı gezintiler sırasında, gölgeler, hayaletler gördüğü olur. Cannes'daki doktoruna, "Bütün vücudunun, etinin ve cildinin, tuza battığını, dudaklarından iğrenç ve tuzlu bir sıvı aktığını" yazar.

* Guy, kardeşi Hervé'nin adının "akıl hastanesinde" ölmüş olarak anılmamasında ısrar edecektir.

1892'de, durum hızla kötüleşir. Ocak ayında, hayatına son vermeye kalkışır ve onu Doktor Blanche'ın kliniğine kapatmaları gerekir; burada megalomanisi iyiden iyiye belirginleşir. Mayıs ayında, sayıklamaya başlar, artık doktorunu tanımaz olur ve günün birinde bir çiçek tarhına bir ağaç diker: "Bunu buraya dikelim, gelecek sene küçük Maupassantlar buluruz" der. Güçten düşmesi kaçınılmaz biçimde sürüp gider. 1893'te, artık bunamıştır, kapatıldığı hücrenin duvarlarını yalar. Son nefesini temmuzda, kırk üç yaşındayken verir.

Özet olarak, uğradığı genel felç, altı yıl boyunca belirgin bir biçimde, otuz altıncı yaşıyla kırk üçüncü yaşı arasında ilerleme kaydetmiş olmalıdır. Genel hatları içinde hastalığın alışıldık tablosunu çağrıştıran klasik bir ilerlemedir bu. Penisilinin bulunuşundan beri bugün hemen hemen ortadan kalkmış olan felç, yüzyılın ilk yarısının klinisyenleri tarafından apaçık gözlemlenmiştir.

Sinirsel bir frenginin söz konusu olduğu, frengiye yol açan mikrobun beynin ve onun etrafını saran zarın üzerine yerleştiği biliniyor. Kural olarak geç tedavi edilmiş, iyi tedavi edilmemiş, yeterince uzun zaman tedavi edilmemiş frengi hastalarında ortaya çıkıyor.* Argyll-Robertson semptomu hastalığın en iyi kanıtı olarak gözüküyor, ancak dikkati çekenler de psişik rahatsızlıklardır. Megalomani ya da büyüklük çılgınlığı göz alıcı bir görünüm sunuyor, ancak ender rastlanıyor. Sayıklamalar genelde absürt, tutarsız, hareketli, çelişik özelliktedir. Hasta gerekli gereksiz şeyler satın almayı, olağanüstü tutarlarda harcamalar yapmayı artırır; projelerle dolup taşar, nezaketsizlikler yapar, görgü kurallarını unutur. Ama bazen de, depresyon ve sanrılarla birlikte melanko-

* A. Barbé, *La paralysie générale, Traité de Médecine*, Cilt XV, *système nerveux*, Masson, 1949.

li krizlerine yakalanır. Özet olarak, çok renkli özellikler taşıyan, ama ciddi, kaçınılmaz olarak üç altı yıl içinde ölüme götüren bir hastalık söz konusudur.

Bundan böyle, Maupassant'ın hastalığının takvimini oluşturmak şaşırtıcı ölçüde kolaylaşıyor: yirmi yedi yaşında kapılmış bir frengi mikrobu, otuzlu yaşlardan itibaren migrenler ve göz rahatsızlıkları, otuz yedi yaşında entelektüel bir çöküş, otuz sekiz yaşında megalomaniyle birlikte davranış bozuklukları, kırk iki yaşında kliniğe yatırılma ve kırk üç yaşında ölüm. Bütün bunlar olayların tamamen klasik şekilde cereyan ediş tarzı, ama romancı için temel nitelikte bir soruyu da ortaya koyuyor: Maupassant'ın dehasıyla yakalandığı frengi ya da delilik arasında bir ilişki var mı, yok mu?

frengi, delilik, deha

Daha iyi bir çözüm getirmek amacıyla iki problemi birbirinden ayıralım. Birinci soruya net bir şekilde yanıt vermeyi deneyebilir miyiz: Frengiyle Maupassant'ın yapıtları arasında bir ilişki var mı?

Elbette, şu noktada hiçbir kuşku yok: Romancının yakalandığı frengi edebiyat yapıtlarıyla aynı zaman dilimini paylaşıyor. Maupassant'ın bütün öyküleri, yazar hastalığa zaten çoktan yakalanmışken, yirmi altı ila kırk yaş arasında yazıldı. Bu, onun dehasını yaratan şeyin frengi olduğu anlamına mı geliyor? Bilimsel olarak, hiçbir şey bunu ileri sürmemize olanak vermemekte. Bu tür fikirleri yaymaya çalışanlar hiç kuşkusuz yetenekten yoksun bazı frengililer. Ancak şu da açık ki bütün frengi hastaları birer dahi değil. Çünkü frengi 19. yüzyılda ülkemizde en sık görülen hastalıktı, oysaki deha, hiç kimsenin bundan kuşkusu yok, en eşitsiz şekilde paylaşılan şeydir! Bir yanda kural, öte yanda istisna. Ne var ki böyle

şeylere sahip çıkmak daha kolay bir tutum. Bütün alkolikler Verlaine'e, bütün oğlancılar Rimbaud'ya ve bütün frengililer de Maupassant'a sahip çıkıyor...

Şimdi ikinci soruya yanıt verebiliriz: Delilikle Maupassant'ın dehası arasında bir ilişki var mı? Genellikle hemen hemen her yerde Maupassant'ın *Le Horla*'yı 1887'de kaleme aldığı dönemde zaten deli olduğu yinelenip duruyor. Bundan o kadar emin olamayız, çünkü yazarın bu öyküde geliştirdiği otoskopik görü* birkaç gençlik yapıtında zaten potansiyel olarak bulunuyordu. Göstermeye çalışmak istediğimiz de bu.**

Romancı yirmi beş yaşlarında, çok az bilinen ama bize önemli görünen bir öykü yazar: "Doktor Héraclius Gloss'un Yaşamı." Kahramanı kendi ikizini görmek gibi ilginç duyumlara kapılır. Evine dönüp de şöminenin karşısına oturduğunda, karşısında Héraclius'u görür. Bundan kuşkulanmak mümkün değildir, ta kendisidir o.

Sekiz yıl sonra yazılan "Deli" başlıklı öyküde, aynı izlek bir ayna sayesinde zenginleştirilir. Öykünün başkahramanı evine döndüğünde, ikizinin kendisini gözetlediğini bilir, ama arkasında bir ayna vardır. O zaman, şu ifadeyi kullanır: "Arkama öylesine hızlı dönerek doğruldum ki az daha düşüyordum; kendimi aynada görmedim, ayna boştu, ışıkla doluydu."

Ertesi yıl, "O" başlığını verdiği bir öyküde, sanrı gerçekten de otoskopik bir nitelik kazanır. Kahraman evine döner, bir arkadaşını görür, omzuna dokunmak

---

* Kendini incelemeye yönelik görü, vizyon. (ç.n.)

** Eric Baret, *Les rapports du génie et de la paralysie générale: à travers cinq contes et nouvelles de Guy de Maupassant*, Université de Dijon, 1978.

için ona doğru ilerler. Ama hayır. "Koltuk boştu; oturan kimse yoktu."

Bu ikizlik izleği Maupassant'ı uzun süreden beri bir saplantı halinde uğraştırmaktadır, ama ona en çarpıcı ifadesini 1887'de, otuz yedi yaşında yazdığı *Le Horla*'da verecektir. Bu kez, kahramanın kendi evi, insanın saçlarını dimdik edecek kadar perilenmiş görünür. Bir çiçeğin tek başına havaya yükseldiğini görmüştür, geceler günlerini yer bitirir. Bir süreden beri, sürahisinden birileri su içer; birisi ona bakar, dokunur, yoklar, kucaklar, onu boğar. Görülmez bir varlık vardır. "O, o, kafamdan hiç çıkmayan *Le Horla*. O benim içimde, benim ruhum oluyor; onu öldüreceğim."

Özet olarak *Le Horla*, romancının otoskopik türde ortaya koyduğu dördüncü yapıttır ve büyük yankı uyandırır. Okuduğu bu öyküden çok etkilenen bir arkadaşı ona bu kadar iyi betimlediği korkunun sonuçta sinirlerini gerip germediğini sorduğunda, Maupassant kahkahayı basar ve: "Sağlığım hiç bu kadar iyi olmamıştı" der. Ve *Le Horla*'nın elyazmasını editörüne gönderdiğinde, sekreteri Tassart'a şunu söyler: "Sekiz gün sonra, göreceksiniz bütün gazeteler benim deli olduğumu yazacak."

1887'de, Bel-Ami deli değildir.* Hiçbir zaman aklı bu kadar yerinde olmamıştır. Hatta kitabı bize deliliğin tam karşı kutbunda, korku sanatında bir doruk noktası olarak görünür. O bu sanatı yankı uyandıran bir canlılıkla, günümüzün polisiye filmlerini muştulayan bir gizem bilimiyle yerine getirmiştir. Bu sanatta amansız bir mantığa, dikkate değer olanı ifadedeki ustalığa

* Maupassant'ın 1886'da yayımlanan romanın başlığı olan *Bel-Ami*'ye [Yakışıklı Dost] gönderme. (ç.n.)

hayran olunabilir; bir başka deyişle, titizlikle işlenmiş bir üslup bütünlüğüne.

Öte yandan bu ikizlik izleği Guy de Maupassant'ın tekelinde değildir. Uzun süreden beri 19. yüzyılın en gözde konularından biri olmuştur. Edgar Allen Poe ve Alfred de Musset bu izleği daha önce Fransız Devrimi'ni ve İmparatorluk dönemini izleyen yıllarda kullanmışlardır. "Aralık Gecesi" şiirinin kahramanı hatırımızda:

Masamın önüne gelip oturdu
Siyahlar giyinmiş zavallı bir çocuk,
Bir kardeş kadar benzeyen bana.

Ne var ki engin *Sturm und Drang* [*Fırtına ve Çoşku*] hareketini yaratmış olanlar özellikle Alman Romantikleri'dir. Tiyatroları aracılığıyla, Hoffmann'ın *Fantastik Öyküleri* ile, Chamisso'nun *Gölgesini Kaybeden Adam* yapıtıyla, J.P Richter'in romanlarıyla melankolinin, geçmiş nostaljisinin ve zincirlerini koparmış lirizmin zafer kazandığı görülmüştür. Çocukluk tanrısallaştırılmış, maskeli balolar zevki yeniden canlandırılmış, düşler bilimi analiz edilmiş, Novalis'in intiharı, Kleist'ın trajik ölümü, Hölderlin'in bunaması yüceltilmiştir. Kişilik bölünmesi üzerine, bizde var olan ve bizi hırpalayan bu gizemli güç üzerine, *le Doppelgänger* üzerine, Robert Schumann'ın nişanlısı Clara'yı baştan çıkarmak için hakkında hikâyeler anlattığı ikiz izleği üzerine eğilinmiştir.

Demek oluyor ki Maupassant bundan, on yılı aşkın bir zamandır ve Romantikler de yüzyılın başından beri söz etmektedirler! *Le Horla* üzerinde fazla patırtı koparılarak, onun bir delinin eseri olduğu söylenerek durumun önemi unutulmaktadır. Aslında Maupassant'ın yeteneği ancak üç yıl sonra, 1890'da, son fantastik

öyküsü "Kim Bilir"i yazarken geriler. Yapıt kendini eleştirinin oklarına kolaylıkla terk eder. Sanat damarı o kadar iyi değildir. Konusu yer yer biraz sayıklamalıdır ve öyküdeki sanrılar bazen inanılmaz ve gülünç olur.

"Ve birdenbire kapımın eşiğinde bir koltuk, büyük okuma koltuğumu fark ettim, sallana sallana dışarı çıkıyordu. Bahçe yolundan uzaklaştı. Başkaları, salonumun koltukları, sonra alçak kanepeler de onu izliyor, kısa ayakları üzerinde timsah gibi sürünüyorlardı; derken, bütün sandalyelerim keçi gibi sıçramaya ve küçük tabureler tavşanlar gibi zıp-zıp gitmeye koyuldular. Piyanom, kuyruklu büyük piyanom gemini azıya almış bir atın dörtnala koşuşuyla geçip gitti."

Çoğu kez gerçekle bağını koparmış çizgi filmlerimiz bu izleği imrenerek kullanmışlardır. Evet. *Le Horla* ile "Kim Bilir" arasında, Guy de Maupassant'da bir yaratıcılık kopuşunun var olduğu gözükmektedir. Hastalığı beyne ulaşmıştır.

***

Bu arada şunu söyleyelim ki, Maupassant'ı alt eden genel felç, ötekiler gibi bir psikoz değildir. Çünkü iyi tedavi edilmemiş bulaşıcı bir hastalığın, bir yüzyıl önce ilerlemesinin nasıl durdurulacağı bilinemeyen frenginin sinirsel bir lokalizasyonudur sadece. Bu bakımdan gizemli bir öze sahip psikozların çoğundan çok farklıdır. Özet olarak, genel felç, delilik maskesi giyen bir sinirsel enfeksiyondur yalnızca, ama bu gerçek bir psikoz değildir. Bunun en iyi kanıtı da, ülkelerimizde penilisilinin bulunmasından beri ortadan kaybolma yolunda olmasıdır.

Nevrozlar, psikozlar. Bu zihinsel hastalıkların sanatla ilişkisi nedir? Psikiyatrlarda her zaman tutku uyandır-

mış olan yanıt, Jean Delay tarafından ayrıntısıyla şematize edilmiştir.* Ona göre nevroz çoğu kez yaratıcı özellikler taşırken, psikoz hemen hemen her zaman yıkıcıdır. Kişiliğin bir sapmasından başka bir şey olmayan nevroz duyarlılığı şiddetlendirdiği için verimlidir. Buna karşılık, kişiliğin bir çözülmesi olan psikoz, bireyi yıkıma götürdüğü için kısırlaştırıcıdır.**

Ve sanatçı hemen hemen her zaman bir nevrozludur. Kaygılıdır, ıstırap çeker, arzular duyar, kendini anlatmaya gereksinimi vardır. Bir nostaljiktir, bir melankoliktir, bir düşçüdür, bir başkaldırandır, bir duyarlı insandır; ve bütün heyecanlar iç daralmasını artırır. O zaman, kendini anlatmaya çalışır, kendini aşmak ister, kendi ötesine geçmek ister. Acı içinde, ıstırap içinde, iç daralması içinde yaratır.

Ama aradaki çizgiler her zaman bu kadar kesin çizilebilir mi? Bilimsel manikeizm her şeyi sınıflandırmayı sever ve bazen de bir hakikatin her zaman yalın olmadığını unutur. Bir yanda iyi öte yanda kötü, burada bir yaratım, orada bir yıkım yoktur. Yaratıcı olunabilir ama günün birinde de deliliğe sürüklenilebilir. Gérard de Nerval ile Robert Schumann'ın kişilikleri bu acılı ruhları çok iyi dile getirirmiş gibi gözüküyor bize. Bu ruhlar almaşıklı olarak dehanın mührüyle deliliğin mührünün izini taşıyor görünmüyorlar mı?

Maupassant'ın vakası bu zihinsel patolojinin iki yönünü iyice gözler önüne seriyor. Psikozu bulaşıcı kökenli olduğu için, tabloda ancak geç bir dönemde ortaya çıkıyor. Yazarı 1888'de değerden düşürüyor, 1890'da

---

* J. Delay, *Névrose et création*, Fransa ve Fransız dilinde psikiyatristler ve nörologlar 52. kongresi, Liège, 19-26 Temmuz 1954.

** Jackson daha o zamanlar şunu söylüyordu: "Hastalık hiçbir şey yaratmaz, ortadan kaldırır."

büyük yıkıma uğratıyor ve üç yıl sonra da hayattan alıp götürüyor. Ama bu, gençlik yıllarından itibaren, yeteneğinin varlık nedeni olan bir nevroz. Annesiyle dayısından hastalıklı bir mizacı, belki de doğumunun taşıdığı gizemle canlanmış "aşırı" bir duyarlılığı kalıt olarak aldı Maupassant. Hiç kuşku yok ki, yazma ve öyküleme zevkini, dehasının söz konusu kumaşı olan garip, alışılmadık, sapkın, gizemli ve fantastik sanatının kaynağını orada buldu.

Fernand Destaing
Dijon, Haziran 1978
La Souffrance et le Génie [Istırap ve Deha];
Presse de la Cité, Paris, 1980.

le horla*

Ruh hekimlerinin en ünlüsü ve en seçkini Doktor Marrande, üç meslektaşına ve doğal bilimlerle uğraşan dört bilgine, hastalarından birini görmek üzere, yönettiği akıl hastanesinde bir saat geçirmelerini rica etmişti.

Bir araya gelince dostlarına şöyle dedi: "Size şimdiye kadar karşılaştığım en tuhaf ve en kaygı verici vakayı göstereceğim. Zaten hastam konusunda benim sizlere söyleyecek bir şeyim yok. Kendisi konuşacak." Derken doktor zili çaldı. Hizmetkârlardan biri bir adamı içeri aldı. Adam bir kadavra zayıflığındaydı; bir düşüncenin kemirdiği bazı deliler kadar zayıf. Çünkü hasta düşünceler bedenin etini humma ateşinden ya da veremden daha çok yer bitirir.

Adam selam verip oturduktan sonra şunu söyledi: "Beyefendiler, niçin burada bir araya geldiğinizi biliyorum ve Doktor Marrande'ın benden rica ettiği gibi size

* *Le Horla* başlıklı öykünün bu versiyonu, yazarın ölümünden sonra yayıma hazırlanıp 26 Ekim 1886'da *Gil Glas* gazetesinde yayımlanmış ilk versiyonudur. Yaygın olarak bilinen 1887 tarihli ikinci versiyon günce şeklinde kaleme alınmıştır. Her iki versiyon da, bakış açıları farklı, iki bağımsız öykü kimliğini taşır. Dolayısıyla biri diğerinin taslağı sayılmaz. (ç.n.)

hikâyemi anlatmaya hazırım. Doktor uzun zaman benim deli olduğuma inandı. Bugün bundan kuşku duyuyor. Bir süre sonra hepiniz, ne yazık ki benim için, sizler için ve tüm insanlık için benim de sizler kadar sağlam, berrak ve açık görüşlü bir kafaya sahip olduğumu öğreneceksiniz.

Ama ben söze olguların kendilerinden başlamak istiyorum, bütün yalınlığıyla olgulardan. İşte onlar:

Kırk iki yaşındayım. Evli değilim, sahip olduğum şeyler belli bir lüks içinde yaşamak için yeterli. Seine kıyılarında, Rouen yakınlarındaki Biesard'da bir evde oturuyordum. Avı ve balık tutmayı severim. Arkamda, evime tepeden bakan büyük kayalıkların üstünde, Fransa'nın en güzel ormanlarından biri olan Roumare ormanı ve önümde de dünyanın en güzel ırmaklarından biri vardı.

Oturduğum yer geniş, dış cephesi beyaza boyalı, güzel, eski bir ev; size demin sözünü ettiğim devasa kayalıkları tırmanarak ormana kadar çıkan harika ağaçlar dikili büyük bir bahçenin ortasında bulunuyor.

Ev personelim bir arabacı, bir bahçıvan, bir erkek oda hizmetçisi, bir aşçı ve aynı zamanda gündelikçilik de yapan bir çamaşırcıdan oluşuyor ya da daha doğrusu oluşuyordu. Bütün bu insanlar yaklaşık 16 yıldır benim evimde yaşıyor, beni, evimi, yöreyi, bütün çevremi tanıyorlardı. İyi, sessiz sakin hizmetkârlardı. Anlatacağım şeyler açısından bunun önemi var.

Şunu da ekleyeyim ki, kuşkusuz hepinizin bildiği gibi, bahçem boyunca akıp giden Seine, Rouen'a kadar gemilerin çalışmasına elverişlidir; nitekim ben de her gün, yelkenli olsun, buharlı olsun dünyanın dört bir köşesinden gelen büyük gemilerin önümden geçtiklerini görüyordum.

Tam bir yıl önce, geçen sonbaharda, birdenbire tuhaf ve açıklaması olmayan bazı sıkıntılar yaşadım. Önce, beni geceler boyunca uykusuz bırakan bir çeşit sinirsel kaygı hali baş gösterdi, öylesine gergindim ki en küçük gürültü bile beni tir tir titretiyordu. Keyfim kaçmıştı. Açıklanamayan ani öfke nöbetleri geçiriyordum. Bir doktor çağırdım, bana potasyum bromür alıp duş yapmamı salık verdi.

Ben de doktorun söylediklerini dikkate alarak sabah akşam duş alıp bromür içtim.

Gerçekten de, çok geçmeden, yeniden uyumaya başladım, ne var ki uykusuzluktan daha beter bir uykuydu bu. Yatar yatmaz, gözlerimi kapatıyor ve yok olup gidiyordum. Evet, hiçliğin içine, mutlak bir hiçliğe, kendisinden ansızın çekilip alındığım tüm varlığın ölümüne düşüyor, göğsümün üzerinde beni ezen korkunç bir ağırlık duygusunu ve de ağzımın üzerinde hayatımı yiyen bir ağzın varlığını hissediyordum. Ah o ruhsal sarsıntılar! Daha korkunç bir şey bilmiyorum.

Gözünüzün önüne uyuyan, uyurken katledilen ve gırtlağında bir bıçakla uyanan bir adamı getirin; her yanı kanla kaplı olarak ağzından hırıltılar çıkarıyor, artık soluk alamıyor, öleceğini biliyor ve olanlardan hiçbir şey anlamıyor; işte bu!

Kaygı verici bir şekilde, sürekli zayıflıyordum; birdenbire, enikonu şişman olan arabacımın da benim gibi zayıflamaya başladığını fark ettim.

Sonunda ona sordum:

"Neyiniz var öyle, Jean? Hastasınız."

Şöyle yanıt verdi:

"Sanırım beyefendiyle aynı hastalığa yakalandım. Gecelerim günlerimi yok ediyor."

Evde, ırmağa yakın olmanın yarattığı hummalı bir etkinin var olduğunu düşündüm. Av mevsiminin tam ortasında olmamıza karşın iki üç aylığına çevreden uzaklaşmaya karar vermiştim ama tesadüfen gözlemlediğim küçük ama tuhaf bir olgu benim için öylesine inanılmaz, fantastik, korkutucu keşifler dizisi getirdi ki, şaşırıp kaldım.

Bir akşam, susadığımdan, yarım bardak su içtim ve yatağımın karşısındaki komodinin üzerinde duran sürahimin kristal tıpasına kadar dolu olduğu dikkatimi çekti.

Geceleyin, size az önce sözünü ettiğim şu berbat uyanışlardan birini yaşadım. Korkunç bir sıkıntının pençesinde, mumumu yaktım. Yine su içmek istiyordum ama büyük bir şaşkınlıkla sürahimin boş olduğunu fark ettim. Gözlerime inanamıyordum. Ya odama birisi girmişti ya da ben uyurgezerin tekiydim.

Ertesi akşam, aynı şeyi yeniden yapmak istedim. Hiç kimsenin evime giremeyeceğinden iyice emin olmak için kapımı kilitledim. Uykuya daldım ve her gece olduğu gibi yeniden uyandım. İki saat önce görmüş olduğum bütün su *içilmişti.*

Bu suyu *kim* içmişti? Ben, hiç kuşkusuz, ancak derin ve acılı uykumda hiçbir hareket yapmadığımdan kesinlikle emin olduğumu sanıyordum.

Derken bu bilinçdışı hareketleri yapmadığıma kendimi inandırmak için birtakım hilelere başvurdum. Bir akşam, sürahinin yanına, eski bir Bordeaux şarabı şişesi, nefret ettiğim bir tas süt ve bayıldığım çikolatalı pasta koydum.

Şarap ve pastalara el sürülmedi. Süt ve su ortadan kayboldu. Derken, her gün, içkileri ve yiyecekleri değiş-

tirdim. Katı, yoğun şeylere asla *dokunulmadı* ve sıvı olanlardan, sadece taze süt ve özellikle su *içildi*.

Ne var ki bu yüreğe işleyen kuşku, ruhuma yerleşip kaldı. Bilincine varmadan yataktan kalkıp nefret ettiği şeyleri bile içen ben değil miydim? Çünkü bir uyurgezerin uykusuyla uyuşmuş duyularım değişikliğe uğramış, olağan tiksintilerini yitirmiş ve farklı zevkler kazanmış olabilirdi.

Bu yüzden kendime karşı yeni bir hileye başvurdum. Kaçınılmaz olarak dokunulması gereken bütün nesneleri beyaz müslin sargılarla sarıp üzerlerini patiska bir havluyla örttüm.

Sonra, yatağa girmeden önce, ellerimi, dudaklarımı ve bıyığımı kurşunkalem kömürüne buladım.

Uyandığımda, dokunulmuş olmalarına karşın bütün nesneler lekelenmeden kalmıştı; havlu benim koyduğum gibi konulmamıştı ve dahası, su da süt de içilmişti. Oysa emniyet kilidiyle kapatılmış kapım ve ihtiyaten asma kilitle berkitilmiş panjurlarım hiç kimsenin içeriye girmesine izin vermiş olamazdı.

İşte o zaman kendime şu korkunç soruyu sordum: Bütün bu geceler boyunca yanımdaki kişi kimdi allah aşkına?

Size bütün bunları çok hızlı anlattığımı hissediyorum, Beyefendiler. Gülümsüyorsunuz, görüşlerinizi kafanızda oluşturmuşsunuz bile: "Delinin teki bu." Evine kapanmış, aklı yerinde, kendisi uyurken ortadan kaybolmuş bir miktar suyu bir sürahinin camından seyreden bir adamın heyecanını sizlere uzun uzun betimlemem gerekirdi. Her akşam ve her sabah yenilenen bu işkenceyi, bu alt edilmez uykuyu ve de giderek korkunçlaşan bu uyanışları size anlatabilmem gerekirdi.

Ama sözümü sürdürüyorum.

Birdenbire, mucize sona erdi. Artık odamda hiçbir şeye dokunulmuyordu. Bitmişti. Zaten ben de kendimi daha iyi hissediyordum. Neşem yerine gelmişti ki, komşularımdan birinin, M. Legite'in, tamı tamına benim durumumda olduğunu öğrendim. Bir kez daha yöredeki bir humma ateşinin etkisine inandım. Arabacım, çok hasta durumda beni terk edeli bir ay olmuştu.

Kış geçmişti, baharın başlangıcıydı. Bir sabah gülfidanları tarhımın yakınlarında dolaşırken, hemen yanımda, en güzel güllerden birinin sapının, adeta görünmez bir el ona dokunmuş gibi kırılıverdiğini gördüm, açık seçik gördüm bunu. Derken çiçek havada kendisini bir ağıza götüren bir kolun çizeceği türden bir eğri çizdi ve gözlerimin üç adım ötesinde, saydam havada, tek başına, hareketsiz, öylece asılı kaldı.

Büyük bir korkuya kapılarak, onu yakalamak için üzerine atıldım. Hiçbir şey bulamadım. Ortadan kaybolmuştu. O zaman, kendime fena halde öfkelendim. Aklı başında ve ciddi bir adama böyle sanrılar görmek yakışmazdı.

Ama bir sanrı mıydı acaba? Çiçeğin sapını aradım. Onu hemen çalının üzerinde buldum, dalın üzerinde kalmış iki gülün arasında, yeni kırılmış halde duruyordu. Çok net gördüğümü anımsıyorum: üç taneydiler.

Derken, ruhum alt üst olmuş halde eve döndüm.

Beni dinleyin, beyefendiler, sakinim; doğaüstüne inanmıyordum, bugün de inanmıyorum. Ama o andan itibaren, yanımda, perili varlığını hissettirdikten sonra beni terk eden ve sonra geri dönen, görünmez bir varlıktan, gündüz ve gece kadar emin oldum.

Bir süre sonra da, bunun kanıtını ele geçirdim.

Önce, hizmetkârlarım arasında, her gün, görünüşte bin bir türlü sudan nedenle ama benim için bundan böyle anlamı olan öfkeli tartışmalar patlak verdi.

Bir bardak, yemek odamdaki büfenin üzerinde duran güzel bir Venedik bardağı, olduğu yerde güpegündüz kırıldı.

Oda hizmetkârı aşçıyı, o çamaşırcıyı, çamaşırcı da bilmem kimi suçladı.

Akşamleyin kapalı olan kapılar sabah açılıyordu. Her gece kilerden süt çalınıyordu. Ah!

Neydi bu? Nasıl bir şeydi? Öfke ve korkuyla

karışmış, sinir bozucu bir merak beni gece gündüz aşırı bir gerginliğe sokuyordu.

Ne var ki ev bir kez daha sakin haline döndü; ben de yeniden düşlere inanmaya başlamıştım ki şu anlatacağım şey oldu: Günlerden 20 Temmuz, akşamın dokuzuydu. Hava çok sıcaktı; penceremi tamamen açık bırakmıştım, masamın üzerinde yakılı duran lambam, Musset'nin "Mayıs Gecesi" şiirinin açık durduğu bir kitabını aydınlatıyordu; üzerinde uykuya daldığım büyük bir koltuğa uzanmıştım.

Kırk dakika kadar uyuduktan sonra, hiç hareket etmeden gözlerimi yeniden açtım, bilmediğim belirsiz ve tuhaf bir heyecan beni uyandırmıştı. Önce hiçbir şey görmedim, sonra birdenbire kitabın bir sayfası kendiliğinden çevrilmiş gibi geldi bana. Pencereden esinti falan da girmemişti. Şaşırdım ve bekledim. Aşağı yukarı dört dakika sonra, bir başka sayfanın sanki bir parmak onu çevirmişçesine kalktığını ve öncekinin üzerine kapandığını gördüm; evet, kendi gözlerimle gördüm, beyefendiler. Koltuğum boş görünüyordu, ama *onun* orada olduğunu anladım! Onu tutmak, ona dokunmak, eğer mümkünse onu yakalamak için bir hamlede odamı baştanbaşa arşınladım... Ne var ki koltuğum, daha ben ona ulaşamadan, sanki biri önümden kaçmış gibi devrildi; lambam da yere düşüp sönmüştü, camı kırılmıştı;

sanki bir hırsız kaçarken kendisini yakalayan pencereyi engellemek için şiddetle ileri itivermişti... Ah!..

Kapı ziline doğru atıldım ve bastım. Oda hizmetkârım göründüğünde, ona şöyle söyledim:

"Odadaki her şeyi devirip kırdım. Bana ışık getirin."

O gece, bir daha uyumadım. Her şeye rağmen bir yanılsamanın oyuncağı olabilmiştim. Uyanıkken de duyular bulanık kalıyor. Bir deli gibi ileri atılarak koltuğumu ve lambamı yere düşüren ben değil miydim?

Hayır, ben değildim! Bir saniye bile kuşkulanmayacak kadar biliyordum bunun böyle olmadığını. Bununla birlikte buna inanmak istiyordum.

Bekleyin. Varlık! Onu nasıl adlandıracağım?

Görünmez Şey. Hayır, bu yeterli değil. Ona *Le Horla* adını verdim ben. Niçin? Hiç bilmiyorum. Böylelikle *Le Horla* beni bir daha hiç terk etmiyordu. Gece gündüz bu ele geçmez komşunun varlığının ve aynı zamanda da hayatımı saat saat, dakika dakika benden alışının sürekli kati duyumuna sahiptim.

Onu görmenin olanaksızlığı beni yiyip bitiriyordu, aydınlıkta onu keşfedebilirmişim gibi evimin bütün ışıklarını yakıyordum.

Sonunda, onu gördüm. Bana inanmıyorsunuz ama yine de gördüm onu.

Önümde bir kitap, oturmuştum; okumuyor, ama aşırı derecede gerilmiş bütün organlarımla gözetliyordum, yakınımda olduğunu hissettiğim şeyi gözetliyordum. Elbette, oradaydı. Ama nerede? Ne yapıyordu? Ona nasıl ulaşılabilirdi?

Karşımda, direkleri olan eski meşe yatağım vardı. Sağımda şöminem. Solumda özenle kapattığım kapım. Arkamda, her gün tıraş olmak, giyinmek için kullandığım,

önünden her geçişimde kendimi tepeden tırnağa seyretme âdetinde olduğum çok büyük bir aynalı dolap.

Dediğim gibi, okurmuş gibi yapıyordum; onu kandırmak için, çünkü o da beni gözetliyordu; ve ansızın, omzumun üzerine eğilip kitabımı okuduğunu, orada olduğunu, kulağıma değdiğini hissettim, bundan emin oldum.

Arkama öylesine bir hızla dönerek doğruldum ki az daha düşüyordum. Şey... Orada her şey güpegündüz olduğu gibi görülüyordu... ve ben kendimi aynada görmedim! Ayna boştu, netti, ışık doluydu. İmge içinde değildi... Ve ben onun karşısındaydım... Yukarıdan aşağıya büyük saydam camı görüyordum! Ve buna şaşkınlığa uğramış gözlerle bakıyor, daha fazla ilerlemeye cesaret edemiyor, onun aramızda durduğunu ve benden bir kez daha kaçacağını ve algılanamayan bedeninin benim yansımamı emip yok ettiğini hissediyordum.

Nasıl da korkmuştum! Sonra birdenbire kendimi aynanın dibinde, bir pus içinde, yayılmış bir su katmanının arasından bakıldığında görülebilecek bir pus içinde algılamaya başladım; bana öyle geliyordu ki bu su soldan sağa yavaşça kayıyor, imgemi saniye saniye daha belirgin kılıyordu. Tıpkı bir güneş tutulmasının sonu gibiydi. Beni gizleyen şey hiç de net konturlara sahipmiş gibi görünmüyordu; tersine, azar azar aydınlanan bir çeşit donuk saydamlığı vardı.

Sonunda, her gün kendime bakarken olduğu gibi kendimi tümüyle ayırt edebildim.

Onu görmüştüm. Korkusu bende kalmıştı; bu korku beni hâlâ ürpertiyor.

Ertesi gün buradaydım, beni burada tutmalarını rica ettim.

Şimdi, beyefendiler, sözlerimi sonuçlandırıyorum.

Doktor Marrende uzun zaman kuşku duyduktan sonra, yaşadığım yörede tek başına bir yolculuk yapmaya karar verdi.

Şu anda komşularımın üçü de benimki gibi bu durumla yüz yüze. Doğru mu bu?

Doktor yanıt verdi: "Doğru!"

"Ortadan kaybolup kaybolmayacaklarını görmek için onlara her gece odalarında su ve süt bulundurmalarını tavsiye ettiniz. Bunu yaptılar. Bu sıvılar aynen bende olduğu gibi ortadan kayboldu, öyle değil mi?"

Doktor tumturaklı bir ağırbaşlılıkla yanıt verdi:

"Kayboldular."

O zaman, beyefendiler, hiç kuşku yok ki çok geçmeden bizim çoğaldığımız gibi çoğalacak olan bir Varlık, yeni bir Varlık yeryüzüne gelmiş bulunuyor!

Ah! Gülümsüyorsunuz! Niçin? Çünkü bu Varlık görünmez kalıyor. Ama gözümüz, beyefendiler, öylesine basit yapılı bir organ ki, varoluşumuz için elzem olan şeyleri güçlükle seçebiliyor. Çok küçük olan ona görünmüyor, çok büyük olan ona görünmüyor, çok uzak olan da ona görünmüyor. Bir su damlasında yaşayan milyarca küçük varlığı bilmiyor. Komşu yıldızların sakinlerini, bitkilerini ve toprağını bilmiyor; saydam olanı bile görmüyor.

Onun önüne hiç sırsız bir ayna yerleştirin, onu ayırt edemeyecek ve bizi bir evin içine girdiğinde başını camlara çarparak parçalayacak kuş gibi aynanın üzerine atacaktır. Dolayısıyla, yine de var olan katı ve saydam cisimleri görmüyor, bize hayat veren havayı görmüyor, doğanın en büyük gücü olan, insanları deviren, binaları yıkan, ağaçları kökünden söken, granit falezleri çökertip su dağları şeklindeki denizi kabartan rüzgârı görmüyor.

Kendisinde hiç kuşkusuz ışınları durduracak yegâne özellik eksik olan yeni bir cismi görmemesinde şaşılacak ne var peki?

Elektriği algılıyor musunuz? Siz algılamasanız da var elektrik!

Le Horla adını verdiğim bu varlık da var.

Kim bu varlık? Yeryüzünün insandan sonra beklediği şey, beyefendiler! Bizi tahtımızdan indirmeye, bizi köleleştirmeye, bizi evcilleştirmeye, belki de biz sığırlarla ve yaban domuzlarıyla nasıl besleniyorsak bizimle beslenmeye gelen şey.

O yüzyıllardır hissediliyor, ondan korkuluyor, onun varlığı bildiriliyor! Görünmez olandan korku, atalarımızın zihninden oldum olası çıkmamıştır.

O geldi.

Bütün peri masalları, yer cüceleri, ele geçmez ve kötücül hava mahlûkatı bize ondan söz ediyordu, kaygılı ve önünde tir tir titreyen insan hep onu dillendiriyordu.

Ve birkaç yıldır sizin bütün yapıp ettikleriniz, beyefendiler, hipnotizma, telkin, manyetizma adını verdiğiniz şeyler... Sizler onu anons ediyorsunuz, onun mesajını veriyorsunuz!

Size onun geldiğini söylüyorum. İlk insanlar gibi etrafta kaygıyla dolaşıyor kendisi, henüz gücünü ve kuvvetini bilmiyor, ama yakında, çok yakında bu gücü ve kuvveti tanıyacak.

Ve işte son olarak, beyefendiler, elime geçen, Rio de Janeiro kaynaklı bir gazete kupürü. Okuyorum: "San Paulo eyaletini bir süredir bir çeşit çılgınlık salgını kasıp kavuruyor. Birçok köyün sakini topraklarını ve evlerini arkada bırakarak kaçtılar; bu insanlar uykuları sırasında aldıkları nefeslerle beslenen ve bunun dışında sadece su

ve bazen de süt içtikleri söylenen görünmez vampirler tarafından izlenip yendiklerini ileri sürüyorlardı!"

Şunu ekliyorum: Beni az daha ölecek hale getiren hastalığa yakalanmazdan birkaç gün önce, evimin önünden Brezilya bayrağı çekmiş üç direkli bir geminin geçtiğini çok iyi hatırlıyorum. Size evimin su kenarında bulunduğunu... bembeyaz boyalı olduğunu söylemiştim... Görünmez Varlık hiç kuşku yok ki bu gemide gizlenmişti.

Ekleyecek başka sözüm yok, beyefendiler.

Doktor Marrande ayağa kalktı ve mırıltılı bir sesle şöyle dedi:

"Benim de yok. Bu adamın deli olup olmadığını ya da ikimizin birden deli olup olmadığımızı bilmiyorum... ya da... bizi izleyecek olan şeyin gerçekten gelip gelmediğini..."

madam tellier'nin evi

bir

Her akşam, on bire doğru, kahveye gider gibi oraya giderlerdi.

Altı ya da yedi kişi buluşurlardı; hep de aynı kişiler. Eğlence düşkünleri değil, saygıdeğer kişiler, tüccarlar, kentin delikanlıları. Ya biraz kızlara takılarak *Chartreuse* likörü içilir ya da herkesin saygı duyduğu *Madam* ile ciddi ciddi sohbet edilirdi.

Sonra, gece yarısından önce, eve yatmaya dönülürdü. Delikanlılar kimi zaman orada kalırdı.

Sıcak yüzlü, küçücük, sarıya boyalı bir evdi; Sainte-Etienne Kilisesi'nin arkasındaki bir sokağın köşesindeydi. Pencerelerinden yükleri boşaltılan gemilerle dolu havuz, "Retenue" denilen pis kokulu büyük bataklık ve arkalarda da grilere bürünmüş eski şapeliyle La Vierge kıyıları görünürdü.

Eure bölgesinde yerleşmiş iyi bir köylü ailesinden gelen *Madam,* bu mesleği bir modacı ya da çamaşırcıymışçasına kabullenmişti. Kentlerde fahişeliği oldukça kesin ve katı biçimde onursuzluk sayan önyargıya, Normandiya taşrasında rastlanmaz. Köylü, "İyi bir meslek bu" der ve çocuğunu bir genç kızlar okulunun başına gönderir gibi harem kurmaya gönderir.

Zaten bu ev ona yaşlı amcasından miras olarak kalmıştı. Eskiden Yvetot yakınlarında hancılık yapan *Mösyö* ile *Madam,* Fécamp işinin kendileri için daha kazançlı olduğu hükmüne vararak, hanı hemen elden çıkarıp başında patron olmadığı için yıkıma doğru giden işin yönetimini üstlenmek üzere bir sabah buraya çıkagelmişlerdi.

Kısa zamanda kendilerini tüm personele ve komşulara sevdiren cesur insanlardı.

Mösyö iki yıl sonra beyin kanamasından öldü. Yeni mesleği onu gevşekliğe ve hareketsizliğe sürüklediğinden, çok kilo almış ve sağlığı da kötülemişti.

Madam dul kaldı kalalı, evin tüm müdavimleri onu arzuluyor ama bir türlü sonuç elde edemiyorlardı. Aklı başında bir kadın olduğu söyleniyordu ve evin pansiyonerleri de şimdiye kadar bunu yalanlayacak pek bir şey öğrenmiş değildi.

Uzun boylu, etli butlu, alımlıydı Madam. Hep kapalı duran bu evin karanlığının solgunlaştırdığı teni, üzerine kalın bir cila sürülmüşçesine parlıyordu. Delişmen, kıvırcık takma saçlarının alnına dökülen ufak perçemi kendisine beden ölçülerinin olgunluğuyla bağdaşmayan genç bir hava veriyordu. Her zaman neşeli ve keyifliydi; yeni uğraşının ona henüz kaybettiremediği bir ölçülülükle candan şakalar yapar dururdu. Kaba sözler onu oldum olası biraz şaşırtırdı; terbiyesiz bir oğlan, yönettiği evi kendi adıyla çağıracak olsa, kızar, isyan ederdi. Sonra, ince ruhluydu ve kadınlarına dostça davranmakla birlikte, hepsini "aynı kefeye koymadığını" da yineler dururdu.

Arada sırada hafta içinde, kızlarından bir kısmını yanına alıp kiraladığı arabayla gezintiye çıkardı. Valmont'un derinliklerinde akan bir ırmağın kıyısındaki

çayırlarda gülüp oynaşırlardı. İşte o zaman yatılı okuldan kaçan öğrencilerden farksız, çılgınca yarışmalara, çocukça oyunlara girişirlerdi. Açık havayla sarhoşlaşmış içe kapanık kişilerin engin coşkusunu bulurlardı. Çayırlarda oturup elma şarabı içer, salam sucuk yer ve gece olunca da hoş bir yorgunlukla, tatlı bir gevşemeyle eve dönerlerdi. Madamı arabada çok iyi, hoşgörülü, bağışlayıcı bir anneyi öper gibi kucaklayıp öperdi kızlar.

Evin iki girişi vardı. Köşede, kötü ünlenmiş bir çeşit kahvehane, akşamları, halktan kişilerle gemicilere açık tutulurdu. Buranın özel ticaretiyle görevli kişilerden ikisi, özellikle bu türden müşterilerin gereksinimlerini karşılardı. Kızlar Frédéric adlı sarışın ve öküz gibi kuvvetli bir oğlanın yardımıyla, sarsılıp duran mermer masaların üzerine şarap ve bira servisi yapar, kollarını içki içenlerin boyunlarına atıp kucaklarına oturarak onları daha fazla yiyip içmeye kışkırtırlardı.

Öteki üç kız (hepsi beş kişiydi) bir çeşit aristokrasi oluşturur ve en azından kendilerine aşağıda gereksinim duyulmadıkça yukarıdaki katta kalırlardı.

Yöre beyefendilerinin toplandığı Jüpiter salonu, mavi bir duvar kâğıdıyla kaplanmış, kuğunun altına uzanan Leda'yı betimleyen bir desenle süslenmişti. Buraya dar bir kapıyla son bulan döner merdivenle çıkılırdı. Sokağa açılan bu alçakgönüllü kapının üstünde, kimi kentlerde duvar içlerine yerleştirilmiş Madonna'ların ayaklarında yakılan kandillere benzer kafesli, küçük bir kandil vardı.

Rutubetli ve eski bina hafif küf kokuyordu. Ara sıra koridorları bir kolonya esintisi kaplıyor ya da aşağı katlardaki aralanmış bir kapı, giriş katındaki adamların bağırış çağırışlarını bütün uğultusuyla tüm binaya yayıyor, bu da ilk katın müşterilerinin suratlarında kaygılı ve hoşnutsuz bir ifade yaratıyordu.

Müşteri dostlarıyla içli dışlı olan *Madam,* salondan hiç ayrılmıyor, onların getirdiği kent dedikodularına kulak kabartıyordu. Ağırbaşlı sohbeti üç kadının bitmek tükenmek bilmez gevezeliklerine bir çeşni katıyor, her akşam fahişelerin eşliğinde bir bardak likör içmenin dürüst ve bayağı sefaletine kendilerini teslim eden göbekli yurttaşların çapkın söyleşilerine biraz soluk aldırıyordu.

Birinci kattaki üç kızın adları Fernande, Raphaële ve Kızıl Rosa idi.

Personel sayısı sınırlı olduğundan, her müşterinin burada en azından kend idealinin gerçekleştiğini görmesi aranmış, bunun için de kızların her birinin bir eşantiyon, dişiliğin bir simgesi olmasına çalışılmıştı.

Fernande, uzun boylu, şişman denilebilecek, gevşek *sarışın güzeli*'nin simgesiydi; yüzündeki çilleri kaybolmamakta direnen, boyanmış kenevire benzeyen kısa, renksiz saçları başını zar zor örten bir köylü kızı görünümündeydi.

Liman yosması Marsilyalı Raphaële, zayıf bedeni, allık sürülmüş çıkık elmacıkkemikleriyle *Yahudi güzeli* olmanın zorunlu rolünü oynuyordu. Sığır iliğiyle parlatılmış kara saçları şakaklarından perçemler halinde dökülüyordu. Sağ gözünde leke olmasaydı gözlerine güzel denebilirdi. Kemerli burnu, üstteki iki yeni dişinin zamanla renkleri koyulaşan alt dişlerin yanında bir leke oluşturduğu çıkık bir çene üzerine iniyordu.

Kısacık bacakları ve koskoca karnıyla bir et yığını görünümünde olan Kızıl Rosa, sabahtan akşama kadar cırtlak sesiyle kimi zaman açık saçık, kimi zaman duygusal şarkılar söylüyor, bitmek tükenmek bilmez anlamsız hikâyeler anlatıyor, konuşmayı ancak yemek için kesiyor, şişmanlığına ve ayaklarının iriliğine aldırmadan sincap gibi oradan oraya kımıldayıp duruyor; çılgın bir

haykırışlar çağlayanına benzeyen kahkahaları, durmadan şurada burada, odada, ambarda, kahvede, her yerde yerli yersiz çınlıyordu.

Giriş katının iki kadını, Koket lakaplı Louise ile biraz topalladığı için Tahterevalli diye çağrılan Flora idi. Birincisi, üç renkli kemeriyle hep *özgürlük* simgesi olarak görülürdü. Ötekisiyse dengesiz adımlarını her attığında kiremit renkli saçlarında dans edip duran bakır para sikkeleriyle karnaval için düşsel bir İspanyol kızı rolünde giyinip kuşanmış mutfak hizmetçilerini andırıyorlardı. Halktan gelen öteki kadınlardan farksızdı bunlar; onlardan ne daha çirkin ne de daha güzel olan bu gerçek han hizmetçileri, limanda *Çifte Pompalar* lakabıyla anılıyordu.

Haset dolu bir yer olmasına rağmen bu beş kadın arasında, Madam'ın uzlaştırıcı bilgeliği ve kaybolmayan neşesi sayesinde pek ender olarak bozulan bir barış havası eserdi.

Kentte bir eşi daha olmayan bu eve düzenli olarak gidip geliniyordu. Madam eve öylesine ağırbaşlı bir hava vermiş, herkese karşı öylesine sevecen ve gönül okşayıcı davranmış, iyi kalpliliği öylesine dillere destan olmuştu ki, çevresini bir çeşit sevgi saygı halesi sarmıştı. Evin müdavimleri onun için masraflara girer ve Madam onlara daha gözle görülür bir dostluk gösterdiğinde sevinçten havalara uçarlardı. Müdavimler günün bir saatinde iş dönüşü karşılaştıklarında, "Akşam yemeğinden sonra kahvedeyiz, tamam mı?" der gibi, "Bu akşam, oradayız, tamam mı?" derlerdi.

Kısacası Madam Tellier'nin evi bir dünya nimetiydi ve onun randevularına gelmeyen pek ender olurdu.

Gel gelelim, mayıs ayının sonlarına doğru bir akşam, kereste tüccarı ve eski belediye başkanı Mösyö Poulin,

evin kapısını kapalı buldu. Kafenin ardındaki küçük kandil hiç yanmıyor, ölü gibi duran evden hiç gürültü gelmiyordu. Kapıya önce yavaş, sonra daha kuvvetli vurdu; karşılık veren olmadı. Bunun üzerine, sokağı küçük adımlarla yeniden tırmanmaya başlamıştı ki, pazar yerine vardığında, aynı yere giden armatör Mösyö Duvert ile karşılaştı. Birlikte yeniden eve döndüler, ama yine kapı duvardı. Derken, birdenbire yanı başlarında büyük bir gürültü oldu ve eve doğru döndüklerinde, kahvehanenin kapalı panjurlarına yumruklar yağdıran, İngiliz ve Fransız gemicilerden oluşmuş bir kalabalığı fark ettiler.

İki beyefendi başlarını derde sokmamak için oradan hemencecik sıvışmak üzereydiler ki, hafif sesle söylenen bir "Pışt" durduruverdi onları: Dostlarını görünce seslenen, balık tuzlamacısı Mösyö Torunevau idi. Ona durumu anlattılar; enikonu etkilendi bundan. Evli barklı bir aile babası olan ve hareketleri gözlenen Mösyö Tournevau buraya yalnızca cumartesileri gelirdi. Bunun, arkadaşı Doktor Borde'un kendisine sağlık önlemleri açısından kendisine salık verdiği şekilde, *güvenlik nedeniyle* olduğunu söylüyordu. Tam da onun akşamına rastlamıştı denetim; demek bütün hafta yoksun kalacaktı bu işten.

Üç adam rıhtıma kadar büyük bir gezinti yaptılar ve yolda, yine evin müdavimlerinden olan bankerin oğlu genç Mösyö Philippe ve vergi tahsildarı Mösyö Pimpesse ile karşılaştılar. Bu kez hepsi birlikte son bir kez daha denemek üzere, "Yahudiler" sokağından geçerek tekrar eve döndüler. Ne var ki, öfkeden küplere binmiş gemiciler evi kuşatmışlar; taş atıp bağırıp çağırıyorlardı. Bunun üzerine birinci katın beş müşterisi, çabucak uzaklaşıp, sokakları arşınlamaya başladılar.

Bu kez de önce sigorta görevlisi Mösyö Dupuis, sonra da, ticaret mahkemesinde yargıç olan Mösyö Vasse ile karşılaştılar. Hep birlikte başladıkları çılgın gezinti onları dalgakırana götürdü. Granitten bir korkuluk duvarına yan yana oturarak, dalgaların kabarıp inişini seyre koyuldular. Dalgaların tepesinde oluşan köpük, görünür görünmez kaybolan ışıklı beyazlıklar oluşturuyor, kayalara çarpan denizin tekdüze gürültüsü, tüm yalıyar boyunca, gecenin içinde uzayıp gidiyordu. İçlerine hüzün çöken beyefendiler bir süre oyalandılar burada; derken Mösyö Tournevau'nun şöyle dediği duyuldu: "Amma da sıkıntı!" Mösyö Pimpesse de, "Evet, öyle" diyerek berikini onayladı ve hep birlikte küçük adımlarla yeniden yola koyuldular.

Kıyıya bakan ve "Sous-le-bois" denilen sokağı boylu boyunca yürüdükten sonra, tahta köprüyü izleyerek yeniden La Reteneu'ye döndüler ve demiryolunun yanından geçerek yine Pazar Alanı'na çıktılar; burada birdenbire vergi tahsildarı Mösyö Pimpesse ile tuzlamacı Mösyö Tournevau arasında bir tartışma patlak verdi: İkisi de çevrede bulunan, yenilebilir bir mantarı kendisinin keşfettiğini ileri sürüyordu.

Canları zaten sıkkın olduğundan, ötekiler araya girmese karakolluk bile olabilirlerdi. Öfkeye kapılmış Mösyö Pimpesse kendini zor tuttu ve derken, eski belediye başkanı Mösyö Poulin ile sigorta görevlisi Mösyö Dupuis arasında, vergi tahsildarlarının gelirleri ve kendilerine sağlayabilecekleri kazançlar konusunda yeni bir ağız dalaşı çıktı. Korkunç bir bağırış çağırış fırtınası patlak vermiş, her iki taraf da birbirine hakaretler yağdırmaya başlamıştı ki, kapalı evin önünde beklemekten sıkılmış gemici kalabalığını yeniden gördüler. Gemici-

ler, uzun bir hat oluşturarak, ikişer ikişer, kol kola tutuşmuş, öfkeyle sağa sola bağırıp çağırıyorlardı.

Beyefendiler topluluğu bir kapının altında gizlendi ve uluyup duran güruh, manastır yönünde gözden kayboldu. Uzaklaşan bir kasırga gibi gitgide azalan gürültü patırtı uzun bir süre daha işitildikten sonra ortalığa yeniden sessizlik egemen oldu.

Birbirlerine öfkelenmiş olan Mösyö Poulin ile Mösyö Dupuis, selamlaşmadan kendi yollarına gittiler.

Geri kalan dört kişi yeniden yürümeye koyulup bir içgüdüyle Madam Tellier'nin evine doğru indi. Ev yine kapalıydı; sessiz ve içine girilmez bir havası vardı. Suskun ve inatçı bir ayyaş, ayağıyla evin camına vurduğu küçük darbelere yarım ağızla garson Frédéric'i çağırmak için ara veriyordu. Kendisine hiç karşılık verilmediğini görünce, kapının basamağına oturup olacakları beklemeye koyuldu.

Limanın gürültücü patırtıcı insan kalabalığı sokağın ucunda yeniden görünmeye başladığında, beyefendiler uzaklaşmaya koyuldu. Fransız gemiciler avazları çıktığı kadar *La Marseillaise*'i,* İngiliz gemiciler de *Rule Britannia*'yı** söylüyorlardı. Evin duvarlarına doğru topluca bir saldırı oldu; derken baldırıçıplak güruhu rıhtıma doğru yöneldi ve burada iki ulusun gemicileri arasında bir kavga patlak verdi. İtişip kakışma sırasında, bir İngiliz'in kolu kırıldı, bir Fransız'ın da burnu yarıldı.

Kapının önünde oturup kalmış ayyaş, şimdi, krizi tutmuş bir alkolik ya da istediği yerine getirilmemiş bir çocuk gibi ağlıyordu.

Beyefendiler sonunda dağıldılar.

Altüst olmuş bölgeye azar azar sessizlik egemen oldu.

* Fransız Ulusal Marşı. (ç.n.)
** İngiliz Ulusal Marşı. (ç.n.)

Yer yer, bir gürültü yükseliyor ve sonra uzaklarda kaybolup gidiyordu.

Yalnızca tek bir kişi, gelecek cumartesiye kadar bekleyeceğine üzülen tuzlamacı Mösyö Tournevau, hâlâ ortalıkta dolaşıp duruyordu. Mösyö Tournevau olup bitenden hiçbir şey anlamıyor, bilmem hangi rastlantıya bel bağlayıp umutlanıyor ve polisin denetim altında tuttuğu, böylesine kamuya yararlı bir evin kapatılmış olmasına öfkeleniyordu.

Mösyö Tournevau, kafasında tüm bu olanların nedenini araştırarak, duvarlara sürtüne sürtüne, Madam Tellier'nin evine tekrar döndü ve kapı sundurmasının üstüne bir pankartın yapıştırıldığını fark etti. Çabucak bir kibrit yakıp değişik boylarda büyük harflerle yazılmış şu sözleri okudu: *İlk komünyon dolayısıyla kapalıyız.*

Mösyö Tournevau böylelikle bu işin burada bitmiş olduğunu anladı ve de oradan uzaklaştı.

Ayyaş, şimdi, bu konuk sevmez kapının eşiğine boylu boyunca uzanmış, uyuyordu.

Ve ertesi gün, tüm müdavimler birbiri ardından, o sokaktan geçmenin bir fırsatını buldular; kendilerine ağırbaşlı bir hava verebilmek için de kollarının altına evrakları sıkıştırmışlardı. Her biri, kaçamak gözlerle, esrarlı duyuruyu okuyordu: *İlk komünyon dolayısıyla kapalıyız.*

iki

Tüm bu olup bitenlerin hikmeti, Madam'ın, doğduğu yer olan Eure bölgesinin Virville kentinde marangozluk yapan bir erkek kardeşi olmasıydı. Madam bir zamanlar Yvetot'da hancılık yaparken kardeşinin kızı Constance'ın vaftiz anası olmuş, kendisi baba tarafından Rivet soyadını taşıdığından, kardeşinin kızına da Constance Rivet

adı verilmişti. İki kardeşin de işi başından aşkın olduğundan ve birbirlerine uzak oturduklarından pek sık görüşemiyorlardı ama kardeşinin iyi durumda olduğunu bilen marangoz onu gözden kaybetmiyordu. Ama küçük kız, o yıl on iki yaşına basacağı ve ilk komünyonu da yapılacağı için, Marangoz bunu bir yakınlaşma fırsatı bilmiş ve kızının komünyon törenine katılması için kız kardeşine mektup yazmıştı. Kızın büyükannesiyle büyükbabası ölmüştü, bu yüzden Madam küçük kızdan bu fedakârlığı esirgeyemezdi; kabul etti. Madam'ın Joseph adındaki erkek kardeşi, çocuğu olmayan ablasının gönlünü hoş tutarak belki de mirasını küçük kıza bıraktırabileceğini umuyordu.

Kız, kardeşinin mesleğinden hiç utanç duymuyordu; zaten yörede de pek bir şey bilen yoktu. Ondan söz edilirken, "Madam Tellier Fécamp'lı bir hanımefendidir" deniliyordu yalnızca; bu da onun kendi kira gelirleriyle yaşayabileceğini akla getiriyordu. Fécamp'dan Virville'e en azından yirmi fersahlık mesafe vardı; bu yirmi fersahlık arazi, bir köylüye, uygar bir insanın okyanusu aşmasından çok daha güç gelir. Nitekim Virville halkı Rouen'dan öteye adımını atmış değildi. Ovaların arasında kaybolmuş, başka bir bölgeye ait beş yüz haneli küçük bir kasabada Fécamplıları çeken hiçbir şey yoktu. Zaten oraya ilişkin hiçbir şey de bilmiyorlardı.

Ne var ki, komünyon zamanı yaklaştığından, Madam büyük bir sıkıntıya düştü. Hiç yardımcısı yoktu ve evi bir gün bile başsız bırakmayı aklından geçirmiyordu. Hiç yolu yok, yukarının kızlarıyla aşağınınkiler arasında bir rekabet patlak verecekti; sonra kuşkusuz Frédéric sarhoş olup duracak ve sarhoş olduğunda da yok yere müşterilerle hır çıkarıp onları tepeleyecekti. Sonunda düşünüp taşındı, ertesi güne kadar serbest bıraktığı gar-

son Frédéric dışında, herkesi yanında götürmeye karar verdi.

Genç oğlan kendisine danışıldığında hiç direnmeden tüm takımın o gece için yolculuk hazırlıklarını yapma işini üstlendi. Böylelikle, cumartesi sabahı, sekiz ekspresi, Madam ile yol arkadaşlarını ikinci mevki vagonuna bindirmiş, uzaklara doğru götürüyordu.

Beuzeville'e kadar başka binen olmadı; gevezelik edip durdular. Beuzeville garında bir çift bindi. Adam, yaşlı bir köylüydü; kıvrık yakalı, geniş kol yenleri bileklerine kadar sıvanmış, beyaz nakışla işlenmiş, mavi bir gömlek giymişti; kafasında kızıl tüyü diken gibi duran, eski tip bir şapka vardı; bir elinde kocaman, yeşil bir şemsiye, öteki elinde de ürkmüş üç ördek kafasını açıkta bırakan büyücek bir sepet tutuyordu. Taşra tuvaleti içinde dimdik duran kadın, gagayı andıran sivri burnuyla bir tavuktan farksızdı. Kocasının karşısında oturuyor olmanın verdiği heyecanla, öyle dimdik kalıvermişti.

Gerçekten de vagonda parlak renklerin yol açtığı bir göz kamaşması vardı. Baştan aşağı mavi ipeklere bürünmüş Madam, üzerine göz alıcı kırmızılıkta, yapay Fransız kaşmirinden bir şal atmıştı. Fernande, arkadaşlarının yardımıyla bin bir güçlükle bağlanan korsesi, kumaşın altında sağa sola kayıp bir çeşit kabarcıklar meydana getiren, çelimsiz göğsünü sıkan ekose giysisi içinde soluyup duruyordu.

Raphaële, kafasında kuş yuvasını andıran tüylü saç biçimi, sırtında altın işlemeli, leylak rengi tuvaletiyle, Yahudi fizyonomisine oldukça denk düşen Doğulu bir hava taşıyordu. Geniş fırfırlı pembe eteği içindeki Kızıl Rosa, çok toplu bir çocuğa ya da şişman bir cüceye ben-

ziyordu. *Çifte Pompalar* ise, *Restorasyon** döneminden kalan saçaklı, eski pencere perdelerinin ortasında, rüküş mü rüküş, garip giysilere bürünmüşlerdi.

Kadınlar artık kompartımanda yalnız olmadıklarını anlar anlamaz, ağırbaşlı bir tavır takınıp kendilerine iyi gözle bakılmasını sağlayacak şeylerden söz etmeye koyuldular. Derken Bolbec'de, sarışın, favorili, parmaklarında yüzükler, bileğinde altın zincir olan bir adam trene bindi; başının üstündeki rafa, muşambalara sarılmış bir sürü paket yerleştirdi. Şakacı, nükteci bir hali vardı. Herkesi selamlayıp gülümsedi ve rahat bir tavırla:

"Ham'fendiler garnizon mu değiştiriyorlar?" diye sordu.

Bu soru grupta büyük bir şaşkınlık ve sıkıntı yarattı.

Sonunda kendini toparlayan Madam, gruba yöneltilen hakaretin intikamını almak için, kuru bir sesle:

"Daha nazik olabilirdiniz!" dedi.

Adam özür diledi,

"Bağışlayın, manastır demek istemiştim ben."

Madam bu söze karşılık verecek bir şey bulamadığından ya da söylediğinin yeterli olduğu yargısına vardığından, dudaklarını büzüp ağırbaşlı bir selam verdi.

Derken, Kızıl Rosa ile yaşlı köylü arasına oturan adam, kafalarını büyük sepetten çıkaran üç ördeğe göz kırpmaya başladı; sonra, karşısındaki topluluğu şimdiden kendine bağladığını hissederek, hayvanları gagalarının altından gıdıklamaya, onlara toplumu sarakaya alan sözler söylemeye koyuldu:

"Kü-çücük gö-gölümüzü terk ettik ha! Vak! Vak! Vak! Şişlere geçelim diye gö-gölümüzden ayrıldık ha! Vak-vak da, vak-vak!"

* Napoléon döneminden sonra gelen 1814-1830 yılları arasındaki krallık dönemi. (ç.n.)

Zavallı hayvancıklar bu okşayışlardan kurtulmak için boyunlarını döndürüp duruyor, sorgun ağacından yapılma bu hapishaneden kaçmak için büyük çaba harcıyorlardı. Sonunda birdenbire üçü birden yürek parçalayıcı bir sıkıntı çığlığı attılar:

"Vak! Vak! Vak!"

Kadınlar arasında bir kahkaha tufanına yol açtı bu. Kadınlar ördekleri görmek için eğiliyor, birbirlerini itip kakıyorlardı. Herkes çılgınlar gibi ördeklerle ilgileniyordu. Adamsa espri üzerine espri yaparak, sağa sola takılarak, teklifsizliği iyiden iyiye ele alıyordu.

Rosa ileri fırladı, yanında oturanların bacakları üzerinden eğilerek, üç hayvanı da gagalarından öptü. Derken kadınların hepsi sırayla hayvanları öpmek istediler. Adam, kadınları dizlerine oturtuyor, onları zıplatıp hoplatıyor, mıncıklıyordu; birdenbire senli benli oluvermişti.

Ördeklerden daha çok çılgına dönmüş olan iki köylü, kımıldamaya cesaret edemeden, gözlerini deliler gibi sağa sola çevirip duruyorlardı; yaşlı, kırışık yüzlerinde ne bir gülümseme, ne de titreme vardı.

Derken, gezgin satıcı adam, şaka olsun diye kadınlara pantolon askısı satın almalarını önerdi ve paketlerden birine el atarak, alıp açtı. Bir hileydi tabii bu; pakette jartiyerler vardı.

Mavi, pembe, kırmızı, eflatun, açık mor, gelincik kırmızısı ipekten, birbirlerine altın yaldızlı metal tokalarla bağlanmış türlü türlü jartiyer vardı. Kızlar sevinç çığlıkları attıktan sonra tuvalet eşyalarını kurcalayan her kadın gibi doğal bir ağırbaşlılığa bürünerek kendi numunelerini incelemeye koyuldular. Gözleriyle ya da fısıldaşarak birbirlerine danışıyor, görüşlerini iletiyorlardı. Madam da hevesle ötekilerden daha geniş, daha göste-

rişli bir çift turuncu jartiyer seçmişti: Ellerinde ölçüp biçtiği, gerçek bir mama jartiyeri denebilecek türdendi.

Gezgin satıcı, kafasında birtakım düşünceler kurarak bekliyordu.

"Hadi canikolar, denesenize bakalım şunları" dedi.

Bir bağırış çağırış fırtınasına yol açtı bu söz; kızlar sert bir hareketten korkmuşçasına eteklerini bacakları arasına toplamışlardı; oysa adam sakin, sözünü sürdürmek için bekliyordu.

"İstemiyorsanız, topluyorum ha" dedi.

Ve sonra daha nazik bir tonda:

"İlk deneyene, istediği bir çifti bedava vereceğim" diye ekledi.

Ne var ki, kızlar, çok ciddi bir tavırla, yerlerinde yeniden dimdik oturmuş, istemediklerini belirtiyorlardı. Ama *Çifte Pompalar* öylesine mutsuz görünüyorlardı ki, adam önerisini yineledi. Özellikle de arzuyla kıvranan Tahterevalli Flora belirgin bir kararsızlık içindeydi.

Adam yüreklendirdi onu:

"Hadi, kızım, birazcık cesaret; bak şu leylak rengi olanı tuvaletine de yakışacak!"

Derken kız kararını verip eteğini kaldırarak çok kötü bağlanmış ucuz çorapların içindeki, ancak sığır çobanlarında rastlanılan dolgun bacaklarını gözler önüne serdi.

Satıcı, eğilerek, jartiyeri önce dizin altına, sonra da yukarıya taktı; kıza ani titreyişler vererek küçük çığlıklar attırmak için onu yavaş yavaş gıdıklıyordu. Gıdıklamayı kestiğinde, leylak rengi jartiyeri verdi ve sordu:

"Sıra kimde?"

Hepsi birden bağrıştılar:

"Bende! Bende!"

Adam, Kızıl Rosa'dan başladı; Rosa yusyuvarlak, bileksiz, Raphaële'in deyişiyle gerçek bir "bacak salamı"

çıkarmıştı ortaya. Fernande, gezgin satıcının coşup kendi sütun gibi bacaklarına iltifatlar yağdırmasından çok hoşnut kalmıştı. Yahudi güzelinin zayıf baldırlarıysa pek o kadar heyecan yaratmadı. Koket Louise şaka olsun diye eteğini adamın başına geçirmişti. Madam bu münasebetsiz oyuna bir an önce son vermek için araya girmek zorunda kaldı. Sonunda, Madam da bacağını uzattı: Tombul, kaslı, güzel bir Normandiyalı bacağıydı bu. Şaşırmış ve kendinden geçmiş gezgin satıcı, bu görkemli baldırı gerçek bir Fransız şövalyesi edasıyla selamlamak üzere çapkınca şapkasını çıkardı.

Şaşkınlıktan donup kalmış iki köylü, tek bir gözle, yana bakıyorlardı. Öylesine tavuğa benziyorlardı ki, sarışın favorili adam ayağa kalktığında, onlara burnundan bir "ku-ku-ri-ku" yaptı. Bu da yine bir neşe fırtınasına yol açtı.

Yaşlı köylüler sepetleri, ördekleri ve şemsiyeleriyle birlikte Motteville'de indiler; uzaklaşırlarken kadının kocasına şöyle dediği duyuldu:

"Yine şu çirkef yuvası Paris'e giden sürtükler olacak bunlar."

Şakacı gezgin satıcı da Rouen'da indi; o kadar kaba davranışlar sergilemişti ki Madam biraz sert çıkarak onu yerine oturtmak zorunda kalmıştı.

Madam kıssadan hisse çıkarırcasına ekledi:

"Bu bize önüne gelenle konuşmanın ne demek olduğunu öğretir."

Oissel'de tren değiştirdiler ve bir sonraki garda Mösyö Rivet'yi, içine bir sürü sandalye yerleştirilip kır bir at koşulmuş büyük bir arabayla bekler buldular.

Marangoz nazikçe tüm kadınları öpüp arabaya binmelerine yardım etti. Üçü dipteki, Raphaële, Madam ve erkek kardeşi de öndeki sandalyelere oturdular; Rosa ise

yer kalmadığından, irikıyım Fernande'ın dizlerine iyi kötü yerleşmişti. Ekip yola koyuldu. Ne var ki, ansızın, atın sarsıntılı tırısı arabayı öyle korkunç zangırdattı ki sandalyeler dans etmeye, yolcular havaya, sağa sola savrulmaya başladılar. Kukla gibi bir o yana, bir bu yana gidiyor, yüzlerini buruşturuyor, korku çığlıkları atıyorlardı. Başlarındaki şapkalar sırtlarına, burunlarına, omuzlarına düşüyor ve kır at zaman zaman kalçalarına savurduğu tüysüz sıçan kuyruğunu dimdik tutup başını ileriye uzatarak, durmadan yol alıyordu. Bir ayağını oturduğu yere uzatmış, ötekini altına almış ve dirseklerini oldukça yükseğe kaldırmış olan Joseph Rivet dizginlere asılıyor ve gırtlağından her an bir kıkırdama sesi çıkıyordu; bu ses hayvanın kulaklarını yukarıya dikerek onu hızlandırdıkça hızlandırıyordu.

Yolun iki yanında yeşil kırlar vardı. Çiçeklenmiş kolzalar yer yer dalgalanan büyük sarı bir örtüyle kaplamışlardı çevreyi; bunlardan sağlık saçan, güçlü, hoş, içe işleyen, rüzgârın uzaklara taşıdığı bir koku yayılıyordu. Şimdiden olgunlaşmış çavdar sapları arasında, kadınların toplamak istediği ama Mösyö Rivet'nin bunu engellediği iri peygamberçiçekleri açmıştı. Sonra ara sıra gelinciklerin işgaline uğramış bir tarlanın baştan aşağı kan rengiyle sulanmış gibi olduğunu fark ediyorlardı. Ve toprağın çiçekleriyle böylesine renklenmiş bu vadilerin ortasında, renkleri daha canlı bir buket taşıyan araba, kır atıyla tırısa geçiyor, bir çiftliğin büyük ağaçları ardında kayboluyor, yaprak örtüsünün bitiminde yeniden gözüküyor, sarı ve yeşil ekinler boyunca, güneşin altında kırmızılar ve maviler arasında, bir araba dolusu gösterişli kadınla birlikte gidip duruyordu.

Marangozun evine vardıklarında saat biri vuruyordu.

Yorgunluktan bitip tükenmişler, yola çıktıklarından bu yana hiçbir şey yemediklerinden betleri benizleri atmıştı. Madam Rivet seğirtip onları birer birer arabadan indirdi, ayakları yere değer değmez hepsini öptü. Yanından hiç ayırmadığı görümcesini öpücüklere boğuyordu. Akşam yemeği atölyenin tezgâhlardan uzak bir bölümünde yenildi.

Nefis bir omletin ardından keskin bir elma şarabıyla birlikte servisi yapılan ızgara domuz sucuğu herkesi neşeye boğdu. Rivet, kafayı bulmak için bir kadeh kadar içmişti; karısı, servis yapıyor, mutfağa koşuyor, tabakları getirip tabakları kaldırıyor, herkesin kulağına, "Nasıl, beğendiniz mi bari?" diye fısıldıyordu. Duvarlara dayalı bir yığın keresteyle, süpürülüp köşelere itilmiş yonga talaşları; havaya rendelenmiş odun kokusuyla birlikte marangoz dükkânlarında rastlanılan ve insanın ciğerlerine kadar işleyen bir reçine kokusu yayıyordu.

Küçüğü görmek istediler ama küçük, kilisedeydi ve ancak akşama dönecekti.

Bunun üzerine hep birlikte çevrede bir tur atmak üzere dışarı çıktılar. Burası büyük bir yolun geçtiği küçücük bir kasabaydı. Bu yol boyunca dizilmiş evlerde, bölgenin tüccarları, kasap, bakkal, marangoz, kahveci ve ayakkabı tamircisi oturuyordu. Yolun ucundaki kilise küçük, dar bir mezarlıkla çevriliydi; giriş kapısının önüne dikilmiş koskoca dört ıhlamur ağacı, kiliseyi tümüyle gölgede bırakmıştı. Çakmaktaşından yapılmış kilisenin hiçbir üslubu yoktu; yan tarafında arduazdan bir çan kulesi yükseliyordu. Kilisenin ardında, şuraya buraya serpiştirilmiş kırlar yeniden başlıyordu.

Rivet, iş giysileri içinde, bir tören havasıyla kız kardeşinin kolundan tutmuş, onu bir kraliçeymişçesine çevrede dolaştırıyordu. Raphaële'in sırma süslemeli

giysisini çok beğenen Rivet'nin karısı, onunla Fernande'ın arasında yürüyordu. Yağ tulumu Rosa, Koket Louise ve bitkin düştüğünden biraz topallayan Tahterevalli Flora arkadan geliyorlardı.

Çevrede oturanlar kapılara çıkıyor, çocuklar oyunlarını durduruyorlar, aralanan bir perdeden basma boneli bir baş görünüyordu. Koltuk değnekli ve yarı yarıya kör, yaşlı bir kadın, dinsel bir ayindeymişçesine istavroz çıkardı. Herkes gözleriyle Joseph Rivet'nin küçük kızının ilk komünyonu için ta uzaklardan kalkıp gelen bu güzel hanımları seyrediyordu. Marangoza her yandan sevgi ve saygı gösterilerinde bulunuluyordu.

Kilisenin önünden geçerken, çocukların söylediği şarkıları işittiler: Küçüklerin tiz sesleriyle göğe doğru haykırılan bir ilahiydi bu. Madam, küçüklerin rahatsız olmamaları için kadınların içeri girmesini engelledi.

Çevrede tur atıldıktan, başlıca evler, toprağın verimi, hayvan üretimi bir bir sayılıp döküldükten sonra, Joseph Rivet kadınları geri götürüp evine yerleştirdi.

Yer çok sınırlı olduğundan, konukları odalara ikişer ikişer dağıtmışlardı.

Rivet bu seferlik atölyede yongaların üzerinde uyuyacaktı; karısının, yatağını görümcesiyle paylaşması kararlaştırılmıştı; Fernande ile Raphaële ise yan odada birlikte kalacaklardı. Louise ile Flora mutfakta yere serilmiş bir şiltenin üzerine yerleşmişlerdi. Rosa, merdivenin üstünde, o gece küçük kızın yatacağı dar bir çatı katının karşısındaki karanlık bir odacıkta tek başına uyuyacaktı.

Küçük kız eve dönünce onu şapur şupur öpmeye başladılar. Tüm kadınlar bir sevecenlik ihtiyacıyla kendilerine trende ördekleri öptürten o mesleki öpüp okşama alışkanlığıyla, küçük kızı da öpüp okşamak istiyorlardı.

Her biri onu dizlerine oturttu, ince, sarı saçlarını ellerine aldı, ateşli ve içten gelen sevecenlik gösterileriyle kollarında sıktı. Her yanına dindarlık işlemiş uslu kız çocuğu, günahlarının bağışlanmasıyla içine kapanmış gibi sabır ve tevekkül içinde, kendini bu ellere bırakıyordu.

Gün herkes için çok yorucu geçtiğinden, akşam yemeğinden sonra hemen yatıldı. Tarlaların neredeyse dinsel bir yanı olan sınırsız sessizliği, küçük kasabanın her yanını kaplamıştı; dingin, içe işleyen ve yıldızlara doğru akıp giden bir sessizlikti bu. Randevuevinin gürültülü patırtılı akşamlarına alışkın kızlar, uykuya dalmış kırın sessizliği karşısında kendilerini heyecanlı hissediyorlardı. Tenlerinden ürpertiler gelip geçiyordu; soğuğun neden olduğu ürpertiler değildi, kaygılı ve sıkıntılı yüreklerden gelen yalnızlık ürpertileriydi bunlar.

İkişer ikişer yataklarına girer girmez, sessizliğin ve toprağın derin uykusunun istilasına karşı kendilerini savunmak istercesine, birbirlerini kucaklayıverdiler. Ama karanlık odacığında yalnız kalan ve kolları boş uyumaya pek alışık olmayan Kızıl Rosa, belirsiz ve sıkıntılı bir heyecana kapıldı. Gözünü bir türlü uyku tutmadığından, yatağında dönüp duruyordu. Derken, kafasını dayadığı tahta bölmenin ardında, bir çocuğun hıçkırıklarına benzer hafif hıçkırıklar duydu. Korktuğundan, yavaşça seslendi ve hıçkırıklara boğulan kısık bir ses kendisine karşılık verdi. Hâlâ annesinin odasında yatan ve dar çatı katında korktuğu için ağlayıp duran küçük kızın sesiydi bu.

Rosa, oldukça hoşnut bir biçimde yatağından kalkıp kimseyi uyandırmamak için yavaşça çocuğun yanına gitti. Çocuğu kendi sıcak yatağına getirdi, onu kucaklayıp göğsüne bastırdı, abartılı bir sevecenlikle sarıp sar-

malayarak uyutmaya çalıştı ve sonra kendisi de mayışarak uykuya daldı. Küçük kız çocuğu gün ışıyana kadar alnını fahişenin çıplak göğsüne dayalı tuttu.

Saat beşten itibaren sabahki *Angélus* duasıyla birlikte, var gücüyle çalan kilisenin küçük çanı, gece yorgunluklarını ancak geç vakitlere kadar uyuyarak atan bu genç hanımları ansızın uyandırıverdi. Kasabanın köylüleri ayaklanmışlardı bile. Kadınlar fısır fısır söyleşerek, özene bezene karton gibi kolalanmış, muslin kısa giysiler ya da ortası sırma saçaklı giysileriyle, elle tutulacak yerinde çıkıntısı olan koca koca adak mumları taşıyarak işleri başlarından aşkın halde kapı kapı dolaşıyorlardı. Şimdiden yükselmiş olan güneş, canlılığını yitirmiş şafak izi gibi görünen pembemsi bir renge bürünerek, masmavi bir gökte ufka doğru ışıyordu. Kümes önlerinde tavuk sürüleri dolaşıyor ve şurada burada pırıl pırıl boyunlu kara bir horoz, lal renkli kafasını havaya kaldırıyor, kanatlarını çırpıyor ve öteki horozların yinelediği tiz sesli bir ku-ku-ri-ku'ya başlıyordu.

Çevre yörelerden gezinti arabaları geliyor, kapı eşiklerine, göğüslerine çaprazlama atılıp gümüş tokalarla tutturulan atkılara sarınmış, ağırbaşlı giysilere bürünmüş iriyarı Normandiyalı kadınları indiriyordu. Erkekler yeni redingotlarının ya da yünlü kumaştan yeşil giysilerinin üzerine mavi iş gömlekleri geçirmişlerdi.

Atlar ahırlara çekildiğinde, büyük yol boyunca, eski köy arabalarından iki sıra bir kol oluşmuştu: İki tekerlekli yük arabaları, her biçim ve modelde çeşitli arabalar. Arabaların gövdeleri değişik tarzlarda, yere ya da havaya bakacak biçimde yerleştirilmişti.

Marangozun evi arı kovanı gibiydi. Zamanla adeta solup cılızlaşmış saçlarını omuzlarına düşürmüş ceketli ve etekli hanımlar, çocuğu giydirmekle meşgullerdi.

Madam Tellier, taburunu denetlerken, bir masanın üzerinde ayakta duran küçük kız hiç kımıldamıyordu. Kızın elini yüzünü yıkayıp temizlediler, saçını tarayıp yaptılar, giydirdiler. Bir yığın iğnenin yardımıyla eteğinin pililerini tutturdular, sarkan yerleri iğneleyip düzelttiler, tuvaletin zarif görünmesi için çalıştılar. Sonra bu iş de bitince, kımıldamamasını söyleyerek kızı oturttular. Derken yaptıkları işten heves kapan kadınlar, kendilerini süsleyip püslemeye koşuştular.

Küçük kilisenin çanları yeniden çalmaya başlamıştı. Çanların hafif hafif çınlayışı, koca mavi boşlukta çabucak boğulan zayıf bir ses gibi, gökyüzünde yitip gidiyordu.

Komünyona katılacaklar kapılardan çıkıyor, iki okul ve belediye binasından oluşan komünyon yerine doğru gidiyorlardı. "Tanrının evi" kasabanın bir ucunda kalmışsa, komünyon yeri öteki ucunda kalmıştı.

Bayram giysileri içindeki ana-babalar, boş yüz ifadeleri ve hep işleriyle uğraşan kimselerin beceriksiz hareketleriyle çocuklarına göz kulak oluyorlardı. Küçük kızlar çırpılmış kaymağa benzeyen kar gibi tül bulutları içinde kaybolmuşlardı. Kahve garsonlarını andıran küçük oğlanlarsa, yüzleri gözleri pudralanmış halde, siyah giysilerini kirletmemek için bacaklarını açа açа yürüyorlardı.

Uzaklardan gelen çok sayıda ebeveynin, çocuğun çevresini sarması, aile için onur verici bir olaydı. Nitekim marangoz için tam bir zafer olmuştu bu tören. Tellier taburu, baştaki patronuyla birlikte Constance'ı izliyordu; baba, kolunu kız kardeşine vermişti; anne, Raphaële'in yanında; Fernande, Rosa ile *Çifte Pompalar* da birlikte yürüyorlardı. Topluluk üniformalarını giyinip kuşanmış bir kurmay heyeti gibi görkemle açılıp yayılıyordu.

Kasabadaki etki göz kamaştırıcı oldu.

Okulda, küçük kızlar başrahibenin, oğlanlarsa yakışıklı bir adam olan ilkokul öğretmeninin önüne dizilip hemen bir ilahi söylemeye başladılar.

Baştaki erkek çocuklar, koşumları çözülmüş iki dizi araba arasındaki sıralarını uzatıyor, kızlar da aynı biçimde onları izliyorlardı. Kasaba sakinleri incelik gereği hanımları öne aldıklarından, küçüklerden sonra kadınlar da tören alayının iki sırasını giderek uzatmışlardı; üçü sağda üçü solda olmak üzere, havai fişek gibi tiril tiril parlayan tuvaletleriyle komünyon yerine varıyorlardı.

Kiliseye girişleri herkesin aklını başından aldı. Herkes onları görmek için koşuşturup duruyor, sağa sola seğirtiyor, birbirini itip kakıyordu. Kasabanın, kilise şarkıcılarının giydikleri kaftanlardan daha alacalı bulacalı giysiler giyen hanımların yarattığı havadan şaşkına dönmüş sofu kadınları, birbirlerine dönüp uluorta denebilecek bir biçimde bir şeyler söylüyorlardı. Belediye başkanı, sağda, koronun yanındaki ilk sıradaki yerini onlara verdi ve Madam Tellier görümcesiyle, Fernande ve Raphaële ile birlikte gösterilen yerleri aldılar. Kızıl Rosa ile *Çifte Pompalar* ise, marangoza eşlik ederek ikinci sıraya oturdular.

Kilise korosu; kızlar bir yanda, oğlanlar öteki yanda olmak üzere, diz çökmüş bir dizi çocukla dolmuştu; çocukların ellerinde tuttukları adak mumları çeşitli yönlere doğrultulmuş mızraklara benziyordu.

Kutsal Kitap rahlesinin önünde ayakta duran üç adam, tok sesle ilahiler söylüyorlardı. Yılankavi borulu çalgı aletinin çıkardığı tekdüze notalarla durmadan yayılan, büyük ağızlı bakır çalgı aletinin sesiyle uğuldayan *Amen* sözcüğünün belli belirsiz a-a'ları uzayıp gidiyor, yankılamaları Latince'nin sesli heceleriyle artıp çoğalı-

yordu. Bir çocuğun tiz sesi repliklerini söylüyor ve iskemleye oturmuş, başında kare biçimli küçük takke olan bir papaz, zaman zaman yerinden kalkıyor, bir şeyler mırıldanıp sonra yeniden yerine oturuyordu. Bunlar olup biterken, üç kilise şarkıcısı; gözleri önlerinde açık duran koskocaman ilahi kitabına dikili, ruhları kilise mihverinin üzerine yerleştirilmiş tahtadan bir kartalın kanatlarıyla havalanmış olarak şarkılarına yeniden başlıyorlardı.

Derken bir sessizlik oldu. Tüm maiyet tek bir hareketle diz çöktü; ayini yönetecek papaz görünmüştü: Yaşlı, saygı uyandıran, beyaz saçlı bir adamdı; sol elinde tuttuğu kutsal çanağın üzerine doğru eğilmişti. Önünde, kırmızı giysiler giymiş olan iki yardımcısı yürüyordu; arkasında ise koronun iki yanına dizilmiş, koca koca ayakkabılarıyla bir sürü kilise şarkıcısı duruyordu.

Derin sessizliğin ortasında küçük bir çan çınladı. Ayin başlıyordu. Papaz, değerli eşyaların saklandığı altuni sandukanın çevresinde yavaş yavaş dönüyor, zaman zaman diz çöküp yaşlılıktan titreyen kısık sesiyle başlangıç dualarını mırıldanıyordu. Papaz susar susmaz, tüm kilise şarkıcıları çalgılar topluluğunun eşliğinde, bir ağızdan ilahiler söylemeye başladılar; kilisedeki öteki kişiler de ancak dinleyicilerin katılabileceği daha cılız, daha alçakgönüllü bir sesle bu ilahilere katılıyorlardı.

Birdenbire, tüm göğüslerden ve yüreklerden göğe doğru *Kyrie eleison** fışkırmaya başladı. Bu haykırış patlamasıyla sarsılan eski kubbeden, toz toprak taneleri, kurtlanıp çürümüş tahta parçaları bile düşecek oldu. Damın arduaz kaplamasına vuran güneş, küçük kilisenin içini fırına çevirmişti. Büyük bir heyecan, kaygılı bir

* Kyrie eleison (Yun.): "Tanrım, merhamet et!"; komünyon töreninin başlangıcında okunan dualardan biri. (ç.n.)

bekleyiş, dile gelmez bir gizin yaklaşması çocukların kalplerini sıkıştırıyor, annelerin gırtlaklarını daraltıyordu.

Bir süre sandalyesinde oturan papaz, tapınağın sunak yerine yeniden çıktı ve açık kafası, gümüşi saçları, titreyen elleriyle o doğaüstü edime girişti.

Ellerini ileriye doğru uzatarak, inananlara döndü ve *Orates, frates** sözlerini söyledi. Herkes dua ediyordu. Yaşlı papaz şimdi alçak sesle yüce, gizemli sözler mırıldanmaya başlamıştı. Küçük çan durmadan çalıyor, secde etmiş kalabalık Tanrı'nın adını anıyor, çocuklar ölçüsüz bir kaygıyla bayılacak halde kendilerinden geçiyorlardı.

Tam o sırada, alnını elleri arasına almış Rosa, birden annesini, kasabasının kilisesini, ilk komünyonunu anımsadı. Bir an, beyaz giysileri içinde, küçücük bir kız olduğu günlere geri döndüğünü sanıp ağlamaya başladı. Önce sakin sakin ağlıyor, gözkapaklarından ağır ağır yaşlar akıyordu; sonra, bu anıların yarattığı etkiyle, heyecanı arttı, boyun damarları şişmeye, göğsü inip kalkmaya başladı. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu şimdi. Mendilini çıkarıp gözlerini siliyor, burnuna tutuyor, ağlamamak için ağzına tıkıyordu. Ama hiçbir sonuç vermemişti bunlar. Gırtlağından hırıltıya benzeyen bir ses çıktı ve buna derinden gelen, yürek parçalayıcı iki iç çekiş daha katıldı: Rosa'nın yanında yığılmışçasına oturan Louise ile Flora da, aynı uzak anılara kapıldıklarından, ağlaşıp duruyorlardı.

Gel gelelim gözyaşları bulaşıcı bir şey olduğu için, Madam da birden gözkapaklarının nemlendiğini hissetti ve kardeşinin eşine doğru döndüğünde tüm sıranın ağlaştığını gördü.

---

* "Dua edin, din kardeşlerim." (ç.n.)

Papaz, Tanrı'nın bedeninin cisimleşmiş haliydi... Ateşli bir dindarlık nöbetiyle kilisenin taşları üzerine kapanan çocuklar, bu cisimleşmeden başka hiçbir şey düşünmüyorlardı. Kilisede yer yer, yüreğe işleyen bu heyecanın verdiği garip duyguya yakalanan, diz çökmüş bu insanların hıçkırıklarıyla, titremeleriyle bir kat daha altüst olan bir kadın, bir anne ya da bir rahibe göze çarpıyordu. Hepsi de kareli basma mendillerini gözyaşlarıyla sırılsıklam ıslatıyor ve mendilleri sol elleriyle, inip kalkan yüreklerinin üzerine şiddetle bastırıyorlardı.

Rosa ile sıra arkadaşlarının gözyaşları da bir yeri bir anda saran ateş kıvılcımı gibi çok geçmeden tüm kalabalığa yayıldı. Erkek, kadın, yaşlı, genç herkes hüngür hüngür ağlıyordu. Başlarının üzerinde insanüstü bir şey, her yere yayılan bir ruh, görülmez ve güçlü bir varlığın mucizeler yaratan soluğu dolaşır gibiydi.

Derken kilisenin korosundan, hafif tok bir vuruş sesi işitildi: Başrahibe kitabına vurarak, komünyonun başlama işaretini veriyordu. Çocuklar tanrısal bir ateşle titreyerek kutsal masaya yaklaştılar.

Tüm sıra diz çöktü. Yaşlı papaz, elinde altın kaplama kutsal kitabıyla birlikte, iki parmağı arasında tuttuğu İsa'nın bedeni olan kutsal mayasız ekmeği her birine uzatarak önlerinden geçiyordu. Sıradakiler spazmlar geçirerek, sinirli sinirli yüzlerini ekşiterek, gözleri kapalı, yüzleri bembeyaz, ağızlarını açıyorlardı. Çenelerinin altına konulmuş uzun peçete, akan bir su gibi titreşiyordu.

Birdenbire kilisede sayıklamalar içinde bir çılgınlık nöbeti, boğulan çığlıklarla aralanan hıçkırıklar fırtınası baş gösterdi. Ağaçları eğip büken bir rüzgâr esiyordu sanki. Papaz ayakta, kımıldamaksızın, elinde mayasız ekmekle, heyecandan felce uğramış gibi duruyor ve kendi kendine, "Tanrı bu, aramızda olan Tanrı, sesime

kulak verip diz çökmüş kulları üzerine inen Tanrı" diye konuşup duruyordu. Bu arada sözcükleri bulamadan, göğe doğru yönelen ateşli bir atılım içinde, içten gelen anlaşılmaz dualar mırıldanıyordu.

Komünyon törenini öyle bir iman heyecanı içinde tamamladı ki, bacakları yerden kesiliyor, bayılacak gibi oluyordu; kendisi de Tanrı'nın kanından içtiğinde çılgınca bir şükran duygusu içinde düşlere dalıp gitti.

Arkadaki halk yavaş yavaş sakinleşiyordu. Kilise şarkıcıları, beyaz cüppe üstlüklerinin ağırbaşlılığı içinde, daha az emin, ama yine duygulu bir sesle yeniden şarkı söylemeye başlıyorlardı. Yılankavi çalgı aletinin sesi bile, adeta ağlarmış gibi kısık çıkıyordu.

Derken, papaz, ellerini kaldırarak kalabalığa susmalarını işaret edip mutluluk esrimeleri içinde kendilerini yitirenlerin oluşturduğu iki sıranın arasından geçerek koronun bulunduğu parmaklığa yaklaştı.

Topluluk tam da sandalye gürültülerinin ortasına oturmuştu ve şimdi herkes yüksek sesle burnunu çekip duruyordu. Papazı görür görmez sustular; papaz çok alçak, tedirgin, örtülü bir sesle konuşmaya başladı:

"Aziz din kardeşlerim, çocuklarım, sizlere kalbimin derinliklerinden teşekkür ediyorum; bana yaşamımın en büyük sevincini verdiniz. Tanrı'nın çağrıma ses verip üzerimize indiğini hissettim. Tanrı geldi buraya, buradaydı o. Ruhlarımızı dolduruyor, gözyaşlarımızı taşırıyordu. Ben piskoposluğun en yaşlı papazıyım ve tabii aynı zamanda bugün en mutlusuyum da! Bir mucize oldu aramızda; gerçek, büyük, yüce bir mucize. İsa bu küçüklerin bedenlerine ilk kez girerken, Kutsal Ruh, göksel kuş, Tanrı'nın soluğu üzerinizden geçti, sizi ellerine aldı ve meltem rüzgârının eğdiği birer kamış gibi kavrayıp, sardı."

Sonra, marangozun davetlilerinin bulunduğu iki sıraya doğru dönerek, daha açık seçik bir sesle:

"Özellikle sizlere teşekkür etmek isterim, kız kardeşlerim. Kalkıp ta uzaklardan geldiniz; aramızda bulunmanız, gözler önüne serdiğiniz imanınız, dindarlığınız hepimiz için örnek bir davranış oldu. Benim din çevremin onur vesilesi oldunuz siz. Heyecanınız gönülleri ısıttı. Belki siz olmasaydınız bu büyük gün böylesine tanrısal olmazdı. Yüce Tanrı'nın sürünün üzerine inmesi için, kimi zaman tek bir seçkin koyunun var olması bile yeter."

Sesi güçlükle çıkıyordu. Şu sözleri ekledi:

"Tanrı'nın inayeti üzerinize olsun. Amin!"

Ve ayini bitirmek üzere mihraba doğru çıkmaya başladı.

Şimdi herkes çıkıp gitmek için acele ediyordu. Çocuklar da, bu kadar uzun bir zihinsel gerginlikten yorulmuş, kımıldanıp duruyorlardı. Zaten acıkmışlardı ve ebeveynler de son İncil duasını beklemeden, yemek hazırlıklarını tamamlamak için yavaş yavaş gidiyorlardı.

Çıkış tam bir curcuna oldu. Gürültülü patırtılı, Normandiya aksanlı cırtlak sesler ortalığı birbirine katmıştı. Dışarıda toplanan halk iki sıra oluşturmuştu; çocuklar görünür görünmez her aile kendi çocuğunun üzerine atılıverdi.

Evin tüm kadınları Constance'ı yakaladılar, çevresini sararak kucaklayıp öptüler. Özellikle Rosa kızı öpücüklere boğmaktan bir türlü usanmıyordu. Sonunda kızı bir elinden o, bir elinden Madam Tellier tuttu; Raphaële ile Fernande, toza toprağa değmesin diye kızın uzun müslin eteğini yukarıya kaldırdılar. Louise ile Flora arkadan geliyorlardı; Madam Rivet de yanlarındaydı. Çocuk,

içinde taşıdığı Tanrı ateşiyle dalıp gitmiş, bu merasim kıtasının ortasında yola koyulmuştu.

Şölen yemeği, atölyede, yanlamasına konulmuş kerestelerin üzerinde yendi.

Sokağa açılan kapı kasabanın tüm sevincini içeri taşıyordu. Her yanda yeniliyor, içiliyordu. Her pencereden bayramlıklarını giymiş bir masa dolusu insan görülüyor, evlerden çakırkeyif çığlıklar yükseliyordu. Köylüler üzerlerine bir tek gömlek giymişlerdi; bardak bardak saf elma şarabı içiyorlardı. Her topluluğun ortasında da bir-iki çocuk görülüyordu; şurada iki kız, burada iki oğlan çocuğu ailelerden biriyle akşam yemeği yiyordu.

Ara sıra, kasabadan, öğlenin bunaltıcı sıcağında, sarsıla sarsıla tırıs giden yaşlı bir ata koşulmuş yolcu arabalarından biri geçiyor ve arabayı süren adam çoğalarak yayılan bu cümbüşe imrenerek bakıyordu.

Marangozun evindeki neşe, belli bir ölçülülüğü, sabahın heyecanından kalan belli bir birikimi korumuştu. Yalnızca Rivet'nin keyfi bir hayli yerindeydi ve ölçüyü kaçırırcasına durmadan içiyordu. Madam Tellier ikide birde saate bakıyordu; önlerindeki iki günü boşa geçirmemek için onları akşama doğru Fécamp'a bırakacak 3.55 trenine binmeleri gerekiyordu.

Marangoz, dikkati bu konudan uzaklaştırıp onları ertesi güne kadar alıkoymak için elinden gelen çabayı harcıyor, ama Madam bir türlü razı olmuyordu. İş söz konusu oldu mu, hiçbir zaman kendini kapıp koyvermezdi Madam.

Kahvelerini içer içmez, kadınlara çabucak hazırlanmalarını buyurdu ve sonra kardeşine doğru dönerek,

"Sen de hemen atları koş bari" dedi ve son hazırlıkları yapmaya gitti.

Yeniden aşağı indiğinde, kendisiyle küçük kız üzerine konuşmak isteyen yengesini bekler buldu. Hiçbir

şeye karar vermedikleri uzun bir konuşma geçti aralarında. Yengesi sahte bir uysallıkla bin bir türlü kurnazca laf ediyor, çocuğu dizlerine oturtan Madam Tellier ise üzerine hiçbir yükümlülük almaya yanaşmıyor, belli belirsiz vaatlerde bulunuyor, "Onunla ilgileneceğim, zamanımız olacak, zaten yine göreceğiz birbirimizi" yollu şeyler söylüyordu.

Bu arada araba gelmek bilmiyordu; kadınlar da henüz aşağı inmemişlerdi. Yukarıdan yüksek sesli kahkahalar, itişip kakışmalar, haykırışlar, el çırpmalar işitiliyordu. Derken, marangozun eşi atların koşulup koşulmadığına bakmak için ahıra gittiğinde, Madam da yukarı çıktı.

İyiden iyiye sarhoş olup giysilerini yarı yarıya çıkaran Rivet, Rosa'nın zorla orasını burasını sıkıştırmaya çabalıyor, ama bir türlü istediğini yapamıyordu. Rosa ise bu hale katıla katıla gülüp duruyordu. *Çifte Pompalar* Rivet'yi kollarından tutup sakinleştirmeye çalışıyorlardı. Sabahki törenden sonra gelen bu manzara allak bullak etmişti onları. Oysa, Raphaële ile Fernande, neşeyle kendilerinden geçmiş bir halde, kasıklarını tuta tuta gülüp durmadan kışkırttıkları sarhoş adamın sonuç vermeyen çabaları karşısında tiz çığlıklar atıyorlardı. Öfkelenen adamın suratı kıpkırmızıydı; göğsünü bağrını açmış, kendisine sarılan iki kadını şiddetle sağa sola itiyor, var gücüyle Rosa'nın eteğinden çekerek:

"İstemiyor musun, orospu" yollu birtakım sözleri geveleyip duruyordu.

Ne var ki, bu duruma öfkelenen Madam ileri atıldı, kardeşini omuzlarından yakalamasıyla öyle bir itti ki, adam dosdoğru duvara tosladı.

Bir dakika sonra avluda kafasına su boşalttığı işitiliyordu; yeniden arabaya bindiğinde iyiden iyiye kendine gelmişti.

Yeniden yola koyuldular; küçük kır at canlı, dans adımlarıyla yürümeye başladı.

Yemek sırasında tavsamış olan neşeleri yakıcı güneş altında yeniden gelmişti. Kızlar şimdi, Rivet'nin boşa giden çabalarının da kışkırtmasıyla, arabanın hoplayıp zıplamasıyla eğleniyor, birbirlerinin sandalyelerini sağa sola itiyor, her saniye kıkırdayıp duruyorlardı.

Tarlaları çılgınca bir ışık, gözlerde balkıyan bir ışık kaplamıştı. Tekerlekler arabanın ardında uzun süre uçuşan iki yollu bir toz bulutu kaldırıyordu.

Birdenbire, müzik âşığı olan Fernande, Rosa'ya şarkı söylemesi için yalvardı; Rosa da şen şakrak bir sesle *Meudon'lu Koca Papaz* şarkısını söylemeye başladı. Ama Madam bu şarkıyı böylesi bir günde yakışıksız bulduğu için onu hemen susturdu ve ekledi:

"Bunu söyleyeceğine Béranger'den bir şeyler söylesene!"

Bunun üzerine Rosa, birkaç saniyelik bir kararsızlıktan sonra, sesini ayarladı ve yorgun sesiyle *Büyükanne* şarkısına başladı:

Bir bayram akşamı büyükannem,
saf şarap içmiş iki bardak
derdi bize kafasını sallayarak:
Ne aşklar yaşadım eskiden!

Ne kadar üzülürüm
tombul kollarıma
biçimli bacaklarıma,
ve yitip giden zamana!

Ve Madam'ın yönettiği kızlar korosu kıtayı yeniden söyledi:

Ne kadar üzülürüm
tombul kollarıma,
biçimli bacaklarıma,
ve yitip giden zamana!

Kıtadaki uyakların yerli yerine oturmuş olmasından hoşnut kalan Rivet, "Cuk diye oturdu doğrusu!" dedi ve Rosa hemen şarkıyı sürdürdü:

Bilmez miydiniz anneciğim yoksa?
– Bilmezdiniz ya! Oysa ben on beş yaşında,
Öğrendim kullanmayı çekiciliğimi tek başıma,
Uyuyamazdım geceleri zira.

Hepsi bir ağızdan avazları çıktığı kadar nakaratı yinelediler. Rivet oturduğu yere vurarak ayağıyla tempo tutuyor, küçük kır atın dizginlerini çektikçe çekiyordu; at da sanki şarkının ritmiyle coşan kendisiymiş gibi fırtına misali şahlanıyor, arabadaki hanımları birbirleri üzerine kapaklandırıyordu.

Sağa sola kaykılan kadınlar çılgınlar gibi gülerek yerlerinde doğruldular. Şimdi, tüm kır boyunca, yakıcı güneşin altında, olgunlaşan ekinlerin ortasında, nakaratın her yinelenmesinde gemi azıya alan ve yolcuların büyük coşkusuna katılarak her yüz metrede bir şaha kalkan atın kudurmuş coşkusunda, şarkı yüksek sesle yankılanıp duruyordu.

Yer yer bir yol işçisi beliriyor ve toz toprak içinde bağıra çağıra, kudurmuş bir halde giden bu arabaya bakakalıyordu.

Garın önünde arabadan indiklerinde, marangoz duygulandı:

"Ne güzel eğleniyorduk, gittiğinize çok üzülüyorum."

Madam ona aklı başında bir karşılık vermeye girişti:

"Her şeyin zamanı var, hep eğlenecek değiliz ya."

Derken Rivet'nin aklına parlak bir fikir geldi:

"Bakın hele" dedi, "gelecek ay Fécamp'a sizi görmeye geleceğim." Ve kurnaz bir havayla, hem zekâ hem çapkınlık saçan bir gözle Rosa'ya baktı.

"O zaman" dedi Madam, "yaramazlık yapmak yok; gelmek istiyorsan gel, ama birtakım saçmalıklar yapayım deme sakın."

Rivet yanıt vermedi. Zaten trenin hareket düdüğü işitildiği için, herkesi öpmeye başladı. Sıra Rosa'ya geldiğinde, onu ağzından öpmek istedi; Rosa ağzını kapatarak kıs kıs gülüyordu ve her defasında hızla yana kaçıyordu. Rivet onu kollarında tutmayı başarsa da bir türlü öpemiyordu, çünkü sağ elinde tuttuğu ve kızın sırtında umutsuzca kıpırdatıp durduğu büyük kırbaç buna engel oluyordu.

"Rouen yolcuları, tren hareket etmek üzeredir" diye anons yaptı gar görevlisi. Hepsi bindiler.

Hafif bir düdük sesi duyuldu ve bunu gürültüyle ilk buhar dalgalarını çıkaran trenin güçlü düdüğü izledi; tekerlekler görülür bir devinimle yavaş yavaş dönmeye başlamıştı.

Rivet, gar binasından çıkıp, demiryolu bariyerlerine doğru koştu. Rosa'yı bir kez daha görmek istiyordu. Meta insanlarla dolu bu vagonun önünden geçerken, hoplaya zıplaya kırbacını şaklatmaya ve var gücüyle şarkıyı söylemeye koyuldu:

Ne kadar üzülürüm
tombul kollarıma,
biçimli bacaklarıma,
ve yitip giden zamana!

Derken, trenden sallanan beyaz bir mendilin uzaklaşmasını seyre koyuldu.

üç

Eve varana kadar, tatmin olmuş insanların dingin uykusuyla uyudular. Akşamki o iş için dinlenip gencelmiş olarak eve döndüklerinde, Madam:

"Zaten evimi özlemeye başlamıştım" demekten kendini alamadı.

Çabucak akşam yemeğini yediler. Yeniden savaş giysilerine bürünüp her zamanki müşterilerini beklemeye koyuldular. Yakılan küçük kandil, küçük Madonna kandili, gelip geçenlere kızların dönmüş olduğunu gösteriyordu.

Haber göz açıp kapayıncaya kadar; nasıl, kimin tarafından olduğu anlaşılamadan çevreye yayılıverdi. Bankerin oğlu Mösyö Philippe duyduğu hoşnutluğu, ailesinin yanında tutsak kalmış olan Mösyö Tournevau'ya telgraf çekip bildirecek kadar da ileri götürdü.

Tuzlamacının hemen her pazar akşam yemeklerinde kuzenleri çağrılı oluyordu. Bir adam elinde telgrafla çıkageldiğinde, oturmuş kahve içiyorlardı. Çok heyecanlanan Mösyö Tournevau, zarfı yırtarak açtı ve yüzü bembeyaz oldu: "Morina balıkları yeniden yüklendi; gemi limana girdi; işler iyi; gelin."

Ceplerini karıştırdı, telgrafı getirene yirmi santim verdi ve birdenbire kulaklarına kadar kızararak,

"Çıkmam gerek" dedi.

Karısına bu veciz ve esrarengiz kâğıdı uzattı. Sonra zili çaldı; hizmetçi göründüğünde,

"Pardösümü getir! Çabuk, çabuk ol, şapkamı da ver" diye buyruklar yağdırdı.

Sokağa adım atar atmaz, ıslık çalarak koşmaya başladı ve çok sabırsızlandığı için yol ona iki kat daha uzun görünüyordu.

Madam Tellier'nin evinde bir bayram havası vardı. Binanın giriş katındaki denizcilerin curcunası insanı sağır eden bir gürültü çıkarıyordu. Louise ile Flora kiminle konuşacaklarını bilemeden, onunla bununla kadeh tokuşturuyorlardı. *Çifte Pompalar* lakaplarına her zamankinden daha çok yaraşıyorlardı. Aynı anda her yandan onları çağırıyorlardı. Şimdiden işlere yetişemiyorlardı. Bu gidişle gece yoğun olacağa benziyordu.

İlk katın müdavimleri saat dokuzdan itibaren tam kadro hazırdılar. Madam'a çılgınca tutkun olan, ama bu aşkı platonikliğin ötesine götüremeyen ticaret mahkemesi yargıcı Mösyö Vasse, bir köşede alçak sesle onunla sohbet ediyor ve sanki aralarında bir anlaşma yapılıyormuşçasına her ikisi de gülümsüyordu. Eski belediye başkanı Mösyö Poulin, Rosa'yı, ata bindirir gibi bacaklarına oturtmuştu ve onunla burun buruna olan Rosa, küçücük ellerini, adamcağızın kırlaşmış favorilerinde dolaştırıyordu. Sıyrılmış sarı ipek eteğinin altından gözüken baldırının bir bölümü, adamın pantolonunun üzerine geliyor, gezgin satıcının armağanı olan kırmızı çoraplarla mavi jartiyer gözler önüne seriliyordu.

Divana uzanmış olan iriyarı Fernande'ın ayakları, vergi tahsildarı Mösyö Pimpesse'in karnının üzerinde, gövdesiyse genç Mösyö Philippe'in yeleğinin üzerindeydi. Sol eliyle sigara tutmuş, sağ eliyle Mösyö Philippe'in boynuna sarılmıştı.

Raphaële sigorta görevlisi Mösyö Dupuis ile sohbeti koyulaştırmış gözüküyordu; konuşmasını şu sözlerle bitirdi:

"Evet, tatlım, bu akşam, çok istiyorum."

Sonra salonda tek başına hızlı bir vals turu yaparak,

"Bu akşam, nasıl istersen öyle" diye haykırdı.

Kapı ansızın açıldı ve Mösyö Tournevau göründü. Ortalığı coşku çığlıkları sardı:

"Yaşasın Tournevau!"

Ve dönüp duran Raphaële yere yüzüstü kapaklanıverdi.

Tournevau sert bir hareketle yerinden fırlayıp kızı kavradı ve tek bir sözcük söylemeksizin bir tüyü kaldırırcasına onu yerden kaldırdı. Salonu bir baştan bir başa geçip, dipteki kapıya ulaştı ve alkışların ortasında, canlı yüküyle birlikte merdivenlerde gözden kayboldu.

Eski belediye başkanını öpücüklere boğan, kafasını dik tutmak için favorilerinden çeken, onu durmadan tahrik eden Rosa ise gördüğü manzarayı fırsat bilerek,

"Hadi, sen de onun gibi yapsana" dedi.

Bunun üzerine adamcağız kalktı, yeleğine çekidüzen verdi; cebindeki paraları yoklayarak kızı izledi.

Fernande ile Madam, dört adamla yalnız kalmışlardı. Mösyö Philippe haykırarak:"Şampanyalar benden, Madam Tellier; birini gönderin de üç şişe alıversin" dedi.

Derken, Fernande Mösyö Philippe'i kucaklayarak kulağına bir şeyler fısıldadı:

"Hadi, dans edelim mi, ne dersin?"

Adam kalktı, bir köşeye itilip kalmış klavsenin başına geçti, sonra kısık sesli, ahlı oflu, iniltili bir valse başladı. İrikıyım Fernande vergi tahsildarını kucakladı, Madam da kendisini Mösyö Vasse'ın kollarına bıraktı. İki çift öpüşüp duruyorlardı. Eskiden sosyete tabakasında dans etmişliği olan Mösyö Vasse, Madam'a çeşitli komplimanlar yapıyor, Madam da ona tutsak olmuş bir gözle, "evet" diyen, kelimelerden daha çok şey anlatan ve daha hoş olan bir gözle bakıyordu.

Frédéric şampanyayı getirdi. İlk şişe açıldı ve Mösyö Philippe herkesi kadril yapmaya çağırdı.

Dört dansçı onu kollarından tutarak, sosyetik bir havayla kasım kasım kasılarak, yerlere kadar eğilip bükülerek, sağa sola selamlar vererek orta yere getirdiler.

Kadrilden sonra yine içmeye koyuldular. Derken, Mösyö Tournevau tatmin olup gevşemiş, gözleri parıltılı bir halde yeniden göründü.

"Raphaële'e ne oldu bilmiyorum ama, bu akşam mükemmeldi" diye haykırdı.

Sonra, içmesi için kendisine uzatılan bardağı alıp bir dikişte içti ve:

"Vay canına, lüks bu be!" diye mırıldandı.

Derken, Mösyö Philippe canlı bir polka başlattı; Mösyö Tournevau, ayaklarını yere değdirmeden havada tuttuğu Yahudi güzeliyle birlikte ileriye atıldı. Mösyö Pimpesse ile Mösyö Vasse yeniden öne fırlamışlardı. Zaman zaman çiftlerden biri, ince uzun bir bardaktan köpüklü şarap içmek üzere şöminenin yanında duraklıyordu. Dans bu biçimde uzayıp gideceğe benziyordu ki Rosa elinde bir mumla kapıyı araladı. Başı açıktı; ayağında takunyalar, sırtında bir gömlek vardı; heyecanlanmış, yüzü al al olmuştu.

"Dans etmek istiyorum" diye bağırdı.

Raphaële sordu:

"Ya seninki ne oldu?"

Rosa kahkahayı bastı:

"O mu! Uyudu bile, hemen uyudu."

Rosa, divanın üzerinde hiçbir şey yapmadan duran Mösyö Dupuis'yi kolundan yakaladı ve polka yeniden başladı.

Ama şişeler boşalmıştı.

"Biri benden olsun" dedi Mösyö Tournevau.

"Biri de benden" diye haykırdı Mösyö Vasse.

"Benden de bir tane" diye ekledi Mösyö Dupuis. Derken herkes alkışlamaya başladı.

Eğlenti gitgide gerçek bir baloya dönüşüyordu. Zaman zaman Louise ile Flora ortaya çıkıp, çabucak bir vals yapıyorlar, aşağıdaki müşteriler de bu arada sabırsızlanıp duruyorlardı. Kızlar üzüntülü üzüntülü koşarak kahveye dönmek zorunda kalıyorlardı.

Gece yarısı hâlâ dans ediliyordu. Arada sırada kızların biri ortadan kayboluyor, tam onu aramaya başladıklarında, birdenbire adamlardan birinin de eksik olduğunu fark ediyorlardı.

Mösyö Pimpesse, Fernande ile birlikte geri dönünce,

"Nereden geliyorsunuz Tanrı aşkına" diye sordu Mösyö Philippe yumuşakça.

"Mösyö Poulin'in nasıl uyuduğuna baktık" diye yanıt verdi tahsildar.

Bu söz büyük bir gürültü kopardı. Ve herkes sırayla, Mösyö Poulin'in o gece akla hayale gelmez bir gönül hoşnutluğu içinde bulunan bu hafifmeşrep hanımlardan biri ya da ötekiyle nasıl uyuduğunu görmek üzere yukarı çıktı. Madam gözlerini kapatıyordu. Daha önceden sonuca bağlanmış bir işin son ayrıntılarını çözümlemek için Mösyö Vasse ile bir köşede gizli gizli konuşuyordu.

Sonunda, saat birde, iki evli adam, Mösyö Tournevau ile Mösyö Pimpesse, artık gitmek istediklerini bildirerek hesaplarını istediler. Hesaba yalnızca şampanya katıldı; hem de gerçek fiyatından, yani şişesi on franktan değil, şişesi altı franktan. Adamlar bu cömertliğe şaşırdıkları için, Madam, gözleri ışıldayarak, şöyle karşılık verdi:

"Ee, ancak kırk yılda bir olur böyle bir şenlik."

yağ tulumu

Birkaç gündür aralıksız olarak, bozguna uğramış bir ordudan arta kalanlar geçmekteydi kentin içinden. Artık disiplinli bir bütün olmaktan çıkıp darmadağınık bir güruha dönüşmüşlerdi. Saçları sakalları uzamış, üniformaları paçavraya dönmüştü. Kendi bölüklerinden ve alaylarından ayrılmış adamlar kayıtsızca yürüyorlardı. Hepsinin de bitkin, perişan bir hali vardı; bir şey düşünebilecek ya da eyleme geçebilecek durumda değillerdi. Sırf alışkanlığın verdiği bir güçle yürüyorlardı. İçlerinden biri bir an duracak olsa, bitkinlikten yere yığılabilirdi. Yürüyen topluluk silah altına çağrılan sivillerden, tüfeklerinin ağırlığı altında belleri bükülmüş babacan ihtiyarlardan ve leb demeden leblebiyi anlayan, coşup heyecanlanmaya olduğu kadar paniğe kapılmaya da eğilimli, tabanları yağlayıp kaçmaya olduğu kadar saldırmaya da hazır, son hattaki çelimsiz kura askerlerinden oluşuyordu. Görünürde, büyük bir meydan savaşında un ufak edilmiş bir bölükten sağ kalan, dizden bağlı kırmızı pantolonlar giymiş birkaç düzenli askerle bu ne idüğü belirsiz piyadelere karışmış birkaç topçu askeri de vardı. Ayrıca, hafif piya-

delere adım uydurmakta güçlük çeken, çizmeli bir süvarinin pırıldayan miğferi göze çarpıyordu.

Hayduta benzeyen, ama "Bozgun İntikamcıları", "Mezar Yurttaşları", "Ölüm Kardeşliği" gibi tumturaklı adlar taşıyan *başıbozuklar* bölüğü de kentin içinden geçiyordu. Flanel kumaştan sırmalı şeritleri olan önderleri, koşullar yüzünden asker olmuş, paraları, boyları posları sayesinde subay seçilmiş emekli tuhafiyeciler, tahıl tüccarları, sabun ve donyağı imalatçılarıydı. Bunlar, can çekişen Fransa'yı omuzlarında sanki yalnızca kendileri taşıyorlarmışçasına, kaba ve yüksekten atan ses tonlarıyla, sefer planlarını tartışıyorlardı. Gelgelelim gözlerini budaktan sakınmayacak kadar cesur olmakla birlikte, yağma ve safahat alemlerinin engellenemediği bir kabadayı çetesi haline gelen adamlarından da korkmuyor değillerdi.

Ortalıkta Prusyalıların Rouen'a her an girebilecekleri yollu bir söylenti dolaşıyordu. Son iki aydır çevredeki ormanlarda dikkatli bir keşif harekâtı yürüten ve kimi zaman da kendi devriyelerini vuran, ormandaki çalıların birinden ne zaman bir tavşan çıkacak olsa ateş etmeye hazır olan Ulusal Güvenlik Muhafızları da kendi ateş hatlarına geri dönmüşlerdi. Daha önce devasa bir alan içinde çevreye dehşet saçmalarına yarayan silahları, üniformaları, tüm katliam aletleri, birdenbire yok oluvermişti.

Fransız ordularının sonuncusu kısa bir süre önce, Saint-Sever ve Bourg-Archard yoluyla Pond-Audemer'e doğru yönelerek, Seine Nehri'ni geçmişti. Ordunun artçıları iki emireri arasında yürüyen generalin yanında geliyordu. General, umutsuzluk içinde, bu darmadağın olmuş birliklerle herhangi bir harekete girişmenin olanaksız olduğunu düşünüyor, zafere alışkın halkının kah-

raman geçmişine karşın tattığı acı yenilginin yarattığı iç parçalayıcı yıkım karşısında, kendini altüst olmuş hissediyordu.

Ve şimdi kentin üzerine derin bir sessizlik, ürpertici bir hava, olup biteni dinginlik içinde kabullenme duygusu çökmüştü. Ticaretle zenginleşip palazlanmış bir sürü tuzukuru da, mutfaklarındaki çatal kaşıklara silah olarak kullanılmasın diye el koyacak işgalcileri kaygıyla bekliyordu. Yaşam durmuş gibiydi. Dükkânlar kapalı, sokaklar sessizdi. Şurda burda, sessizlikten korkuya kapılmış başıboş bir yurttaşın, duvar diplerinde süzüle süzüle gittiği görülüyordu. Gerilimli hava öyle bir noktaya varmıştı ki düşman bir kurtarıcı gibi bekleniyordu.

Fransız bölüklerinin yola çıkışını izleyen günün ikindi vakti, nereden çıktıklarını kimsenin bilmediği birkaç *Uhlan,** kentin içinden dörtnala geçtiler. Derken bir süre sonra, kara görünümlü bir kitle St. Catherine Tepesi'nden aşağı sel gibi inmeye başladı; bu arada iki işgalci dalgası da Darnetal'dan Boisguillanme'a uzanan yol boyunca ilerleyip duruyordu. Üç kolordunun öncü birlikleri, belediye binasının önündeki alanda, kararlaştırdıkları saatte eşzamanlı bir kavuşumu gerçekleştirdiler. Alana açılan her sokağın ucunda tabur tabur Alman birlikleri beliriyor, kaldırım taşları askerlerin sert ve ölçülü adımları altında inliyordu.

Gırtlaktan gelen garip tonlamalarla sağa sola yağdırılan emirler, ölü ve terk edilmiş gözüken, ama gerçekte kapalı olan panjurların ardında gizli gizli galip tarafın askerlerini gözetleyen evlerin duvarlarında yankılanıp duruyordu. Savaşın kurallarına göre artık kentin, tüm malın mülkün ve insan yaşamlarının sahipleri galipler-

* Uhlan: 19. yüzyılda Fransızların Alman askerlerine verdiği ad. (ç.n.)

di. Kent sakinleri karanlık odalarında, ne gücün ne de aklın çare etmediği ölümcül felaketlerin yarattığı dehşetle sarılmış durumdaydılar. Ne zaman nesnelerin düzeni sarsılıp güvenlik duygusu yok olsa ve ne zaman insan ya da doğa yasalarınca korunan şeyler kör ve kaba güçlerin eline düşse bu duygu hissedilir. Tüm bir ulusu evlerinin harabeleri altına gömen bir deprem; yatağından taşıp köylüleri ve sığırları boğan, damlardan çatı kerestelerini uçurup her şeyi sürükleyip götüren nehir; direnen herkesi öldüren, geride kalanları tutsak alan, taşıdığı kılıç adına kentleri yağmalayan ve top sesleri arasında Tanrı'ya şükreden insan zafer kazanmış olurdu: Bunların tümü de tanrısal adalete inancımızı sarsan, Tanrı'nın koruyuculuğuna ve insan aklına beslediğimiz, bize öğretilmiş olan güveni yok eden korkutucu ziyaretlerdi.

Küçük asker mangaları her evin kapısını çalıyor ve içeride kayboluyorlardı. İşgal buydu, istilanın sonu buydu. Şimdi mağluplara düşen görev, galiplere kibar davranmaktı.

İlk panik yatışınca bunun yerini başka türden yeni bir sessizlik aldı. Birçok ailede, Prusyalı subay, masaya ev sahipleriyle birlikte oturuyordu. Eğer iyi yetişmiş, terbiye görmüş bir kişiyse nazikçe Fransa'nın içinde bulunduğu acılara hayıflanıyor ve savaşa karşı duyduğu kişisel nefreti dile getiriyordu. Ev sahipleri bu cömert duygulara karşı minnetlerini belirtiyor ve zaten onun himayesine her an gereksinim duyabileceklerini söylüyorlardı. Sonra, adamın gönlünü hoş tutmayı becerebilirlerse, belki eve daha fazla asker girmesini de engelleyebilirlerdi. Üstelik, tüm güçler bu subayın elindeyse, adamın niçin onurunu kıracaklardı ki? Böyle yapmak, korkusuzluktan çok aptal cesareti olurdu. Ve

aptal cesareti Rouen kentini üne kavuşturan kahramanca savunma günlerindeki gibi bir eksiklik sayılmıyordu. Sonunda, geleneksel Fransız çelebiliğine başvurarak, yabancı askere, herkesin içinde içli dışlı olmamak koşuluyla, evde incelikle davranmanın mümkün olduğu hükmüne vardılar. Onu sokakta tanımazlıktan gelmelerine karşın evde her saniye konuşmaktan geri kalmıyorlardı. Alman asker de her akşam evde gitgide daha uzun kalıyor, sıcak ocağın başından bir türlü ayrılmıyordu.

Azar azar, kent de normal görünümünü almaya başladı. Şimdilik, Fransız halkı evlerinden çıkmıyor, ama sokaklar Prusyalı askerlerle dolup taşıyordu. Hem, kocaman kılıçlarını sokaklarda kasıla kasıla taşıyan Mavi *Hussard subaylarının** yaptığı gibi sıradan kentliyi pek fazla horlamıyorlardı.

Ne var ki ortalıkta tüm olup bitenlere bakılacak olursa, havada tanımlanamaz, ayırt edilemez bir şey, garip ve katlanılmaz bir atmosfer, her şeye sirayet eden bir koku, istilanın kokusu vardı. Bu koku, evlere, halka açık yerlere de sızıyor, yiyecekleri kirletiyor, insanda uzak toprakların yabanıl sürüleri arasına sürgün düşmüşçesine bir çeşit evinden uzaklaşmışlık duygusu yaratıyordu.

Galip olan ordu para, büyük paralar istiyordu. Kent sakinleri de bu paraları ödeyip duruyor ve gerçekten de bu yükün altından kalkabilecek gücü gösterebiliyordu. Ne var ki Normandiyalı tüccar ne kadar zenginleşirse, kendini özveride bulunmaktan o kadar uzak hisseder, varlığının küçük bir parçasının bile başka ellere geçmesinden tedirginlik duyar.

Seine Nehri'nin birkaç mil güneyinde, Croisset, Dieppedalle ya da Biessart dolaylarında, mavnacılarla

* Hafif süvari. (ç.n.)

balıkçıların nehrin dibinden çoğu kez üniformalı bir Alman askerinin şişmiş cesedini çıkardıkları doğruydu; ceset ya bıçaklanmış ya ölesiye hırpalanmış ya da bir köprüden suya itilmiş yahut kafası taşla ezilmiş olurdu. Nehrin çamuru, bu gizli gizli yapılan, hunharca ama meşru intikam eylemlerini, tarihin kaydetmediği bu kahramanlık edimlerini, gözler önünde yapılan bir meydan savaşından daha tehlikeli ve kimseye ün kazandırmayacak bu gizli saldırıları yutup ortadan kaldırıyordu. Yabancıya duyulan nefret, yiğit bir ruhu bir fikir uğruna ölecek kadar tedirgin eder.

Sonunda istilacılar kenti katı bir disipline boyun eğdirmişlerdi ama askeri harekât sırasında kulaktan kulağa yayılan zulüm söylentilerinin gerçekte temelsiz oldukları anlaşılınca kent halkı cesaretini yeniden topladı ve tüccarların işe ilişkin içgüdüleri de yeniden canlanmaya başladı. Bazılarının, hâlâ Fransızların elinde bulunan Le Havre'da büyük iş bağlantıları vardı; karayoluyla Dieppe'e gidip buradan Le Havre'a ulaşmaya can atıyorlardı. Tanışıklık kurdukları Alman subaylarının yardımıyla, başta bulunan generalden Rouen'dan ayrılma izni elde edilebilirdi.

Yolculuk için elverişli büyüklükte, dört atın çektiği bir araba bulundu. Arabada dört kişilik yer ayırtılmış ve dikkat çekmemek için bir salı sabahı, gün doğmadan önce yola çıkılması kararlaştırılmıştı. Bir süredir sert bir don olmuştu; pazartesi öğleden sonra kentin kuzeyinde kara bulutlar toplanmış; bütün akşam ve ertesi gece durmadan kar yağmıştı.

Sabahleyin dört buçukta, yolcular arabaya bineceklerı Hôtel de Normandie'nin avlusunda buluştular. Hâlâ yarı uykuluydular ve giysileri altında soğuktan titriyorlardı. Hava, birbirlerini açık seçik göremeyecekleri kadar

karanlıktı. Kalın kışlık giysileri içinde, hepsi de uzun cüppeli, şişman papazlara benziyordu. Bununla birlikte, iki adam birbirlerini tanıdı; onlara bir üçüncüsü katıldı ve hemen sohbet etmeye başladılar.

"Karımı da getirdim" dedi biri.

"Ben de!"

"A, ben de!"

İlk konuşan ekledi: "Rouen'a dönmeyi düşünmüyoruz. Eğer Prusyalılar Le Havre'a doğru ilerleyecek olurlarsa, İngiltere'ye gideceğiz."

Üç adam da aynı mizaçtalardı ve planları aynıydı.

Bu arada, atlardan hiç haber yoktu. Elinde küçük bir kandil taşıyan bir seyis zaman zaman esrarlı bir kapıdan çıkıyor, sonra bir başka kapıda kayboluyordu. Atların toynaklarıyla yere vurdukları işitiliyor, gürültü ahırın hengâmesi içinde boğuluyor, binanın en ucundan hayvanlarla konuşan ve sövüp sayan bir adamın sesi geliyordu. Küçük çanların tıngırtısı koşumların hazırlanmakta olduğunu gösteriyordu. Bu ses kısa bir süre sonra da atların devinimleriyle ritim içinde sürüp giden sürekli bir çıngırtıya dönüştü; çıngırtı zaman zaman kesiliyor, sonra aniden, ahırın zemini üzerinde çıkardıkları madeni gürültüye eşlik ederek yeniden başlıyordu. Kapı birdenbire kapandı ve ortalık sessizleşti. Yarı donmuş haldeki yolcular, konuşmalarını kesip orada dimdik, hareketsiz durdular. Pırıldayan kar tanelerinden oluşan bir perde gökten yeryüzüne doğru iniyor, her insani biçimi örtüyor ve her cansız nesneyi buzdan bir postla kaplıyordu. Kışın derin dinginliğine dalmış olan kentin yoğun kıpırtısızlığında, yağan karın belirsiz, tanılanamaz, duyulmaktan çok hissedilen fısıltısı dışında hiçbir ses işitilmiyordu. Her yeri dolduran ve tüm dünyayı kucaklarmış gibi gözüken kar tanelerinin

birbirine karışan atomları dışında hiçbir şey duyulmuyordu.

Kandilli adam yeniden gözüktü; elinde tuttuğu iple yorgun ve koşmaya isteksiz bir atı sürüklüyordu. Atı arabanın koşum yerine yerleştirdi; tek elinde kandili tuttuğu için koşumları hazırlamakta bir hayli zaman harcadı. Tam ikinci atı getirmeye gidiyordu ki, yolcuların orada kımıldamadan durduklarını ve şimdiden karla bembeyaz olduklarını fark etti.

"Niçin arabaya girmiyorsunuz?" dedi. "Hiç olmazsa üstü kapalı bir yerde olursunuz."

Belli ki bunu yapmak akıllarına gelmemişti; birden arabaya koşuştular. Üç koca da eşlerini arabanın dibine yerleştirip kendileri de onların yanına oturdular. Yüzlerinden kim oldukları anlaşılmayan öteki kişilerse tek sözcük söylemeden geriye kalan yerleri aldılar.

Ayakları arabanın zeminini kaplayan samana gömüldü. Dipte oturan hanımlar, yanlarında mangal kömürüyle ısıttıkları kimyasal bir maddeyle hazırlanan bakırdan küçük ayak-ısıtıcıları getirmişlerdi; bir süre, hepsi de öteden beri bildikleri şeyleri birbirlerine aktararak uzun uzun bu aletlerin yararları üzerinde durdular.

Sonunda araba harekete hazır duruma gelmişti. Yolların kötü durumunu göz önünde tutarak arabaya dört yerine altı at koşulmuştu. Bir ses, "Herkes hazır mı?" diye sordu. İçeriden bir ses de, "Evet" dedi ve araba hareket etti.

Araba güçlükle ve çok yavaş ilerliyordu. Tekerlekler kara gömülüyordu. Arabanın conta yerleri gıcırdıyor, iniltili sesler çıkarıyordu. Ağızlarından buhar çıkan atlar güçlükle soluyor, ayakları kayıyor, sürücünün koca kırbacı durmadan tüm doğrultularda şaklıyor, kimi zaman

düğüm olup sonra yeniden ince bir yılan gibi açılıyor, kimi zaman da atlardan birinin arka ayağını iyice dürterek onu daha fazla çaba harcamaya davet ediyordu. Gün belli belirsiz ağarmaya başlamıştı. Rouen'ın doğma büyüme yerlisi olan yolculardan birinin pamuk sağanağına benzettiği kar tanelerinin son derece hafif ve ince düşüşü de durmuştu. Kara rengi manzaranın göz kamaştırıcı beyazlığını öne çıkaran yoğun ve alçak bulutlardan canlı bir ışık sızıyordu. Orada burada uzun, don tutmuş ağaç kümeleri ya da karlar altında kalmış bir kulübe göze çarpıyordu.

Yolcular arabanın içinde, tanyerinin hüzünlü ışığında sorgulayıcı bakışlarla birbirlerini inceliyorlardı.

Arabanın dipteki en iyi yerlerinde, karşı karşıya uyuklayan, Grand-pont Sokağı'nın toptancı şarap tüccarları Mösyö ve Madam Loiseau oturuyordu. Mösyö Loiseau önceleri bir işyerinde kâtip olarak çalışmış, patronunun iflasından sonra, bu şarap işine girip servet yapmıştı. Taşradaki perakendeciler çok düşük fiyatlarla oldukça kötü bir şarap satıyordu. Louseau, arkadaşlarının ve tanışlarının gözünde açıkgöz bir dolandırıcı, gerçek bir Normandiyalı, her türlü kurnazlığa açık, şen şakrak biriydi. Yasadışı yollardan işler çevirme ünü öylesine almış yürümüştü ki, bir akşam Valilik Konağı'nda verilen bir partide, yöredeki herkesin tanıdığı, birkaç şarkı ve öykü kitabının yazarı, kurnaz ve iğneleyici mizah sahibi Mösyö Tournel, uykusu gelmiş hanımlara, *Loiseau voule** (Uçtu uçtu kuş uçtu) oyununu oynamayı önermişti. Bu nükteli söz, valilik salonlarına ve oradan da kentteki tüm öteki salonlara yayıldı ve bir ay boyunca

* *Loiseau vole* sözüyle, bir cinas yapılmaya çalışılıyor. Bilindiği gibi Fransız'cada "voler" sözcüğü hem uçmak, hem de para çalmak anlamlarına gelir. (ç.n.)

tüm yöreyi güldürdü durdu. Loiseau, kimileri ölçülü, kimileri ise çizmeyi aşan el şakalarıyla da ünlenmişti. Bu yüzden de hiç kimse, "Şu Louiseau gerçekten de gırgır herif!" demekten kendini alıkoyamıyordu. Kısa boyluydu ve koskoca, top gibi bir göbeği vardı; kırmızı yüzünü kırlaşmış favorileri çevreliyordu. Uzun boylu, tıknaz, kalın sesli, güvenilir ve azimli bir insan olan karısı, şarap işinin hesap kitap yanıyla ilgilenirken, kendisi bu işe yaşam dolu coşkusunu katıyordu.

Onların yanında, daha yüksek sınıftan biri olmanın ağırbaşlılığıyla, pamuk işinde oldukça iyi bir mevkii olan, üç iplik atölyesi sahibi, Légion d'honneur nişanlı, Genel Meclis üyesi Mösyö Carré-Lamadon oturuyordu. İmparatorluk döneminde, sadakatinin bedelini yükseltmek için yumuşak başlı bir muhalefetin önderliğini yapmıştı; gerçi bu muhalefet, kendisinin de dediği gibi, nezaket kalıplarından dışarıya çıkmış değildi.

Madam Carré-Lamadon kocasından çok daha genç-ti. Zayıf, ince hatlı bir vücut yapısı vardı; kürklere sarınmış bir halde, kocasının karşısında oturmuş, üzgün üzgün arabanın içinin acınası haline bakıyordu.

Onların yanında da, Normandiya'nın en eski ve en aristokratik adlarını taşıyan, Kont ve Kontes Hubert de Bréville oturuyorlardı. Ağırbaşlı hal ve tavırlara sahip yaşlı bir soylu olan Kont, Kral IV. Henry'yle doğal benzerliğini makyaj hileleriyle vurgulamak için uğraşıp duruyordu. Ailesinin pek gururlandığı bir efsaneye göre, IV. Henry, Madam de Bréville'i baştan çıkarmış ve buna karşılık olarak da kocasına kont unvanı verip bir ile vali olarak atamıştı. Kont, Genel Meclis'te Mösyö Carré-Lamadon ile iş ortaklığı yapıyordu ve Orléancı partinin yerel temsilcisiydi. Nantes'lı küçük bir armatörün kızıyla yaptığı evliliğin öyküsü, öteden beri esrarlı yanını ko-

ruyordu. Ne var ki gösterişli havası, olağanüstü nükteci karakteri ve Louis Philippe'in oğullarından biriyle sevgili olduğu söylentisi sayesinde, çevredeki tüm soylu zümre kadına kur yapar olmuştu. Kadının salonu en gözde salon olarak görülüyordu. Girmenin pek de kolay olmadığı bu salon eski dünyaya özgü inceliklerin sürüp gittiği tek konuk odası olarak kalmıştı. Brévillelerin tümü gayrimenkullerden oluşan servetlerinin yılda yarım milyon frank getirdiği söyleniyordu.

Bu altı kişi, kolcuların belkemiğini oluşturuyordu. Bunlar toplumun varlıklı, durmuş oturmuş, sağlam yanını simgeliyorlardı; tümü de ilke sahibi, saygın, etkili kişilerdi.

Bir rastlantı sonucu tüm kadınlar aynı tarafa oturmuşlardı. Kontesin yanında uzun tespihlerini çeken ve dualar mırıldanan iki rahibe oturuyordu. Biri yaşlıydı; cildi suratının ortasında silah patlamış gibi, çiçek hastalığından ötürü oyuk oyuktu. Yol arkadaşı hoş, ama hasta yüzlü, cılız bir kadındı; veremlilere özgü dar bir göğüs kafesi vardı. Yüzünde kâhinlerde ve şehitlerde görülen bir inanç ateşi yanıyordu.

Rahibelerin karşısında oturan adamla kadın herkesin ilgisini çekiyordu. Adam, tüm saygıdeğer kişilerin korkulu rüyası, ünlü demokrat Cornudet idi. Son yirmi yıldır cumhuriyetçi meyhanelerde uzun, kızıl sakalını bira bardaklarına daldırıyordu. İçki arkadaşlarının yardımıyla, emekli bir şekerlemeci olan babasından kalan yüklüce serveti yiyip tüketmişti ve şimdi dört gözle Cumhuriyet'in gelmesini bekliyordu. Cumhuriyet gelince, Devrim'e sunduğu adaklarla kazandığı mevkii de elde edecekti. Eylül'ün dördünde, muhtemelen birinin yaptığı muziplikten ötürü, vali seçildiğini sandı; ama işinin başına geçmeye kalkıştığında, yönetim kademe-

lerindeki valilik memurları onu tanımayı reddettiler, Cornudet de böylelikle işten çekilmeye zorlandı. Tüm söylenenlere karşın, Cornudet zararsız, iyiliksever, çok iyi bir adamdı; kendini kalbi ve ruhuyla kentin savunmasını örgütlemeye adamıştı. Kent dışında çukurlar kazdırmış, çevre ormanlardaki tüm genç ağaçları kestirmiş ve tüm yollara tuzaklar kurdurtmuştu. Düşman yaklaşınca da, yaptığı bu hazırlıklardan hoşnut bir halde, sıvışıp kapağı kente atmıştı. Şimdi, Le Havre'da daha yararlı olacağını düşünüyordu, çünkü burada da yeni siperler kazmak gerekiyordu.

Cornudet'nin yanındaki kadına, sözcüğün gerçek anlamıyla şen şakrak biri denebilirdi. Kendisine Yağ Tulumu lakabı verilmesine yol açan, yaşına göre oldukça fazla olan şişmanlığı, semizliği vardı. Kısa, neredeyse tostoparlak bir yağ kitlesi gibiydi; birbirine sosis taneleri gibi eklemlenen şişkin parmakları vardı. Yine de parlak ve düzgün cildi, göğsünde kabarık duran koskoca memeleriyle genç ve taze kalmış, çekiciliğinden, baştan çıkarıcılığından bir şey yitirmemişti. Yüzü kıpkırmızı bir elma ya da patladı patlayacak bir şakayık tomurcuğu gibiydi. Olağanüstü güzellikteki kara gözleri gölgeliydi ve uzun, kalın kirpiklerle daha da bir derinlik kazanıyordu. Bükük dudaklı, sevimli, öpülesi ağzı iki sıra inci gibi dişi gözler önüne seriyordu. Söylendiğine göre kızın başka eşsiz nitelikleri de vardı.

Arabadakiler onu tanır tanımaz, saygıdeğer kadınlar, aralarında bir şeyler fısıldaşmaya başladılar. "Fahişe", "toplumun yüz karası" gibi sözcükler öylesine yüksek sesle söylenmişti ki kız gözlerini kaldırıp şöyle bir baktı. Yol arkadaşlarına o kadar yürekli ve meydan okuyan bir bakışla bakmıştı ki derin bir sessizlik oldu; ona çapkınca

göz süzen Loiseau dışında, herkes gözlerini öne eğerek oturdu kaldı.

Ama çok geçmeden, üç hanımefendi, bu utanmaz arlanmaz kızın ortaya çıkmasından kaynaklanan içli-dışlı ani bir dostluk havası içinde, konuşmalarına yeniden başladılar. Bu utanmaz yosma karşısında, evli barklı olmanın verdiği ağırbaşlılıkla, ağırlıklarını ortaya koymayı düşünüyorlardı. Yasallık kazanmış aşk, vurdumduymaz aşk üzerinde her zaman üstünlük havaları takınır çünkü.

Öte yandan, üç koca da, Cornudet'ye karşı ortak bir savunma içgüdüsüyle birbirlerine yaklaşmışlardı. Yoksul halkı küçümsediklerini belli eden ses tonlarıyla para konularını tartışıyorlardı. Kont Hubert, çalınan sığırların doğurduğu zararların ve Prusyalıların eline düşüp telef olmuş ekinlerin sözünü ediyordu; konuşma tarzında karnı tok sırtı pek kodaman bir kişinin alttan alan rahatlığı vardı. Bu büyük güçlüğün bir yıla kadar ortadan kalkacağını düşünüyordu.

Büyük deneyim sahibi bir pamuk tüccarı olan Mösyö Carré-Lamadon, kara günlerinde kullanılmak üzere İngiltere'ye altı yüz bin frank göndermek ihtiyatlılığında bulunmuştu. Loiseau'ya gelince, o, mahzenlerinde duran tüm kötü şarapları Komiserliğe satma işini tezgâhlamıştı; bu yüzden de devletin, ona Le Havre'da tahsil etmeyi planladığı hatırı sayılır tutarda bir borcu vardı.

Üç adam da birbirlerine kestirmeden, dostça bakışlar atıyorlardı. Değişik konumlardan gelmelerine karşın, birbirlerine paranın ortak bağıyla bağlanmışlardı; kısacası ellerini pantolon ceplerine atıp oradaki altınları şıkırdatan şu tuzu kuru masonlar topluluğunun üyesiydiler.

Araba o kadar ağır yol alıyordu ki saat ona kadar on milden fazla gidemediler. Üç kez, erkekler arabadan inip

yokuşları yürüyerek çıkmak zorunda kaldılar. Hepsi de huzursuz olmaya başlamıştı. Öğle yemeğini Tôtes'da yemeyi planlamışlardı, ama şimdi oraya gece olmadan varma konusunda pek az umutları kalmıştı. Araba her kara saplanışında iki saat uğraşıp duruyorlar ve bu arada çevrede başlarını sokabilecekleri bir han arıyorlardı. Gitgide artan açlıkları keyiflerini iyiden iyiye kaçırmaya başlamıştı. Ortalıkta ne sıradan bir meyhaneden ne de bir şarapçı dükkânından iz vardı; Prusyalıların ilerlemesi ve aç kalan Fransız bölüklerinin geri çekilmesi karşısında ticaretle uğraşanlar da korkuyla kaçmışlardı. Yol kenarındaki çiftlik evlerinden yiyecek bir şeyler bulmaya çalıştılar, ama en basitinden ekmek bile elde edemediler, çünkü temkinli köylüler, açlıktan umutsuzlaşmış ve buldukları her şeye zorla el koyan askerler tarafından yağmalanmaktan korktukları için yiyecek stoklarını gizlemişlerdi. Saat bire doğru, Loiseau, kazınan midesinin verdiği, rahatsız edici duygunun açık seçik bilincine vardığını söyledi. Bir süredir arabadaki herkes aynı şeyden yakınır olmuş, gitgide artan açlıklarının yol açtığı acılı durum, konuşmalarına bir son vermişti. Zaman zaman yolculardan biri esniyor, ötekiler de onu izleyerek esnemeye başlıyorlardı. Birbirlerinin ardından, bireysel karakterleriyle, davranış biçimleri ve toplumsal konumlarıyla uyumlu olarak ağızlarını açıyorlar, kimi gürültüyle, kimi sessizce, kimi de acele acele, ellerini, koskoca açılan ve buharlar saçan ağızlarını gizlemek için kaldırıyorlardı.

Yağ Tulumu arada sırada etekliğinin altında bir şey arıyormuş gibi yere eğiliyordu. Bir an tereddüt ediyor, yol arkadaşlarına bakıyor, sonra sessiz sessiz yine yerine oturuyordu. Bütün yolcuların betleri benizleri atmış, yüzleri gerginleşmişti. Loiseau bir parçacık domuz eti

için bin frank vereceğine yeminler ediyordu. Karısı buna karşı çıkacak gibi olduysa da kendini tuttu. Paranın böyle har vurulup harman savrulmasını işitmek ona acı veriyor, bu konuda şaka yapılmasına bile katlanamıyordu.

"Kendimi hiç de iyi hissetmiyorum" dedi Kont. "Niçin yanımda bir şeyler getirmeyi akıl etmedim sanki?"

Aynı unutkanlık için herkes kendini kınadı. Bununla birlikte, Cornudet'nin bir şişe romu vardı; romdan yol arkadaşlarına ikram etti, ama onlar soğuk bir tavırla ikramı geri çevirdiler. Yalnız Loiseau birkaç yudum içti ve şişeyi geri verirken teşekkür etti.

"Yine de bir şeylere yarıyor; insanı ısıtıp, açlığını unutturuyor" diyordu.

İçtiği alkol keyfini yerine getirmişti; küçük kayık şarkısında yaptıkları gibi yapmalarını, aralarındaki en şişman kişiyi yemelerini önerdi. Yağ Tulumu'na yapılan bu kurnazca ima, kibar yol arkadaşlarını enikonu şaşırttı. Hiç yanıt vermediler; yalnızca Cornudet gülümsedi. Tespih çekip dua etmeyi kesen İki rahibe de ellerini kol yenlerine sokup gözlerini sabit bakışlarla yere dikerek kıpırtısız oturuyorlardı. Kuşkusuz, çektikleri acıları Tanrı'ya bir bedel olarak sunmaktaydılar.

Sonunda, saat üçte, araba tek bir köyün bile gözükmediği, bitmez tükenmez bir ovadan geçerken, Yağ Tulumu tezcanlılıkla aşağı eğilip oturduğu yerin altından beyaz peçeteye sarılı bir sepet çıkardı. Sepetten ilkin topraktan yapılmış küçük bir tabak, sonra zarif bir gümüş kupa ve en sonunda da donmuş et suyunun içine oturtulmuş iki tavuğun bulunduğu genişçe bir tabak çıkardı. Sepette özenle paketlenmiş başka türden şeyler de göze çarpıyordu: börekler, meyveler, çeşitli leziz yiye-

cekler... Kısacası üç günlük bir yolculuk sırasında insanı hanların mutfaklarına muhtaç etmeyecek kadar yiyecek.

Yiyecek paketlerinin arasından dört şişenin boynu gözüküyordu. Yağ Tulumu, bir pilici kanadından tutarak, Normandiya bölgesinde *régence* diye adlandırılan ekmek dilimlerinden biriyle, ağzını şapırdata şapırdata yemeye başladı.

Tüm gözler üzerine dikilmişti. Yiyeceklerin hoş kokusu havaya yayılıyordu ve bunun sonucu olarak da burun delikleri genişlemeye, ağızlar sulanmaya, çene kasları spazmlarla gerilmeye başlıyordu.

Hanımefendilerin bu sokak kadınına duydukları küçümseme öfkeye dönüştü. Onu neredeyse bir kaşık suda boğmaya can atıyor; fincanıyla, sepetiyle, yiyecekleriyle birlikte tutup arabadan dışarı, karların ortasına atmayı kuruyorlardı.

Loiseau, gözleriyle tavuk eti dolu tabağı yiyordu.

"Tebrikler!" dedi. "Madam hepimizden daha uzgörülü imiş. Bazı insanlar her zaman her şeyi düşünürler."

Yağ Tulumu ona doğru döndü.

"Biraz alır mısınız, beyefendi?" diye sordu. "Bütün gün aç karnına durmak kolay değil."

Loiseau başını eğdi.

"Memnuniyetle" diye karşılık verdi. "Reddedemem; gücüm tükendi zaten; nasıl derler, 'Aç kurt fırın deler' öyle değil mi?" Ve çevresine bir bakış atarak, şunları ekledi: "İnsanın böylesi bir durumda kendine yardım edebilecek birini bulması ne talih."

Loiseau, pantolonunu kirletmemek için dizlerinin üzerine bir gazete yaydı ve her zaman cebinde taşıdığı çakının ucuyla, tamamen donmuş yağa batmış pilicin bir budunu alıp tek hamlede ağzına attı; pilici dişlerinin arasında öyle gözle görülür bir zevkle çiğneyişi vardı ki,

yol arkadaşları sıkıntıyla karışık derin bir iç çekmekten kendilerini alamadılar.

Yağ Tulumu alçak, kibar bir sesle iki rahibeyi de yemeğini paylaşmaya davet etti. Seve seve kabul ettiler ve gözlerini kaldırmadan, mırıltılı bir sesle teşekkür edip aç kurt gibi yemeğe yumuldular. Cornudet de Yağ Tulumu'nun çağrılarını geri çevirmedi ve dizlerinin üstüne gazete kâğıtları koyarak aralarında bir çeşit masa oluşturdu. Çeneleri habire işleyip duruyordu; lokmaları çiğniyor ve delice bir aceleyle yutuyorlardı.

Köşesinde tıkınmakla meşgul Loiseau, kendisi gibi yapması için karısını hafifçe dürtükledi. Kadın uzunca bir süre kararsız kaldı, ama sonunda içine işlemiş açlık duygusunun etkisiyle boyun eğdi. Kocası "sevimli yol arkadaşı"na nazik bir tümceyle, eşine de küçük bir parça verip veremeyeceğini sordu.

"Elbette veririm, beyefendi" diye hoş bir gülümsemeyle karşılık verdi Yağ Tulumu ve yiyeceği adama uzattı.

İlk Bordeaux şarabı şişesi açıldığında ortaya bir güçlük çıktı; yalnızca bir bardak vardı. Neyse, bardağı dolaştırdılar ve her biri sırayla bir-iki yudum alıp ağzını sildi. Yalnızca Cornudet, çapkınca bir havayla, dudaklarını bardağın, güzel yol arkadaşının dudaklarının nemiyle ıslanmış kenarına dayadı.

Çevrelerindeki yiyip içen insanları görünce, yiyecek kokularıyla sarılmış Kont ve Kontes de Bréville ile Mösyö ve Madam Carré-Lamadon, ağızları sulanarak açlık duygusunun verdiği işkencelere katlanmaya başladılar. Birdenbire, iplik imalatçısının eşi, herkesin dikkatini çeken bir iç geçirdi. Yüzü kireç gibi beyazdı; gözleri kapanmış, başı düşmüştü: Bayılmıştı. Çılgına dönen kocası, çevresindekileri yardıma çağırıyordu.

Öteki yolcular hepten ne yapacaklarını şaşırmışlardı, ama daha yaşlı olan rahibe hastalanan kadının başını kaldırdı. Yağ Tulumu'nun bardağını dudaklarına tutup kadının birkaç yudum şarap içmesini sağladı. Bunun üzerine hoş kadın kımıldadı, gözlerini açıp gülümsedi ve zayıf bir sesle kendini çok iyi hissettiğini söyledi. Ama rahibe, temkinli davranarak ona bardak dolusu Bordeaux şarabını içirdi ve şöyle dedi:

"Açlıktan başka bir şey değil."

Utancından yüzü kızaran Yağ Tulumu, hâlâ hiçbir şey yemeyen dört yolcuya baktı ve kekeleyerek,

"Ah keşke şu hanımlarla beylere de bir şeyler ikram edebilseydim" dedi ve terslenmekten korkarak konuşmayı kesti.

Louiseau konuşmak için ayağa kalktı:

"Vallahi, böylesi durumlarda hepimiz kardeşiz ve hepimizin birbirine yardım etmesi gerek. Hadi, baylar bayanlar, resmiyeti falan bir yana bırakın da Yağ Tulumu'nun ikramını kabul edin. Başımızı bir geceliğine sokacak bir yer bulup bulamayacağımızı bile bilmiyoruz daha. Böyle giderse, yarın öğleden önce Tôtes'da olamayacağız."

"Evet" deme sorumluluğunu üzerlerine alamadıklarından, hepsi de kararsızlık geçirdiler.

Olayın düğümünü çözen Kont oldu. Sıkılmış olan genç kadına dönüp en gösterişli tavrını takınarak şöyle dedi:

"Madam, ikramınızı minnetle kabul ediyoruz."

Tek güçlük, ilk adımı atabilmekti. Geçilmez ırmak bir kez geçilince, hepsi ileri atıldı ve sepeti anında boşaltıverdi. Sepette hâlâ karaciğer ezmesi, tarlakuşu ezmesi, tütsülenmiş dil, birkaç Crassane armudu, bir Pont l'Evêque peyniri, birkaç küçük kek ve bir kavanoz salata-

lık turşusuyla soğan vardı. Bütün kadınlar gibi Yağ Tulumu da acılı, biberli şeylerden hoşlanıyordu.

Kadının yiyeceklerini yerken onunla konuşmamak olanaksızdı. İlkin biraz çekinerek, ama çok geçmeden, Yağ Tulumu'nun hayranlık uyandıran hal ve tavırlarından ötürü, gitgide daha serbestçe konuşmaya başladılar. Sosyete dünyasından olan Madam de Bréville ile Madan Carré-Lamadon, anlayışlı ve kibardılar. Özellikle Kontes, Yağ Tulumu'na, büyük hanımefendilere özgü, hiçbir şeyin bozamayacağı lütufkâr bir alçakgönüllülükle davranıyordu. Yalnızca, kaskatı bir ruh taşıyan, tıknaz Madam Loiseau inadından vazgeçemiyordu. Hiçbir şey konuşmuyor ve durmadan da yiyordu.

Konuşma doğal olarak savaş, Prusyalıların zulümleri ve Fransızların yiğitçe çarpışmaları konularına kaydı. Kaçmakta olan tüm bu insanlar, geride kalanların gösterdikleri cesarete saygı duyuyorlardı. Derken kişisel yaşantılardan söz açıldı ve Yağ Tulumu, gerçek bir duyguyla, beri yandan da coşkuya kapıldığında mensubu bulunduğu sınıfı karakterize eden ateşli bir uzdillilikle, Rouen'dan ayrılma gerekçelerini anlatmaya başladı:

"Önceleri, kalabileceğimi düşündüm. Evimde hatırı sayılır bir yiyecek stoku vardı ve birkaç asker beslemeyi sürgüne gitmeye yeğ tutuyordum. Ama şu Prusyalıları görünce, bıçak kemiğe dayandı. Yaptıklarıyla çileden çıkarıyorlardı beni. Ben de bütün gün utanç içinde ağlayıp sızlıyordum. Ah, keşke bir erkek olabilseydim! Onları, kafalarına sipsivri çıkıntıları olan miğferler giymiş şu şişman domuzları penceremden seyrederdim de, hizmetçim kafalarına sandalye ya da bir şey fırlatmayayım diye gelip ellerimi tutmak zorunda kalırdı. Derken birkaçı üzerime saldırdı. İlk saldıranın boğazına yapıştım. Bunları boğmak bir başkasını boğmaktan daha zor değil

aslında. Saçımdan tutup sürüklemeselerdi öyle yapardım. Sonra saklanmak zorunda kaldım. Derken önüme bir fırsat çıkınca kaçtım ve işte buradayım."

Arabadakiler Yağ Tulumu'nu candan kutladılar. Böylesi bir yüreklilik göstermemiş olan yol arkadaşlarının gözünde değeri artmıştı Yağ Tulumu'nun. Cornudet onu, kendi cemaatinden birinin Tanrı'ya övgüsünü duymuş bir papaz gibi, havarilere özgü iyimser gülümsemeyle dinliyordu. Çünkü papazlar din konusunu tekelleri altına aldıklarını düşünürler. Konuşma sırası kendisine gelince, Cornudet, her gün duvarlara yapıştırılan şu propaganda ilanlarındaki tümceleri büyük bir tumturaklılıkla kullanarak, yapılması gerekenleri bir bir belirtti ve konuşmasını süslü püslü sözlerden oluşan bir dille tamamladı. III. Napoléon olarak gördüğü şu rezil Badinguet'ye verip veriştirmişti.

Ama Yağ Tulumu birdenbire ayaklandı, çünkü Napoléoncuydu. Kıpkırmızı kesilip öfkeyle şunları kekeledi: "Onun yerinde olsanız görürdüm sizi! Ortalığı karmakarışık ederdiniz! Hemen ihanet etmeyi düşünürdünüz. Ülke sizin gibi alçaklarca yönetilse, Fransa'yı terk etmekten başka bir şey geçirmezdiniz aklınızdan."

Cornudet hiç kımıldamadı ve tepeden bakan gülümsemesini sürdürdü. Ne var ki Kont, öfkeden tepesi atmış genç kadını yatıştırmak için, onun savurduğu bin bir küfrü güçlükle göğüslemeye çalışıyor, otoriter bir havayla içtenlikle dile getirilmiş tüm görüşlerin saygı uyandırması gerektiğini belirtiyordu. Öte yandan, tüm saygıdeğer kişilerin Cumhuriyet'e karşı duydukları akıl almaz nefretten yana çıkan Kontes ile Madam Carré-Lamadon, kadınların görkem ve şatafat dolu despotik hükümetlere duydukları o içgüdüsel bağlılıkla, kendilerini

istemeye istemeye bu sarsılmaz inançlı fahişeye yakın hissediyor, onunla aynı duyguları paylaşıyorlardı.

Sepet boşalmıştı. On aç insan, sepetteki yiyecekleri silip süpürmüştü. Tek üzüldükleri şey sepetin daha büyük olmamasıydı. Sohbet bir süre daha sürdü, ama yiyecekler bitince konuşulacak konular da azaldı.

Gece çökmüştü; karanlık gitgide yoğunlaşıyor, yemeklerden sonra genellikle daha fazla hissedilen soğuk, sıkı giyinmiş olmasına karşın Yağ Tulumu'nu ürpertiyordu. Bunu fark eden Madam de Bréville ona, kömürü sabahtan beri birkaç kez yenilenen ayak ısıtıcısını uzattı. Ayakları buz kesen Yağ Tulumu, öneriyi seve seve kabul etti. Madam Carré-Lamadon ile Madam Loiseau, ayak ısıtıcılarını iki rahibeye verdiler.

Araba sürücüsü fenerleri yakmıştı. Tekerleklerden yükselen pis kokulu buhar bulutuyla, ışık demetinin yer değiştirmesiyle birlikte önlerinde serili yolun kenarlarındaki karlar üzerine fenerlerden solgun bir ışık düşüyordu. Arabanın içinde her şey karanlıktı; derken birdenbire Yağ Tulumu ile Cornudet arasında yakınlaşma gibi bir şey oldu. Loiseau, karanlıkta gözlerini kısarak, uzun sakallı adamın sessiz ama güçlü bir tokat yemiş gibi şiddetle geri çekildiğini gördüğünü sandı.

Yolda ileride küçük ışık noktaları göz kırpmaya başladı. Tôtes'a varmışlardı. Dinlenme ve atları beslemek için verdikleri her biri yarım saat süren dört mola da hesaba katılırsa, on üç saattir yoldaydılar. Kente girdiler ve Hôtel du Commerce'in önünde durdular.

Arabanın kapısı bir anda açıldı. Ve tanıdık bir ses tüm yolcuları titretiverdi. Bu, yere düşen bir kılıcın kınının çıkardığı sesti. Aynı anda birinin Almanca bir şey haykırdığını işittiler.

Araba durmasına karşın, hiç kimse inmemişti. Yolcularda sanki arabadan iner inmez öldürüleceklermiş gibi bir duygu vardı. Derken sürücü, arabanın kapısına yaklaşıp lambasını arabanın en uç köşelerine kadar tuttu; lambanın ışığı ağızları açık, gözleri şaşkınlık ve korkuyla yuvalarından uğramış iki sıra insan yüzünü aydınlatıyordu. Sürücünün yanında, lambanın parlak ışığında, bir Alman subayı ayakta duruyordu. Uzun boylu, sarışın, oldukça narin, genç bir adamdı, üniformasının içine korse giymiş bir kız gibi duruyordu ve kafasına, kendisine İngiliz otellerinde çalışan bir komi havası veren yassı, parlak bir kep geçirmişti. Koskoca, upuzun, düz bıyığı ağzının her bir yanında gitgide inceliyor ve sonunda sarışın, görülmez, tek bir saç teli haline geliyordu. Ağzının köşeleri bıyığın ağırlığıyla aşağı inmiş gibiydi ve bıyıklar yanaklarını da aşağı doğru çekerek dudaklarına sarkık bir hava veriyordu. Subay, Alsace Fransızca'sıyla yolcuları inmeye davet etti ve sert bir sesle şöyle dedi:

"Baylar bayanlar, dışarı çıkar mısınız?"

İlk boyun eğenler, itaate alışmış kadınların yumuşak başlılığını gösteren iki rahibe oldu. Sonra Kont ile Kontes arabadan indiler ve bunları iplik imalatçısıyla karısı izledi; derken Loiseau yere ayak basar basmaz, nezaketten çok ihtiyat gereği olarak, subaya, "İyi akşamlar, efendim" dedi. Subay, otoritesinin verdiği küstah bir tavırla, yanıt vermeden ters ters baktı. Yağ Tulumu ile Cornudet kapıya en yakın yerde oturmalarına karşın, düşmana ağırbaşlı ve vakur bir havayla karşı koyarak, en son indiler. Semiz, genç kadın, kendine egemen olmaya ve soğukkanlılığını korumaya çabalıyordu. Cumhuriyetçi, uzun kızıl sakalını meydan okuyan, ama çekingen, teatral bir jestle çekip duruyordu. İkisi de, böylesi bir karşı-

laşmada bir ölçüde kendi ülkesini temsil ettiğini bildiğinden, ağırbaşlılığını korumaya çaba harcıyor, yol arkadaşlarının yaltaklanan davranışlarına içerliyorlardı. Yağ Tulumu, yol arkadaşlarından daha cesur olduğunu kanıtlamayı arzu ediyor, Cornudet ise, örnek bir davranışta bulunması gerektiğini düşünerek, yolları kazıp siperler açarak başlattığı direnişini takındığı tavırla sürdürüyordu. Hanın büyük mutfağına girdiler; başta bulunan general tarafından imzalanan ve içinde her bir yolcunun adının, eşkâlinin ve mesleğinin yazılı olduğu bir hareket izin belgesi istendiği için, Alman subayı hepsini teker teker inceleyip yolcuların görünüşlerinin eldeki yazılı kayıtlarla uyuşup uyuşmadığını denetledi ve birdenbire, "Pekâlâ!" deyip gözden kayboldu.

Bir kez daha soluk aldılar. Hâlâ aç olduklarından, akşam yemeği istediler. Yemeğin yarım saate kadar hazır olacağı bildirildi; iki hizmetçi yemeği hazırlamakla meşgul olurken, hepsi de ucunda camlı bir kapının olduğu bir koridora açılan yatak odalarına bakmaya gittiler.

Tam yemeğe oturmak üzere oldukları sırada, han sahibi geldi. Hancı eskiden at satıcılığı yapmış, durmadan aksırıp tıksıran, boğazını temizleyen, tıknaz bir adamdı. Babasının vasiyetiyle Follenvie adını taşıyordu.

"Siz Matmazel Elisabeth Rousset misiniz?" diye sordu.

Yağ Tulumu korkuyla ona doğru döndü.

"Evet?"

"Matmazel, Prusyalı subay sizinle hemen konuşmak istiyor."

"Benimle konuşmak mı istiyor?"

"Siz gerçekten de Matmazel Elisabeth Rousset iseniz, evet."

Yağ Tulumu bir an şaşkınlıkla kararsız kaldı ve sonra kesin bir sesle, "Beni isteyebilir, ama gitmeyeceğim" dedi.

Bu söz yolcular arasında büyük bir heyecan yarattı. Herkes, Yağ Tulumu'nun çağrılma gerekçesini tartışarak, kendi görüşünü açıkladı. Kont, Yağ Tulumu'nun yanına yaklaşarak:

"Yanılıyorsunuz, Madam; karşı çıkmanız yalnız sizin için değil, tüm yolcular için de ciddi sonuçlar doğurabilir. İnsan kendisinden üstün olana hiçbir zaman direnmemeli. Eminim ki rıza göstermek sizi herhangi bir tehlikeye sokmayacak; kuşkusuz, unutulan bir formalite yüzünden çağrılmışsınızdır" dedi.

Ötekiler de konttan yana çıktılar; Yağ Tulumu'nu ikna edinceye kadar yalvarıp yakardılar, öğütler verdiler, onu zorlayıp durdular. Çünkü genç kadının bir düşüncesizlik yapıp işleri daha da karıştırmasından korkuyorlardı. Sonunda, Yağ Tulumu şöyle dedi:

"Pekâlâ, ama şunu da unutmayın ki bunu sizin hatırınız için yapıyorum."

Kontes, Yağ Tulumu'nun elini tuttu.

"Hepimizin minnet ve şükran duygularını kazandınız" dedi.

Genç kadın odadan ayrıldı. Ötekiler yemeğe oturmadan önce onun dönüşünü bekliyorlardı. Şu inatçı, tutkulu kızın yerine herkes kendisinin çağrılmayışına hayıflanıyor, sırası gelip çağrılınca söylemeyi düşündüğü basmakalıp sözleri zihninde prova ediyordu. On dakika sonra, Yağ Tulumu, soluk soluğa, yüzü kıpkırmızı olmuş bir halde döndü; öfkesinden boğuluyor, "Alçak adam! Rezil adam!" diye çılgınca bağırıyordu.

Herkes olan biteni öğrenmeye can atıyor, ama o ağzını açıp tek kelime söylemiyordu. Kont ısrar edince, Yağ Tulumu enikonu ağırbaşlı bir havayla karşılık verdi:

"Hayır, sizi ilgilendirmez; size söyleyemem."

Lahana kokusu yayan büyük bir tencerenin çevresinde toplandılar. Bu can sıkıcı olaya karşın, neşeli bir akşam yemeği oldu. Elma şarabı iyiydi. Mösyö ve Madam Loiseau ve rahibeler ucuz olduğu için ondan içtiler. Bira isteyen Cornudet dışında geride kalanların hepsi şarap içmeyi yeğlediler. Cornudet'nin şişeyi kendine özgü bir açma tarzı vardı; sıvıyı köpüklendirip uzun uzun seyrediyor, sonra bardağına koyup sallıyor ve renginin zevkine varmak için ışığa tutuyordu. İçkisini içtiğinde, en sevdiği içkisinin rengini alan uzun sakalı, heyecandan titriyor gibiydi. Bardağını gözden kaybetme endişesi içinde gözlerini şaşılaştırıyor, sanki kendinden başka kimsenin yapamayacağı bir görevi yerine getiriyormuşçasına tavırlar takınıyordu. İnsan, onun kafasında iki şeyi birleştirip kavuşturduğunu hissediyordu. Cornudet, yaşamının iki büyük tutkusu, yani içki ile devrim arasında benzerlik kuruyordu. Besbelli ki birini düşünmeden ötekinin tadına da varamazdı.

Mösyö ve Madam Follenvie yemeklerini masanın öteki ucunda yediler. Hancı bozuk bir motor gibi sesler çıkarıyordu; yemek yerken kendisini konuşmaktan alıkoyan göğüs daralmasından mustaripti; karısıysa habire konuşup duruyordu. Prusyalıların geldikten sonra yaptıkları her şeyin ayrıntılı bir dökümünü verdi; öncelikle kendisine çok masraf çıkardıkları ve ikinci olarak da iki oğlu askere alındığı için onlara sövgüler yağdırdı. Madam Follenvie, sözlerinin çoğunu kontese yöneltmiş, kontes de saygıdeğer bir hanımefendiyle konuşulduğu düşüncesiyle koltuklarını kabartacak bir vesile bulmuştu. Derken hancının karısı sesinin tonunu alçalttı ve öyle nazik konulara girdi ki, kocası zaman zaman, "Çeneni kapasan iyi edersin!" deyip onun sözünü kesmek zorun-

da kaldı. Ama o buna hiç aldırış etmeyip konuşmasını sürdürdü:

"Evet, Madam, bu adamlar patates ve domuz eti yemekten başka bir şey yapmıyorlar; işleri güçleri yiyip içmek. Sonra birtakım pis alışkanlıkları da var; onları bir tarlada, günbegün, saatbesaat, eğitim yaparken, yürürken, çark ederken bir görseniz. Yaptıkları ne toprakta çalışmaya, ne de ülkelerinde yol onarmaya benziyor. Yok, Madam, bu askerlerin kimseye yararı yok. Gelgelelim yoksullar yine de onları desteklemek zorunda, üstelik sırf insan öldürmeyi öğrenmek için! Biliyorum, ben yaşlı, cahil bir kadınım; ama bu adamların kendilerini tükettiklerini, sabahtan akşama kadar oradan oraya gidip durduklarını gördükçe şöyle diyorum kendi kendime: "Bu kadar yararlı şeyler bulan insan varken, ötekiler niçin yakıp yıkma sıkıntısına girer? Prusyalı da, İngiliz de, Polonyalı da, Fransız da olsa, insanları öldürmek gerçekte iğrenç bir şey değil mi? Seni aldatan birinden öç alınca bu bir suç oluyor ama bizim tığ gibi delikanlılarımızı yere sererlerken hiçbir şey olmuyor; yani en çok öldürene en çok madalya veriliyor.' İşte bunu aklım havsalam almıyor doğrusu."

Cornudet sesini yükseltti:

"İnsan barışsever bir komşu ülkeye saldırdığında savaş barbarcadır. Bir ülkenin savunulmasında ise kutsal bir görevdir."

Yaşlı kadın başıyla onayladı:

"A, tabii, nefsi müdafaa bambaşka bir şey. Ama, zevk için savaşan tüm kralları öldürmek daha iyi olmaz mıydı?"

Cornudet'nin gözleri parladı.

"Bravo, yurttaş!" diye bağırdı.

Mösyö Carré-Lamadon derin düşüncelere dalmıştı. Büyük askerlere tutkulu bir hayranlık duymasına karşın, bu köylü kadının sağduyusu ona, gelir kaynaklarını bitirip tüketen, kısır bir güç olmaktan öteye gitmeyen bu başıboş insanların, geniş sanayi girişimlerinde kullanılmaları durumunda –ki şimdiki durumda yıllar alacağa benziyordu bu– ülke için bir birikim olacağını düşündürdü.

Öte yandan, Loiseau, gülen, öksüren ve tükürüp duran şişman hancıyla sessiz sessiz konuşmak üzere sandalyesinden kalkmıştı. Loiseau'nun şakalarını duydukça, hancının koca göbeği neşeden hop hop oynuyordu. Hancı ona, baharda, Prusyalılar gittikten sonra teslim edilmek üzere altı büyük fıçılık Bordeaux şarabı siparişi verdi.

Akşam yemeği henüz bitmişti ki, yorgunluktan bitkin düşmüş yolcular, hemen yatmaya gittiler.

Ama Loiseau'nun zihninden bin bir türlü düşünce geçmekteydi. Karısını yatmaya gönderdikten sonra "koridorun esrarı" diye adlandırdığı şeyi keşfetmek üzere handa ne kadar anahtar deliği varsa hepsine tek tek kulağını, gözünü dayadı.

Aşağı yukarı yarım saat sonra, bir hışırtı sesi duydu ve sağa sola alelacele gizlice bir göz attığında beyaz dantelayla süslenmiş mavi kaşmir giysisi içinde daha da şişman görünen Yağ Tulumu'nu gördü. Elinde bir kandil taşıyor ve koridorun ucundaki camlı kapıya doğru gidiyordu. Başka bir kapı daha ihtiyatla açıldı. Yağ Tulumu dönüp baktığında, kapıdan beyaz gömleği içinde Cornudet çıktı ve onu izledi. Aralarında fısıltı halinde bir konuşma oldu, derken ikisi de susuverdiler. Yağ Tulumu, Cornudet'nin kendi yatak odasına girmesine var gücüyle karşı koyuyor gibiydi. Loiseau ne yazık ki bütün söyle-

nenleri işitemedi, ama onlar seslerini yükseltince, sonunda bir-iki sözcük kaptı. Cornudet bıkıp usanmadan ısrar ediyordu.

"Hadi, n'olur, aptallık etme" dedi. "Senin için ne fark eder?"

Yağ Tulumu kızgın kızgın karşılık verdi:

"Yok, azizim, bu işin yapılmadığı zamanlar da vardır. Rezalet mi çıksın istiyorsun!"

Cornudet besbelli ki kızın söylemek istediklerini anlamıyordu. Bu davranışının gerekçesini öğrenmek için onu sıkıştırdı. İyicene öfkelenen Yağ Tulumu, daha da yüksek bir sesle haykırıverdi:

"Nedenini mi soruyorsun? Niçin olduğunu anlamıyor musun? Evde, belki de bitişik odada Prusyalılar varken!"

Cornudet sesini kesti. Düşman yanı başındayken şöyle bir sarılmaya bile izin vermeyen bu zavallı kadıncağızın uyanan yurtseverlik gösterisi, onun kaybolmaya yüz tutan edep duygusunu yeniden canlandırmış olmalıydı; çünkü, kızı bir kez öptükten sonra, ayaklarının ucuna basarak kendi odasına döndü.

Duyguları uyanan Loiseau anahtar deliğinden ayrıldı, odasında neşeyle şöyle bir hoplayıp zıpladı, gece takkesini giydi; zayıf ve çökük yüzünü örten battaniyeyi kaldırıp eşini öptü; mırıltılı bir sesle,

"Beni seviyor musun, tatlım?" diye sordu.

Derken evin üzerine sessizlik çöktü. Ama az sonra, nereden geldiği pek anlaşılmayan, belki kilerden belki de tavanarasından, güçlü, tekdüze, uzayıp giden ve basınç altındaki bir motor gibi titreşen ritmik bir horlama sesi baş gösterdi. Mösyö Follenvie uyuyordu.

Ertesi sabah saat sekizde yola çıkılması kararlaştırıldığı için, yolcular günün erken bir saatinde mutfakta

toplandılar. Ama tepesi kar içindeki araba, avlunun ortasında, atsız ve sürücüsüz, terk edilmiş bir halde duruyordu. Sürücüyü ahırlarda, ambarda ve başka yerlerde boşu boşuna arayıp durdular. Bunun üzerine adamlar dışarı çıkıp onu çevrede araştırmaya karar verdiler. En ucunda kilise bulunan pazaryerine vardılar; kilisenin her bir yanında alçak damlı bir dizi ev vardı; burada birkaç Prusyalı asker gözlerine çarptı. Gördükleri ilk asker patates soyuyordu. Biraz daha ötedeki asker, şakır şakır bir berber dükkânını yıkıyordu. Sakallı başka bir asker küçük bir çocuğu sevip okşuyor, onu dizlerinde sallayarak ağlamasına engel olmaya çalışıyordu. Erkekleri savaşa gitmiş gürbüz köylü kadınları, el kol hareketleriyle yapacakları işleri gösteren fatihlere yumuşak başlılıkla itaat ediyorlardı. Kırılacak odun, çekilecek kahve ya da yaşlı, yatalak ev sahibesinin yıkanacak çamaşırları...

Gördükleri karşısında şaşıran Kont, kilisenin kutsal eşyalar bölümünden çıkan görevliye, olup bitenlerin ne anlama geldiğini sordu. Yaşlı kilise görevlisi yanıt verdi:

"A, hiç de kötü değil durum; bana söylendiğine göre, bunlar Prusyalı değiller, nereden olduklarını bilmiyorum, ama daha uzaklardan geliyorlarmış. Üstelik her biri arkalarında karılarını, çoluklarını çocuklarını bırakmışlar. Bahse girerim ki savaş bir şaka değil onlar için. Kadınları da kocaları için ağlayıp duruyorlar ve her biri bizim buradaki kadınlarımız kadar sefil bir durumdalar. Şu var ki, şu andaki halimiz pek kötü sayılmaz; askerlerin hiçbir zararları yok; sonra, sanki kendi ülkelerindeymiş gibi kendilerine verilen her türlü tuhaf işi gık çıkarmadan yapıyorlar. Görüyorsunuz, beyefendi, yoksul insanların birbirlerine yardım etmesi gerek. Savaşları çıkaranlar hep büyükler."

Cornudet, yenenlerle yenilenleri birleştiren bu dostça duyguya kızıp köpürdü ve hana kapanmayı yeğleyerek çekip gitti. Loiseau şaka yapmaktan geri durmadı:

"Prusyalılar ülkeye yeni stoklar yapıyorlar, canım."

Ama Mösyö Carré-Lamadon ağırbaşlı bir havayla,

"Ülkeyi onarıyorlar" dedi.

Sürücüyü gören yoktu. Sonunda onunla, subayın yaveriyle içli dışlı bir halde, kasaba kahvesinde karşılaştılar. Kont şöyle dedi ona:

"Sana saat sekize kadar arabayı hazırlaman buyurulmadı mı?"

"Elbette buyuruldu, ama sonradan başka bir buyruk aldım."

"Ne buyruğu aldın?"

"Hazırlamama buyruğu."

"Kim verdi bu buyruğu sana?"

"Niçin soruyorsun, Prusyalı komutan verdi."

"Peki neden?"

"Bilmiyorum. Git kendisine sor. Bana arabayı hazırlamamam söylendi. Ben de hazırlamadım, ne sorup duruyorsun!"

"Bu buyruğu sana gelip kendisi mi verdi?"

"Hayır, beyefendi, hancı aracılığıyla."

"Peki ne zaman?"

"Dün akşam, yatmaya giderken."

Üç adam da iyiden iyiye huzursuz bir halde hana geri dönüp Mösyö Follenvie ile konuşmak istedilerse de hizmetçi kız, efendisinin, astımından ötürü, hiçbir zaman saat ondan önce kalkamadığını söyledi. Hancı, yangın gibi durumlar dışında, hiçbir zaman daha erken bir saatte çağrılmaması yolunda sıkı buyruklar vermişti. Bunun üzerine subayı görmek istediler, ama otelde kaldığı halde subayla görüşmek mümkün değildi. Onun-

la askerlik dışındaki konularda konuşmaya bir tek Mösyö Follenvie yetkiliydi. Bunun için beklemek zorunda kaldılar. Hanımlar odalarına döndüler ve ıvır zıvır işlerle uğraşarak vakit geçirdiler.

Cornudet, mutfak bacasının köşesindeki, harıl harıl bir ateşin yandığı yere kurulmuştu. Önündeki masada bir şişe bira duruyordu; Cumhuriyetçiler arasında en az kendisi kadar saygı gören piposunu çıkarmıştı; pipo sanki Cornudet'ye hizmet ederek devlete de hizmet etmiş oluyordu. Eğri saplı, güzelce boyanmış, sahibinin dişleri kadar siyah, kokulu, pırıl pırıl parlayan, güzel bir lületaşı pipoydu bu; Cornudet ile adeta eski bir arkadaş, onun fizyonomisinin tamamlayıcı bir yanı gibiydi. Cornudet, gözleri kâh alevlenen ocağın üzerinde, kâh köpüklenen bira bardağında hiç kımıldamadan oturuyor, bardağından her yudum alışında, uzun, narin parmaklarını yağlı perçemleri arasında dolaştırırken kendinden hoşnut bir havayla, bıyığındaki köpükleri emiyordu.

Loiseau, sözüm ona bacaklarını uyuşukluktan kurtarma bahanesiyle ama aslında şarabını yöredeki perakendecilere satmak amacıyla dışarıya çıktı. Kont ile iplik imalatçısı, politikadan söz edip Fransa'nın geleceğine ilişkin tahminlerde bulunuyorlardı. Birisi Orleans Meclisi'ne inanıyor, ötekiyse meçhul bir kurtarıcıyı, kaybolan her şeyi kurtarmaya gelecek bir kahramanı, bir Guesclin'i, bir Jeanne d'Arc'ı ya da ikinci bir Napoléon'u arıyordu. "Ah, keşke İmparatorluk prensi bu kadar genç olmasaydı!" diyerek hayıflanıyordu. Cornudet, yazgının gizlerini bilen birinin gülümseyişiyle dinliyor, piposunun hoş kokusu mutfağı dolduruyordu.

Saat onu vurunca, Mösyö Follenvie ortaya çıktı. Sordukları ısrarlı sorulara, verdiği tek bir yanıt vardı ve bu yanıtı birkaç kez yineleyip durdu.

"Subay bana aynen şöyle dedi: 'Mösyö Follenvie, şu yolcuların arabasının yarın hazırlanmaması için emir vereceksiniz. Onların iznim olmadan gitmelerini istemiyorum. Anlıyorsunuz değil mi? Çok iyi!' "

Derken subayı görmek istediler. Kontun gönderdiği kartın üzerine, Mösyö Carré-Lamadon adını ve bulunduğu toplumsal konumu yazdı. Prusyalı da onları öğle yemeğinden sonra, saat bir sularında kabul edeceğine ilişkin bir haber yolladı.

Hanımlar aşağı indiler ve huzursuzluklarına rağmen hafif bir yemek yediler. Yağ Tulumu'nun keyifsiz ve çok kaygılı bir hali vardı. Kahvelerini bitirdikleri sırada, subayın yaveri kartlarını yollayan iki beyefendi için geldi ve Louiseau da Kont'la Mösyö Carré-Lamadon'a katıldı. Seçilen delegelere biraz daha ağırlık vermek için listeye Cornudet'yi de eklemeye çalıştılar, ama Cornudet kibirli bir tavırla Almanlarla hiçbir ilişkiye girmemeye kararlı olduğunu bildirdi ve yeniden köşesine çekilip, bir şişe bira daha istedi.

Üç adam yukarıya çıktılar ve subayın onları kabul ettiği, hanın en iyi odasına alındılar. Subay, her iki ayağını da şöminenin rafına koymuş, bir koltukta sallanıp duruyor, porselenden yapılmış uzun bir pipo içiyordu; zevkten yoksun bir yurttaşın evinden yağmalandığı belli olan çiğ renkli bir giysiye sarınmıştı. Ne ayağa kalktı ne de selam verdi, onlara bakmadı bile. Zafer kazanmış askerlere özgü küstah bir hava vardı tüm hareketlerinde.

Birkaç saniye geçtikten sonra,

"Ne istiyorsunuz?" dedi.

Kont sözcüydü:

"Efendim, yolculuğumuzu sürdürmek niyetindeyiz."

"Sürdüremezsiniz."

"Karşı çıkışınızın nedenini sorabilir miyim acaba?"

"Gitmenizi istemiyorum."

"Saygıda kusur etmeksizin size şu kadarını söylemek isterim ki efendim, Dieppe'e gitme iznini bize baştaki komutan verdi; bu ağır cezaya layık olmayı gerektirecek herhangi bir şey yaptığımızı sanmıyorum."

"Yola çıkmanızı istemiyorum. Hepsi bu! Gidebilirsiniz."

Üç sözcü başlarıyla selam verip subayın yanından ayrıldılar.

Keyifsiz bir öğle sonrası geçirdiler. Alman subayın kaprisli davranışını nasıl yorumlayacaklarını bilemediklerinden, kendilerini en olmadık düşüncelere kaptırdılar; içleri içlerini yedi. Mutfakta toplanıp bitmek tükenmek bilmez tartışmalara girmişlerdi; akıllarından en kötü olasılıkları geçirmişlerdi. Belki de onları rehin olarak tutmayı düşünüyorlardı. Ama ne amaçla? Ya da onları tutsak almayı planlıyor, yahut daha büyük bir olasılıkla, akıllarından iyi bir fidye koparmayı geçiriyorlardı... Bunu düşününce paniğe kapıldılar. Herkes bu durumdan zenginliği ölçüsünde korku duyar gibiydi. Şu küstah subayın kucağına kese kese altın yığarak yaşamlarını satın almaya zorlanmış kişiler olarak görüyorlardı kendilerini. Servetlerini gizlemede akla yakın yollar uydurmak ve kendilerini yoksul insanlar olarak göstermek için kafa patlatıp duruyorlardı. Loiseau saatinin zincirini çıkarıp cebine sakladı. Geceyle birlikte korkuları arttı. Lambayı yaktılar ve akşam yemeğine daha iki saat olduğu için, Madam Loiseau vakit geçirmek adına *otuzbir* oynamayı önerdi. Nezaket gereği piposunu söndürmüş Cornudet de dahil olmak üzere, herkes bu öneriyi olumlu karşıladı.

Kont kâğıtları karıştırıp dağıtıyordu. Yağ Tulumu, ilk partide, otuz bir sayıyı topladı. Çok geçmeden, oyunun

heyecanıyla, bir saplantı haline gelmiş korkuları ortadan kalkıverdi. Bununla birlikte Cornudet, Louiseauların birbirlerine yardım ederek oyunda hile yaptıklarını fark etti.

Tam akşam yemeğine otururlarken, Mösyö Follenvie içeri girdi. Boğuk sesiyle,

"Prusyalı subay, Matmazel Elisabeth Rousset'nin fikrini değiştirip değiştirmediğini bilmek istiyor" dedi.

Yağ Tulumu'nun yüzü bembeyaz oldu. Ayakta kalakaldı. Ama birdenbire, tek sözcük söyleyemeden, yüzü öfkeden boğulur gibi kıpkırmızı bir renk aldı ve sonunda patladı:

"Şu alçak herife, şu rezil kepaze adama, şu pis Prusyalıya istediği şeyi hiçbir zaman kabul etmeyeceğimi söyleyebilirsiniz. Anladınız mı? Hiçbir zaman, hiçbir zaman kabul etmeyeceğim."

Şişman hancı çekip gitti. Ötekiler, çevresinde toplanmış, Yağ Tulumu'na sorular yağdırıp Prusyalı ile aralarında geçen esrarlı konuşmayı açıklaması için yalvarıp duruyorlardı. Yağ Tulumu, ilkin, konuşmaya yanaşmasıysa da sonunda üzüntüsünün de verdiği etkiyle, haykırmaya başladı:

"Ne mi istiyor? Ne mi istiyor? Benimle yatmak istiyor, tabii!"

Kızgınlığı öylesine içtendi ki bu söze hiç kimse şaşırmadı. Cornudet bira bardağını şiddetle masanın üzerine indirip kırdı. Askerin bu kabadayı tutumuna karşı yolcular arasında genel bir tepki doğdu. Ortak bir öfke nöbetiyle sürüklenmiş olarak sanki her biri özveride bulunmaya çağırılmış gibi hep birlikte direnişe geçmeye karar verdiler.

Kont, bir şeyden tiksiniyorcasına bir tavır takınarak, bu adamların eski barbarlar gibi davrandıklarını söyle-

di. Özellikle hanımlar, Yağ Tulumu'na ateşli sevgi gösterilerinde bulundular. Yalnızca yemek vakitlerinde ortaya çıkan rahibeler, başlarını eğip suskunluklarını koudular.

İlk kızgınlık nöbeti yatıştıktan sonra, akşam yemeği yenildi; ne var ki konuşma tavsamış, herkes düşüncelere dalmıştı.

Hanımlar erkenden odalarına çekildiler; erkekler sigara içtiler ve Mösyö Follenvie'yi de davet ettikleri yeni bir iskambil oyununa başladılar; amaçları subayın niçin muhalefet ettiğini ondan ustalıklı bir biçimde öğrenmekti. Ama o tüm dikkatini kâğıtlara verdi, hiçbir soruyu dinlemedi ve hiçbir açıklamada bulunmadı; durmadan, "Oynayın, baylar, oynayın!" deyip duruyordu. Oyuna kendini o kadar kaptırmıştı ki tükürmeyi bile unutmuştu; bu unutma da göğsünde birtakım organik etkiler yaratmaktan geri kalmamıştı. Hırlayıp duran ciğerleri en bas seslerden, bir horozun çıkarabileceği en tiz seslere kadar tüm ses perdelerini çıkarıyordu. Yorgunluktan perişan olan karısı onu aramaya geldiğinde, yatmaya gitmek istemedi. Bu yüzden her zaman tavuk gibi erkenden yatıp sabahları da güneş doğar doğmaz kalkan karısı yatmaya kendi başına gitti; kocasıysa daha geç saatlerde yatmayı ve arkadaşlarıyla birlikte iyi bir gece geçirmeyi yeğledi. Giderken karısına, "Cezvemi ateşin önüne koy" diye bağırdı ve oyuna devam etti.

Hancının ağzından hiçbir şey alamayacaklarını anlayınca, oyunu kesmek vaktinin geldiğini söyleyip hepsi de yatmaya gittiler.

Ertesi sabah yine erkenden kalktılar; içlerinde belli belirsiz bir umut, gitgide artan bir yola çıkma arzusu ve bu küçücük handa bir gün daha kalmanın getireceği korku vardı.

Ne yazık ki atlar ahırlarındaydı ve sürücü görünürlerde yoktu. Yapacak daha iyi bir şey bulamadıklarından, arabanın çevresinde dolanıp durdular.

Öğle yemeği çok keyifsiz geçti. Yağ Tulumu'na karşı belli bir soğukluk kendini göstermeye başlamıştı. Uykusuz, kaygı dolu geceler yolcuların olayı görüş biçimini biraz değiştirmişti. Prusyalı subayla gizlice bir araya gelmenin yollarını aramadı diye kızı kınamaya her an hazırdılar; oysa bir sabah yol arkadaşlarına hoş bir sürpriz yapması ne iyi olurdu! Sonra bundan daha kolay ne vardı? Subay, Yağ Tulumu'nun direnmesindeki nedeni nereden anlayacaktı? Subaya yol arkadaşlarının sıkıntılı haline acıdığını söyleyerek işin içinden sıyrılabilirdi. Onun için çok önemsiz bir şeydi bu. Ama şimdiye kadar hiç kimse bu düşünceleri yüksek sesle dile getirememişti.

Öğleden sonra, Kont içlerini kemiren can sıkıntısından kurtulabilmek için, kasabanın çevresinde bir yürüyüş yapmayı önerdi. Ateşin yanında kalmayı yeğ tutan Cornudet ile günlerini kilisede ya da papazın evinde geçiren iki rahibe dışında herkes sıkı sıkı giyinerek yola çıktı. Yoğunluğu günden güne artan soğuk, kulaklarını ve burunlarını bıçak gibi kesiyordu; ayakları o kadar kötü ağrıyordu ki her adım atış bir işkence oluyordu. Karlar altında kalmış ve göz alabildiğine uzanan açık kır görünümü, üzerlerinde öylesine usanç verici bir izlenim bıraktı ki, her tarafları buz kesmiş, bitkin, perişan bir halde gerisin geri eve doğru yürümeye başladılar. Dört kadın önden gidiyor, üç adam da az bir mesafeden onları izliyordu.

Durumu kavrayan Loiseau, birdenbire, bu "haspa kızın" onları böyle daha uzun süre tutup tutmayacağını sordu. Her zamanki şövalyece yüce gönüllülüğünü gös-

teren Kont, bir kadından böylesine üzücü bir özveride bulunmayı isteyemeyeceklerini söyledi; bunun gönüllü olması gerekiyordu. Mösyö Carré-Lamadon, Fransızlar, herkesin düşündüğü gibi dönüp de Dieppe yoluyla saldırıya geçtikleri takdirde, bu karşılaşmanın ancak Tôtes'da olabileceğine dikkati çekti; bu düşünceyse tüm topluluğu huzursuz etmişti.

"Yürüyerek kaçtığımızı varsaysak?" dedi Loiseau.

"Bu karda, hem de eşlerimizle birlikte, olacak iş değil" diye yanıt verdi Kont omuzlarını silkerek. "Zaten hemen ardımıza düşerler; on dakika içinde yakalanır ve askerlerin merhametlerine bırakılmış tutuklular olarak geri getiririliz" diye de ekledi.

Bu söze yanıt veren çıkmadı ve yeniden suskunluğa kapıldılar.

Hanımlar moda konularını tartışıyorlardı, ama ortada uyumu bozan bir sıkıntı var gibiydi.

Birdenbire, sokağın ucunda Prusyalı subay göründü. Uzun, ince belli, üniforma içindeki gövdesi, arkasındaki kar manzarası önünde daha da keskin hatlarla ortaya çıkmıştı. Güzelce cilalanmış çizmelerini kirletmemeye özen gösteren askeri adımlarla, dizlerini ayıra ayıra yürüyordu. Hanımların önünden geçerken başıyla selam verdi, ama şapkalarını çıkaracak kadar kendilerini alçaltmayan adamlara -gerçi Loiseau çıkaracak gibi olmuştu- küçümseyici bir tavırla gözucuyla şöyle bir baktı.

Yağ Tulumu kulaklarına kadar kızardı; evli üç kadın da, Prusyalı subayın bu kadar başına buyruk davrandığı genç kadının yanında görülmüş olmaktan, kendilerini derinden derine aşağılanmış hissettiler.

Derken subayın yüzü ve vücudu üzerine tartışmaya başladılar. Birçok subay tanımış olan ve bunlardan bir

uzman yetkisiyle söz eden Madam Carré-Lamadon, Prusyalının enikonu çekici olduğunu söyledi. Onun bir Fransız olmaması –böyle düşünüyordu– hayıflanılacak bir şeydi; Fransız olsaydı, çok şık, çok alımlı bir hafif süvari olur, tüm kadınlar da onun için çıldırırdı.

Hana döndüklerinde, bir şey yapacak halleri kalmamıştı. En ufak bir kışkırtmada, birbirlerine ağır sözler ediyorlardı. Akşam yemeği çok kısa sürdü; hiç kimse ağzını açmadı; hepsi de uyuyarak zaman öldüreceklerini umduklarından, yatmaya gittiler. Ertesi sabah aşağı indiklerinde bakışları bitkin, sinirleri gergindi. Kadınlar Yağ Tulumu ile hemen hiç konuşmadılar.

Bir vaftiz töreni için kilise çanı çaldı. Yağ Tulumu'nun, Yvetot'daki bir köylü ailesinin yanında yetişen bir çocuğu vardı. Çocuğu ancak yılda bir kez görüyor ve durumundan pek de tasa etmiyordu. Ama şimdi, vaftiz edilmekte olan çocuk düşüncesi, onda birdenbire, kendi bebeğine karşı bir sevecenlik duygusunu harekete geçirdi; hiçbir şey onu bu törene katılmaktan alıkoyamazdı şimdi.

Yağ Tulumu handan ayrılır ayrılmaz, ötekiler bakışıp sandalyelerini bir araya getirdiler, çünkü gerçekten bir karara varmanın vaktinin geldiğini düşünüyorlardı. Loiseau'nun bir fikri vardı. Subayın yalnızca Yağ Tulumu'nu alıkoymasını ve ötekileri salıvermesini öneriyordu. Mösyö Follenvie bu mesajı götürme işini üstlendi ama gitmesiyle gelmesi bir oldu. Bunların ne tür insanlar olduklarını bilen Alman, hancıyı kapı dışarı etti. Arzularına erişene kadar tüm topluluğu tutmak istiyordu.

Bunun üzerine, Madam Loiseau'nun doğuştan gelen bayağılığı kendini dışarı vurdu:

"Yaşlanıp ölene kadar burada kalacak değiliz ya! Bu zavallının işi değil mi bu! Ona göre şu ya da bu erkek

olmuş ne fark eder. Seçip beğenme hakkı mı var? Sorarım size: Rouen'da önüne çıkan hiç kimseyi reddetmedi, araba sürücüsünü bile. Evet, gerçekten, hanımefendi, belediye başkanının sürücüsüyle yaptı bu işi. Biliyorum, çünkü sürücü şarabını hep bizden alır. Şimdi de, hepimizin bir sıkıntıdan kurtulması söz konusu olduğundan, sürtük havalara giriyor. Bana kalırsa, subay gerçekten de çok iyi davranıyor. Sonra adamcağız belli ki uzun süre fırsat bile bulamadı; sanırım üçümüzü de yeğlerdi. Ama o bayağı bir kadınla yetiniyor. Evli kadınlara karşı özel bir saygısı var. Şunu unutmayalım ki, buranın efendisi o. Askerlerinin bizi zorla tutup götürmeleri için, tek bir parmağını oynatması bile yeter."

Öteki kadınlar şöyle bir titrer gibi oldular. Hoş görünümlü Madam Carré-Lamadon'un gözleri parıldadı ve sanki subay onu zorla çekip götürüyormuş gibi rengi biraz uçtu.

Kendi aralarında konuşmakta olan erkekler, hanımlara katıldılar. Öfkeden tepesi atmış olan Loiseau, bu zavallının elleri kolları bağlı olarak düşmana teslim edilmesinden yanaydı. Gel gelelim, soyundan üç kuşak büyükelçiler çıkarmış ve kendisinde de bir diplomat mayası bulunan Kont, planlı davranmayı salık verdi.

"Onu ikna etmeliyiz" dedi.

Böylece bir plan yapmaya giriştiler.

Kadınlar kafa kafaya verdiler. Seslerini alçalttılar; herkes görüşünü söylediğinden, tartışma yayıldıkça yayıldı. Tartışma tam bir terbiye çerçevesi içinde yürütülüyordu. Hanımlar en akla gelmeyecek düşünceleri, inceltilmiş, kılıfına uydurulmuş sözlerle dile getirmede özel bir yetenek sergiliyorlardı. Konuşma adabına öylesine dikkat ediyorlardı ki, bir yabancı bu sözlerden hiçbir şey anlayamazdı. Ne var ki, her kadının konuş-

masındaki bu alçakgönüllülük cilası gerçekte yüzeysel olduğu için, kendisi de obur olan bir aşçının başkasının yemeğini hazırlarken o duyumsal heyecana kapılması gibi, kendilerini bu tatsız işe iyiden iyiye verip konuştukça konuştular.

Olayın bu mizahi yanı karşısında keyifleri geri gelmişti. Kont birkaç açık saçık fıkra anlatma cesaretini gösterdi ve bu fıkraları öylesine ballandırdı ki kimse kendini gülmekten alıkoyamadı. Loiseau daha kaba şakalar yaptı, bunlar bile hoş karşılandı. Herkes Madam Loiseau'nun ağır sözünü düşünüyordu: "İşi değil mi onun, niçin beğenip seçecekmiş ki?" Gerçekten de, çekici Madam Carré-Lamadon, Yağ Tulumu'nun yerinde olsa, başkasından çok Alman subayını yeğleyeceğini düşünür gibiydi.

Bir kale inşa edercesine, inceden inceye bir kuşatma planı hazırladılar. Her bir kişiye, söyleyecekleri sözleri ve yapacakları manevraları içeren, ayrı bir görev verildi. Bu et ve kandan oluşan hisarı düşmana teslim etmek amacıyla, stratejik açılışları ve şaşırtma yöntemleri olan bir saldırı planında karar kılındı.

Kendilerini bu işe o kadar kaptırmışlardı ki, Kont, "Hişt!" diyene kadar Yağ Tulumu'nun içeri girmiş olduğunu fark etmediler; herkes gözlerini kaldırdı ve onu gördü.

Konuşma birdenbire durmuş, bir şaşkınlık duygusu onları Yağ Tulumu ile konuşmaktan alıkoymuştu. Bununla birlikte, hazırcevaplıkta yol arkadaşlarından daha usta olan Kontes, yapmacıklı bir tavırla,

"Nasıl, vaftiz töreni güzel geçti mi, bari?" diye sordu.

Yağ Tulumu, görülür bir heyecana kapılarak, tüm ayinleri, toplantıyı, töreni ve kilisenin kendisini uzun uzadıya betimledi. Son sözünü de şöyle bağladı:

"Ara sıra insanın dua etmesi iyi oluyor."

Öğle yemeği vaktine kadar, hanımlar, onun güvenini kazanmak ve istedikleri şeyi ona daha kolay kabul ettirebilmek amacıyla, Yağ Tulumu'na karşı hoş davranmakla yetindiler. Ama sofraya oturur oturmaz, kuşatma harekâtı başladı. Kendini feda etmenin erdemi üzerine belli belirsiz bir tartışmayla geçildi konuşmaya. Antikiteden örnekler verildi: Judith ve Holofernes; sonra hiç ilgisi yokken, Lucretia ve Sextus'un adları anıldı; sonra da hepsini uysal birer köle yapmak için tüm düşman generallerini yatağına alan Kleopatra'dan söz edildi. Derken, bu zengin yolcuların düş güçleriyle daha da canlılık kazanan fantastik bir hikâye anlatıldı. Bu hikâyeye göre, Romalı kadınlar Capua'ya gidiyor ve burada, Anibal'i, onun subaylarını ve paralı askerlerini kolları arasına alarak bir güzel uyutuyorlardı. Kişiliklerini bir savaş alanı gibi ortaya serip güzelliklerini etkili bir silah olarak kullanan ve böylelikle de fetihler yapmış olan kadınlardan söz edildi. Okşayışlarıyla insanların en iğrençlerini, en nefret edilecek olanlarını yola getiren, bir intikam ateşi içinde kendi iffetlerini feda eden genç kadın kahramanlardan dem vuruldu.

Tüm bu hikâyeler, belli bir terbiye ve beğeni çerçevesi içinde, ama hayranlık uyandırmak için inceden inceye hesaplanmış coşku patlamalarıyla anlatıldı.

Hikâyelerin anlatılması bitene kadar, insan, burada söz konusu olan kadının tüm görevinin de, kendi kişiliğinden vazgeçmesi, kendini bu şehvet düşkünü askere teslim etmesi olduğu sonucunu çıkarabilirdi.

Derin düşüncelere dalmış iki rahibe, hikâyeleri dinler gözükmüyordu ve Yağ Tulumu da tek bir sözcük söylemedi.

Tüm öğle sonrası boyunca onu kendi düşüncelerine bıraktılar. Ne var ki şimdi ona, her zaman yaptıkları gibi "Madam" diye hitap etmiyorlar, yalnızca "Matmazel" diyorlardı; bunun nedenini de hiç kimse bilmiyordu. Belki de böyle diyerek, kendine saygısını elinden alıyor, onu bir utançla yüz yüze getiriyorlardı.

Çorba servisi yapılırken, Mösyö Follenvie yine göründü ve önceki akşamki soruyu yineledi:

"Prusyalı subay, Matmazel Elisabeth Rousset'nin hâlâ fikrini değiştirip değiştirmediğini öğrenmek istiyor."

"Hayır, değiştirmedim" dedi Yağ Tulumu, kesin bir tavırla.

Akşam yemeği sırasında, koalisyon zayıflama belirtileri gösterdi. Loiseau, hiçbir işe yaramayan bir-iki söz söyledi. Bütün topluluk yeni örnekler bulmak için kafa patlatıp duruyordu. Derken, kontes, belli bir amaç gütmeden, yalnızca dine saygı göstermiş olmak için iki rahibeye, azizlerin yaşamlarına ilişkin önemli olayları soracak oldu. Öyle görünüyordu ki, azizlerin çoğu, bizim suç olarak düşünemeyeceğimiz hareketlerden ötürü mahkûm edilmişlerdi. Ne var ki kilise, Tanrı'nın yüceliği ya da insanın komşusunun iyiliği için işlenmesi koşuluyla, en bağışlanmaz suçları bile bağışlamaya hazırdır. İşte bu kullanılacak güçlü bir silahtı ve Kontes hemen atıldı. Söz konusu durum ya üstü kapalı bir anlayıştan, örtük bir hoşgörüden kaynaklanıyordu –ki tüm kilise üyeleri bunun için özel bir yetenek geliştirmişlerdi– ya da yalnızca bir zekâ eksikliğinin, duruma uygun düşen bir aptallığın sonucuydu. Olayın nedeni ne olursa olsun, yaşlı rahibe, entrikacı topluluğa büyük bir hizmette bulundu. Gözle görülür çekingenliğine karşın, açık sözlü, belagatli ve girişken davrandı. Hiç de kılı kırk yaran, bin bir dereden su getiren ahlak hocalığına giriş-

medi; öğretisi demir gibi sert, inancı sarsılmaz, vicdanı rahattı. Hazreti İbrahim'in oğlunu kurban ederek gösterdiği özveriye tümüyle doğal bir şey gözüyle bakıyordu; çünkü kendisi de yukarıdan bir buyruk alsa, anasını da babasını da kılı kıpırdamadan keserdi. Şuna inanmıştı ki, eğer niyet iyiyse, hiçbir davranış Tanrı katında kötü değildir. Kontes, bu beklenmedik ittifakın dinibütün yetkisini fırsat bilerek, rahibeyi, "Amaç tüm araçları meşru kılar" düsturunu herkesin önünde dile getirmeye kışkırttı.

"Demek oluyor ki, tüm araçların Tanrı tarafından kabul edileceğine, niyet iyi olması koşuluyla, onun her davranışı bağışlayacağına inanıyorsunuz, sayın rahibe" dedi.

"Bundan kimin kuşkusu olabilir, madam? Kendinde suç olarak görülebilecek bir davranış, salt bu davranışı esinleyen fikirden ötürü, çoğu kez övgüye değer olabilir."

Ve Tanrı'nın istencini yorumlayarak, yargıları üzerinde görüşler ileri sürerek, onu gerçekte hiç ilgilenmediği konulara karıştırarak, konuşmalarını bu biçimde sürdürdüler. Tartışmalarının tüm seyri kapalı, üstü örtük sözlerle cereyan etti. Giysilerine sarınmış rahibenin ağzından çıkan her söz, Kontes'in sert direncinde bir gedik açıyordu. Derken konuşmanın yönü biraz değişti. Dua kitabını açarak yerine getirmesi gereken buyruklardan, üstlerinden, kendinden, sevimli yüzlü yol arkadaşı Rahibe Saint-Nicéphore'dan söz etti. Hastanelerde çiçek hastalığından yatan yüzlerce askere bakmak üzere Le Havre'a çağrılmışlardı. Bu zavallı insanları, hastalıklarının ayrıntılarına girerek betimledi. Ve onlar burada Prusyalının kaprisi yüzünden alıkonurlarken, yöneticilerin kurtarabileceği yüzlerce Fransız belki de

ölüyordu. Askerlere bakmak rahibenin uzmanlık alanıydı. Kırım'da, İtalya'da, Avusturya'da bulunmuştu. Bu yolculuklar sırasında başından geçenleri anlatırken, birdenbire, yazgısı orduları izlemek, yaralıları taşımak, savaşın yol açtığı yıkımları ortadan kaldırmak olan, sözleri disiplinsiz askerleri yola getirmede bir generalin sözünden daha çok etki yapan şu çalgıcı rahibelerden biri gibi gözükmüştü. Karşılarında duran gerçek bir rahibeydi ve kırış kırış olmuş yüzü savaşın yarattığı hasarın bir simgesi gibiydi.

Konuşması öylesine hayranlık uyandıran bir etki yaratmıştı ki, sözlerini bitirdiğinde kimseden çıt çıkmadı. Akşam yemeği biter bitmez, topluluk hemen odalara çekildi ve ertesi sabah geç saatlere kadar da aşağı inmedi. Öğle yemeği sessiz geçti. Önceki akşam ekilen tohuma yeşillenip meyve vermesi için zaman tanındı.

Öğleden sonra, Kontes bir yürüyüş yapmayı önerdi. Önceden tezgâhlandığı üzere, Kont, Yağ Tulumu'nun koluna girdi ve ötekilerin arkasından onunla birlikte yavaş yavaş yürümeye başladı. Ona karşı dostane, babacan, biraz tepeden bakan, belli bir mevkie erişmiş erkeklerin kendi sınıflarından genç kadınlarına davrandıkları bir tavır takındı; toplumsal konumundan ve tartışılmaz saygınlığından kaynaklanan bir gönül indirmeyle Yağ Tulumu'na, "Sevgili, çocuğum" diye hitap ediyordu.

Dosdoğru konuya girdi:

"Bana öyle geliyor ki, çoğu kez yapageldiğiniz bir lütufta bulunmaktansa, Prusyalıların yenilmesi durumunda ortaya çıkacak tüm zulümlere maruz kalacak bizleri burada alıkoymayı yeğliyorsunuz, öyle değil mi?"

Yağ Tulumu hiç ses etmedi.

Kont son derece nazik bir tavırla görüşler ileri sürerek, Yağ Tulumu'nun duygularına seslenip onu ikna et-

meye uğraştı; ama bunu yaparken, onu iltifatlara boğmak, kur yapmak, sözün kısası ona hoş görünmek zorunda kalmasına karşın, kendi mevkiini bir an olsun bile aklından çıkarmadı. Yol arkadaşlarına yapacağı hizmetin değerini yüceltti, ona duyacakları minnetten söz etti. Sonunda da şen şakrak bir içlidışlılıkla:

"Ve biliyorsunuz ki, tatlım, kendi ülkesinde hiçbir zaman bulamayacağı güzellikte bir kızla bir arada olmuş olmakla övünecek" diye haykırdı.

Genç kadın yine hiç ses etmedi ve seğirterek ötekilere yetişti. Eve döner dönmez de odasına çekildi ve bir daha aşağı inmedi. Topluluk büyük ölçüde altüst olmuştu. Böyle yapmakla ne demek istiyordu kız? Eğer daha diretirse, çok çok kötü olacaktı.

Akşam yemeği vakti gelmişti, ama onu boşuna beklediler. Derken, Mösyö Follenvie ortaya çıktı ve Matmazel Elisabeth Rousset'nin rahatsız olduğunu, o olmadan yemeğe başlayabileceklerini söyledi. Hepsi kulak kabarttı. Kont yukarıya hancının yanına çıktı ve ona fısıltılı bir sesle, "Tamam mı?" diye sordu; "Evet" dedi hancı. Kont, terbiye gereği, yol arkadaşlarına hiçbir şey söylemedi, ama başını evet anlamında hafifçe eğdi. Tüm topluluk üyeleri yüksek sesle bir "oh" çektiler; herkesin yüzü ışımıştı. Loiseau, "Tanrı'ya şükür! Evde şampanya varsa, şampanya da içerim!" diye haykırdı ve ev sahibi dört şişeyle çıkıp gelince, Madam Loiseau can çekişir gibi kıvranmaya başladı. Birdenbire herkesin dili açılmış, herkes gürültü patırtı etmeye başlamıştı. Sevinçle gevezelik edip duruyorlardı. Kont, Madam Carré-Lamadon'un çekici yanlarını fark etmiş gibiydi; iplik imalatçısıysa kontese iltifatlar yağdırıyordu. Sohbet koyulaştıkça, herkes neşelenip canlanmıştı.

Birdenbire, Loiseau, bir şeyden kaygı duymuşçasına ellerini kaldırdı ve "Susun!" diye bağırdı. Tüm topluluk, şaşırmış ve neredeyse korkmuş bir durumda, çıt çıkarmadan oturdu. Loiseau sessiz durmaları için onlara işaret etti, gözlerini tavana doğru kaldırarak pürdikkat kulak kabarttı. Derken, her zamanki sesiyle, "Rahat edin; her şey yolunda" dedi. Ne demek istediğini yavaş yavaş anladılar ve birbirlerine bakıp gülümsediler.

Çeyrek saat sonra, Loiseau yine aynı şeyi yaptı ve bu sahneyi tüm gece boyunca belli aralarla yineledi. Yukarı kattaki birine soru sorarmış gibi yapıyor, sonra da tüccar kafasına özgü bir ustalıkla, çifte anlam taşıyan bir tavsiyede bulunuyordu. Kederli bir ifadeyle, "Zavallı kız" diye içini çekiyor ya da dişlerinin arasından öfkelenmiş gibi, "Defolup gitsene, lanet Prusyalı!" diye mırıldanıyordu. Kimi zaman da, dikkatlerin dağıldığını görerek, kulak tırmalayıcı bir sesle durmadan, "Tamam, yaptı, yaptı" diye bağırıyor ve kendi kendine şöyle diyordu: "İnşallah şu rezil herif kızcağızı öldürmez de, onu yine sağ salim görürüz!"

Beğeniden yoksun olmakla birlikte, herkes bu şakalardan hoşlanmıştı, hiç de yadırgar gözükmüyordu. Tüm öteki duygular gibi erdem duygusunun uyandırdığı kızgınlık da, çevrenin etkisi altındadır. Böylelikle yavaş yavaş, müstehcen telkinlerle dolu bir atmosfer yaratılıvermişti. Tatlı faslı başladığında, bir hayli içmiş olan ve gözleri parlayan kadınlar bile, nükteli imalar yapıyorlardı.

Yağ Tulumu'nun karşısında düş kırıklığına uğradığında bile, ağırbaşlılığını ve vakarını koruyan kont, içinde bulundukları durumla, kış bittiği ve güneye giden yol bir kez daha açıldığı için sevinen, kutuptaki karda mah-

sur kalmış denizciler arasında çok hoşa giden bir benzetme yaptı.

Loiseau, elinde bir şampanya bardağıyla yerinden fırlayıp, "Kurtuluşumuza içiyorum!" diye haykırdı. Herkes ayağa kalktı ve alkışlar arasında içki içmeye başladı. Öteki hanımların sürekli ısrarına direnemeyen rahibeler bile, şimdiye kadar hiç tatmadıkları köpüren şaraptan bir yudum aldılar. Bu şarabın limonataya benzediğini söylediler, ama daha güzel bir tadı olduğunu da kabul ettiler.

Loiseau durum değerlendirmesi yaptı:

"Keşke bir piyanomuz olsaydı; kadril çalardık."

Cornudet hiç ses etmedi, dahası kılını bile kıpırdatmadı. Gerçekten de ciddi düşüncelere dalmış görünüyordu. Arada sırada, öfkeli bir jestle, sanki daha da uzatmak istermişçesine sakalını çekiştiriyordu. Sonunda, gece yarısına doğru, Loiseau onun yanına yaklaşıp sırtına dostça vurdu.

"Bu akşam hiç de formunda görünmüyorsun, ahbap. Yoksa dilini mi yuttun?"

Cornudet keskin bir hareketle başını kaldırdı ve topluluğa doğru kötü kötü bakarak, şöyle dedi:

"Size şunu söyleyeyim ki bu yaptıklarınız alçaklıktan başka bir şey değil!" Ayağa kalktı ve kapıya doğru yürüdü.

"Alçaklık!" diye yineledi ve gözden kayboldu.

Bu sözler tüm topluluk üzerinde çok kötü bir etki bıraktı. Loiseau tamamen afallamış, kazık gibi ayakta dikilip kalmıştı. Ama kendini çabucak toplayıp katıla katıla gülerek,

"Kedi erişemediği ciğere murdar dermiş" diye haykırdı.

Söylediği şeyi hiç kimse anlamadığından, o da tutup koridorun esrarı öyküsünü anlattı. Derken ortalığı yeni-

den bir gülmedir aldı. Hanımlar gülmekten az daha ölüyorlardı. Kont ile Mösyö Carré-Lamadon da gözlerinden yaş gelene kadar güldüler. Kulaklarına inanamıyorlardı.

"Ne! Yok yahu? O gerçekten şey... mi yapmak istedi yani?"

"Gördüm diyorum sana!"

"Ya o, ret mi etti?"

"Evet, çünkü Prusyalı bitişik odadaydı."

"Olacak iş mi?"

"Yemin ederim ki..."

Kont gülmekten katılıyor, imalatçıysa kasıklarını tuta tuta kahkahalar atıyordu. Loiseau durumu özetledi:

"Şimdi onun tüm bunlara niçin gülmediğini anlıyorsunuz!"

Üç adam yeniden kahkaha tufanına tutulup solukları kesilinceye kadar güldüler de güldüler. Derken hepsi yukarı çıktı ve topluluk dağıldı.

Çok kıskanç olan Madam Loiseau, yatar yatmaz kocasına şöyle dedi:

"Yapmacıklı tavırları olan şu haspa, Madam Carré-Lamadon, bütün akşam boyunca somurtup durdu, değil mi! Bilirsin, üniforma söz konusu oldu mu, bazı kadınlar, Fransızmış, Prusyalıymış hiç aldırmaz; tüm üniformalar aynıdır onlar için. İnsanı isyan ettiriyor bu, Tanrım!"

Bütün o gece boyunca karanlık koridor fısıldaşmalarla, çıplak ayakların tıpırtılarıyla, tahtaların hafifçe gıcırtısıyla işledi durdu. Uzun süre kapı altlarından sızan ışıklardan, hiç kimsenin geç saatlere kadar yatmadığı belliydi. Şampanyanın insanı delişmen yaptığı söylenir.

Ertesi sabah, kar, parlak kış güneşinde göz kamaştırırcasına parlıyordu. Sonunda hazır olan araba kapıda durmuştu; pembe gözlü, siyah gözbebekli bir beyaz gü-

vercin sürüsü, arabanın altı atının ayakları arasında vakarla dolanıp duruyor, pırıl pırıl tüylerini kaşıyor ve gagalarıyla yerden yiyecek topluyorlardı.

Koyun derisinden gocuğuna sarınmış sürücü, yerine geçip oturmuş, piposunu tüttürüyordu; hallerinden hoşnut yolcuların hepsi de yolculuğun geri kalan kısmı için tedariklerini hazırlamakla meşguldüler. Şimdi tüm bekledikleri Yağ Tulumu idi.

Çok geçmeden Yağ Tulumu göründü. Biraz huzursuz ve utanmış bir hali vardı; çekine çekine yol arkadaşlarına doğru gelirken, hepsi de sanki onu görmemiş gibi yana çekildiler. Kont, ağırbaşlı bir havayla, karısının kolunu tuttu ve onu bulaşıcı bir temastan korurcasına çekti.

Yağ Tulumu bir an için şaşkınlığa düştü, sonra cesaretini toplayıp, imalatçının karısını, alçakgönüllü bir tavırla, "Günaydın, madam" diyerek selamladı. Ne var ki imalatçının karısı, bu selama küstah bir baş sallayışıyla yetinip ona kızgınlık dolu bir bakış attı. Herkes yapacak çok işi varmış gibi gözüküyor ve bulaşıcı bir hastalık taşırmışçasına Yağ Tulumu'ndan uzak durmaya çalışıyordu. Derken arabaya binmek için seğirttiler. Son binen Yağ Tulumu oldu; sessizce yolculuğun ilk bölümünde oturmuş olduğu yere ilişti.

Onu görmemiş ya da tanımamış gibi yaptılar, ama Madam Loiseau, Yağ Tulumu'na uzaktan kızgın bir bakış atıp duyulacak bir sesle kocasına, "Onun yanında oturmadığına memnunum" diye fısıldadı.

Ağır araba yola koyuldu ve yolculuk yeniden başladı. Önceleri herkes suskundu. Yağ Tulumu gözlerini yerden kaldırmaya cesaret edemiyordu. Hem yol arkadaşlarından tiksiniyor, hem de bu ikiyüzlü kişilerin onu kollarına attıkları Prusyalı subayın alçaltıcı öpücüklerine boyun eğmiş olmaktan utanç duyuyordu.

Çok geçmeden kontes, Madam Carré-Lamadon'a doğru dönerek, rahatsız edici sessizliği bozdu:

"Sanırım, Madam d'Étrelles'i tanırsınız?"

"Evet, arkadaşımdır."

"Ne çekici kadındır!"

"Çok çok hoştur! Gerçekten de seçkin, iyi eğitim görmüş, sanattan anlayan biridir. Çok iyi şarkı söyler ve çok iyi resim yapar."

İmalatçı, kontla konuşuyordu; pencere camlarının şıngırtısından, arada sırada, "hisse-vade sonu-ikramiye" gibi bir-iki sözcük zar zor işitebiliyordu.

Hanın eski iskambil kâğıtlarının üstüne oturmuş olan Loiseau, kirli masalarla temas ede ede yağlanmış bu desteyle, karısıyla bezik oynuyordu

Rahibeler, bellerinden sarkan uzun tespihleri ellerine alarak haç çıkarıyorlar, mırıltılı dualarını ederken sanki birbirleriyle yarışırcasına dudakları gitgide daha hızla kımıldıyordu. Arada sırada çıkardıkları bir madalyonu öpüyor, yine haç çıkarıyor ve hızlı, kesintisiz mırıldanmalarına yeniden başlıyorlardı.

Cornudet, düşüncelere dalmış, kımıltısız oturuyordu.

Üç saat kadar yol aldıktan sonra, Loiseau iskambil kâğıtlarını toplayıp,

"Acıktım!" dedi.

Karısı sicimle bağlanmış bir paket çıkardı; pakette bir parça soğuk dana eti vardı. Eti düzgün, ince dilimlere böldü ve karı koca yemeye başladılar.

"Biz de mi bir şeyler yesek?" dedi kontes. Kocası onayladı ve kontes kendileri ve Carré-Lamadonlar için getirdikleri yiyecek paketini açtı. Uzun, topraktan yapılma bir kap içinde tavşan eti vardı; ince ince kıyılmış etle karıştırılmış koyu renkli, lezzetli böreğin yanında ayrıca

gazete kâğıdına sarılmış ince bir Gruyère peyniri parçasıyla, iştah açan çeşitli yiyecekler bulunuyordu.

İki rahibe sarımsak kokan bir sucuk kangalı çıkardılar; Cornudet ise her iki elini birden gocuğunun geniş ceplerine daldırarak, bir cebinden dört tane katı yumurta, ötekinden de bir somun ekmek çıkardı. Kırdığı yumurtaların kabuklarını ayağının dibindeki samanların arasına atarak, yumurtaları yemeye koyuldu. Sakalının her yanına bulaştırdığı yumurta sarısının taneleri yıldız gibi parlıyordu.

Yağ Tulumu o sabah kalktığında hiçbir şey düşünemeyecek kadar telaşlı ve tedirgindi. Öfke ve kızgınlık duygularıyla bu insanların sessiz sessiz yemek yiyişlerini seyrediyordu. Öfkeden köpürür bir halde, onlara nasıl birer insan olduklarını söylemek üzere ağzını açtı ve diline bir araba dolusu sövgü sözcüğü geldi; ne var ki çaresizliği onu tek bir sözcük söylemekten alıkoydu. Kendisini ilkin kurban eden ve işleri bittikten sonra da yararsız bir şey gibi fırlatıp atan bu iğrenç saygıdeğer adamların horgörüsü karşısında altüst olmuştu. Derken, bu adamların oburca silip süpürdükleri güzel yiyeceklerle dolu sepetini, et sulu piliç etini, ezmelerini, armutlarını, dört şişe Bordeaux şarabını anımsadı. Öfkesi birdenbire kopan bir ip gibi ortadan kalktı ve gözleri yaşlarla doldu. Kendisini dizginlemek için olağanüstü bir çaba harcadı, hıçkırıklarını bir çocuk gibi boğdu. Ama gözyaşları çoğalıyor, kirpiklerinde pırıl pırıl parlıyordu; derken yavaşça iki büyük damla yaş yanaklarından aşağı süzüldü. Sonra gözyaşları, bir kayadan akan su taneleri gibi gitgide daha hızlı olarak inip kalkan göğsüne düzenli aralıklarla akmaya başladı. Dimdik oturmuş, önüne bakıyordu. Yüzü soluk ve kımıltısızdı. Sıkıntısını kimsenin fark etmeyeceğini umuyordu. Ne var ki kontes

bu sıkıntıyı fark etti ve bir el hareketiyle kocasının dikkatini çekti. Kont, "Ne olmuş yani? Benim suçum değil ya!" der gibi omuzlarını silkti.

Madam Loiseau, hafif alaylı bir gülüşle,

"Utancından ağlıyor" diye mırıldandı.

Rahibeler sucuklarının geri kalanını sarıp paketledikten sonra, dualarına döndüler.

Yediği yumurtaları sindirmekle meşgul Cornudet, uzun ayaklarını karşı sıraya dayayıp kollarını kavuşturarak arkaya yaslandı ve aklına iyi bir fıkra gelmiş biri gibi gülümsedi. Islıkla *Marseillaise*'i* çalmaya başladı.

Herkesin yüzü ciddileşmişti. Belli ki halkçı sınıfların şarkısı yol arkadaşlarının zerre kadar hoşuna gitmiyordu. Sinirli hareketler yapıyorlardı ve her biri laterna sesine havlayan bir köpek gibi ulumaya hazırdı. Cornudet bunu anlayınca, ıslığını daha da ateşli olarak çalmaya başladı. Hatta marşın bir kıtasını da mırıldandı:

Amour sacré de la patrie,
Conduis, soutiens nos bras vengeurs,
Liberté, liberté, chérie,
*Combats avec tes défenseurs!***

* Fransız ulusal marşı. (ç.n.)

** Vatanın kutsal sevgisi,
Destekle intikamcı kollarımızı,
Özgürlük, sevgili özgürlük,
Çarpış seni savunanlarla birlikte! (ç.n.)

gerdanlık

Kaderin bir oyunuyla, hep ikinci derece memurluk görevlerinde kalmış ailelerden birinde dünyaya gelen şu hoş, çekici kızlardan biriydi. Ne drahoması, ne de beklentisi olduğundan, kendisini anlayacak, sevecek ve evlenecek varlıklı ve seçkin bir adamla karşılaşma umudu da yoktu. Bu yüzden de Milli Eğitim Bakanlığı'ndan küçük bir memurla evlenmeye boyun eğdi.

Şık giyinecek parası olmadığından sade giyiniyordu, ama kendisinden daha alt tabakadan biriyle evlenmişçesine de kendini mutsuz hissediyordu. Doğal zarafetleri, içgüdüsel incelikleri ve koşullara uyum göstermeleri, kadınlara soylu hanımlarla eşit oldukları duygusunu verip daha düşük sınıflardan kızları soylu hemcinslerinin katına çıkartır. Bu kız da, her türlü zevk ve lüksten yararlanmak için doğduğuna inandığından öteden beri huysuz, ters bir mizaca sahipti. Alçakgönüllü bir görünümü olan ortamından, oturduğu yerin bakımsız duvarlarından sıkıntı duyuyor, yıpranıp aşınmış mobilyaları, biçimsizleşmiş giysileri ona büyük bir işkence oluyordu. Kendi sınıfından başka bir kadının gözünden kaçabilecek ayrıntılar ona acı veriyor, içini

hınçla dolduruyordu. Evin her işine koşuşturan ufak tefek Breton ev hizmetçisini görmek onda doyurulmamış istekler, çılgınca özlemler uyandırıyordu. Kendi kendine Şarklı duvar kâğıtlarıyla kaplanmış, büyük bronz ayaklı lambalarla aydınlatılmış, kocaman koltuklarında diz bağlı giysiler içerisinde uzun boylu iki kâhyanın sobadan çıkan aşırı ısıya yenilerek uyukladığı sessiz bekleme odaları düşlüyordu. Aklından eski tür ipek perdeli, kocaman kocaman konuk odaları, benzeri olmayan süslerle donatılmış güzel masalar geçiyordu. Güzel kokular saçan, koketçe döşenmiş özel oturma odalarında, her kadının hayal edeceği türden hoş, seçkin erkeklerle, yakın dostlarla öğle sonrası sohbetleri yapmak en büyük arzusuydu.

Örtüsü üç gündür değiştirilmemiş yuvarlak masada akşam yemeğine oturur, karşısında oturan kocası, çorbanın bulunduğu kabın kapağını açarak, "Aa ne güzel, en sevdiğim çorba *Pot-au-feu* varmış!" diye haykırırdı. Oysa kadının bu sırada aklından, duvar kâğıtlarında antik figürlerin, düşsel ormanlarda yaşayan garip biçimli kuşların bulunduğu odalarda, pırıl pırıl gümüş takımlarıyla yenen nefis akşam yemekleri geçerdi. Olağanüstü tabaklarda sunulan leziz yemekler, bir alabalığın pembe eti ya da tombul bir pilicin kanadı atıştırılırken, insanda gizemli gülümsemeler yaratan yumuşak, fısıltılı sözler söylemeyi düşlerdi.

Ne hoş giysileri vardı ne de mücevherleri; hiçbir şeyi yoktu, ne var ki hoşlandığı tek şey de bunlardı. Böyle şeyler için doğduğunu hissediyordu. Başkalarını etkisi altında bırakmak, büyülemek, kadınları kıskandırıp erkeklerin gönlünü çelmek ona ne büyük zevk verirdi! Aynı manastırda birlikte okudukları varlıklı bir arkadaşı vardı, ama bir süre sonra onu görmez olmuştu, çünkü

ona her gidişinden sonra katlanılamaz acılar çekiyordu. Her gününü keder, pişmanlık, umutsuzluk ve yoksulluk gözyaşları içinde bitirip tüketiyordu.

Bir akşam kocası, eve elinde koca bir zarfla, zafer kazanmış gibi döndü.

"Sana bir şey getirdim" diye haykırdı.

Kadın zarfı alelacele yırtarak açtı ve içinde şunların yazılı olduğu basılı bir kart çıkardı:

"Milli Eğitim Bakanı ile Madam Georges Ramponneau, 18 Ocak Pazartesi günü, Eğitim Bürosu'nda verecekleri partide, aralarında Mösyö ve Madam Loisel'i görmekten onur duyarlar."

Kadın kocasının umduğu gibi sevineceği yerde, davetiyeyi kızgınlıkla masanın üzerine fırlattı ve haykırarak,

"Bana ne bundan!" dedi.

"Niçin öyle diyorsun, hayatım, hoşuna gideceğini düşündüm. Evden çıktığın yok, bu gerçekten de senin için mükemmel bir şans. Herkes davetiye almak için birbirini yerken, ben kolaylıkla alıverdim işte. Çok seçkin bir parti olacak, memurlara yalnızca birkaç davetiye dağıtılmış. Bütün büyük memurları göreceksin orada."

Kadın kocasına bitkin bir ifadeyle baktı ve taşkın bir sesle,

"Peki böyle bir partide ne giyeceğimi umuyorsun benim, ha?" dedi.

Adam bu konuyu düşünmemişti, ama kararsız bir sesle karşılık verdi:

"Şu her zaman tiyatroya giderken giydiğin elbise niye olmasın, gerçekten de güzel..."

Adam birden konuşmasını kesmişti. Büyük bir yılgınlık ve üzüntü içinde karısının gözlerine yaşların dolduğunu gördü. İki büyük damla yavaş yavaş yanaklarından aşağıya süzülüyordu.

"Neyin var Tanrı aşkına?" diye güçlükle sordu adam.

Kadın büyük çabalar harcayarak heyecanını bastırdı, ıslak yanaklarını kurulayarak, sakin bir sesle şöyle dedi:

"Bir şeyim yok! Yalnız şunu bil ki elbisem olmadığından partiye gidemeyeceğim. Davetiyeni, karısı benden daha iyi giyinen bir büro arkadaşına ver."

Adamın canı bu söze çok sıkılmıştı.

"Şunu bir daha konuşalım, Mathilde. Söylesene, şöyle oldukça yalın, başka zamanlarda da giyebileceğin doğru dürüst bir elbise kaça mal olur?"

Kadın konuyu birkaç saniye sürekli düşündü, kafasında birtakım hesaplar yapıyor, kocasının tutumluluk güdülerini altüst edip ani bir ret cevabı almamak için ne kadar para isteyebileceğini ölçüp biçiyordu.

"Hiçbir fikrim yok" dedi sonunda kuşkuyla. "Ama sanırım dört yüz frank işimi görür."

Adamın yüzü biraz solmuştu. Kadın tam da adamın gelecek yaz, pazar günleri yapılan atış partilerinde kullanmak üzere almayı düşündüğü silah parasını istemişti; adam arkadaşlarıyla birlikte Nanterre Ovası'nda tarlakuşu avına gitmeyi düşlüyordu.

Ama şöyle yanıt verdi:

"Pekâlâ, sana dört yüz frank vereceğim. Ama Tanrı aşkına şöyle iyi, hoş bir şey al."

Parti günü yaklaşıyordu. Ne var ki, giysisi hazır olmasına karşın Madam Loisel hâlâ sıkıntılı ve hoşnutsuzdu.

"Neyin var?" diye sordu kocası bir akşam, "Şu son üç gündür hiç kendinde değilsin."

Kadın şöyle karşılık verdi:

"Takacak hiç mücevherim, tek bir broşum bile olmaması beni çok üzüyor. Kendimi çok çok yoksul hissedeceğim. Hiç gitmesem daha iyi."

"Birkaç çiçek de taksan olur. Bu yıl çok moda çiçekler. On franga iki-üç tane mükemmel gül alabilirsin."

Kadın bu karşılığı inandırıcı bulmamıştı.

"Yok yok, zengin hanımlar kalabalığı içinde bir yoksul havası taşımak kadar küçük düşürücü bir şey olamaz."

"Amma da budalasın!" diye bağırdı kocası. "Niye arkadaşın Madam Forestier'den birkaç ödünç mücevher istemiyorsun? İsteyecek kadar tanıyorsun onu."

Kadın bir sevinç çığlığı attı.

"Aa, tabii isteyebilirim, hiç aklıma gelmemişti."

Ertesi gün arkadaşını ziyaret etti ve içinde bulunduğu zor durumu anlattı.

Madam Forestier giysi dolabına gitti, büyük bir ziynet kutusu çıkardı ve onu arkadaşının önüne açık olarak koydu.

"İstediğini al, şekerim" dedi.

Madam Loisel birkaç bilezik, inci bir gerdanlık, çok ince altın ve mücevher işlemeli bir Venedik haçı gördü. Bunları takıp ayna önünde denedi, çıkarıp geri vermeye gönülsüz, birkaç saniye kararsız kaldı.

"Başka bir şeyin yok mu?" diye sorup duruyordu.

"Aa, tabii var, kendin arasana. Neyin hoşuna gideceğini ben bilemem ya!"

Sonunda, içinde olağanüstü elmas bir gerdanlığın bulunduğu siyah saten kaplı bir kutu gördü; kalbi çılgınca bir arzuyla atmaya başladı. Titreyen ellerle kutuyu açtı, çıkardığı gerdanlığı yüksek yakalı giysisinin üzerine taktı ve kendine coşkuyla bakmaya başladı.

Derken, bir kuşku nöbeti içinde, şöyle dedi:

"Bana ödünç verir misin bunu? Başka hiçbir şey istemem."

"Elbette, veririm."

Kadın kollarını arkadaşının boynuna dolayıp onu coşkuyla öptü ve sonra mücevherle çıkıp gitti.

Parti gecesiydi. Madam Loisel büyük bir zafer kazanmış gibiydi. Tiril tiril giysisi içinde, zarafetle çevresine gülücükler dağıtıyordu; salonun en hoş hanımı oydu. Bir sevinç dalgasına kapılmıştı. Tüm erkekler gözlerini ondan alamıyor, kim olduğunu soruyor ve onunla tanıştırılmak için yalvar yakar oluyorlardı. Daha küçük derecedeki memurlarsa onunla vals yapabilmek için sıraya giriyorlardı. Bu arada Bakan'ın bile dikkatini çekmişti kadın.

Bir zevk âlemine dalarak, güzelliği ve başarısı içinde gururlandıkça gururlanarak kendini esrimeyle dansa attı. Uyandırdığı saygı ve hayranlığın, tutuşturduğu arzuların, sözün kısası bir kadın kalbi için çok değerli olan büyük ve yetkin bir galibiyetin iç içe geçtiği olağanüstü bir düşte kımıldıyor gibiydi.

Kadın kendini bu çalkantıdan çekip çıkardığında saat dördü bulmuştu. Kocası gece yarısından bu yana, karıları çok eğlenen üç adamla birlikte, kimsenin uğramadığı küçük bir konuk odasında uyuklamaktaydı.

Adam karısının omuzlarına, balo giysisinin şıklığıyla garip bir biçimde çelişen gösterişsiz, eski, gündelik mantosunu iliştirdi. Bu garipliğin bilincinde olan kadın, lüks kürkleri içindeki öteki kadınların dikkatinden kaçmak için bir an önce gitmeye çabalıyordu. Mösyö Loisel onu tutmaya çalıştı.

"Burada bekle de gidip bir araba bulayım. Dışarıda üşüteceksin."

Ama kadın onu dinlemiyor, merdivenlerden aşağı alelacele iniyordu. Sokağa çıktılar, ama görünürde hiç araba yoktu. Uzakta gözlerine ilişen araba sürücülerine boşu boşuna seslenerek aramalarını sürdürdüler. Soğuk

ve umutsuzluk içinde titreyerek Seine'e doğru yürümeye başladılar. Sonunda, rıhtımda, sanki gün ışığında kendini göstermekten utanırmış gibi ancak gece yarısından sonra ortaya çıkan ve yalnızca Paris'te görülen şu eski arabalardan birini buldular.

Araba onları *Rue des Martyrs*'deki evlerinin kapısına kadar götürdü. Hüzünlü hüzünlü oturdukları katın merdivenlerini çıkmaya koyuldular. Kadın için her şey bitmişti. Adama gelince, saat ona kadar büroda olması gerektiğini düşünüyordu.

Kadın kendini tüm görkemi içinde son bir kez görebilmek amacıyla aynanın önünde mantosunu çıkardı. Ama birdenbire bir çığlık attı. Elmas gerdanlık artık boynunda değildi.

"Ne var? Ne oldu?" diye sordu kocası, yarı yarıya soyunmuştu bile.

Kadın kocasına dehşet içinde döndü:

"Şey... Şey... Madam Forestier'nin gerdanlığını kaybetmişim!"

Şaşkınlıktan donup kalmış adam,

"Ne? Gerdanlığı mı kaybettin? Olamaz!" diye geveledi.

Giysinin kıvrımlarını, mantonun kırma yerlerini ve bütün cepleri aramaya koyuldular, ama hiçbir şey bulamadılar.

"Baloda üzerinde olduğuna emin misin?"

"Tabii eminim, Eğitim Müdürlüğü'nün lobisinde üzerimde olduğunu anımsıyorum."

"Ama onu sokakta kaybetmiş olsaydın düşüşünü duymamız gerekirdi. O halde arabada olmalı!"

"Evet, öyle. Arabada olmalı. Arabanın numarasını aldın mı?"

"Yoo, peki, sen aldın mı?"

"Ben de almadım."

Tümüyle şaşalamış bir durumda, birbirlerine bakakaldılar. Sonunda Mösyö Loisel giysilerini yeniden giyindi.

"Yayan yürüdüğümüz yere gidip bir bakayım."

Adam evden ayrıldı. Kadın da kendinde yatacak gücü bulamadığı ve hiçbir şey düşünecek durumda olmadığından, sırtındaki tuvaleti bile çıkarmadan bir sandalyeye çöküp öylece kalakaldı.

Yediye doğru kocası döndü. Elmas gerdanlığı bulamamıştı.

Polise başvurdu, gazeteye ilan verdi ve tüm kiralık araba yerlerini soruşturdu; en ufak bir umut ışığı gördüğü tüm yerleri aradı.

Karısı gün boyu bu korkunç felaketten altüst olmuş halde, aynı dalgın durumda oturup duruyordu.

Mösyö Loisel akşamları yüzü solmuş, avurtları çökmüş bir halde eve dönüyordu. Bütün çabaları boşa gitmişti.

"Arkadaşına bir mektup yazıp ona gerdanlığın toka yerini kırdığını, bunun için tamire verdiğini söyleyebilirsin. Biraz zaman kazandırır, enikonu düşünürüz."

Kadın kocasının dikte ettirdiği bir mektup yazdı.

Aradan bir hafta geçtikten sonra, tüm umutlarını yitirdiler. Beş yıl daha yaşlanmış gözüken Mösyö Loisel şöyle dedi:

"Elmas gerdanlığı geri vermek için bir şeyler yapmalıyız."

Ertesi gün boş kutuyu kapağının altında adı yazılı olan mücevherciye götürdüler. Adam birtakım kitaplara baktı.

"Gerdanlık buradan satın alınmamış, Madam; ben yalnızca kutuyu temin edebilirim."

Belleklerini yoklayarak tam kaybettikleri gibi bir gerdanlık bulma çabası içinde, bir mücevherciden çıkıp öteki mücevherciye giriyorlardı. Her ikisi de sıkıntı ve umutsuzluktan bitip tükenmişti.

Sonunda *Palais-Royal*'daki bir dükkânda, onlara tıpkı kaybettikleri gerdanlık gibi gözüken elmas bir gerdanlık buldular. Fiyatı kırk bin franktı. Mücevherci bu gerdanlığı onlara otuz altı bine satmaya razı oldu. Mücevherciye gerdanlığı üç gün kimseye satmaması için rica ettiler ve eğer orijinal gerdanlık şubatın sonundan önce bulunursa onu otuz dört bin franga geri alma koşulunu getirdiler.

Mösyö Loisel'in babasından kalma on sekiz bin frangı vardı. Gereken toplamı bulabilmek için paranın geri kalanını borç almayı düşünüyordu. Bir kişiden bin frank, bir başkasından beş yüz frank, şundan beş louis, bundan üç louis alarak her gittiği yerde para topladı. Bunun için de senetler verdi, tefecilerle ve her türden borç para veren kişilerle ilişki kurarak aşırı yüksek faizlere razı oldu. Saygınlığını koruyup koruyamayacağını bilemeden tüm geleceğini ve imzasını tehlikeye attı. İleride çekeceği sıkıntılar, üzerine çökeceği kuşku götürmez sefalet, fiziksel yoksunluklar ve ahlaki işkencelerle altüst olmuş bir durumda, yeni gerdanlığı almaya gitti ve otuz altı bin frangı mücevhercinin tezgâhının üzerine koydu. Madam Loisel gerdanlığı geri götürdüğünde. Madam Forestier kınayıcı bir ses tonuyla şöyle dedi:

"Daha önce geri vermeniz gerekmez miydi? Pekâlâ, takmak isteyebilirdim."

Kadın kutuyu açmayınca Madam Loisel'in yüreğine su serpildi. Değişikliği fark etmiş olsa, acaba ne düşünür, ne derdi? Belki de onu hırsız sanırdı.

Madam Loisel şimdi aşırı yoksulluğun yol açtığı dehşetlerle yüz yüze gelmişti. Ama kararını verdi ve rolünü

kahramanca yerine getirdi. Bu korkunç borcun ödenmesi gerekiyordu ve o bu borcu ödeyecekti. Ev hizmetçisine yol verildi; oturdukları daireyi boşaltıp bir çatı arasına taşındılar. Bütün kaba ev işlerini ve mutfağın her türlü iğrenç görevini o yüklendi. Yemeklerden sonra bulaşık yıkıyor, yağlı tabakları ve kapları ova ova pembe tırnak cilasının kökünü kazıyordu. Çamaşırları, gömlekleri ve tahta bezlerini yıkıyor, onları çamaşır ipine asıyordu. Her sabah çöpleri aşağı taşıyor, her bir katta soluk alarak suyu yukarı çıkarıyordu. Bir işçi kadın gibi giyinerek, sepetini koluna takıp manava, bakkala, kasaba gidiyor, onlarla pazarlık edip tartışıyor, her bir kuruşun hesabını yapıyordu.

Her ay senetlerden bazıları ödeniyor ve zaman kazanmak için bazılarının da vadeleri uzatılıyordu.

Kocası akşamlarını bir tüccarın hesaplarına bakarak geçiriyor ve geceleri de sayfası beş metelikten kâğıt kopya ediyordu.

Bu yaşam böyle tam on yıl sürdü.

Bu sürenin sonunda, tefeci faizleri ve biriken faizler de içinde olmak üzere borçlarını son kuruşa kadar ödeyip temizlediler.

Madam Loisel şimdi yaşlı bir kadın gibi gözüküyordu. Tipik bir yoksul karısı olmuş, haşinleşip kabalaşmış, pişkinleşmişti. Saçı darmadağınık, eteği sarkık, elleri kıpkırmızıydı. Sesi de artık eskisi gibi kibar değildi. Tanrı'nın günü bıkıp usanmadan yerleri silip yıkıyordu. Ama arada sırada, kocası dairedeyken, pencerenin yanında oturur ve düşünceleri gerilere, o uzak akşama, güzelliğinin ve zaferinin akşamına giderdi.

Eğer gerdanlığı kaybetmemiş olsaydı, bu akşamın sonu ne olurdu acaba? Kim söyleyebilirdi bunu? Kim söyleyebilirdi? Yaşamın şansları ne kadar garip, ne kadar

değişkendi! İnsanı kurtarmak ya da yok etmek için nasıl da ufacık bir şey yeterli olabiliyordu!

Bir pazar haftanın yorgunluğunu atıp dinlenebilmek için, Champ-Elysees'de dolaşmaya çıktı ve gözü çocuklu bir kadına ilişti. Eskisi kadar hoş, genç ve çekici gözüken Madam Forestier'yi tanıdı. Madam Loisel'in içinden heyecan dolu bir titreyiş geçti. Acaba onunla konuşsa mıydı? Niçin konuşmayacaktı ki? Borç ödendiğine göre, tüm hikâyeyi ona anlatmasında ne sakınca olabilirdi ki? Yanına yaklaştı.

"Günaydın, Jeanne."

Arkadaşı onu tanımadı ve bu kadar kılıksız birinin kendisiyle teklifsizce konuşmasına şaştı.

"Korkarım sizi tanımıyorum, birine benzetmiş olmalısınız" dedi kararsız bir sesle.

"Hayır yanılmıyorum, ben Mathilde Loisel'im."

Arkadaşı bir çığlık kopardı.

"Ah, zavallı Mathildeciğim, bu ne değişiklik ayol!"

"Değiştim ya, seni son görüşümden beri çok sıkıntılar çektim, bitip tükenmeyen sıkıntılar, hem de senin yüzünden."

"Benim yüzümden mi? Ne demek istiyorsun sen?"

"Eğitim Müdürlüğü'nün partisinde takmam üzere bana ödünç verdiğin elmas gerdanlığı anımsıyorsun, değil mi?"

"Anımsıyorum tabii, ne olmuş?"

"İşte onu kaybetmiştim ben."

"Hiç anlamıyorum; onu bana geri getirdin ya!"

"Sana geri getirdiğim tıpkı ona benzeyen bir başkasıydı. Ve son on yıldır onun borcunu ödemekteyiz. Bizim gibi, tek bir kuruşu olmayan insanlar için bunun hiç de kolay olmadığını anlarsın. Neyse, şimdi her şey bitti. Ne kadar rahatladığımı anlatamam!"

Madam Forestier olduğu yerde kalakalmıştı.

"Benimkinin yerine koymak için elmas bir gerdanlık mı satın aldığını söylemek istiyorsun sen?"

"Evet. Peki hiç dikkatini çekmedi mi? Kuşkusuz çok benziyorlardı birbirlerine."

Kadın saf bir gurur ve hoşnutlukla gülümsedi.

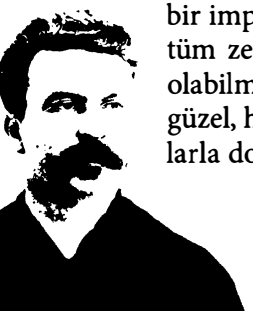
Madam Forestier büyük bir sıkıntı içinde onun her iki elini kavradı ve şöyle dedi:

"Ah, zavallı Mathildeciğim! Nasıl olur, benimki yalnızca bir taklitti. Etse etse beş yüz frank ederdi!"

bayan hermet

Deliler beni çeker. Bu insanlar, garip düşlerin oluşturduğu gizemli bir ülkede, bunaklık denilen şeyin o içine girilmez bulutunda yaşarlar. Yeryüzünde gördükleri, sevdikleri, yaptıkları her şey, onlar için, eşyaların ve insan düşüncesini yöneten tüm yasaların dışında, imgesel bir varoluş içinde yeniden başlar.

Onlar için olanaksız diye bir şey yoktur, gerçekdışı kaybolmuştur; cinli perili şeyler kuşku götürmez olmuş, doğaüstü bilinir olmuştur. Mantık denilen bu eski engel, us adını verdiğimiz bu eski duvar, bu eski düşünce yokuşu, sağduyu, delilerin özgürlüğüne kavuşmuş, düşlemin sınırsız ülkesine kaçmış, kendisini hiçbir şeyin durduramadığı efsanevi sıçrayışlarla ilerleyen imge güçlerinin önünde kırılır, parçalanır, çöker. Onlar için, her şey olur ve olabilir. Onlar olayları yenmek, dirençleri kırmak, engelleri alt etmek için hiç çaba harcamazlar. Bir prens, bir imparator ya da bir Tanrı olabilmeleri, yeryüzünün tüm zenginliklerine, yaşamın tüm tatlı şeylerine sahip olabilmeleri, tüm zevkleri tadabilmeleri, hep güçlü, hep güzel, hep genç, hep sevilen olabilmeleri için yanılsamalarla dolu iradelerinin tek bir kaprisi yeter de artar bile!

Yeryüzünde yalnız onlar mutlu olabilir, çünkü onlar için, gerçeklik yoktur. İnsan ta dibinde bilinmez bir selin kaynadığı ve nereden gelip nereye gittiğini bilmediği bir uçurumun üzerine nasıl eğilirse ben de onların o aylak zihinleri üzerine öyle eğilirim.

Ne var ki, bu çatlakların üzerine eğilmek hiçbir şeye yaramaz, çünkü bu suyun nereden gelip nereye gittiği hiçbir zaman bilinemeyecektir. Aslında, bu yalnızca güpegündüz akan suya benzer ve onu görmek bize pek fazla bir şey öğretmez.

Delilerin zihinleri üzerine eğilmek de hiçbir işe yaramaz. Çünkü onların en garip düşünceleri, sonuçta, daha önce bilinen düşüncelerden başka bir şey değildir ve yabancılıkları da artık us zincirine bağlanmıyor olmalarından gelir. Kaprislerinin kaynaklandığı noktalar bizi şaşkınlık içinde bırakır. Çünkü biz bu kaprisin fışkırışını görmeyiz. Kuşkusuz, bu kaynaşmaları yaratabilmek için küçücük bir taşı suyun akışı içine düşürüvermek yetmiştir. Bununla birlikte deliler beni yine de çekerler ve ben hep istemeye istemeye bunamanın o bayağı gizemine kapılmış olarak onlara doğru yönelirim.

Oysa, bir gün, bir tımarhaneyi gezerken, bana kılavuzluk eden hekim,

"Bakın, size ilginç bir vaka göstereceğim" dedi.

Ve bir hücreyi açtırttı. Burada, aşağı yukarı kırk yaşlarında, hâlâ güzel, büyük bir koltuğa oturmuş bir kadın, küçük bir el aynasında sinirli sinirli yüzüne bakıyordu.

Bizi görür görmez, ayağa kalktı, bir sandalyenin üzerine atılmış peçesini almak üzere odanın öteki ucuna koştu, yüzünü büyük bir özenle örtüp sonra döndü. Selamımıza bir baş işaretiyle karşılık verdi.

"Ee, söyleyin bakalım, nasılsınız bu sabah?" dedi hekim.

Kadın derin derin içini çekti.

"Ah! Kötü, çok kötü, doktor bey, izler her gün artıyor."

Hekim inandırıcı bir havayla karşılık verdi:

"Hayır, hayır, inanın ki yanılıyorsunuz."

Kadın ona yaklaşıp mırıltılı bir sesle:

"Hiç de değil. Bundan eminim. Bu sabah on delik daha saydım, sağ yanağımda üç, sol yanağımda dört ve alnımda üç. Korkunç, çok korkunç bir şey bu! Artık kendimi hiç kimseye göstermeye cesaret edemeyeceğim, oğluma bile, ona bile! Mahvoldum ben, tamamen çirkinleştim."

Yeniden koltuğuna çöktü ve hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Doktor bir sandalye alıp yanına oturdu; tatlı, yatıştırıcı bir sesle:

"Durun bakayım, gösterin bana şunu hele, inanın bir şey yok. Küçük bir yakma işlemiyle her şeyi kaybedeceğim."

Kadın tek sözcük söylemeden, başıyla "hayır" işareti yaptı. Peçesine dokunmak istedi doktor, ama kadın onu iki eliyle öyle kavradı ki, parmakları peçeden içeri girdi.

Doktor oturup dil dökmeye, kadını inandırmaya koyuldu.

"Bakın, gayet iyi biliyorsunuz ki, bu uğursuz delikleri her defasında kaybediyorum, iyileştirdim mi de bir daha gözükmüyorlar. Eğer onları bana göstermezseniz, sizi iyileştiremem."

Kadın mırıldandı:

"Size bir diyeceğim yok, ama yanınızdaki bu bayı tanımıyorum hiç."

"Bu bay da bir doktor, sizi benden daha çabuk iyileştirecek."

Kadın bu sözleri duyunca yüzünü açtı; ama korkusundan, heyecanından, görülmekten duyduğu utançtan, giysisinin içine gömülmüş boynuna kadar kıpkırmızı kesilmişti. Gözlerini yere eğiyor, bakışlarımızdan kaçmak için, yüzünü kimi zaman sağa, kimi zaman sola döndürüyordu. Kekeler gibi:

"Ah! Bir bilseniz, ne kadar acı çekiyorum böyle görülmekten. Korkunç bir şey değil mi? Korkunç değil mi?"

Şaşakalmış onu seyrediyorum, çünkü yüzünde ne bir iz, ne bir leke, ne bir nokta, ne bir yara vardı.

Gözleri hâlâ yere dönük, bana doğru dönüp şöyle dedi:

"Bu korkunç hastalığa oğlumu iyileştirirken yakalandım, bayım. Onu kurtardım ama, kendim çirkinleştim. Ona, zavallı çocuğuma güzelliğimi verdim. Sonunda, görevimi yaptım, vicdanım rahat. Acı çekiyorsam, bunu bir tek Tanrı biliyor."

Doktor cebinden bir ressam fırçası çıkarmıştı.

"Rahat olun bakayım, dedi, her şeyi yoluna koyacağım."

Kadın sağ yanağını uzattı, doktor sanki renkli noktalar koyuyormuşçasına, hafif darbelerle, kadının yanağına dokunmaya başladı. Sol yanağa, sonra çeneye ve sonra da alına aynı biçimde dokundu. Sonunda haykırır gibi bir sesle:

"Bakın işte, artık hiçbir şey, hiçbir şey yok!"

Kadın aynayı aldı, kendini uzun süre derin, keskin bir dikkatle, yoğun bir zihin çabasıyla, bir şey keşfetmek istermişçesine seyredip sonra iç çekti.

"Artık yok, hiçbir şey gözükmüyor artık. Size çok teşekkür ederim."

Doktor ayağa kalkmıştı. Onu selamladı, beni dışarı çıkarıp ardımdan geldi ve kapı kapanır kapanmaz,

"İşte bu mutsuz kadının yürekler acısı hikâyesi" dedi.

Adı Madam Hermet. Çok güzel, çok cilveliydi, çok seviliyordu ve yaşamaktan mutluluk duyuyordu.

O da, kendini ayakta tutabilmek, yönetmek ve avunmak için dünya güzelliklerinden ve hoşa gitme arzularından başka bir şeyleri olmayan kadınlardan biriydi. Tazeliğini sürekli koruma kaygısı, yüzüne, ellerine, dişlerine, vücudunun tüm parçalarına gösterebildiği özen, bütün saatlerini ve dikkatini alıyordu.

Bir oğulla, dul kaldı. Çocuk, hayranlık duyulan tüm kibar kadınların çocuklarının yetiştirildiği gibi yetiştirildi. Kadın yine de sevdi onu.

Çocuk büyüdü, kadın yaşlandı. Kadın kaçınılmaz bunalımın gelişini gördü mü, görmedi mi, bilemiyorum. Daha niceleri gibi, her sabah saatlerce ayna karşısında, eskiden öylesine ince, saydam ve pürüzsüz olan cildinin şimdi gözlerinin altında biraz buruştuğunu, görülmez binlerce çizgiyle kırıştığını, ama bu çizgilerin günden güne, aydan aya daha da derinleşeceğini gördü mü acaba? Alnının uzun çizgilerinin, hiçbir şeyin durduramadığı bu ince yılanların yavaş ve güvenli bir biçimde durmadan çoğaldığını da fark etmiş miydi? Yaklaşan yaşlılığın uğursuz ve dingin yıkımını yeniden görmek için, masanın üzerine koymaya bir türlü karar veremediği, elinden öfkeyle atıp sonra hemen yeniden aldığı gümüş saplı bu küçük aynanın iğrenç işkencesine katlanmış mıydı acaba? Dostlarının sohbet ettiği salonu hiç nedensiz terk edip yukarıdaki odasına çıkarak, kilitlerin ve sürgülerin koruması altında, solan yaşlı teninin kırışıp büzüşmesine bir kez daha bakmak için, hâlâ hiç kimsenin fark etmediği ama kendisinin bildiği kötülüğün ağır ağır ilerleyişini umutsuzlukla gözlemek için, günde on kez, yirmi kez kendini odasına kapar mıydı

acaba? En ciddi saldırıların, yaşın getirdiği en derin zararların nerelerde olduğunu bilirdi o. Ya o ayna, işlemeli gümüş mahfazası içindeki yusyuvarlak o küçük ayna, ona korkunç şeyler söylemez miydi? Bu ayna sanki konuşur, güler, alay eder. Ona olacak her şeyi, gövdesinin tüm sefilliklerini, kendi kurtuluşu olacak ölüm anına kadar ruhunun çekeceği katlanılmaz işkenceyi bildirir.

Varlıkları böylesine öldüren ve onlara gençliklerini, yalnızca yaşlılığı daha da çekilmez kılmak için veren, güzelliklerini sonradan hemen almak üzere bağışlayan şey önünde, çılgınca diz çöküp secde ederek ağlamış, yalvarıp yakarmış mıydı? Hiç kimse için hiçbir zaman yapmadığı şeyi kendisi için yapması, son nefesine kadar çekiciliğini, tazeliğini, zarifliğini koruması için ona yalvarıp yakarmış mıydı acaba? Ama sonra, yılları birbiri ardına iten yumuşatılmaz bilinmez'e boşuna yalvardığını anlayarak, kollarını büküp odasındaki halının üzerine yığılıp kalmış, gırtlağındaki korkunç umutsuzluk çığlıklarını bastırarak alnını mobilyalara çarpmış mıydı acaba?

Kuşkusuz yüz yüze gelmişti bu işkencelerle. Çünkü şu olaylar oldu:

Bir gün (o zamanlar otuz beş yaşındaydı) on beş yaşındaki oğlu hasta düştü.

Acısının nereden geldiği ve ne olduğu anlaşılmadan yatağa çakılıp kaldı çocuk.

Çocuğun öğretmeni olan bir papaz başını bekliyor, yanından hiç ayrılmıyordu. Oysa Madam Hermet, sabahları ve akşamları, haber almaya geliyordu.

Kadın, sabahları, gece giysileri içinde, dudaklarında bir gülümseme, kokular sürünmüş olarak geliyor ve kapıdan soruyordu:

"Ee, nasılsın bakalım, Georges? Daha iyi miyiz?"

Kıpkırmızı, yüzü şişmiş, ateşin kemirdiği çocuk yanıt veriyordu:

"Evet, anneciğim, biraz daha iyiyim." Kadın odada birkaç saniye kalıyor, ilaç şişelerine bakıp dudaklarının ucuyla "pöf" diye bir ses çıkarıyor ve sonra bağırır gibi:

"Aa, az daha çok acele bir şeyi unutuyordum."

Koşarak çıkıp gidiyor, ardından keskin bir parfüm kokusu bırakıyordu.

Akşamları, dekolte bir giysiyle geliyordu, daha da acele ediyordu, çünkü hep gecikmesi söz konusuydu, hal hatır soracak zamanı ancak bulabiliyordu. "Peki, ne dedi, doktor?" Papaz yanıt veriyordu: "Henüz belli değil, madam." Oysa, bir akşam, papaz kadına şöyle dedi: "Madam, oğlunuz çiçek hastalığına yakalanmış."

Kadın büyük bir korku çığlığı attı, kaçıp gitti.

Ertesi gün, hizmetçisi odasına girdiğinde, odada ilkin güçlü bir yanık şeker kokusu duydu ve sonra hanımını yatağında, gözleri iri iri açılmış, yüzü uykusuzluktan solmuş bir durumda, tir tir titrerken buldu.

Panjurlar açılır açılmaz, Madam Hermet sordu:

"Georges nasıl?"

"Ah! Bugün hiç iyi değil, madam." Kadın ancak öğle vakti kalktı, sanki kendisi hastaymış gibi, bir fincan çayla iki yumurta yedi ve sonra evden çıkıp çiçek hastalığının bulaşmasına karşı korunma yöntemleri konusunda bir eczacıdan bilgi almaya gitti.

Ancak akşam yemeği vakti, ilaç şişelerini yüklenmiş olarak döndü ve hemen odasına kapanarak her yanına mikrop öldürücü ilaçlar püskürttü.

Papaz onu yemek salonunda bekliyordu.

Kadın papazı görür görmez, heyecan dolu bir sesle haykırdı:

"Şimdi nasıl Georges?"

"Ah! İyi değil. Doktor çok kaygılı."

Kadın ağlamaya başladı ve sıkıntısı süresince ağzına tek lokma bir şey koymadı.

Ertesi gün, tanyeri ağarır ağarmaz, oğlunun haberini aldırdı, haberler pek iyi değildi. Bütün gününü keskin kokular yayan kor ateşinin tüttüğü odasında geçirdi. Hizmetçisi, onun bütün akşam boyunca ağlayıp sızlandığını duyduğunu söyledi.

Böylece tam bir hafta boyunca ancak öğleden sonra bir-iki saat hava almak için dışarıya çıkmak dışında hiçbir şey yapmadı.

Şimdi her saat oğlunun durumunu soruyor ve haberler kötü olduğunda da hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

On birinci gün, sabahleyin, geldiğini haber verdiren papaz kadının odasına girdi. Yüzü ciddi ve solgundu, kadının kendisine uzattığı sandalyeye oturmadan,

"Madam oğlunuz çok kötü, sizi görmek istiyor" dedi.

Kadın diz çöküp bağırmaya başladı:

"Ah! Tanrım! Tanrım! Buna yüreğim dayanmıyor! Tanrım! Kurtar beni!"

Papaz yeniden konuşmaya başladı:

"Doktor pek umutlu görünmüyor. Georges sizi bekliyor."

Sonra dışarı çıktı.

İki saat sonra, genç adam ölümünün yaklaştığını hissettiğinden, annesini yeniden sormaya başladı. Papaz kadının evine döndüğünde onu yine diz çökmüş ağlar buldu:

"İstemiyorum... istemiyorum... çok korkuyorum... istemiyorum!" diye sızlanıyordu.

Papaz, kadını yatıştırmaya, metanet aşılamaya, inandırmaya çalıştı. Gelgelelim, bu çaba uzun süreli bir sinir

bunalımına varmaktan öteye gidemedi. Kadın haykırıyordu.

Doktor akşama doğru döndüğünde, kadının korkak davranışlarını gördü ve onu gönül rızasıyla, olmazsa zorla götüreceğini söyledi. Ancak, tüm yolları denedikten sonra, onu oğlunun yanına götürmek üzere kucaklaması da işe yaramadı. Kadın kapıyı sımsıkı kavradı, onu oradan söküp alamadılar. Onu serbest bıraktıklarında, doktorun ayakları önünde diz çöküp bin bir özürle sefilin biri olduğunu söyledi, bağış diledi. Durmadan bağırıyordu:

"Ah! Ölmeyecek o! Yalvarırım kendisini sevdiğimi, ona taptığımı söyleyin..."

Genç adam can çekişiyordu. Doktor onu son anlarında görünce, annesinin çocuğa son bir elveda demesinin iyi olacağını belirtti. Can çekişen kimselerin kimi zaman sahip oldukları bir önseziyle, çocuk her şeyi anlamış, tahmin etmişti. Şöyle diyordu:

"Eğer içeri girmeye cesaret edemiyorsa, lütfen ona söyleyin de kendisini görebilmem ya da hiç olmazsa, onu kucaklayamayacağıma göre kendisine bir bakışla veda edebilmem için balkondan pencereme kadar gelsin."

Doktorla papaz yine kadına doğru döndüler: Hiç tehlikesi yok, çünkü sizinle onun arasında bir cam olacak, diye güvence veriyorlardı.

Kadın boyun eğdi, başını örttü, eline bir küçük şişe aldı, balkonda üç adım atmıştı ki, birden yüzünü elleriyle gizleyerek inlemeye başladı:

"Yok, yok... onu görmeye cesaret edemeyeceğim... Hiçbir zaman cesaret edemeyeceğim... Çok utanıyorum... çok korkuyorum... hayır, yapamayacağım."

Sürükleyip götürmek istedilerse de kadın var gücüyle

balkonun parmaklıklarına tutunuyor ve öyle çığlıklar atıyordu ki, caddeden gelip geçenler kafalarını kaldırıp bakıyordu. Ve can çekişen çocuk bekliyordu. Gözleri bu pencereye doğru dönük, ölmek için bekliyordu. Annesinin tatlı ve sevgili yüzünü, o kutsal yüzü son bir kez olsun görmek için bekliyordu.

Uzun süre bekledi. Gece oldu, o zaman duvara doğru döndü ve tek sözcük söylemeden kaldı.

Gün doğduğunda ölmüştü. Ertesi gün de kadın çıldırdı.

m. jocaste

Anımsıyor musunuz, madam, bir akşam, küçük Japon salonunda, "ensest" yapan şu baba için büyük bir kavga etmiştik? Kızgınlığınızı, bana savurduğunuz ağır sözleri, öfkenizin kabardığını, benim bu adamı savunmak için söylediğim her şeyi aklınıza getirebiliyor musunuz? Beni suçlamıştınız. Öyle değil mi?

İddia ediyordunuz ki, dünyada hiç kimse, benim avukatlığını yaptığım bu alçaklığı bağışlayamaz. Size bugün bu dramı açık açık anlatacağım.

Belki bu iğrenç ve vahşi gerçeği bağışlayacak değil ama güçlü doğanın tüm korkunç fantezileri gibi gözüken kimi yazgılara karşı savaşılamayacağını kavrayacak biri çıkabilir ortaya.

Onu, on altı yaşındayken, kızın çeyizine göz diken yaşlı ve sert bir işadamıyla evlendirmişlerdi. Kız, büyük mutluluk idealleri olan, neşeli, düşsever, çıtı pıtı yapılı, sarışın bir tazeydi. Uğradığı düş kırıklığına kızın yüreği dayanamadı, onu ezdi bu düş kırıklığı. Birdenbire, yaşamının, geleceğinin yittiğini, umutlarının yıkıldığını anladı. Ta içinde tek bir dileği kalmıştı. Sevgisini verebileceği bir çocuğa sahip olmak. Olmadı çocuğu.

İki yıl geçti. Birini sevdi. Ona, tüm çılgınlıkları yapacak kadar tapan, yirmi üç yaşında, genç bir adamdı bu. Kız yine de uzun süre kararlılıkla direndi durdu. Çocuğun adı Pierre Martel'di.

Ama bir kış akşamı, kızın evinde yalnız kaldılar. Çocuk bir bardak çay içmeye gelmişti. Derken, ateşin yanı başında, alçak bir divanın üzerine oturdular. Dudakları başka dudaklar üzerinde tutuşan bu vahşi susuzluk arzusuna, birbirlerini titreyen kollarıyla sıkmak, kucaklamak arzusuna kapıldıklarından çok az konuşuyorlardı.

Dantel örtülü lambadan, sessiz salona tatlı bir ışık akıyordu.

Her ikisi de tedirgindi; ağızlarından kimi zaman birkaç sözcük çıkıyor, ama gözleri karşılaşınca, yürekleri bir sarsıntıyla yerinden oynuyordu.

Öğrenilen davranışlar, içgüdülerin şiddeti karşısında ne yapabilir ki? Utanma önyargısı, doğanın karşı konulmaz iradesine karşı neye yarar?

Parmakları, tesadüfen, birbirine dokunmuştu. Yetti bu. Duyuların vahşi gücü onları birbirine sürükledi. Birbirlerine sarıldılar ve kız kendini teslim etti.

Gebe kaldı. Sevgilisinden miydi, yoksa kocasından mı? Bunu bilebilir miydi? Ama kuşkusuz sevgilisindendi.

Derken müthiş bir korkuya kapıldı; doğururken kesinkes öleceğine inanıyor, kendisine sahip olan kişiye durmaksızın, çocuğu tüm yaşamı boyunca gözeteceğine, ondan hiçbir şeyi esirgemeyeceğine, onun için her şeyi, her şeyi yapacağına, hatta gerekirse, çocuğun mutluluğu için bir cinayet bile işleyebileceğine dair yemin üstüne yemin ettiriyordu.

Bu saplantı gitgide çılgınlığa varıyor, kurtuluş gününe yaklaşırken onu kendinden geçiriyordu.

Bir kız bebek doğururken öldü.

Bu, genç adam için korkunç bir mutsuzluk oldu. Öylesine taşkın bir mutsuzluktu ki, kimseden gizleyemiyordu bunu. Kadının kocası belki kuşkulanmaya başlamıştı, belki de kız çocuğunun kendisinden olamayacağını biliyordu. Kapısını, kendisini gerçek baba olarak bilen kişiye kapattı ve gizli gizli yetiştirdiği çocuğu ondan sakladı.

Aradan çok yıllar geçti.

Her şey unutulduğu gibi, Pierre Martel de unuttu. Zengin oldu, ama bir daha sevmedi, evlenmedi. Yaşamı, mutlu ve dingin bir adamın yaşamıydı. Ne aldattığı kişiden, ne de kendisinin olduğunu varsaydığı genç kızdan hiçbir haber yoktu.

Ama bir sabah, rastlantı sonucu, eski rakibinin öldüğünü bildiren imzasız bir mektup aldı. Belirsiz bir sıkıntı, bir çeşit pişmanlık sardı benliğini. Bu çocuk, kendi çocuğu ne olmuştu acaba? Onun için hiçbir şey yapamaz mıydı? Bilgi edindi. Kıza bir teyzesi sahip çıkmıştı, çok yoksuldu kadın, yoksulluktan kıvranıyordu.

Kızı görmek ve ona yardım etmek istedi. Kendini öksüz çocuğun yegâne yakınına tanıttı.

Adı bile akla hiçbir anıyı getirmedi. Kırk yaşındaydı ve hâlâ genç bir delikanlı görünümündeydi. Kuşku uyandırırım düşüncesiyle, adam, bir zamanlar kızın annesini tanıdığını söylemeye cesaret edemedi.

Ama kız, kaygılı kaygılı beklediği küçük salona girer girmez, adam korkuya varan bir şaşkınlıkla titredi. Oydu! Öteki! Ölmüş olan!

Aynı yaş, aynı gözler, aynı saç, aynı boy, aynı gülümseme, aynı ses. Böylesi bir benzerlik çılgına çevirmişti

adamı, ne yapacağını bilemiyordu, aklı karışmıştı; eskinin tüm fırtınalı aşkı gönlünün derinliklerinde kaynaşıyordu. O da şen ve yalındı. Hemen dost olup el sıkıştılar.

Evine döndüğünde, eski acının depreştiğini gördü. Başını elleri arasına alıp çılgınca ağladı; anılara kapılarak, kızın söylemiş olduğu bildik sözleri yineleyerek, birdenbire derin bir umutsuzluğa düşerek öteki için sızlandı durdu.

Derken genç kızın oturduğu evi sık sık ziyaret etmeye başladı. Artık ondan, onun kahkahalı sohbetinden, giysisinden çıkardığı hışırtıdan, sesinin vurgularından vazgeçemiyordu. İkisini şimdi aklıyla, gönlünde karıştırıp duruyordu. Aradaki uzaklığı unuttuğundan; yitik olanla canlı olan, geçmişle şimdi, yaşamla ölüm her şey birbirine karışıyor, bunda hep ötekini, ötekindeyse hep bunu severek, artık anlamadan, bilmeden ve hatta onun kendi kızı olup olmadığını bile merak etmeden yaşıyordu.

Ne var ki kimi zamanlar, karışık ve anlaşılmaz bir tutkuyla taptığı kişinin, içinde yaşadığı sıkıntıyı görmesi kendisine korkunç bir işkence yaşatıyordu.

Ne yapabilirdi? Para mı önerecekti? Ne sıfatla? Ne hakla? Çocuğun yetiştirilmesini mi üstlenseydi? Ondan pek de fazla yaşlı gözükmüyordu: Sevgilisi sanırlardı. Onunla evlense miydi? Ruhunda birdenbire ortaya çıkan bu düşünce acı verdi kendisine. Sonra, yatıştı. Onu kim isterdi ki, hiçbir şeyi, hiçbir şeyi yoktu.

Teyzesi adamın bu çocuğu çok sevdiğini görüyor, onun gelişlerini kolluyordu. Ve adam bekliyordu. Ama neyi bekliyordu acaba? Bunu biliyor muydu?

Bir akşam, yalnız kaldılar. Yan yana, küçük salon kanepesinin üzerinde tatlı tatlı sohbet ediyorlardı. Birdenbire, adam, babacan bir hareketle kızın elini tuttu. Ve

elinde olmadan, yüreği ve duyuları daralarak, kızın bu eli artık bırakmaya cesaret edemeyeceğini, onu tutmayı sürdürdüğü takdirde bayılacağını hissederek tuttukça tuttu bu eli. Ve birdenbire kız kendini onun kollarına bıraktı. Annesinin sevdiği gibi, sanki bu ölümcül tutkuyu ondan miras olarak almış gibi, kız adamı delicesine seviyordu.

Adam, çılgına dönmüş durumda, dudaklarını kızın sarı saçlarına gömdü ve kız kendini çekmek için başını kaldırırken iki ağız birleşti.

İnsan kimi anlarda deli olur. Onlar da deli oldular.

Kendini yeniden sokakta bulduğunda, nereye gittiğini bilmeden yürümeye başladı.

Sizin öfkeli çığlığınızı anımsıyorum madam:

"Kendini öldürmekten başka çaresi yok!"

Şöyle yanıt vermiştim size:

"Ya o? Onu da öldürmesi gerekiyor mu?"

Bu çocuk, adamın göğsüne yaslanmış bu bilisiz, el değmemiş kız, kendini yitirircesine, çılgınca, benliğini kaplamış ölümcül ve kalıtsal tutkuyla onu seviyordu. Artık hiçbir şeyi bilmeden, kendini tümüyle vererek, tıpkı uğuldayan bir içgüdünün bir hayvanı erkeğine itişi gibi, onu sevgilisinin kucağına fırlatmasındaki karşı konulmaz sarhoşluk içinde davranmıştı kız.

Kendini öldürse, kızın hali nice olurdu... Kız da ölürdü! Onurunu yitirmiş, umutsuz, acımasızca işkence çekerek ölürdü.

Ne yapacaktı?

Onu terk etmek ya da onunla evlenmek... O yine ölürdü, acısından ölürdü, ne para ne de başka bir koca kabul etmeden ölürdü, çünkü kendini ona teslim etmişti. Hayatını mahvetmiş, her türlü mutluluğu onun için tepmişti. Onu sonsuz sefalete, mutsuzluğa, acıya, yalnız-

lığa ve ölüme mahkûm etmişti. Ve sonra, adam da onu seviyordu, o da seviyordu! Onu şimdi dehşete kapılarak, ama aynı zamanda coşkuyla seviyordu. Varsın kızı olsundu! Döllenme rastlantısı, üremenin vahşi yasası, bir saniyelik bir temas; hiçbir yasal bağın kendisine bağlamadığı, annesinin üzerine titrediği kadar, hatta daha da fazla üzerine titrediği, iki tutkunun birikip bir araya geldiği bu varlığı, kendi kızı yapmıştı.

Peki, gerçekten de kızı mıydı acaba? Hem sonra ne önemi vardı? Kim bilecekti ki?

Ve kadın ölürken verdiği sözlerin ateşli anısı geliyordu aklına: Tüm yaşamını bu çocuğa vereceğine, gerekirse mutluluğu için cinayet bile işleyebileceğine söz vermişti.

Ve seviyordu onu, düşüncesine iğrenç ve tatlı bir alçaklık sızarak, acılarla harap olup arzularla kıvranarak seviyordu.

Kim bilecekti ki bunu? Ölmüştü çünkü öteki, babası!

"Olsun" dedi kendi kendine, "varsın bu iğrenç giz yüreğimi oysun. O, kuşkulanmayacağına göre, tüm ağırlığı yalnız taşırım."

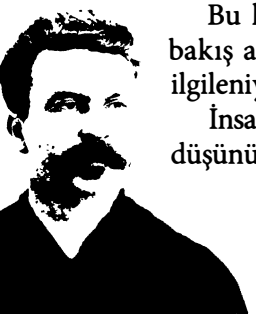
Kıza evlenme önerdi ve evlendi onunla.

Mutlu olup olmadığını bilmiyorum, ama yerinde olsam, ben de öyle yapardım, madam.

alçakgönüllü bir dram

Karşılaşmalar, yolculukları büyülü kılar. Bir Parisliyi, bir okul arkadaşını, bir komşuyu yurdundan yüzlerce fersah ötede yeniden bulmanın verdiği bu beklenmedik sevinci kim bilmez? Kim, buharın henüz bilinmediği bölgelerde çalışan şu tıngırtılı küçük yolcu arabalarında, beyaz bir evin kapısının önünde bekleyen kupa arabasına binerken lambanın ışığında ancak şöyle bir görülen meçhul kadının yanı başında, gözleri açık bir gece geçirmemiştir ki?

Ve sabah olup da, insan kafasını topladığında, kulakları kapı çıngıraklarının tıngırtısı, camlardan gelen kesiksiz şangırtıyla dolduğunda güzel komşunun sabah mahmurluğuyla gözlerini açtığını, çevresine bakındığını, zarif parmaklarının uçlarıyla bozulmuş saç tuvaletini düzelttiğini, korsesinin yerinde durup durmadığını, üstünün düzgün, eteğinin kırışık olup olmadığını yokladığını görmek insana nasıl da coşkun bir sevinç verir!

Bu her kimse, size birdenbire soğuk ve meraklı bir bakış atar. Sonra bir köşeye ilişip yalnızca sağı soluyla ilgileniyormuş gibi yapar.

İnsan istemeden de olsa onu durmadan gözetler ve düşünür. Kimdir bu kadın?

Nereden gelmiştir? Nereye gidiyordur? Farkında olmadan kafada küçük bir roman oluşturulur. Güzeldir, hoştur! Onun yanında olmak... Onun yanında yaşamak belki de çok imrenilesidir? Kim bilir? Belki de kalbimizin, düşlerimizin, mizacımızın istediği kadındır o.

Ve sonra onu bir kır evinin önünden inerken görmenin verdiği gücenmişlik ne kadar hoştur. Orada bir adam vardır; iki çocuğu ve iki hizmetçisiyle bekler onu. Kadını kollarına alıp kucaklar, yere bırakır. Kadın eğilir, elini tutan küçükleri alır, onları sevecenlikle okşar ve hizmetçiler getirilen paketleri toplarlarken hepsi ağaçlı bir yoldan yürüyerek uzaklaşırlar.

Elveda! Bitmiştir. Artık görmeyecektir kadını, hiçbir zaman görmeyecektir. Geceyi yanı başınızda geçiren kadına elveda! İnsan artık tanımaz onu, onunla hiç konuşmamıştır, yine de gidişinden biraz hüzün duyulur. Elveda!

Çok var böyle yolculuk anılarım; neşelisi, hüzünlüsü!

Auvergne'deydim. Ne çok yüksek, ne çok yalçın olan, bu dost, aşina, tatlı Fransız dağlarında dolaşıyordum. Sancy'ye tırmanmıştım; tam hacıların geldiği Notre-Dame-de-Vassiviere adlı kilisenin yanındaki küçük hana giriyordum ki, dipteki masaların birinde, tek başına yemek yiyen, garip, gülünç görünümlü yaşlı bir kadın gördüm.

En az yetmiş yaşındaydı; uzun boylu, kuru, kemikli, şakakları eski moda beyaz saç bukleleriyle örtülü bir kadındı. Gezgin İngiliz kadınları gibi giyinmişti ama becerikssiz ve tuhaf giyimi üstünü başını önemsemediği izlenimini veriyordu. Omlet yiyor, su içiyordu.

Garip bir görünüşü vardı; kaygılı gözler, varoluşun haksızlık ettiği bir yüz ifadesi. Ona istemeyerek bakıyor ve kendime şöyle diyordum:

"Kim bu kadın? Ne yapıyor? Bu dağlarda yalnız başına ne diye dolaşıyor?"

Hesabını ödedi, sonra iki ucu kollarının üzerine sarkan küçük şalını omuzları üzerinde düzelterek, gitmek üzere ayağa kalktı. Bir köşeden, ucundaki kırmızı demir parçasına çeşitli adlar yapıştırılmış bastonunu alıp dimdik, göğsü ileride, uzun postacı adımlarıyla dışarı çıktı.

Kapının önünde onu bir rehber bekliyordu. Birlikte uzaklaştılar. Onların, yüksek bir koru işaretinin gösterdiği yol boyunca, vadiyi inişlerini seyrediyordum. Yol arkadaşından daha uzun boyluydu ve ondan daha hızlı yürüyor gibiydi.

İki saat sonra, bölgedeki derin çukurun kıyılarına tırmanıyordum. Bu olağanüstü ve büyük yeşil havza, içine bir yığın ağacı, çalıyı, kayayı ve Pavin Gölü'nü alıyordu. Bu göl bir pergelle çizilmişçesine yuvarlaktı; o kadar berrak ve maviydi ki, insanın gökten düşen mavi bir tufan diyesi geliyordu. Öte yandan, o kadar da sevimliydi ki, suyun sessiz ve soğuk uyuduğu bir kratere bakan korunun eğimi üzerindeki bir kulübede yaşamak için nelerini vermezdi insan.

Kadın oradaydı; ayakta, kımıltısız, ölü volkanın dibindeki saydam tabakayı seyrediyordu. Meçhul derinliğin altını, tüm öteki balıkları yiyip yutan canavar gibi alabalıkların olduğu söylenen derinliğin altını görmek istermişçesine eğilip bakıyordu. Onun yanından geçerken bana öyle geldi ki, sanki gözünden iki damla yaş aktı. Ama hemen, göle giden yokuşun dibindeki bir kulübede kendisini bekleyen rehbere yetişmek için büyük adımlarla yola çıktı.

Onu o gün bir daha hiç görmedim.

Ertesi gün, gece olunca, Murol Şatosu'na vardım. Eski kale, üç küçük koyağın kesiştiği geniş bir vadinin

ortasındaydı. Ayakta bulunan dev kule, geniş yuvarlak kaidesinden çatısının uçlarına kadar, çatlamış, kağşamış boz rengi gövdesiyle göğe doğru yükseliyordu.

Bu şato, yalın büyüklüğü, ululuğu, güçlü ve ağırbaşlı antik havasıyla insanı hiçbir harabenin şaşırtamayacağı kadar şaşırtır. Tek başına, bir dağ kadar yüksektir, ölü bir kraliçe gibi oradadır, ama altında vadiler uzanan bir kraliçe. Şatoya çamlar dikili bir eğimden çıkılır; içeriye dar bir kapıdan girilir, tüm görünüme egemen olan ilk hisarda, duvarların dibinde durulur.

İçeride, alçak tavanlı salonlar, uzayıp giden merdivenler, meçhul oyuklar, yeraltı mahzenleri, dehlizler, ortadan yıkılmış duvarlar, nasıl ayakta durduğu bilinmeyen kubbeler, otların yeşerdiği, sürüngenlerin kaynaştığı taşlar, çatlaklar labirenti bulunur.

Yalnızdım; bu harabenin çevresinde dolaşıyordum.

Birdenbire, bir duvarın ardında, birini fark ettim; bu, antik, yıkık kalıntının ruhuna benzer, bir çeşit hayaletti sanki.

Neredeyse korkmuşçasına, şaşkınlıkla yerimden sıçradım. Sonra, iki kez karşılaşmış olduğum yaşlı kadını tanıdım.

Ağlıyordu. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor, mendilini elinde tutuyordu.

Tam uzaklaşmak üzere dönüyordum ki, kadın görülmüş olmaktan utanmışçasına konuşmaya başladı:

"Evet, bayım, ağlıyorum... Sık sık olmaz bu."

Şaşkın, ne diyeceğimi bilemeden birkaç sözcük kekeledim:

"Sizi rahatsız ettiğim için özür dilerim, hanımefendi. Herhalde bir sıkıntınız vardı."

Kadın mırıldandı:

"Evet! Hayır! Kaybolmuş bir köpek gibi görüyorum kendimi."

Mendilini gözlerine koyarak, yeniden hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

Bu bulaşıcı gözyaşlarıyla heyecanlanıp, onu yatıştırmak için ellerini tuttum. Birdenbire, artık acıya katlanamıyormuş gibi bana öyküsünü anlatmaya başladı:

"Ah!.. Ah!.. Bayım... Bilseniz... Ne sıkıntılar içinde yaşıyorum, ne sıkıntılar..."

"Mutluydum... Şurada bir evim var. Artık oraya dönmek istemiyorum, artık oraya dönmeyeceğim, çok zor."

"Bir oğlum var... O! O! Çocuklar bilmez... İnsanın yaşayacak o kadar az zamanı var ki! Onu şimdi görsem, belki tanımam bile! Nasıl da seviyordum onu! Doğmadan önce bile onun içimde kımıldadığını duyardım. Ve sonra... Onu nasıl kucakladım, okşadım, tutkuyla sevdim! Bilseniz, onun uyuyuşunu seyrederek, onu düşünerek kim bilir kaç gece geçirdim. Çıldırıyordum onun için. Babası onu pansiyona verdiğinde sekiz yaşındaydı. Her şey bitmişti. Artık benim olmadı. Ah! Tanrım! Pazar günleri geliyordu, hepsi bu."

"Sonra, Paris'e, koleje gitti. Yılda ancak dört kez geliyordu ve her defasında kişiliğindeki değişimlere, büyümesine şahit olmadan onu büyümüş görmeye şaşıp kalıyordum. Çocukluğunu, güvenini, benden ayrılmayacak olan sevecenliğini çaldılar benden; onun büyüdüğünü görme, küçük bir adam oluşunu izleme sevincim kayboldu."

"Onu yılda dört kez görüyordum! Düşünün bir! Her gelişinde, gövdesi, bakışı, davranışları, sesi, gülüşü artık aynı değildi, artık benim değildi. Bir çocuk o kadar çabuk değişiyor ki ve insan onun değiştiğini görmeyince, o kadar üzülüyor ki! Artık geri gelmiyor o!"

"Bir yıl, yanaklarının üzerinde ayva tüylerine benzer tüylerle çıkıp geldi! O! Benim oğlum! Şaşırdım kaldım... ve üzüldüm, inanır mısınız? Onu kucaklamaya cesaret edemiyordum. O muydu acaba? Benim küçüğüm, kıvırcık saçlı, mini mini sarışınım, kundak bezlerinde, dizlerimde tuttuğum, küçük obur dudaklarıyla sütümü içine çeken sevgili çocuğum, artık beni okşamayı bilmeyen, beni ödev gereği sever gözüken, âdet yerini bulsun diye bana 'anne' diyen, ben onu kollarımın arasına almak isterken beni alnımdan öpen bu uzun boylu, kumral çocuk gerçekte o muydu acaba?"

"Kocam öldü. Sonra sıra anneme ve babama geldi, ardından iki kız kardeşimi yitirdim. Ölüm bir eve bir kez girdi mi, sık sık uğramamak için elden geldiğince çok iş çıkarmaya bakıyor. Geride, ancak ötekilere ağlayacak birkaç kişi bırakıyor."

"Yalnız kaldım. Büyük oğlum o zamanlar hukuk öğrenimi görüyordu. Onun yanında yaşayıp, ölmeyi umuyordum."

"Birlikte yaşamak üzere oğlumun yanına gittim. Çoğu delikanlının edindiği alışkanlıkları edinmişti. Bana kendisini sıktığımı duyurdu. Ayrıldım, haksızlık etmiştim. Ama kendimi hakarete uğramış hissetmekten çok, acı çekiyordum. Yeniden evime döndüm."

"Onu bir daha hemen hemen hiç görmedim."

"Evlendi. Ne kadar seviyordum onu! Sonunda hepten birleşecektik. Torunlarım olacaktı! Bana kin bağlayan bir İngiliz kızla evlenmişti. Niçin! Belki de kız onu çok sevdiğimi hissetmişti?"

"Daha da uzaklaşmaya zorlandım. Kendimi yeniden yalnız buldum, evet, bayım."

"O sonra İngiltere'ye gitti. Karısının ailesiyle birlikte yaşayacaktı. Anlıyor musunuz? Onu, oğlumu aldılar

elimden. Bana her ay yazdı. İlk zamanlar geliyordu beni görmeye. Şimdi, artık gelmiyor."

"Onu dört yıldır görmüyorum! Yüzü kırışmış, saçları ağarmıştı. Mümkün müydü bu? Bu adam, benim oğlum, neredeyse yaşlanmıştı. Benim gül yanaklı oğulcağızım! Herhalde onu artık görmeyeceğim."

"Bütün yıl boyu yolculuk yapıyorum. Gördüğünüz gibi, yanımda hiç kimse olmadan, sağa sola gidip duruyorum."

"Kaybolmuş bir köpek gibiyim. Elveda, bayım! Yanımda kalmayın, size tüm bunları anlatmak acı veriyor bana."

Tepeyi yeniden inerken, arkamı döndüğümde, yaşlı kadını, çatlak bir duvarın üzerinde, dağları, uzayıp giden vadiyi, uzaklardaki Chambon Gölü'nü seyrederken buldum.

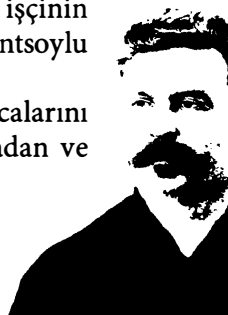
Rüzgâr, giysisinin eteklerini ve omuzlarına attığı o garip görünüşlü küçük şalı bir bayrak gibi havaya uçuruyordu.

misti
genç bir çocuğun anıları

O zamanlar tuhaf bir metresim vardı. Evliydi elbette; çünkü ben genç kızlardan vebadan kaçar gibi kaçardım. İnsan hem hiç kimseye, hem de herkese ait olan bir kadını seçmekten ne tür bir zevk alır acaba? Sonra, her türlü ahlakı bir yana bırakacak olursak, ben aşkı bir ekmek kapısı olarak da görmüyorum. Biraz tiksindiriyor beni bu. Biliyorum, bir zayıflık, itiraf edeyim ki bir güçsüzlük bu.

Bir delikanlı için evli bir kadını dost tutmanın özellikle zevkli yanı, kadının ona bir iç yaşam, tatlı, hoş bir iç dünya vermesidir. Bu iç yaşamda, kadının kocasından tutun da hizmetçilere kadar herkes sizi hoş tutar, şımartır. İnsan tüm zevkleri birleşmiş bulur burada: Aşk, dostluk, babalık duygusu, yatak ve sofra; kısacası, yaşamın mutluluğunu yapan her şey. Bu yaşantının hesaba gelmez bir üstünlüğü daha vardır ki, insan zaman zaman aile değiştirebilir, sırayla tüm meclislere girebilir; yazın kent dışında, size evinin bir odasını kiralayan bir işçinin evinde, kışın eğer insanın biraz hırsı da varsa, kentsoylu bir evde, hatta hatta soylu bir evde kalabilir.

Bir tutkum daha var benim: Dostlarımın kocalarını sevmek! Şunu da itiraf edebilirim ki, kimi sıradan ve

kaba kocalar, eşleri ne kadar güzel olursa olsun, beni hanımlarından tiksindirirler. Ama koca biraz akıllı ya da çekici oldu mu, ister istemez çılgın bir âşık kesilirim. Kadınla bozuşursam, kocasıyla bozuşmamaya bakarım. En iyi arkadaşlarımı böyle edindim ve birçok kez insan türünde, erkeğin kadın karşısındaki üstünlüğünü bu yolla gözlemledim. Bu yol size olası tüm can sıkıntılarını verir; sövüp sayar, sağı solu kırarsınız vb. Ne var ki bu durumdan asıl yakınması gereken kişi, size onun aile ocağının direğiymişsiniz gibi davranır.

Benim de böyle tuhaf bir dostum vardı. Kumral saçlı, gelgeç hevesli, düşsever, kaprisli, sofu, boş inançları olan, saf, sevimli biriydi. Hele öyle bir sarılıp öpmesi vardı ki, başka hiç kimsede bulamazdım bunu! Ama burası yeri değil... Öyle tatlı bir teni vardı ki! Salt ellerini tutmaktan sonsuz bir zevk duyardım... Ve gözleri... Bakışı üzerinizden yavaş, tatlı ve sonsuz bir okşayış gibi geçerdi. Çoğu kez, başını dizlerimin üzerine koyar, öylece kımıltısız kalırdık; o, kadınların takındığı şu gizemli, tedirgin edici, kurnaz gülümsemeyle bana doğru eğilmiş, ben, gözlerimi ona doğru çevirmiş; böylelikle kalbime tatlılıkla, hoşlukla yayılan bir esrikliği içime çeke çeke, onun saydam, pırıl pırıl bakışlarını, aşk doluymuş gibi saydam, hoşluklarla dolu, bir gök kadar saydam bakışlarını hissederdim.

Büyük bir devlet dairesinde müfettiş olan kocası çoğu kez gelmez, bizi akşamlarımızda serbest bırakırdı. Kimi zaman evine uğradığımda onu, divanın üzerine uzanmış, bir bacağını yanağına dayamış, öteki bacağının üzerineyse koca bir kara kediyi almış bulurdum. Misti adındaki bu kediyi taparcasına severdi. Parmaklarımız hayvanın sırtı üzerinde birleşir, ipeğimsi tüyleri içinde birbirini okşardı. Hayvanın sürekli bir mırıltıyla

titreşen sıcak böğrünün yanağıma süründüğünü hissederdim. Kimi zaman da patisini ağzıma ya da gözüme doğru uzatırdı. Pençesinin uçları gözlerimi tırmalardı, hemen kapatırdım gözlerimi.

Kimi zamanlar, onun kaçamak diye adlandırdığı şeyleri yapmak için dışarı çıkardık. Pek masum bir şeydi bu kaçamaklar. Banliyölerdeki hanlarda akşam yemeği yemeye gider ya da ikimizden birinin evinde yemek yedikten sonra, çakırkeyif öğrenciler gibi, adı kötüye çıkmış kafeleri bir bir dolaşırdık.

Halkın gittiği meyhanelere girer, dumanlara boğulmuş bir köşede, topal iskemleler üzerinde, tahtadan eski bir masada otururduk. Akşamın kızarmış balık kokusunun çöktüğü yakıcı bir duman bulutu salonu doldururdu. Tulumlu adamlar bağıra çağıra içki içer, şaşırmış garson önümüze iki kiraz likörü koyardı.

Kız, tir tir titreyerek, hem korkmuş hem de halinden hoşnut bir ruh durumu içinde, ikiye katlanmış kara peçesini onu tutan burnunun ucuna kadar kaldırır ve hayran olunacak bir işi yerine getirirken duyulan sevince benzer bir sevinçle içkisini içmeye koyulurdu. Yuttuğu her kiraz tanesi, ona, bir yanılgıya düştüğü duygusunu verir, sert içkiden aldığı her yudum boğazına hoş ve yasak bir zevk gibi inerdi.

Sonra bana fısıldayarak şöyle derdi: "Hadi gidelim." Ve çıkıp giderdik. Kafasını eğer, ufak adımlarla, kendisine kötü gözlerle bakan içkicilerin arasından hızla geçerdi. Sokakta yeniden buluştuğumuzda, korkunç bir tehlikeden kaçmış gibi rahat bir soluk alırdık.

Kimi zamanlar ürpererek sorardı bana: "Bu yerlerde bana hakaret etseler, ne yapardın?" Övüngen bir tonla karşılık verirdim: "Korurdum seni tabii, sorulur mu hiç bu!" Mutlulukla, belki de hakarete uğrayıp savunulma-

nın, adamların onun için benimle dövüştüğünü görmenin verdiği şaşkın bir arzuyla koluma sarılırdı.

Bir akşam, Monmartre'da bir meyhanede oturmuşken, içeriye paçavralar içinde, yaşlı bir kadının girdiğini gördük. Elinde kir pas içinde bir oyun kâğıdı destesi vardı. Yaşlı kadın yanımda bir hanım olduğunu fark ettiğinden, hemen bize yaklaştı ve dostumun falına bakmayı önerdi. Her şeye inanan Emma, bu öneri önünde arzu ve kaygıyla ürperip yaşlı kadına yanında yer açtı.

Yüzü kırışmış, gözlerinin çevresini halkalar sarmış, ağzında tek dişi kalmamış bu bir ayağı çukurdaki ihtiyar, pis kâğıtlarını masanın üzerine koydu. Kümeler yapıyor, kâğıtları topluyor, anlaşılmaz bir şeyler mırıldanarak kartları yeniden yeniden yayıyordu. Beti benzi atmış Emma, soluğu kesilmiş bir halde, sıkıntı ve merakla, içi içine sığmayarak dinliyor, bekliyordu.

Büyücü kadın konuşmaya başladı. Emma'ya belirsiz bir şeyler söyledi: Mutluluktan ve çocuklardan, genç, sarışın bir adamdan, bir yolculuktan, paradan, bir davadan, kumral bir adamdan, bir kişinin dönüşünden, bir başarıdan, bir ölümden söz etti. Bu ölüm sözü genç kadını derinden sarstı. Kimin ölümüydü bu? Ne zaman? Nasıl?

Yaşlı kadın yanıtladı: "Burada açık değil kartlar, yarın bana gelmeniz gerekecek. Beni hiç yanıltmayan kahve falında söyleyeceğim size bunu."

Emma kaygı içinde bana döndü.

"Söylesene, yarın oraya gitmemizi istiyor musun? N'olur, lütfen *evet* de. Yoksa beni ne sıkıntıların bekleyeceğini aklından geçirebiliyor musun?"

Gülmeye başladım. "Eğer istiyorsan gideriz, tatlım." Ve yaşlı kadın adresini verdi.

Buttes-Chaumont'un ardında, derme çatma bir evin altıncı katında oturuyordu. Ertesi gün oraya gittik.

İki sandalye ve bir yataktan oluşan çatı katı, bir sürü garip eşyayla, çivilerle, tutamlar halinde asılmış otlarla, kurutulmuş hayvanlarla, kavanozlarla ve çeşitli renklerde sıvılar içeren küçük şişelerle doluydu. Masanın üzerinde, içi doldurulmuş kara bir kedi cam gözleriyle bakıyordu. Bu uğursuz yerde şeytanca bir hava vardı.

Heyecandan kendini kaybeden Emma oturdu ve oturur oturmaz da,

"Aa! Şekerim! Şu kediciğe baksana, bizim Misti'ye ne kadar da benziyor!" dedi. Ve yaşlı kadına tıpatıp buna benzer bir kedisi olduğunu söyledi.

Büyücü kadın ciddi ciddi karşılık verdi: "Eğer bir erkeği seviyorsanız, onu yanınızda tutmamanız gerekir."

Emma, korkuya kapılmış bir halde sordu:

"Niye tutmayacakmışım?"

Yaşlı kadın dostça bir havayla yanına oturup elini tuttu.

"Bu, benim yaşamımın mutsuzluğudur" dedi.

Arkadaşım bilmek istiyordu. Yaşlı kadına doğru eğiliyor, ona sorular yöneltiyor, yakarıyordu. Benzer bir kolay inanırlık onları kafa ve gönülce birbirlerine kardeş kılmıştı. Yaşlı kadın sonunda konuşmaya karar verdi:

"Bu kediyi" dedi, "insan kendisini nasıl severse öyle sevdim; o zamanlar gençtim, kimsem yoktu, terzilik yapıyordum. Yaşamımda bir tek o, yani Mouton vardı. Bir kiracı vermişti onu bana. Bir çocuk kadar zekiydi, tatlıydı ve tapardı bana; sevgili hanımcığım, belki inanmazsınız, sanki bir putmuşum gibi tapardı bana. Bütün gün, dizlerimde mırıldanır durur, bütün gece, yastığımın üzerinde kalbinin tıp tıp çarptığını duyardım."

"Rastlantı bu ya, bir gün bir iç çamaşırı mağazasında çalışan cesur bir çocukla tanıştım. Ona evet demeden tam üç ay geçti. Ama, bilirsiniz, insan zayıf düşer, herke-

sin başına gelir bu, sonunda ben de onu sevdim. O kadar kibar, nazik ve iyiydi ki! Para artırırız diye, hepten birlikte oturmamızı istiyordu. Sonunda, bir akşam, bana gelmesine izin verdim. Oo! Hayır... şeye tabii ki karar falan vermiş değildim. Yalnızca ikimizin mutlu bir saat geçirebileceği düşüncesi hoşuma gidiyordu."

"Başlangıçta çok dürüsttü. Bana gönlümü hoş tutan şeyler söylüyordu. Ve sonra beni öptü. İnsan sevince nasıl öperse. Ben, gözlerimi kapamış ve orada bir mutluluk krampına tutulmuş gibi kalakalmıştım. Ama, birdenbire, onun yıldırım gibi yerinden fırladığını, bir çığlık, hiç unutamayacağım bir çığlık attığını duydum. Gözlerimi açtığımda, Mouton'un onun yüzüne sıçradığını ve pençeleriyle derisini bir bez parçası gibi didik didik ettiğini fark ettim. Ve kan akıyordu, hanımcığım, oluk gibi kan akıyordu."

"Ben kediyi almak istiyordum, ama o istifini hiç bozmuyor, parçaladıkça parçalıyordu, öylesine kendini kaybetmişti ki beni de ısırıyordu. Sonunda onu tuttum ve yaz olduğu için açık duran pencereden attım."

"Zavallı dostumun yüzünü yıkamaya koyulduğumda, gözlerinin, iki gözünün de oyulmuş olduğunu gördüm!"

"Onu bir düşkünlerevine yatırmak gerekti. Aradan bir yıl geçtikten sonra da acısından öldü. Onu kendi evime alıp bakmak istiyordum, ama o razı olmadı. Olaydan sonra adeta benden nefret ediyordu."

"Mouton'a gelince... Düşüp böbreklerini zedelemişti. Kapıcı, cesedini yerden kaldırmıştı. Her şeye rağmen ona karşı sevecenlik duyduğumdan, içini doldurttum onun. Bunu yapmışsa, beni sevdiği için yapmıştır doğru değil mi?"

Yaşlı kadın sustu ve eliyle demir bir iskelete oturtulmuş cansız hayvanı okşadı.

Emma yüreği daralmış bir halde, ölüm lafını unutmuştu ya da en azından bundan bir daha söz etmedi, beş frank verdi, çıkıp gittik.

Kocası ertesi gün döndüğü için, ona birkaç gün gidemedim.

Oraya yeniden döndüğümde, Misti'yi göremediğime şaşırdım. Nerede olduğunu sordum.

Kızardı ve yanıt verdi: "Onu verdim. İçim rahat değildi."

Şaşırıp kaldım:

"İçin mi rahat değildi, peki neden?"

Beni uzun uzun öptü ve sonra alçak bir sesle,

"Gözlerin için korktum, şekerim" dedi.

alexandre

Her gün olduğu gibi o gün de, Alexandre, saat dörtte, doktorun önerisi üzerine altıya kadar gezdirdiği yaşlı ve kötürüm ev sahibesinin üç tekerlekli felçli arabasını, Maramballe ailesinin küçük evinin önüne getirdi.

Bu hafif aracı, kilolu hanımefendisini kolaylıkla çıkarabileceği bir yerde bulunan basamağa dayayıp eve girmişti ki tam o sırada içeriden öfkeli bir ses, hakaretler yağdıran, kısık bir asker eskisi sesi duyuldu. Evin reisi, emekli süvari yüzbaşısı Joseph Maramballe'ın sesiydi bu.

Sonra, kapılar şiddetle kapandı, devrilen sandalyelerin, gidip gelen adımların gürültüsü işitildi ve ardından her şey sessizliğe büründü. Alexandre, birkaç saniye sonra, merdivenin eşiğinde yeniden göründü. Merdivenleri inerken yorgunluktan bitip tükenmiş Madam Maramballe'a olanca gücüyle destek oldu. Kadın bin bir güçlükle tekerlekli sandalyeye yerleştirildiğinde, Alexandre arkaya geçip arabayı itmeye yarayan kolu tuttu ve ırmak kıyısına doğru sürmeye başladı.

Her gün bu biçimde, evin hanımefendisine olduğu kadar belki de evin hizmetkârına da yöneltilen saygılı selamlar ortasında, küçük kenti bir baştan bir başa geçi-

yorlardı. Kadın herkesçe sevilip sayılıyorsa, adam da, bu beyaz, muhterem sakallı eski asker de, tüm hizmetkârların örnek bir modeli gibiydi.

Temmuz güneşi olanca acımasızlığıyla sokağın üzerine düşüyor, alçak evleri yakıcı, çiğ ışığına boğuyordu. Kaldırımlarda, duvarların gölgeli yanlarında köpekler uyuyor; Alexandre biraz soluyarak, suyun kıyısına giden caddeye bir an önce varmak için adımlarını hızlandırıyordu.

Madam Maramballe, ucu kimi zamanlar adamın aldırışsız yüzüne değen beyaz şemsiyenin altında dalıp dalıp gidiyordu.

Ihlamurların bulunduğu yola vardıklarında, kadın, ağaçların gölgesi altında birden uyandı ve nazik bir sesle,

"Birazcık daha yavaş gidin, evladım, kendinizi harap ediyorsunuz bu sıcakta" dedi.

Bu iyi yürekli kadın, naif bencilliği içinde daha yavaş gitmeyi arzuluyorsa, salt yaprakların gölgesine sığınmış oldukları içindi bu.

Kubbe biçiminde budanmış yaşlı ıhlamur ağaçlarıyla kaplı bu yolun yakınında bulunan Navette, iki söğüt sırası arasında, kıvrımlı bir yatakta akıyordu. Anaforların sesi, kayaların üzerinde suyun şarıldaması, akıntının ani dönüşleri, tüm bu gezinti boyunca, tatlı bir su şarkısıyla nemli bir havanın serinliğini yayıyordu.

Bu yerin nemli büyüsünü uzun uzun soluyup tattıktan sonra, Madam Maramballe şöyle mırıldandı:

"Hadi gidelim, daha iyiyim, şimdi. Desene, bugün yine ters tarafından kalkmıştı!"

Alexandre karşılık verdi:

"Oo! Hiç de değil, ham'fendi."

İlkin emir eri, sonralarıysa efendilerinden ayrılmak istemeyen bir hizmetkâr olarak, tam otuz beş yıldır bu

evin hizmetindeydi ve altı yıldır da, her öğle sonrası evin hanımını kentin çevresindeki dar yollarda gezdiriyordu.

Bu uzun bağlılık hizmetinden, bu gündelik baş başalıktan, yaşlı kadınla hizmetkârı arasında, bir çeşit içlidışlılık, kadında sevecenlik, adamdaysa saygılılık ifadesi alan bir yakınlık olmuştu.

Ev işlerinden eşit iki kişiymişçesine söz ediyorlardı. Gerçekte, başlıca sohbet ve kaygı konuları da, parlak başlamış uzun meslek hayatından sonra ilerleme kaydedemediği için bir kenara itilmiş ve sonuçta hiçbir şan ve şöhret elde edememiş kocasının iyice keskinleşen kötü karakteriydi.

"Kasten yapıyor bu hırçınlıkları. Görevinden ayrılalı, sık sık oluyor böylesi durumlar."

Ve Alexandre, bir iç çekişle, hanımefendisinin düşüncesini tamamladı:

"O! Gerçekte her gün böyle olduğunu ve ordudan ayrılmadan önce de aynı şeylerin yinelendiğini söyleyemez miyiz ham'fendi?"

"Doğru dediğin. Ne var ki, adamcağızın şansı da bir daha yaver gitmedi. Kendisi yirmi yaşında parlak bir cesaret örneği göstererek işe başladı, ama sonra ne oldu? Yirmisinden ellisine kadar yüzbaşılıktan öteye gidemedi; oysa başlangıçta en azından albay olarak emekliye ayrılabileceğini düşünüyordu."

"Ham'fendi, sonuçta bunun kendi hatası olduğunu söyleyemez mi? Bu kadar sert olmasaydı, üstleri onu daha çok sever ve korurlardı. Katı olmak hiçbir işe yaramaz. İyi görülmek için insanlara hoş davranmak gerek."

"Bizlere böyle davranması, bizim kendi hatamız, çünkü onunla birlikte kalmak hoşumuza gidiyor, ama başkaları için durum değişik."

Madam Maramballe düşüncelere dalmıştı. Ah! Yıllar yılı her gün böyle, eskiden kendisine eş diye seçtiği kocasının gaddarlıklarını aklına getiriyordu. Çok çok zaman geçmişti aradan. Kocası o vakitler yakışıklıydı, daha gencecikken onurlandırılmıştı, geleceği parlak bir subay, deniliyordu. Demek insan hayatta nasıl da yanılabiliyordu!

Mırıldandı:

"Biraz duralım, Alexandrecığım, siz de bankınızda dinlenin bari."

Pazar yürüyüşleri için yolun sapağına konulmuş, yarısı çürümeye yüz tutmuş, tahtadan küçük bir banktı bu. Buraya ne zaman gelseler, Alexandre, soluklanmak için bankta birkaç dakika otururdu.

Banka oturdu ve iki elinin arasına, gururla ve alışıldık bir hareketle, yelpaze gibi açılan güzelim beyaz sakalını alıp sıktı, parmaklarını kapayarak elini sakalının ucuna kadar kaydırdı, mide boşluğunun üzerinde birkaç saniye tuttu. Sanki sakalını böyle tutarak, bu uzun kıl yumağının uzunluğunu bir kez daha görmek istiyordu.

Madam Maramballe söze yine girişti:

"Hadi ben onunla evliyim, yaptığı haksızlıklara katlanmak benim için gayet doğal. Benim anlamadığım, sizin de, siz yürekli Alexandrecığımın da ona katlanıyor olmanız!"

Adam belli belirsiz bir omuz hareketi yaptı ve yalnızca şöyle mırıldandı:

"Yok! Ben... ham'fendi..."

Kadın ekledi:

"Gerçekten de, bunu çok düşünmüşümdür. Kocamla evlendiğimde, onun emir eriydiniz, kendisine katlanmaktan başka bir şey gelmezdi elinizden. Ama size bu kadar az para veren ve bu kadar kötü davranan birinin

yanında, o zamandan bu yana niçin kaldınız, anlayamadığım işte bu. Oysa herkes gibi yapabilir, evlenip ev açabilirdiniz, çocuklarınız, bir aileniz olurdu."

Adam sözünü yineledi:

"Yok, yok! Ham'fendi, bu farklı bir şey."

Sonra sustu. Bir çanı çalar gibi sakalını çekiştirip duruyor, sanki onu yerinden sökmek istiyordu. Sıkıntı içinde kalmış, korku dolu gözleri durmadan oynuyordu.

Madam Maramballe konuşmasını sürdürdü:

"Köylü değilsiniz siz. Eğitim gördünüz."

Adam gururla sözünü kesti:

"Okuyup kadastrocu olmak istemiştim, ham'fendi."

"Peki, öyleyse neden yanımızda kalıp hayatınızı mahvettiniz?"

Adam kekeledi:

"Böyle işte! Böyle, bilmiyorum! Mizaç meselesi."

"Nasıl, nasıl, mizaç meselesi mi dediniz?"

"Evet, bağlandım mı bir kez, bağlanırım ve biter."

Kadın gülmeye başladı.

"Bak hele! Umarım, beni Maramballe'in kibarlığının ve tatlılığının sizi yaşam boyu bağladığına inandırmaya kalkışmıyorsunuz."

Adam, bankın üzerinde kıpırdanıp duruyordu, başını elleri arasına almıştı. Bıyığının uzun kılları arasından bir şeyler mırıldandı:

"O değil, sizsiniz, ham'fendi!"

Çok tatlı bir yüze, her gün özenle taranan ve bir kuğu tüyü kadar parlak, kar gibi bembeyaz kıvırcık saçlara sahip yaşlı kadın, arabasında şöyle bir kımıldadı ve hizmetkârına şaşırmış gözlerle baktı.

"Benim ha! Alexandrecığım, benim ha, fakat nasıl olur?"

Adam, havaya, sonra sağa sola, sonra da utanılacak bir gizi açığa vurmak zorunda bırakılmış kişilerin yaptı-

ğı gibi kafasını çevirerek uzaklara bakmaya başladı. Derken, kendisine ateşe atılmak emri verilmiş bir askerin yürekliliğiyle, konuşmaya başladı:

"Böyle işte. Her şey, küçükhanıma ilk kez teğmenden bir mektup getirdiğimde ve küçükhanım bana gülümseyerek yirmi kuruş verdiğinde olup bitti."

Kadın pek iyi anlayamadığından, ısrar ediyordu:

"Hadi, açıklasanıza."

Adam, işlediği bir suçu itiraf edip de kendini yitiren sefil bir kişinin korkusuyla atıldı:

"Size karşı birtakım duygularım vardı ham'fendi, hepsi bu!"

Kadın yanıt vermedi, bakmayı bıraktı, başını eğdi ve düşünmeye başladı. İyi yürekliydi, dürüstlük, tatlılık, akıl ve duyarlılık doluydu.

Bir anda, hiçbir şey demeden, yanında yaşamak için her şeyden vazgeçen bu zavallı adamcağızın derin bağlılığını aklına getirdi. Ve ağlama isteği duydu.

Sonra, biraz ciddi, ama hiç de kızgın olmayan bir tavır takınarak,

"Dönelim" dedi.

Adam ayağa kalkıp tekerlekli sandalyenin arkasına geçti ve itmeye koyuldu.

Kasabaya yaklaşırlarken, yolun ortasında kendilerine doğru gelen Yüzbaşı Maramballe'ı gördüler.

Adam onların yanına gelir gelmez, gözle görülür bir kızgınlıkla karısına,

"Akşam yemeği için neyimiz var?" dedi.

"Küçük bir tavukla börülce."

Adam köpürdü.

"Ne! Tavuk ha! Hep tavuk! Hep tavuk! Tanrım! Bıktım senin şu tavuklarından. Kafandan başka hiçbir şey geçmiyor, bana her gün aynı şeyleri yediriyorsun."

Kadın, boynu bükük karşılık verdi:

"Ama, şekerim, biliyorsun ki, doktor sana bunu salık veriyor. Miden için en iyisi de bu ya. Miden hasta olmasaydı, sana şimdi cesaret edemediğim birçok şeyi yedirirdim."

Adam, öfkeden ne yapacağını bilemez bir durumda, Alexandre'ın önünde dikildi.

"Midemin hastalanmasının nedeni, bu hayvan herif! Otuz beş yıldır beni yemeklerinin pisliğiyle zehirliyor!"

Madam Maramballe, birdenbire, yaşlı hizmetkârı tamamen görebilmek amacıyla başını döndürdü. İşte o zaman gözleri birleşti ve bu tek bakışta her şey için birbirlerine, "Teşekkür ederim" dediler.

uyutma makinesi

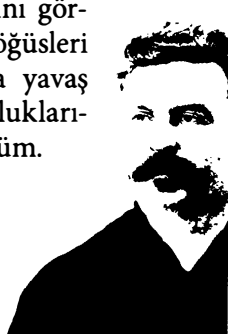
Seine Nehri, evimin önünde, kırışıksız, pürüzsüz, sabah güneşiyle cilalanmış olarak uzanıyordu. Yer yer kızıla çalan, güzel, geniş, yavaş, uzun bir gümüş şerit gibiydi ve ırmağın öteki yakasına sıralanmış ulu ağaçlar, tüm kıyı üzerine koca bir yeşillik duvarı örüyordu.

Her gün yeniden başlayan yaşam heyecanı; körpe, şen, sevgi dolu yaşam, yapraklarda ürperiyor, havada kıpırdıyor, suyun üzerinde balkıyordu.

Postacının az önce getirmiş olduğu gazeteleri verdiler ve ben de onları okumak üzere sessiz adımlarla kıyıya gittim.

Açtığım ilk gazetede, şu sözler gözüme ilişti: "İntihar istatistikleri." Bu yıl, sekiz bin beş yüzden fazla kişinin canına kıydığını yazıyordu.

O an gördüm onları! Yaşamaktan usanmış mutsuzların bu çirkin, bu bile isteye yapılan katliamlarını gördüm. Çeneleri kırılmış, kafaları parçalanmış, göğüsleri mermilerle oyulmuş, küçük bir otel odasında yavaş yavaş can çekişen, yaralarını değil de hep mutsuzluklarını düşünen bu kan revan içindeki insanları gördüm.

Gırtlakları kesilmiş ya da karınları deşilmişleri, ellerinde hâlâ bir mutfak bıçağı ya da ustura tutan başkalarını da gördüm.

Kimi zaman, kibrit çöplerinin saplandığı bir bardağın, kimi zamansa, kırmızı etiketli küçük bir şişenin önünde oturanları da gördüm.

Kımıldamadan, sabit gözlerle bakıyor, sonra içip bekliyorlardı. Yüzleri kasılıyor, dudakları kısılıyor, gözlerini korku bürüyordu. Son gelmeden önce bu kadar acı çekildiğini bilmiyorlardı çünkü.

Ayağa kalkıyor, durup düşünüyorlardı; iki elleri karınlarının üzerinde, organlarının yandığını, bağırsaklarının ateşle kemirildiğini, düşüncelerinin karardığını hissediyorlardı.

Duvar çivisine, pencere pervazına, tavan ve ambar kirişine ya da akşamın yağmuru altında ağaç dalına asılmışları da gördüm. Ve ben, dilleri sarkıp kımıltısız kalmadan önce onların yaptığı her şeyi bir bir kestiriyordum. Yüreklerinin daralmasını, son tedirginliklerini, ipi bağlamak için yaptıkları hareketleri, ipin iyi tutup tutmadığını gözden geçirmelerini, onu boyunlarına geçirişlerini ve kendilerini birdenbire bırakışlarını gözümün önüne getirebiliyordum.

Odanın ortasında bir kömür sobası tüterken, sefil yataklar üzerine yatmış küçük çocuklu anneler, aşk acılarıyla kıvranan genç kızlar, kaskatı, boğulmuş, tıkanmış başkalarını da gördüm.

Ve geceleyin ıssız köprüler üzerinde dolaşan başkalarına da rastladım. En korkunç görünenleri bunlardı. Su, kemerlerin altından yumuşak bir gürültüyle akardı. Suyu görmezlerdi... Soğuk havasını içlerine çekerek onu hissederlerdi! Hem hoşlanır, hem de korkarlardı sudan. Cesaret edemezlerdi hiç! Ama yine de cesaret gerekirdi.

Uzakta bir yerde bir saat vurur ve birdenbire zifiri karanlığın derin sessizliği içine, ırmağa düşen bir gövdenin çıkardığı gürültü, belli belirsiz bir çığlık, ellerin suda çırpınırken oluşturduğu ses yayılırdı. Hemen boğulurlardı. Ayaklarını bağladıklarında ya da ayaklarına taş sardıklarında kimi zaman düşüşün yalnızca "plof" sesi işitilirdi.

Ah! Zavallı insanlar, zavallı insanlar, zavallı insanlar; onların sıkıntılarını nasıl da duydum, onların ölümleriyle nasıl da öldüm! Tüm yoksulluklarını gördüm ve bir saat içinde tüm işkencelerine uğradım. Onları bu noktaya getiren tüm acıları tattım. Sanıyorum ki, yaşamın aldatıcı alçaklığını hiç kimse benim kadar duymamıştır.

Talihsizliğin perişan ettiği, sevdiği tüm varlıkları yitirmiş, geç de olsa kavuşulacak ödül rüyasından, Tanrı'nın sonuçta adil olacağı yanılsamasından uyanmış bu zavallı varlıkların, kızıp isyan ettikten sonra mutluluk seraplarıyla aldatılmış bu zavallıların, tüm olup bitenden artık usandıklarını, bu sonsuz drama, bu utanılacak komedyaya bir son vermek isteyişlerini nasıl da anladım!

İntihar! Ama bu, güçsüzlerin gücü, inancını yitirmişlerin umudu, mağlupların yüce cesareti değil midir? Evet, en azından bir kapı vardır bu yaşama çıkan ve biz bu kapıyı açıp öte yana her zaman geçebiliriz! Doğa merhamete gelmiş, bizi tutsak almamıştır. Umutsuzlara merhamet!

Hepimizin bildiği, hakları yenmişlere gelince, bunlar ruhları özgür, gönülleri rahat olarak yürüsünler. Çekip gideceklerine, artlarında tanrıların bile kapayamayacağı bir kapı olduğuna göre, korkacak hiçbir şeyleri yok onların.

Ölüme seve seve giden bu kalabalığı düşlüyordum: Bir yılda sekiz bin beş yüz kişiden fazla insan. Bana öyle geliyordu ki, bu kişiler dünyaya karşı haykırmak, bir adağı dile getirmek, ileride anlaşıldığında gerçekleşebilecek bir şeyi istemek için bir araya gelmişlerdi. Bana öyle geliyordu ki, işkence gören, boğazlanan, zehirlenen, asılan, boğulan bu kişiler korkunç bir sürü halinde toplanıp tıpkı oy veren yurttaşlar gibi topluma şunu haykırıyorlardı:

"Hiç olmazsa bize tatlı bir ölüm bağışlayın! Yaşamamıza yardım etmeyen sizler, ölmemize yardım edin bari! Bakın, çok sayıdayız biz. Bu özgürlük günlerinde, bu felsefi bağımsızlık ve halk seçimi günlerinde konuşmaya hakkımız var bizim. Yaşamaktan vazgeçenlere ne iğrenç, ne de korkunç olan bir ölüm sadakası verin bari!"

Düşüncemi bu konu üzerinde dolanmaya bırakarak, garip ve gizemli düşler içinde hayaller kurmaya daldım.

Bir an, güzel bir kentte olduğuma inandım. Paris'ti, ama hangi dönemin Paris'i? Evlere, tiyatrolara, devlet binalarına bakarak sokaklardan geçiyordum. Ve birdenbire, bir alanda, büyük, oldukça zarif, hoş, güzel bir bina gördüm.

Şaşırıp kalmıştım, çünkü binanın cephesinde, altın kaplama harflerle "İntihar Bürosu" yazılıydı.

Ah, ruh, gerçekdışı ve olası bir dünyaya uçtuğunda, düşlerden uyanmak ne kadar gariptir! Bu düşlerde insanı hiçbir şey şaşırtmaz, hiçbir şey sarsmaz, dizginlerinden çıkmış düşler artık komik olanla üzücü olanı ayırt etmez.

Binaya yaklaştım, kısa ceketli uşaklar, sahanlıkta, vestiyerin önünde çember biçiminde oturmuşlardı.

Görmek için içeri girdim. Oturanlardan biri yerinden kalkarak,

"Ne arzu etmiştiniz acaba?" dedi.

"Buranın neresi olduğunu bilmek istiyordum da."

"Başka bir şey bilmek istemiyor musunuz?"

"Hayır, istemiyorum."

"O zaman sizi büronun sekreterine götüreyim ister miydiniz?"

Kararsızlık içindeydim. Yine sordum:

"Rahatsız etmez miyim onu?"

"Yo, hayır! Hiç de etmezsiniz. Bilgi almak isteyen kişileri görmek için burada bulunuyor zaten."

"Peki o zaman, götürün."

Beni birkaç yaşlı adamın sohbet ettiği koridorlardan geçirdi; sonra, biraz loş, baştan aşağı koyu ahşaptan mobilyayla döşenmiş, güzel bir odaya alındım. Şişman, göbekli, gençten bir adam, kokusu bana en iyi kalitedenmiş gibi gelen bir puro içerek mektup yazıyordu.

Ayağa kalktı, birbirimizi selamladık ve uşak dışarı çıktığında, sordu:

"Sizin için ne yapabilirim?"

"Beyefendi" diye yanıt verdim, "merakımı bağışlayın, bu binayı hiç görmemiştim. Binanın cephesinde okuduğum birkaç sözcük çok şaşırttı beni. Burada ne olup bittiğini öğrenmek istedim."

Yanıt vermeden önce gülümsedi, sonra, kısık bir ses, hoşnut bir havayla:

"Azizim, ölmeyi arzu eden kişileri, hoş bir biçimde diyemeyeceğim ama, temiz ve yumuşak bir ölümle gönderiyoruz."

Pek heyecanlanmadım, çünkü bunlar bana doğru ve adil geliyordu.

Ben gerçekte bu alçak, yararcı, bencil, her türlü gerçek özgürlüğü bastıran gezegende, böylesi bir girişime cesaret edilebilmesine şaşırmıştım.

Sözümü sürdürdüm:

"Nasıl geldiniz bu noktaya peki?"

Karşılık verdi:

"Beyefendi, 1889 Dünya Fuarı'nı izleyen beş yıl içinde, intihar olayları öylesine arttı ki, önlem almak bir zorunluluk oldu. İnsanlar, sokaklarda, şenliklerde, restoranlarda, tiyatrolarda, tren vagonlarında, cumhurbaşkanının verdiği kabullerde, yani hemen her yerde canlarına kıyıyorlardı. Bu, benim gibi yaşamı seven biri için yalnızca uğursuz bir görünüm olmakla kalmıyor, ayrıca çocuklar için de kötü bir örnek oluyordu. Bu nedenle intiharları bir merkezde toplamak zorunlu oldu."

"Nereden kaynaklanıyordu peki intiharlardaki bu artışlar?"

"Valla bilmem. Gerçekte, sanıyorum ki, dünya yaşlanıyor. İnsanlar açık açık görüyorlar bunu ve üzülüyorlar. Hükümetler için de, insan yazgısı için de durum bu. Ne olduğunu biliyor insan, her yerde aldatıldığını görüyor ve sonra da çekip gidiyor. İnsan Tanrı'nın bir milletvekilinin seçmenlerini aldatışı gibi Ademoğluna yalan söylediğini, onu aldattığını, dolandırdığını, soyup soğana çevirdiğini kabullenince kızıp köpürüyor. Ee! Temsilcilerimiz için yaptığımız gibi her üç ayda bir, bir baştanrı atayamayacağımıza göre de, deveyi güdemeyip bu diyarlardan gidiyor. Çok kötü bir şey bu kesinlikle."

"Gerçekten de!"

"Oo! Ben yakınıyor değilim."

"Bu büronun nasıl işlediğini bana söyleme lütfunda bulunur musunuz?"

"Hay hay! Hoşunuza giderse ona katılabilirsiniz de. Çeşitli kişilerin kurduğu bir çevre bu."

"Bir çevre mi?"

"Evet beyefendi, ülkenin en seçkin, en büyük ve en parlak zekâları tarafından kurulmuş bir çevre."

Canı gönülden gülerek ekledi:

"Size yemin ederim ki, insanlar çok zevk alıyorlar buradan."

"Buradan mı?"

"Evet, buradan."

"Beni şaşırtıyorsunuz."

"Öyle ya! İnsanlar buradan zevk alıyorlar, çünkü çevrenin üyeleri, yeryüzündeki tüm sevinçleri bozan ölüm korkusunu taşımıyorlar içlerinde."

"Peki kendilerini öldürmüyorlarsa, ne diye üye oluyorlar bu çevreye."

"İnsan kendini öldürme zorunluluğuna düşmeden de bu çevrenin üyesi olabilir."

"Peki o zaman?"

"Anlatıyorum, dinleyin. Ölçüsüzce artan intihar olaylarının yarattığı çirkin görünüm karşısında, umutsuzları koruyan, onlara dingin, duyulmaz, önceden görülmez bir ölüm veren, salt iyilik amacıyla çalışan bir topluluk kuruldu."

"Peki böylesi bir büroya kim yetki verdi?"

"Kısa iktidar dönemi sırasında, General Boulanger. Hiçbir şeye karşı çıkmazdı. Zaten, bunu da iyilik olsun diye yaptı. Böylece, açık görüşlü, kuşkucu, ölümü hor gören kişilerce, Paris'in tam bağrında bir tapınak kurmak üzere bir topluluk oluşturuldu. Tapınak başlangıçta, korkulan, hiç kimsenin yaklaşmadığı bu evdi. O zamanlar, bu evde toplanan kurucu üyeler, büyük bir açılış gecesi yapmışlardı; aralarında Madam Sarah Bernhardt, Judic, Theo, Granier, MM. de Reszke, Coquelin, Mounet-Sully, Paulus gibi birçok kişi bulunuyordu; sonra konserler verildi; Dumas'nın, Meilhac'ın, Ha-

levy'nin, Sardou'nun komedileri oynandı. Yalnızca tek bir fiyaskoyla yüz yüze geldik. Daha sonraları M. Becque'in *Comedie Française*'de büyük bir başarı kazanan hüzünlü oyununda. Sonuçta, tüm Paris çıktı geldi. Etkinlik herkese tanıtıldı."

"Şenliklerin ortasında! Ne iğrenç bir şaka!"

"Hiç de değil. Ölümün hüzünlü olması gerekmez. Ölüm kayıtsız olmalıdır. Biz onu şenlendirdik, çiçeklerle süsledik, kokular sürdük ona, ölümü kolaylaştırdık. Sözgelimi, insanlar yardım etmeyi öğreniyorlar, görüyorsunuz."

"Açıkça anlıyorum ki, şenlikler için geliyor insanlar, peki ya... Onun için?"

"Hemen gelmiyorlar tabii, kimse güven duymuyor."

"Ya daha sonra?"

"Daha sonra gelenler oldu."

"Çok mu?"

"Kitle halinde. Günde kırk kişiden fazlası geliyor. Artık Seine'e atlayıp da boğulan yok."

"Kim başlattı bütün bunları?"

"Çevre'nin bir üyesi."

"Kendini Çevre'ye adamış biri mi?"

"Sanmıyorum. Bakara oyununda üç ay boyunca büyük paralar kazanıp sonra malını mülkünü yitiren biri."

"Gerçekten mi?"

"İkincisi bir İngiliz'di, garip bir adam. Böylelikle, gazetelere ilanlar verdik, davamızı anlattık, insanları çeken ölümler uydurduk."

"Nasıl yürütüyorsunuz işlerinizi?"

"Gezmek ister misiniz binayı? Gezerken açıklarım."

"Tabii isterim."

Şapkasını aldı, kapıyı açtı, bana yol verdi. Her yerde görülen, insanların oyun oynadığı şu oyun salonlarından birine girdi. Sonra, bir baştan bir başa çeşitli salonlardan geçti. İnsanlar, şen şakrak bir hava içinde sohbet edip eğleniyorlardı. Bu kadar canlı, hareketli, gülmeyi seven bir insan meclisi görmemiştim.

Bu duruma şaşırdığım için,

"Oo!" diyerek sekreter sözü aldı. "Bu binanın duyulmadık bir ünü vardır. Dünyanın en şık insanları ölümü küçümser gözükmek için bu çevreye katılırlar. Ve bir kez buraya katıldılar mı, korkmuş görünmemek için kendilerini şen olmaya zorlarlar. O zaman şakalar yapılır, gülünür, fıkralar anlatılır. İnsan böylelikle espri sahibi olur ya da olmaya başlar. Hiç kuşku yok ki, bugün, Paris'in en çok uğranılan ve en eğlenceli yeri burası. Kadınlar bile şu anda kendileri için ek bir bina yapmakla uğraşıyorlar."

"Peki bu arada evinizde yine intihar olayları çok mu?"

"Dediğim gibi, günde aşağı yukarı kırk ya da elli. Kibar beyefendiler çok az, ama yoksullar istemediğin kadar. Orta sınıf da çok oluyor."

"Peki nasıl oluyor bu iş?"

"Havasız bırakıyoruz... yavaş yavaş."

"Hangi yöntemle?"

"Kendi bulduğumuz bir gazla. Bir yetki belgesine sahibiz. Binanın öteki yanında, halkın girip çıktığı kapılar var. Üç küçük kapı küçük sokaklara açılıyor. Bir erkek ya da kadın çıkageldiğinde, onu sorgulamaya başlıyoruz. Sonra kendisine yardım etmeyi, onu korumayı öneriyoruz. Müşteri kabul ederse, bir anket yapılıyor ve çoğu kez iş bağlanıyor."

"Parayı nereden buluyorsunuz?"

"Paradan yana sıkıntımız yok. Üyelerden alınan ödenek oldukça yüksek. Sonra, büro için para vermek hayırlı bir davranış sayılıyor. Tüm para bağışlayanların adları *Le Figaro*'da yayımlanıyor. Oysa, her zengin insanın intiharı bin franga patlıyor.

Ve poz vererek ölüyorlar. Yoksullardan para alınmıyor."

"Yoksulları nasıl tanıyorsunuz peki?"

"Oo! Tahmin ediyoruz onları! Sonra, oturdukları yerin polis komiserliğinden bir belge de getirmeleri gerekiyor. İçeri alınmalarının ne kadar iğrenç olduğunu bir bilseniz! Binanın bu bölümünü yalnız bir kez gezdim ve oraya bir daha da dönmeyeceğim. Yer olarak, burası kadar iyi, hemen hemen burası kadar zengin ve rahat. Ama onlar, ya onlar! Onların içeri girişlerini bir göreceksiniz! Ölmeye gelen paçavralar içindeki ihtiyarlar, aylardır ağızlarına tek bir lokma koymamış insanlar, sokak köpekleri gibi geberen insanlar, yırtık pırtık giysiler içinde, bir deri bir kemik kalmış, hasta, felçli kadınlar, yaşama gücü bulamayan ve acınacak durumlarını anlattıktan sonra, bizlere, 'Görüyorsunuz, bu böyle sürmez, artık hiçbir şey yapamıyoruz, hiçbir şey kazanamıyoruz' diyen insancıklar."

"Seksen yedi yaşında birinin geldiğini gördüm; tüm çocuklarını ve torunlarını yitirmişti; altı haftadır da dışarıda yatıyordu. Kapıldığım dehşet karşısında hastalandım. Sonra, hiçbir şey söylemeyen ve yalnızca 'Burası neresi?' diye soran kişileri saymazsak, o kadar çeşitli vakalar da vardı ki. Bu hiçbir şey bilmeyenleri içeri sokuyor ve çabucak bitiliyorduk, işlerini."

Gönlüm daralmış bir durumda, yineledim:

"Peki... nerede bu?"

"Burası."

Bir kapıyı açtı ve sonra ekledi:

"Girin, özel olarak bu çevrenin üyelerine ayrılmış ve en az çalışan bölüm burası. Burada henüz yalnızca on bir hiçleme yaptık."

"Aa! Buna hiçleme yapmak mı diyorsunuz?"

"Evet beyefendi, girsenize!"

Kararsızdım. Sonunda girdim. Saraya benzeyen, hoş bir galeriydi. Soluk mavi, tatlı pembe, hafif yeşil tondaki vitraylar, manzara resimli duvar kâğıtlarını şiirsel biçimde çevreliyorlardı. Bu güzel salonda, divanlar, azman palmiyeler, çiçekler, özellikle güzel kokulu güller, masaların üzerinde kitaplar, *La revue des Deux Mondes*,* kutularda purolar ve beni daha da şaşırtan, bir şeker kutusunda Vichy pastilleri vardı.

Bu duruma şaşırdığım için,

"Oo! Buraya çoğu kez sohbet etmek için gelinir" dedi rehberim.

Sözünü sürdürdü:

"Halkın bulunduğu salonlar da aynı, ama daha sade biçimde döşelidir."

Parmağıyla, beyaz nakış işlemeli, Çin krepiyle kaplı uzun bir sandalyeyi gösterdi. Sandalye, çevresinde reçineden bir çim yastığının bulunduğu, adı bilinmeyen bir çalının altında duruyordu.

Sekreter daha alçak bir sesle ekledi:

"İsteğe göre, çiçek ve kokuyu değiştiriyoruz, çünkü tümüyle fark edilmez olan gaz, ölüme, sevilen çiçeğin kokusunu veriyor. Koku, çiçek özleriyle uçuculaştırılıyor. İster misiniz, size bir saniye koklatayım?"

"Teşekkür ederim" dedim... "henüz de..." Gülmeye başladı.

---

* 19. yüzyılda yayımlanan, tanınmış bir edebiyat dergisi. (ç.n)

"Hiçbir tehlike yok, beyefendi. Bunu birçok kez ben kendim denedim."

Ona bir ödlek gibi gözükmekten korktum. Sözümü sürdürdüm:

"Denemek istiyorum."

"*Sihirli kanepe* üzerine uzanın yavaşça."

Biraz kaygılı, Çin krepiyle döşenmiş alçak kanepenin üzerine oturdum, sonra uzandım ve uzanır uzanmaz da, hoş bir reçine kokusu her yanımı sardı. Kokuyu daha iyi çekmek için ağzımı da açtım, çünkü ruhum şimdiden derinlere gömülmüş, kendini unutmuş, boğulmanın ilk sıkıntısı içinde, insanı pençesine alan bir afyonun büyüleyici esrikliğini tadıyordu.

Bir kol tutup sarstı beni.

"Aman! Aman! Beyefendi" diyordu sekreter gülerek, "bana öyle geliyor ki, kendinizi kaptırdınız siz."

Ama bir ses, gerçek bir ses, artık düşlerin sesi olmayan bir ses, bir köylünün tınısıyla selamlıyordu beni:

"Merhaba, beyefendi. Nasılsınız?"

Düşlerim uçtu gitti. Güneşin altında pırıl pırıl Seine'i ve bir patikadan doğru gelen yörenin korucusunu gördüm. Sağ eliyle siyah kepine dokunuyordu.

"Merhaba, Marinel. Nereye gidiyorsun böyle?"

"Morillons dolaylarından biri boğulmuş, onun kimliğini belirlemeye gidiyorum. Kendini ırmağa atmış. Ayaklarını bağlamak için pantolonunu bile çıkarmış."

korku*

Tren, karanlıklar içinde, son hızla akıp gidiyordu.

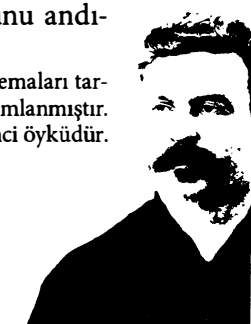
Yalnızdım; kapıdan dışarıya bakan yaşlı bir adamın karşısında oturuyordum. Büyük olasılıkla Marsilya'dan gelen P.L.M.'nin vagonuna, ağır bir fenol kokusu sinmişti.

Aysız, havasız, bunaltıcı bir geceydi. Gökyüzünde tek bir yıldız yoktu. İleriye doğru atılan trenin istimi sıcak, yumuşak, ağır, soluması güç bir şeyler yayıyordu.

Paris'ten yola çıkalı üç saat olmuştu; geçtiğimiz yerleri hiç görmeden, Fransa'nın ortasına doğru gidiyorduk.

Birdenbire adeta düşsel bir hayalet görmüştük. Bir koruda, büyük bir ateşin çevresinde, iki kişi ayakta duruyordu.

Bu olayı bir saniye ya gördük ya görmedik: Yırtık pırtık giysiler içinde, ateşin parlayan ışığında kızarmış, sakallı çehreleri bize doğru dönük iki yoksul gibi gözükmüşlerdi. Çevrelerinde bir dram dekorunu andı-

* Maupassant'ın "La Peur" (Korku) adını taşıyan ve benzer temaları tartışan iki öyküsü vardır. İlki 1882'de *Gaulois* gazetesinde yayımlanmıştır. Okuduğunuz öykü ise 1884'te *Le Figaro*'da yayımlanmış ikinci öyküdür. (y.h.n.)

ran, açık ve pırıltılı yeşillikteki ağaçlar, ateşin canlı yansısının kapladığı ağaç gövdeleri, içerilere doğru akan ışığın sızdığı bir yaprak örtüsü vardı.

Sonra birdenbire her şey yeniden karardı. Elbette, oldukça garip bir görüntüydü bu! Bu iki aylağın koruda ne işleri vardı ki! Bu boğucu gecede niçin ateş yakmışlardı?

Yol arkadaşım, saatini çıkardı ve bana,

"Saat tam gece yarısı, bayım, garip bir şey gördük" dedi.

Görüşüne ben de katıldım ve böylelikle söyleşmeye, bu insanların kim olabileceklerini araştırmaya başladık: Bunlar, bir suçun kanıtlarını ortadan kaldırmaya çalışan birer sahtekâr mıydılar, yoksa tılsımlı bir karışım hazırlayan büyücüler mi? Yazın ortasında, gece yarısı, çorba pişirmek için yakmamışlardı herhalde ateşi! Ne yapıyorlardı öyleyse bu adamlar? Akla yakın hiçbir şey düşünemedik.

Ve yol arkadaşım konuşmaya başladı... Mesleğini bir türlü çıkaramadığım yaşlı bir adamdı. Kuşkusuz, ilginç, oldukça bilgili ve biraz da kaçık görünen biriydi.

Ama aklın aptallık, deliliğinse deha diye adlandırıldığı bu hayatta, kimin akıllı kimin deli olduğunu insan hiç bilebilir mi?

Şöyle diyordu:

"Bunu gördüğüme memnunum. Birkaç saniye, yitip gitmiş bir duyguyu yeniden hissettim.

Eskiden, yeryüzü gizemliyken, nasıl da şaşırtıcıydı kim bilir!

Bilinmeyenin örtüsü kaldırıldıkça, insanların düş güçleri de çoraklaşır. Hayaletler ortadan silineli, gecenin çok boş ve çok bayağı bir siyahlık olduğunu düşünmüyor musunuz, bayım?

İnsanlar kendilerine şöyle diyorlar: "Artık düşsel diye bir şey yok, garip inançlar da yok, açıklanmayan her şey açıklanabilir. Doğaüstü, bir kanalın yok ettiği göl gibi ortadan kalkıyor ve bilim, doğaüstünün sınırlarını günden güne geriletiyor."

Ee... bana gelince bayım, ben, inanmayı seven eski ırktanım. Anlamamaya, araştırmamaya, bilmemeye alışmış, çevredeki gizemlere göre kalıplanmış, yalın ve açık gerçeğe karşı çıkan, safdil eski ırka aitim.

Evet, bayım, görünmez olanın tülünü sıyırarak düş gücünü çoraklaştırdılar. Dünyamız bugün bana, terk edilmiş, boş ve saçma geliyor. Yeryüzünü şiirli kılan inançlar uçup gitti. Gece dışarı çıktığımda, yaşlı kadınların mezarlık duvarları boyunca istavroz çıkartmalarına neden olan, bataklıklardan yayılan o garip buharlara duyulan boş inançlardan, düşsel havai fişeklerden kaçırtan o korku dolu sıkıntıyla nasıl da titremek isterim! Maziye karıştığı düşünülen bu belirsiz ve korkunç şeye inanmaya nasıl da can atarım!

Gece, biçimlerini seçemediğimiz, kavranılması yüreğimizi daraltan, gizli güçleri düşüncemizin sınırlarını aşan, erişilmez, masalsı, meçhul, aylak, kötü yaratıklarla dolduğunda, akşamların karanlığı nasıl da loş, nasıl da korkunçtur!

Doğaüstüyle birlikte, gerçek korku yeryüzünden kaybolmuştur, çünkü insan ancak anlaşılmayandan korkar. Görülür tehlikeler heyecanlandırır, sıkıntı yaratır, ürkütür! İnsanın bir hayaletle karşılaşmasının, ölümle yüz yüze gelmesinin, korkunun bulguladığı şu ürkünç hayvanlardan birini göreceğini düşünmesinin ruhta yol açtığı çırpınma, titreme yanında nedir ki bütün bunlar! Karanlıklar cinsiz perisiz olalı, bana apaydınlık gözüküyorlar.

Bunun kanıtı da şu ki, sözgelimi birdenbire bu koruda yalnız kalsak, gerçek bir tehlikeyi fark etmeyiz de, ocaklarının alevi içinde bize gözüken şu iki kişinin hayali peşimizi bir türlü bırakmaz."

Sözünü sürdürdü: "İnsan gerçekte ancak anlayamadığından korkar."

Birdenbire aklıma bir anı geldi: Bir pazar günü, Gustave Flaubert'in evinde, Turgenyev'in anlattığı bir öykünün anısı.

Bunu bir yerlerde yazdı mı bilmiyorum.

Örtülü olanın, bilinmeyenin yarattığı bu ürpertiyi, hiç kimse, büyük Rus romancısı kadar ruha yansıtmayı bilememiş, hiç kimse garip bir öykünün loşluğu içinde, kaygı verici, belirsiz, tehditler savuran bir dünyanın kapısını onun kadar aralayamamıştır.

Onda bu korku, görünmeyenin belirsiz korkusu, duvarın, kapının, ortadaki yaşamın ardındaki bilinmezin korkusu çok iyi hissedilir. Onunla birlikte, sıkıntımızı ancak daha da artıran kuşku dolu ışıkların içinden geçeriz.

Bize kimi zaman garip rastlantıların, görünüşte nedensiz, beklenmedik, ama gerçekte gizli ve sinsi bir iradenin kılavuzluk ettiği durumların anlamını gösterir gibidir. Onunla birlikte insan, tıpkı anlamı bizden durmaksızın kaçan bulutsuz düşte olduğu gibi bize gizemli bir biçimde kılavuzluk eden görünmez bir ipe dokunduğunu hisseder.

Edgar Allen Poe ya da Hoffman'ın girdiği gibi hiçbir zaman doğaüstüne yüreklilikle girmez o; yalnızca biraz belirsiz ve biraz da afallatıcı şeylerin karıştığı basit öyküler anlatır.

Nitekim o gün bize şöyle dedi:

"İnsan gerçekte ancak anlamadığı şeyden korkar."

Büyük bir koltuğa oturmuş, daha doğrusu gömülmüştü: Kolları sarkık, bacakları gevşekçe uzatılmıştı. Bembeyaz saçı ve dalgalanan sakalı ona ebedi bir baba havası veriyor ve etrafa Ovidius'un yapıtlarındaki ırmaklara rengini veren gümüşi bir atmosfer yayıyordu.

Yavaş yavaş, sözcüklere büyü katan gözle görülür bir yorgunlukla, sözcüklerin renkli doğruluklarının altını çizen, biraz ağır bir dil çekingenliğiyle konuşuyordu. İri iri açılmış soluk renkli gözleri, bir çocuğunkiler gibi düşüncesinin tüm coşkusunu yansıtıyordu.

Bize şöyle bir öykü anlattı:

Gençken bir adam, Rusya'da bir ormanda avlanıyormuş. Bütün gün yürümüş ve öğleden sonra geç bir vakit, sakin bir ırmağın kıyısına varmış.

Irmak, ağaçların altından, içinden, ardı sıra bir sürü ot sürükleyerek derin, soğuk, berrak akıp duruyormuş.

Avcı, bu berrak suya bir an önce atılmak için karşı konulmaz bir isteğe kapılmış. Soyunmuş ve kendini akıntıya bırakmış. İriyarı, güçlü kuvvetli bir delikanlı, gözü pek bir yüzücüymüş.

Tam bir iç huzuru içinde, otların ve ağaç köklerinin gövdesine değmesinden, yosunların yumuşaklığının gövdesinin üzerinde kaymasından mutluluk duyarak dalgalar içinde tatlı tatlı sürükleniyormuş.

Birdenbire omzuna bir elin konduğunu hissetmiş. Can havliyle bir dönüş dönmüş ki, karşısında kendisine yiyecekmiş gibi bakan korkunç bir yaratık duruyormuş.

Bir kadına mı ya da daha çok bir acuzeye mi ne benziyormuş. Koskoca, kıvrım kıvrım, ürpertici bir gövdesi varmış ve gülüyormuş. Önü sıra, ad san veremediği iki şey, herhalde iki memeli hayvan duruyormuş, güneşin kızıllaştırdığı dağınık, gür saçları yüzünün her yanını kaplıyor, sırtında dalgalanıyormuş.

Turgenyev, içinden uğursuz bir korkunun, doğaüstü şeylerin, buz kestirici bir korkunun geçtiğini hissetmiş.

Adam, hiçbir şey düşünemeden, hiçbir şey akıl edemeden, anlayamadan çılgınca kıyıya doğru yüzmeye koyulmuş. Ama canavar daha da hızlı yüzüyormuş ve sırıtkan, küçük sevinç kahkahalarıyla boynuna, sırtına, bacaklarına dokunuyormuş. Korkudan çıldıracak duruma gelmiş olan genç adam sonunda kıyıya varmış ve var gücüyle, tabana kuvvet koruya doğru koşmaya başlamış; giysilerini ve tüfeğini bile bulmayı akıl edemiyormuş.

Korkunç canavar da, onun kadar hızlı koşarak ve durmadan homurdanarak peşi sıra geliyormuş.

Gücünü tüketip yılgıya kapılan adamcağız tam yere düşecekmiş ki, çevrede keçi güden bir çocuk tam zamanında imdadına yetişmiş ve kırbacıyla insanımsı korkunç yaratığa vurmaya başlamış. Canavar acıyla haykırarak kaçmış. Turgenyev, onun yaprak örtüsü arasında yitip gittiğini görmüş, tıpkı dişi bir gorile benziyormuş.

Otuz yılı aşkın bir süredir, bu koruda çobanların yardımlarıyla yaşayan ve günlerinin yarısını ırmakta yüzerek geçiren bir deliymiş.

Büyük Rus yazarı şunları da ekledi: "Ömrümde hiç bu kadar korkmamıştım, çünkü bu canavarın neyin nesi olabileceğini bir türlü anlayamamıştım."

Kendisine bu serüveni anlattığım yol arkadaşım sözü yine aldı:

"Evet, insan ancak anlayamadığı şeyden korkar. Korku denilen ruhun ürkünç çırpınışı, gerçekte ancak korkuya biraz geçmiş yüzyılların boş inançlarla dolu dehşeti katılırsa hissedilebilir. Ben bu korkuyu, tüm dehşeti içinde duydum. O kadar basit, o kadar saçma bir şey ki söylemeye cesaret bile edemiyorum.

Britanya'da yolculuk yapıyordum, yalnızdım, yürüyüşe çıkmıştım. Finistere'i, ıssız toprakları, katırtırnaklarından başka bir şeyin bitmediği, büyük kutsal taşların yanında perili taşların bulunduğu çıplak arazileri ardımda bırakmıştım. Bir önceki gün, Raz denilen şu uğursuz noktayı, iki okyanusun, Atlantik ile Manş'ın durmadan çarpıştığı, Eski Dünya'nın şu uç noktasını gezmiştim. Zihnim, inançların ve boş inançların kapladığı bu topraklar üzerine okuduğum ya da dinlediğim efsanelerle, öykülerle dolup taşıyordu.

Ve geceleyin, Penmarck'tan Pont-l'Abbe'ye gittim. Penmarck'ı bilir misiniz? Yassı, yamyassı, alçak, denizden daha alçak bir kıyı gibidir. Tehditler savuran, gri, öfkeli hayvanlar gibi ağzından salyalar akıtan, kayalıklarla dolu bu deniz her yerden gözükür.

Bir balıkçı meyhanesinde akşam yemeğimi yemiş, iki arazi arasındaki dik yolda yürüyordum. Hava çok karanlıktı.

Zaman zaman, bir Kelt papazına, ayakta duran bir hayalete benzeyen bir taş, adeta bana bakarmış gibi oluyor, içime yavaş yavaş belirsiz bir şeyin, ne olduğunu bilemediğim bir şeyin korkusunun girdiğini hissediyordum. Neydi bu acaba? Hiç mi hiç bilmiyordum. İnsanın, yanından hayaletlerin sürünerek geçtiğine inandığı, ruhun nedensiz olarak ürperdiği, yüreğin görülmez bir şeyin karışık korkusuyla çarptığı akşamlar vardır.

Bu yol bana bitip tükenmezcesine uzun ve boş geliyordu. Orada, ardımdaki dalgaların uğultusundan başka hiçbir şey duyulmuyordu ve bu tehdit dolu, tekdüze gürültü kimi zaman o kadar yakınıma geliyordu ki, onun tam arkamda olduğu, köpükten çehresiyle vadiyi aştığı duygusuna kapılıyor, var gücümle, kaçıp kurtulmaya can atıyordum.

Zaman zaman fırtınaya dönüşen rüzgâr, çevremdeki katırtırnaklarına ıslık çaldırıyordu. Ve çok hızlı gitmeme karşın, kollarım ve bacaklarım soğuktan donuyordu: İğrenç bir iç daralması soğuğuydu bu!

Ah! Biriyle karşılaşmayı nasıl da isterdim. Hava o kadar karanlıktı ki, yolu şimdi güçlükle seçebiliyordum. Ve birdenbire, önümde, oldukça uzakta, bir şeyin yürüyüp gittiğini işittim. "Bak hele, bir araba!" diye düşündüm. Derken, hiçbir şey duymaz oldum.

Bir dakika sonra, aynı gürültüyü daha yakından açıkça algıladım. Hiçbir ışık görmüyordum yine de, şöyle dedim kendi kendime: "Lambaları yok. Bu vahşi yerde amma da garip!"

Gürültü yine durdu, sonra yine başladı. At arabası olamazdı, çok cılızdı ses, hiç nal mal sesi de duymamıştım. Görsem şaşırırdım, gece sessizdi çünkü.

'Ne olabilir ki?' diye sorup duruyordum kendime. Hızla, yaklaştıkça yaklaşıyordu. Tekerlekten başka hiçbir şeyin sesini duymuyordum, ne bir demir, ne de bir ayak sesi, hiçbir şey... Neydi acaba bu?

Yaklaştı, yaklaştı ve ben birdenbire kendimi içgüdüsel bir korkuyla yanımdaki çukura atıverdim: Üzerime doğru bir el arabası geliyordu, koşuyordu... Tek başına, onu iten hiç kimse olmaksızın... Evet... bir el arabası... hem de tek başına.

Yüreğim öyle şiddetle atmaya başladı ki, çayıra çöküp, uzaklaşan, denize doğru ilerleyen tekerleğin sesini dinledim. Ne kalkmaya, ne yürümeye ne de bir harekette bulunmaya cesaret edebiliyordum. Geri dönse, beni izlese, korkudan ölürdüm mutlak.

Kendimi toparlamam oldukça uzun bir zaman aldı. Ve yolun geri kalan bölümünü öyle bir sıkıntıyla yürüdüm ki, en küçük gürültü soluğumu kesiyordu.

Saçma, değil mi? Ama ne korku, bilemezsiniz! Daha sonra, düşününce anladım, bu el arabasını kuşkusuz yalınayak bir çocuk sürüyordu. Ve ben tuttum ortalama boydaki bir adamın kafasını aradım durdum!

Anlıyorsunuz sanırım, insan kafasında daha önceden bir doğaüstü ürpertisini taşıdı mı... koşan bir el arabası... tek başına... nasıl korkuyor insan!"

Bir saniye sustu, sonra yeniden konuşmaya başladı:

"Bakın, beyefendi, ilginç ve korkunç bir durum karşısındayız: Şu kolera salgını. Vagonları zehirleyen fenolü duyuyorsunuz, çünkü kolera oralarda bir yerde.

Şu anda Toulon'u görmek gerek. İşte, pekâlâ orada olduğunu duyuyoruz. Hem bir şey söyleyeyim mi, insanları çılgına çeviren, bir hastalık korkusu da değil. Kolera, başka bir şey. Görülmez bir şey, eski zamanların, geçmişin bir salgın hastalığı, bizi korkuttuğu kadar da şaşırtan bir çeşit kötü ruh, çünkü o yitik zamanlara ait bir şey artık.

Doktorlar mikroplarıyla beni güldürüyorlar. İnsanları pencereden atlatacak kadar korkutan şey bir böcek değil, kolera. Dünyanın öbür ucundan gelmiş, dille anlatılmaz, korkunç bir şey olan kolera.

Toulon'u geçin, insanlar sokaklarda dans ediyorlar. Bu ölüm günlerinde niçin dans etsinler ki? Kent yöresinde, kırlarda, havai fişekler atılıyor, ateşler yakılıyor, orkestralar tüm toplu yürüyüşlerde neşeli havalar çalıyorlar.

Çünkü kolera orada, çünkü ona meydan okuyoruz; mikroba değil, koleraya. Sonra insan kendisini gözleyen gizlenmiş bir düşman karşısında nasıl gözü pek olursa, kolera karşısında da öyle gözü pek olmak istiyor. Dans edişimiz, gülüşümüz, bağırışımız, ateşler yakışımız,

valslar yapışımız hep onun için, öldüren ruh için ve kimi zaman onu barbar papazların kovduğu şu eski kötü ruhlar gibi, her yerde var olan, görülmez ve tehdit dolu bir varlık olarak hissediyoruz."

hindistancevizi

Amcam Ollivier'nin ölümünü anlatmışlardı. Şiddetli bir temmuz güneşinden ötürü, panjurları sıkı sıkıya kapatılmış büyük odasının loşluğunda, yavaş yavaş, sessiz sessiz son nefesini verirken, bu yakıcı öğle sonrasının bunaltıcı dinginliğinde, sokaktan küçük bir çıngırak sesinin işitildiğini biliyordum. Sonra, belirgin bir ses ağır mı ağır sıcaklığı yarıp geçmişti: "Taze hindistancevizi, haydi bakalım! Taze hindistancevizi, için de serinleyin!" Amcam kımıldamıştı, dudaklarından belli belirsiz bir gülümseme geçmiş, gözlerinde son bir pırıltı ışımış ve sonra da tamamen sönmüş.

Vasiyetinin açılmasında hazır bulunuyordum. Yeğenim Jacques, doğallıkla, babasının mallarını miras olarak alıyordu; bana da andaç olarak, birkaç eşya bırakmıştı. Son madde benimle ilgiliydi. Şöyleydi bu madde: "Yeğenim Pierre'e, yazı masamın sol çekmecesinde bulunan birkaç yapraklık bir elyazması, av tüfeği satın alması için 500 frank ve karşılaşacağı ilk hindistancevizi satıcısına benim hesabıma verilmek üzere 100 frank bırakıyorum."

Herkes şaşıp kalmıştı. Bana teslim edilen elyazması bu şaşırtıcı terekeyi gün ışığına çıkarıyordu. Onu olduğu gibi kopya ediyorum:

"İnsan hep boş inançların boyunduruğunda yaşamıştır. Eskiden, bir yıldız parıldadı mı, bir çocuğun doğduğuna, bu yıldızın çocuğun yaşamındaki iniş çıkışları gösterdiğine, yıldız parıldadı mı mutluluk, karardı mı yoksulluk getireceğine inanılırdı. Göktaşlarının, artık yılların, cumaların, on üç sayısının etkisine inanılırdı. Kimi insanların nazarının değdiği, kem gözleri olduğu düşünülürdü. Hep şöyle denilir: 'Onunla karşılaşmak bana hep mutsuzluk getirdi.' "

Bütün bunlar doğrudur. Bunlara inanırım ben. Şöyle açıklayayım: Ben, eşyaların ya da insanların gizli etkilerine değil ama iyi düzenlenmiş rastlantıya inanırım. Göktaşları göğümüzü ziyaret ettiğinde önemli olayların olduğu, bunların artık yıllara denk geldiği, kimi mutsuzlukların cumalara rastladığı ya da on üç sayısıyla çakıştığı, kimi insanları görmenin kimi olayları yeniden ortaya çıkardığı türünden şeylerle rastlantının olduğu kesindir. Boş inançlar da buradan kaynaklanır. Boş inançlar, nedeni iki olayın örtüşmesinde görüp bunun ötesini aramayan, kusurlu, yüzeysel bir gözlemden doğarlar.

Ne var ki, benim yıldızım, benim göktaşım, benim cumam, benim on üç sayım, benim talih kuşum bir hindistancevizi satıcısından başka biri değil.

Doğduğum gün, penceremizin altında bütün gün bağıran biri olduğu söylendi bana.

Sekiz yaşımda, dadımla birlikte, Champs-Elysees'de dolaşmaya çıkmıştık; tam büyük caddelerin birinden geçiyorduk ki, birdenbire arkamda şu satıcılardan biri-

nin çıngırağını duydum. Dadım, uzaktan geçmekte olan askeri bir alaya bakıyordu, hindistancevizi satıcısını görmek için arkamı döndüm: İki at koşulu, yıldırım kadar hızlı bir araba dörtnala üzerimize geliyordu. Arabacı bağırdı. Dadım duymadı, ben de duymamıştım. Yere yıkıldığımı, sürüklendiğimi, paramparça olduğumu hissediyordum... ve bilmiyordum nasıl, kendimi birdenbire hindistancevizi satıcısının kollarında buldum. Satıcı korkumu yatıştırmak için, ağzımı arabanın musluklarından birine dayadı ve musluğu açıp beni hindistancevizi sütüyle serinletti... Tümüyle kendime getirmişti bu beni.

Dadımın burnu kırılmıştı. Daha sonraları o, geçen alaylara bakmaya devam ettiyse de, alaylar ona bir daha bakmadılar.

On altı yaşında, ilk tüfeğimi aldım ve av mevsiminin açılışının arifesinde, kolumu romatizmalarından ötürü güçlükle yürüyen yaşlı anneciğime vererek, yolcu arabalarının kalktığı büroya doğru yöneldim. Birdenbire arkamızda, "Haydi hindistancevizi, taze hindistancevizi!" diye bağırıldığını duydum. Ses yaklaştı, bizi izledi, ardımızdan geldi. Bana hitap ediyordu sanki bu ses, bir kişilik bir hakaret gibiydi. Sanıyorum, gülerek bana bakılıyordu. Ve adam, parlak tüfeğimle, yeni av çantamla, kahverengi kadifeden tiril tiril av giysimle alay edermişçesine, durmadan bağırıyordu: "Haydi hindistancevizi! Haydi taze hindistancevizi!"

Arabada onu hâlâ duyuyordum.

Ertesi gün, hiç av hayvanı vuramadım; yalnızca tavşan sandığım koşan bir av köpeğini ve keklik sandığım bir tavuğu öldürdüm. Bir çitin üzerine küçük bir keklik konmuştu, tetiği çektim, uçtu, ne var ki korkunç bir böğürtü beni yerime çiviledi. Bu böğürtü geceye kadar da

sürdü. Babam, yoksul bir çiftçinin ineğinin parasını ödemek zorunda kalmıştı ne yazık ki!

Yirmi beş yaşında, bir sabah, yüzü gözü kırışık içinde, beli bükülmüş, bastonuna dayanıp güçlükle yürüyen ve taşıdığı güğümün altında neredeyse iki büklüm olmuş yaşlı bir hindistancevizi satıcısı gördüm. Bana o, dünyadaki tüm hindistancevizi satıcılarının tanrısı, atası, babası, büyük önderi gibi geldi. Bir bardak içip yirmi kuruş ödedim. Teneke güğümü taşıyan adamdan çok, güğümün kendisindenmiş gibi gelen derin bir ses, adeta inildeyerek, "Bu size mutluluk getirecek, bayım" dedi.

O gün hayatım boyunca beni mutlu edecek olan karımla tanıştım.

Ama işte, bir hindistancevizi satıcısı vali olmamı da şöyle engelledi.

Bir devrim olmuştu. İhtiyaç gereği memur olarak görevlendirildim. Zengindim, saygındım, bir bakan tanıyordum. Ziyaretimin amacını belirterek bir görüşme istedim. Bu görüşme bana en uygun biçimde sağlandı.

Söylenilen günde (yazdı, korkunç bir sıcak vardı) açık renkli bir pantolon, açık renkli eldivenler, uçları deriden, cilalı botlar giydim. Sokaklar cayır cayır yanıyordu. İnsan, asfaltı eriyen kaldırımların içine batıp kalıyordu. Büyük sulama fıçıları şoseleri çirkefe çevirmişti. Yer yer süpürgeli adamlar, bu sıcak ve adeta yapışkan çamuru bir yığın haline getirdikten sonra lağım çukurlarına doğru itiyorlardı. Görüşmeden başka hiçbir şey düşünmediğimden, hızlı hızlı yürüyordum. Ve birdenbire, bu yapışkan dalgalardan biriyle karşılaşıverdim. Sıçradım, sıçradım... Keskin, korkunç bir çığlık kulaklarımı deldi:

'Haydi hindistancevizi! Taze hindistancevizi!'

Şaşırmış insanların o istemeden yaptıkları hareketlerden birini yaptım, kaydım... Yürekler acısı, zalimce bir şeydi olup biten. Çirkefin içine oturup kalmıştım... Pantolonum batmış, beyaz gömleğim baştan aşağı çamurlanmıştı, şapkam yanımda yüzüyordu. Bağırmaktan kısılmış öfkeli ses cıyaklayıp duruyordu:

'Haydi hindistancevizi! Taze hindistancevizi!'

Önümde, yirmi kadar kişi, korkunç kahkaha nöbetleriyle, bana bakıp bakıp dayanılmaz el kol hareketleri yapıyorlardı.

Koşarak evime döndüm. Üstümü değiştim. Görüşme saati geçmişti."

Elyazması şöyle bitiyordu:

"Pierreciğim, hindistancevizi sahasıyla dost ol. Bana gelince, eğer ölüm döşeğinde de, birini daha bağırırken duyarsam, bu dünyadan huzur içinde gideceğim."

Ertesi gün, Champs-Elysees'de, çok yoksul görünüşlü bir satıcıyla karşılaştım. Ona amcamın yüz franklık banknotunu verdim. Şaşkınlıktan titredi ve sonra bana şöyle dedi:

"Çok sağ ol oğlum, bu sana mutluluk getirecek."

okşayıcılar

Yok, dostum, bunu artık düşünmeyin. Benden istediğiniz şey isyan ettiriyor, tiksindiriyor beni. Sanki Tanrı, ben Tanrı'ya inanırım çünkü, iyi olarak yarattığı şeylere korkunç bir şey de kattı diyesim geliyor. Bize sevgiyi, dünyadaki en tatlı şeyi verdi Tanrı. Ama bizim için bunu biraz fazla güzel ve fazla saf bulduğu için de, duyuları, duyumları, iğrenç, pis, başkaldırtıcı, yabanıl duyumları yarattı. Bu duyumları, sanki alay edermişçesine biçimlendirdi ve vücudun çirkeflerine kattı; öyle şeyler yarattı ki bunları kızarıp bozarmadan düşünemeyiz ve ancak alçak sesle ağzımıza alabiliriz. Duyumların yol açtığı korkunç davranışlar utançla sarılıp sarmalanır. Bunlar gizlenir, ruhu isyan ettirir, gözleri dağlar ve ahlakça, yasalarca izlendiği için de bir suçlu gibi gölgelerde, kuytularda saklanır.

Bundan hiç söz etmeyin bana, sakın etmeyin!

Sizi sevip sevmediğimi bilmiyorum, ama bildiğim şu ki, sizin yanınızda olmaktan zevk duyuyorum. Sıcacık bakışlarınız içime işliyor, sesiniz gönlümü okşuyor. Zayıflığımdan arzu ettiğiniz şeyi elde ettiğiniz gün, benim için iğrenç biri olacaksınız. Bizi birbirimize bağlayan ince bağ kopacak. Aramızda bir alçaklık uçurumu açılacak.

Olduğumuz gibi kalalım.
Ve... İsterseniz, sevin beni, buna izin veriyorum.
Dostunuz,

Geneviève

Hanımefendi, izin verir misiniz, ben de sizinle dobra dobra, hiçbir yalana dolana sapmadan, tıpkı ebedi sözler veren biriyle konuşuyormuş gibi konuşayım?

Ben de sizi sevip sevmediğimi bilmiyorum. Bunu ancak sizi isyan ettiren o şeyden sonra bilebilirdim.

Musset'nin dizelerini unutmadınız sanırım:

Tanrısal olmasalar, korkunçtur bu anlar.
Hâlâ anımsarım, şu müthiş spazmlar,
Bu dilsiz öpücüklerden, bu ateşli kaslardan,
Narin, dişlerini sıkan, bu içine gömülü varlıktan.

Bu dehşet ve alt edilmez tiksinti duygusunu, kanımız tepemize çıktığında, kendimizi çiftleşme serüvenlerine bıraktığımızda da duyuyoruz. Ama ne zaman ki bir kadın bizim için bir beğeni, sürekli bir büyü, sonsuz bir baştan çıkarma nesnesi olur, –ki siz benim için böylesiniz– işte o zaman okşayış, mutluluğun en güçlü, en tümel, en sonsuz biçimini alır.

Okşayış, hanımefendi, aşkın sınanmasıdır. Kucaklaşmadan sonra ateşimiz söndüğünde, yanılmışızdır. Ateşimiz arttığında, birbirimizi severiz.

Bu öğretilere hiç kulak asmayan bir filozof, bizi doğanın tuzağına karşı uyardı. "Doğa insan ister" dedi; "doğa bizi bu insanları var etmeye zorlamak için, tuzağın yanı başına aşk ve şehvetin çifte çekiciliğini koymuştur" dedi ve şöyle ekledi: "Kendimizi bıraktığımız andan itibaren, anın

çılgınlığı geçer geçmez, bir hüzün çöker içimize, çünkü bizi oyuna getiren hileyi anlarız, bizi kendimize karşı iten gizli ve örtük nedeni görürüz, bu nedene dokunuruz."

Doğrudur bunlar, çoğu kez, pek çok kez doğrudur. İşte o zaman allak bullak olmuş bir durumda kendimizi yeniden toplarız. Doğa bizi yenmiş, bizi gönlünce açılan kolların arasına fırlatmıştır, çünkü doğa kolların açılmasını ister.

Elbette, meçhul dudaklar üzerine konan soğuk ve hoyrat öpücükleri, hiç görülmemiş ve bir daha da hiç görülmeyecek olan gözlerdeki sabit ve ateşli bakışları, söyleyemediğim her şeyi, ruhumuzda acı bir hüzün bırakan her şeyi bilirim.

Ama aşk denilen bu türden bir sevecenlik dalgası iki insanı sardığında, insanlar uzun süre durmadan birbirlerini düşündüklerinde, ayrılıklarda, anılar durmadan, gece gündüz sökün ettiğinde, ruha çehrenin çizgilerini, gülücükleri, sesin tınısını getirdiğinde, sevgilinin o anda olmayan ama hep görülebilir biçimini bir saplantı gibi durmadan anımsattığında, sonunda kolların açılması, dudakların birleşmesi ve gövdelerin karışması doğal değil midir?

Hiç duymadınız mı birini öpme arzusunu? Söyleyin bana, dudaklar dudakları çağırmaz mı, damarların içinde akar gibi gelen berrak bakış kızışmış, bastırılmaz ateşler yaratmaz mı?

Elbette, tuzak orada, iğrenç tuzak orada, desenize! Ne önemi var, ben bu tuzağı biliyorum, bu tuzağa düşüyorum ve seviyorum bu tuzağı. Bizden hilesini gizlemek, kendimize karşı gelecek kuşakları sonsuzluğa iletmek için veriyor doğa bize okşayışı. Öyleyse, bu okşayışı ondan çalalım, onu kendimizin yapalım, inceltelim, değiştirelim, ülküleştirelim onu, isterseniz. Biz de kendi sıramız geldi-

ğinde bu aldatıcı doğayı aldatalım. Onun istediğinden fazlasını, bize öğretebileceğinden ya da öğretmeye cesaret edebileceğinden fazlasını yapalım. Değerli bir hammadde gibi olsun okşayış, onu çıkaralım, işleyelim; hiçbir kaygı, Tanrı dediğimiz o gizli irade kaygısı olmadan yetkinleştirelim onu. Hem her şeyi şiirleştiren düşünce olduğuna göre, hanımefendi, en korkunç vahşiliklerine, en saf olmayan bileşimlerine, en canavarca bulgularına kadar şiirleştirelim onu.

Esriten şarabı, ağzı güzel kokularla dolduran olgun meyveyi, gövdemize mutluluk içinde giren her şeyi sevdiğimiz gibi sevelim okşayışı. Teni sevelim, çünkü ten güzel, beyaz, sıkı, yuvarlak, çünkü ten dudakların ve ellerin altında lezzetli.

Sanatçılar, içme sanatının araçları olan kupalar için en ender ve en saf biçimi aradıklarında, göğüslerin kıvrımını seçmediler mi!

Oysa Tıp Bilimleri Sözlüğü adlı uzmanlık ürünü bir kitapta, tıp doktoru M. Joseph Prudhomme'un tasarımladığı söylenen kadın göğsünün şu tanımını okudum:

"Kadında göğüs, hem bir yarar, hem de bir zevk nesnesi olarak düşünülebilir."

İster misiniz, yararı bir yana bırakalım da, geriye yalnızca zevk kalsın. Yalnızca çocukları beslemeye yarasaydı bu şey, okşayışları karşı koymaksızın çağıran şu hoş biçimi hiç taşır mıydı?

Evet, hanımefendi, bırakalım da ahlakçılar bize edepli olmayı, hekimler sakınımlı olmayı vaaz etsinler; bırakalım şairler, hep aldanan bu aldatıcılar, ruhların el değmemiş birliğini, tinsel mutluluğunu söyleyip dursunlar. Çirkin kadınları ödevleri, akıllı adamları yararsız işleri,

fikir savunucularını fikirleri, papazları vaazlarıyla baş başa bırakalım. Biz her şeyden önce esriten, çılgına çeviren, sinirleri uyaran, yoran, canlandıran, parfümlerden daha tatlı, meltemden daha hafif, yaralardan daha ağrılı, şimşek gibi hızlı, insanı yiyip bitirici, insanı yalvartan, insana tüm suçları işleten, tüm cesaret eylemlerini yaptırtan şu okşayışı sevelim!

Sevelim onu, ama dingin, normal, yasal biçimde değil, öfkeyle, şiddetle, ölçüsüzce sevelim. Altını, elması nasıl ararsak, öyle arayalım onu. Değeri biçilmez, geçici olduğu için, daha da değerli çünkü o. Durmadan ardından gidelim onun, onun için ve onunla ölelim.

İsterseniz, hanımefendi, size sanırım hiçbir kitapta bulamayacağınız bir gerçeği söyleyeyim: Bu dünyadaki biricik mutlu kadınlar, kendilerinden okşayış denilen şeyin esirgenmediği kadınlardır. Bu kadınlar kaygısız, tasasız, son öpücük gibi tatlı ve yatıştırıcı olan, beklenilen öpücükten başka bir şeyin arzusunu duymadan yaşarlar.

Okşayışların ölçülü, eksik ya da ender bağışlandığı ötekilerse, bin bir türlü sefil kaygıyla, para ya da ün arzularıyla, sıkıntıya dönüşen her türlü olayla kendilerini yer bitirirler.

Oysa, doyana kadar okşanmış kadınların hiçbir şeye gereksinimleri yoktur, hiçbir şeyi arzulamaz, hiçbir şey için üzülmez bu kadınlar. Dingin, gülücükler dağıtarak, başkaları için onulmaz olan yıkımlardan kolaylıkla sıyrılarak, düşlere dalarlar; çünkü okşayış her şeyin yerine geçer, her şeyi iyileştirir, her şeyi avutur!

Ve daha söyleyecek o kadar çok şeyim var ki!..

Henri

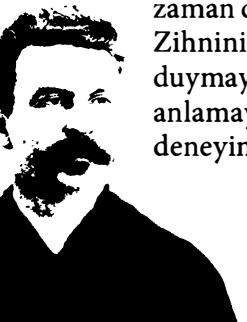
Japon saman kâğıdına yazılmış bu iki mektup, dün, pazar günü, küçük bir deri portföy içinde, bir ayinden sonra, Madeleine'in dua iskemlelerinin birinin altında bulundu.

bir başarısızlık

Korsika yoluyla Turin'e gidiyordum.

Nice'ten Bastia vapuruna bindim ve daha denize açılır açılmaz, geminin güvertesinde, uzaklara bakan, kibar, alçakgönüllü tavırlı, genç bir kadını fark ettim. "İşte yolculuğum bu" dedim kendi kendime.

Geçip karşısına oturdum ve insanın kendisini ilgilendiren tanımadığı bir kadını fark ettiğinde sormak isteyeceği ne varsa kendi kendime sorarak onu seyretmeye koyuldum: konumu, yaşı, karakteri... Sonra sonra insan gördüğü şeylerden yola çıkarak görmediği şeyleri kestirmeye başlıyor. Görü yetisi ve düşüncesiyle, korsajının içini ve giysisinin altındakileri iskandil ediyor. Oturmuş durumda gövdesinin uzunluğuna dikkat yöneltiyor, ayak topuğunu keşfetmeye çabalıyor, tüm ilgilerinin inceliğini açığa vuran elinin özelliğiyle, insanın kökenini su götürür bir doğum belgesinden her zaman daha iyi gösteren kulağının yapısıyla ilgileniyor. Zihninin doğasına girebilmek için konuşmasını duymaya, sesinin vurgularını, gönlünün eğilimlerini anlamaya çabalıyor; çünkü sesin tınısı ve tüm perdeleri deneyimli bir gözlemciye, bir ruhun tüm gizemli örgü-

sünü, düşüncesiyle onu dile getiren organ arasındaki yakalanması güç ama hep yetkin olan uyumu gösterir.

Bu nedenle, imler arayarak, davranışlarını çözümleyerek, tavırlarından açıklayıcı bir şeyler bekleyerek yol arkadaşımı dikkatle gözlemliyordum.

Küçük bir çantayı açıp bir gazete çıkardı. Ellerimi ovuşturdum: "Bana ne okuduğunu söyle, sana ne düşündüğünü söyleyeyim."

Hoşnut ve sevimli bir tavır takınarak, okumaya başmakaleyle başladı. Gazetenin başlığı gözüme çarpmıştı: *L'Echo de Paris.* Afalladım. Sholl'un bir fıkrasını okuyordu. Hay Allah! Shollistti demek, bir Shollist? Gülümsemeye başladı: Şen şakrak biri mutlak, horozdan kaçan bir iffet düşkünü değil, diye düşündüm. Çok iyi. Bir Shollist, demek, inceliğiyle, nükteciliğiyle, tadıyla tuzuyla, hatta biberiyle karşımda tam bir Fransız ruhu var. Tam not almıştı benden. Derken, şimdi de bir başka sınav yapalım, diye düşündüm.

Gittim, yanına oturdum ve en az onun kadar dikkatle, yola çıkarken almış olduğum şiir kitabımı, Felix Frank'ın *Chanson d'amour*'unu okumaya koyuldum. Bir kuş, uçan bir sineği nasıl kaparsa, onun da öyle şıpın işi bir göz atışla kitabın başlığına baktığını fark ettim. Ona bakmak için önümden birçok yolcu geçiyordu. Ama o yalnızca fıkrasıyla ilgilenir gözüküyordu. Bitirdiğinde, gazeteyi aramıza koydu.

Bir selam verip, şöyle dedim:

"Gazetenize bir göz atabilir miyim, hanımefendi?"

"Elbette, bayım."

"Ben de size bu arada okumanız için bir şiir kitabı verebilir miyim?"

"Elbette... Eğlenceli mi bari?"

Bu soru beni biraz şaşırttı. İnsan bir şiir kitabının eğlenceli olup olmadığını sormazdı. Şöyle karşılık verdim:

"Ondan da öte, hoş, zarif ve sanat dolu."

"Öyleyse, verin."

Kitabı aldı, açtı ve pek şiir okumadığını belli eden şaşkın bir havayla, atlaya atlaya okumaya başladı.

Kimi zaman, duygulanmış gözüküyor, kimi zaman da, gazeteyi okurken takındığı gülümseyişten ayrı bir edayla gülümsüyordu.

Birdenbire sordum:

"Hoşunuza gidiyor mu?"

"Evet, ben neşeli olan, şen şakrak olan her şeyi severim, duygusal değilim ben."

Ve böylelikle söyleşmeye başladık. Ajaccio garnizonundan bir yüzbaşının karısı olduğunu ve kocasıyla buluşacağını öğrendim.

Birkaç dakika sonra, onun bu kocayı pek sevmediğini çıkardım! Onu seviyordu ama, gönülden değil, hesaplı ölçülü seviyordu; nişanlılık günlerinde verdiği sözleri tutamayan bir kişi nasıl sevilirse öyle seviyordu. Karısını garnizondan garnizona, bir yığın kasvetli, küçük kasabada dolaştırmıştı! Şimdi de onu mutlak iç karartıcı olan bu adaya çağırıyordu. Hayır, yaşam herkes için eğlenceli değildi. Hâlâ Lyon'da, ana-babasının evinde kalmayı yeğlerdi, çünkü Lyon'da herkesi tanıyordu. Ama şimdi Korsika'ya gitmesi gerekiyordu. Çok iyi bir eş olmasına karşın, gerçekte kocasından pek hoşlanmıyordu:

Ve böylelikle, yeğlediği kentlerden söz ettik.

"Paris'i seviyor musunuz?" diye sordum.

Haykırdı:

"Ah! Beyefendi, Paris'i seviyor muyum? Bu da sorulur mu?" Ve Paris'ten öyle bir heyecanla, öyle bir coşkuy-

la, öyle bir çılgınca isteklilikle söz etmeye başladı ki, "İşin bam telini buldum galiba" diye düşündüm.

Paris'e, ta uzaklardan, depreşmiş bir oburluk nöbetiyle, bir taşralı tutkusuyla, bağlandığı pencereden bütün gün ormana bakıp da çılgına dönmüş kafesteki bir kuş sabırsızlığıyla tapıyordu.

Sıkıntıdan kemküm ederek, bana sorular sormaya başladı. Her şeyi ama her şeyi, beş dakikada öğrenmek istiyordu. Tüm ünlü kişilerin ve hatta benim daha hiç duymadıklarımın adlarını biliyordu.

"Bay Gounod nasıl? Ya Bay Sardou? Ah! Beyefendi, Bay Sardou'nun oyunlarını nasıl da seviyorum! Ne kadar şen, ne kadar ulvi! Ne zaman bir oyununu görsem, günlerce aklımdan çıkmaz! Bay Daudet'nin de bir kitabını okudum, çok hoşuma gitti! *Sapho,* bu kitabı biliyor musunuz? Hoş bir insandır herhalde Bay Daudet! Onu gördünüz mü hiç? Ya Bay Zola, o nasıl? *Germinal* beni ne kadar ağlattı bilseniz! Işığa kavuşmadan ölen küçük çocuğu anımsıyor musunuz? Ne kadar korkunç bir şey! Hasta düşüyordum az daha bu yüzden! Gülünecek şeyler değil bunlar! Bay Bourget'nin de bir kitabını okudum: *Cruelle Enigme!* Bir yeğenim var, bu kitabı okuduğunda, öyle çılgına döndü ki, Bay Bourget'ye mektup yazdı. Çok şairane buldum bunu. Garip olanı yeğlerim ben. Bay Grevin'i tanıyor musunuz? Ya Bay Coquelin'i? Ya Bay Damala'yı? Ya Bay Rochefort'u? Zekâ dolu olduğu söyleniyor! Ya Bay de Cassagnac? Her gün dövüşüyormuş?"

Aşağı yukarı bir saat sonra, soruları tükenmeye başladı; merakımı en düşlemsel biçimde giderdiğinden, konuşma sırası bana gelmişti.

Ona sosyeteden, yüksek sosyeteden, Paris sosyetesinden hikâyeler anlattım. Pürdikkat, canı gönülden

dinliyordu! Ah! Elbette, güzel kadınlar, Paris'in ünlü hanımları üzerine kafasında şöyle bir fikir edinmişti: Çapkınlık serüvenleri, randevular, hızlı zaferler, tutkulu yenilgilerdi sonuçta bunlar. Bana zaman zaman soruyordu:

"Ah! Böyle mi, böyle mi sosyete?"

Kurnaz bir havayla gülümsüyordum: "Öyle ya! Erdem saygısından, salt kimsenin bilmediği bir erdem saygısından ötürü yavan ve tekdüze bir yaşam süren küçük burjuvalar var yalnızca..."

Ve böyle büyük yergi darbeleriyle, büyük felsefe darbeleriyle, büyük nükte darbeleriyle erdemin kökünü sarsmaya koyuldum. İyi, tatlı, sevecen ya da hoş hiçbir şey tanımadan; kaçamak, derin, ateşli öpücüklerin tatlı zevkinden nasibini alamadan, kendilerini yaşlılığa bırakan zavallıcıklarla sözümü sakınmadan alay etmeye başladım. Ne yapıyordu bu zavallıcıklar... Tutuyor ömürlerinin sonuna kadar kendilerini her türlü incelmiş ten ilişkisinden, her türlü duygudan yoksun bırakan bir koca bozuntusuyla yaşamlarını birleştiriyorlardı.

Sonra, başka hikâyeler, çapkınlık hikâyeleri, tüm dünyanın bildiğini ileri sürdüğüm türlü entrikalar anlattım. Ve anlattıklarım, bir nakarat gibi hep aniden ortaya çıkan gizli bir aşkın, geçip giderken bir meyve gibi koparılan ve tadılır tadılmaz unutulan bir aşkın üstü örtülü, kapalı bir övgüsüydü.

Gece çöküyordu, dingin ve sıcak bir geceydi. Makinenin sarstığı büyük gemi, denizin üzerinde, menekşe renkli, yıldızlı göğün sonsuz tavanı altında kayıp gidiyordu.

Genç kadın artık hiçbir şey söylemiyordu. Yavaş yavaş soluk alıyor ve kimi zaman da iç çekiyordu. Birdenbire ayağa kalktı.

"Yatacağım, hoşça kalınız, beyefendi" dedi.

Ve elimi sıktı.

Yarın dağ yoluyla Bastia'dan Ajaccio'ya giden arabaya bineceğini ve bütün gece yolda olacağını biliyordum.

"İyi akşamlar, hanımefendi" diye yanıtladım.

Ben de kendi kamaramın yolunu tuttum.

Ertesi günün sabahında, kupa arabada, hepsi de bana ait üç yer ayırtmıştım. Hava kararmaya yakın, Bastia'dan hareket edecek olan eski arabaya tam biniyordum ki, görevli geldi ve bana arabanın bir köşesinde bir hanıma yer verip veremeyeceğimi sordu.

"Hangi hanıma?" diye soruverdim aniden.

"Bir subayın Ajaccio'ya giden hanımına."

"Kendisine söyleyin, memnuniyetle, veririm."

Kadın geldi, geceyi uyuyarak geçirdiğini söylüyordu. Özür dileyip teşekkür etti ve arabaya bindi.

Bu kupa arabası gizli bir biçimde kapanan bir çeşit kutuydu ve yalnızca iki kapısından ışık alıyordu. Derken, içerde baş başa kaldık. Araba tırıs gidiyordu, sonra rahvana geçti ve dağ yoluna saptı. Açık pencerelerden taze ve güçlü, buram buram ot kokusu giriyordu. Korsika'nın çevresine yaydığı bu koku, bir vücudun ağırlığı kadar derinlere işleyen, denizcilerin ta uzaklardan tanıdığı bu koku, adeta parfümlere boğulmuş yeşil toprağın teri gibi rüzgârda uçup gidiyordu.

Paris'ten konuşmaya koyuldum, o da dikkatle beni dinlemeye başladı. Hikâyelerim gitgide gözü pekleşiyor, kurnazca açılıp saçılıyor, kanı kızıştıran, örtülü, iğrenç sözcüklerle dolup taşıyordu.

Gece tümüyle çökmüştü. Artık hiçbir şeyi, hatta demin genç kadının yüzünün oluşturduğu beyaz lekeyi bile göremiyordum; görünürde yalnızca arabanın lambasının aydınlattığı dört at vardı.

Kimi zaman, kayaların içinden akan bir suyun çıngırağın sesine karışmış gürültüsü geliyor, sonra bu ses, uzakta, ardımızda kaybolup gidiyordu.

Ayağımı yavaşça uzattım, onunkiyle karşılaştım, çekmedi ayağını. Kımıldamadan, bekledim ve birden nota değiştirerek, ona sevecenlikten, duygulardan söz ettim. Elimi uzatmış, onunkiyle karşılaşmıştım, o da çekmedi elini. Kulağının yakınında, ağzının yanı başında konuşup duruyordum. Şimdiden kalbinin göğsüme karşı çarptığını duyuyordum. Elbette, hızlı hızlı çarpıyordu –iyiye işaret– derken, yavaşça, dudaklarımı boynuna koydum, onu tuttuğumdan o kadar emindim ki her şeyine bahse girebilirdim.

Ama, birdenbire, uykudan uyanmış gibi öyle bir sarsıldı ki, az daha kupa arabasının öteki ucuna çarpıyordum. Ve sonra, daha hiçbir şey anlayamadan, kavrayamadan, düşünemeden önce beş-altı tokat yedim, sonra da üstüme üstüme sivri, sert bir yumruk seli yağmaya başladı. Yumruklar sağa sola, her yere çarpıyor, bu didişmeyi kaplayan zifiri karanlıkta onları savuşturamıyordum.

Sağı solu yoklayarak ellerimi uzatıyor, ama kollarını bir türlü yakalayamıyordum. Sonra, artık ne yapacağımı bilemeyerek, öfkeli saldırısına karşı yalnızca sırtımı çevirerek ve başımı ellerimin arasına alarak arkamı döndüm.

Belki de darbelerin sesinden bu mutsuzluk manevrasını anlamış olacak ki, aniden vurmayı kesti.

Birkaç saniye sonra, yeniden köşesine geçti ve en azından bir saat süren bir hıçkırık nöbeti içinde, kendinden geçercesine ağlamaya başladı.

Kaygılara gömülmüş, utana utana, yeniden yerime oturmuştum. Konuşmak istiyordum, ama ne diyecektim

ki! Hiçbir şey bulamıyordum! Özür mü dileyecektim? Aptalca bir şey olurdu! Siz ne derdiniz! Hiçbir şey, değil mi?

Şimdi hüngür hüngür ağlıyor, zaman zaman içimi burkan, beni üzen bir sesle içini çekiyordu. Onu avutmak, üzgün çocukları kucaklar gibi kucaklamak, ondan özür dilemek, dizlerine kapanmak isterdim. Ama cesaret edemiyordum bir türlü.

Çok saçma oluyor bu durumlar!

Sonunda, yatıştı ve her birimiz kendi köşesinde sessiz, sakin kaldık. Bu arada araba, kimi zaman atları dinlendirmek üzere durarak, hep yol alıyordu. Bu durumlarda, her ikimiz de, bir ahır lambasının canlı ışığı arabaya girdiğinde, birbirimizi görmemek için, çabucak gözlerimizi kapayıveriyorduk. Sonra araba yeniden hareket ediyordu. Dağ yolunun kokulu ve hoş havası yanaklarımı ve dudaklarımı okşuyor, şarap içermişim gibi esritiyordu beni.

Tanrım, eğer... eğer yol arkadaşım biraz daha akıllı olsaydı, ne iyi bir yolculuk olurdu!

Derken, ilk tanın soluk ışığı arabanın içine yavaşça süzüldü. Yol arkadaşıma baktım. Uyur gibi yapıyordu. Sonra güneş dağların ardında doğdu, granit tepelerle çevrili masmavi bir koyu, hemen aydınlığa boğdu. Koyun kıyısında, hâlâ gölgeler içinde, beyaz bir kent uzanıyordu önümüzde.

Yol arkadaşım uyanır gibi yaptı, gözlerini açtı (kıpkırmızıydı gözleri). Uzun zaman uyumuş da, esnemek istermiş gibi ağzını açtı. Sonra bir an kararsızlaştı, kızardı ve kem küm ederek:

"Hemen varacak mıyız?"

"Evet, hanımefendi, aşağı yukarı bir saate kadar."

Uzaklara bakarak sözünü sürdürdü:

"Geceyi arabada geçirmek çok yorucu."

"Aa! Evet, insanı allak bullak ediyor."

"Özellikle, deniz yolculuğundan sonra."

"Aa! Evet."

"Önümüz Ajaccio mu?"

"Evet, hanımefendi."

"Bir an önce varmak istiyorum."

"Anlıyorum."

Sesinin tonuna biraz heyecan karışmış, davranışlarında bir sıkıntı baş göstermiş, gözleri kaçamak bakar olmuştu. Ama yine de her şeyi unutmuş gözüküyordu.

Ona hayranlık duyuyordum. İçgüdüleriyle ne düzenci, ne kurnaz, ne diplomat oluyor böyleleri!

Gerçekten de, bir saat sonra oraya vardık. Büronun önünde duran, ızbandut gibi bir yüzbaşı, arabayı görünce elindeki mendili salladı.

Yol arkadaşım arabadan inip bir hamleyle kollarına atıldığı kocasını en az yirmi kez öptü. Bir yandan da,

"İyi misin bari? Seni yeniden görmek için nasıl da sabırsızlandım!" deyip duruyordu.

Valizim arabadan indirilmiş, süklüm püklüm gitmeye hazırlanıyordum ki, birdenbire ardım sıra bağırdı:

"Aa! Beyefendi, bana hoşça kalın demeden mi gidiyorsunuz!"

Kemküm ettim:

"Hanımefendi, neşenizi bozmak istememiştim."

Dönüp kocasına şöyle dedi:

"Beyefendiye teşekkür et, şekerim, tüm yolculuk boyunca bana o kadar güler yüz gösterdi ki! Hatta bana arabada kendisi için tuttuğu yeri de verdi. İnsan bu kadar candan yol arkadaşlarıyla karşılaşmaktan mutluluk duyuyor."

Kocası inanmış bir tavırla teşekkürlerini sunarak elimi sıktı.

Genç kadın ikimize bakarken gülümsüyordu... Mutlaka aptalca bir hava vardı üstümde!

katil

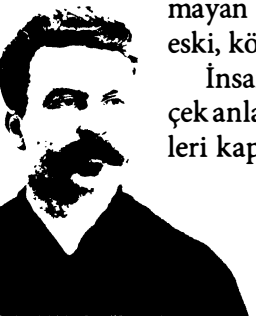
Suçluyu gencecik, çiçeği burnunda bir avukat savunmuştu. Şöyle başlamıştı avukat savunmasına:

"Sayın jüri üyeleri, yapılan kötülüğü sanırım hiç kimse yadsıyamaz. Dürüst bir insan, kusursuz, uysal ve çekingen bir kişi olan müvekkilim, bana anlaşılmaz gibi gelen bir öfke anında, patronunu öldürdü. İzin verin de, hiçbir şeyi yumuşatmadan, hiçbir şeyi çarpıtmadan bu olayın psikolojik çözümlemesini yapayım. Sonra yargılarınızı verirsiniz.

Jean-Nicolas Lougere, kendisini mazbut ve saygın bir kişi olarak yetiştiren, saygıdeğer bir ailenin oğludur.

Onun suçu işte bu: Saygı! Saygı, baylar, artık bugün pek tanımadığımız, adı olup gücü olmayan bir duygudur. Bu sert geleneği, bu insan ve eşya dinini, kutsal bir karaktere bürünmüş bu duyguyu ya da inancı, ne kuşku ne de gülümsemeye gelen, en ufak şüpheyi bile kaldıramayan bu imanı yeniden bulabilmek için, sanırım kimi eski, köklü, alçakgönüllü ailelere kadar uzanmak gerek.

İnsan ancak saygılı biri olursa, dürüst, sözcüğün gerçek anlamıyla dürüst olabilir. Saygı gösteren kişinin gözleri kapalıdır. İnanır o. Biz ötekiler, gözleri dünyaya fal

taşı gibi açılmış olanlar, burada, tüm alçaklıkların boşa çıktığı, toplumun lağımı olan bu adalet sarayında yaşayan biz ötekilerse tüm utançların gizleyicileri, tüm insani bayağılıkların sadık savunucuları, prenslerden sokaklardaki serseri takımına kadar tüm rezilliklerin destekleyicileri olan, tüm bu kişileri sizin önünüzde savunmak üzere onları hoşgörüyle, gönül zenginliğiyle, iyilikle kabullenen bizler ise, avukatlık sevgimizi suçun büyüklüğüyle ölçen bizler ise, eğer mesleğimizi gerçekten seviyorsak saygılı bir ruh taşımalıyız. Biz, iktidardaki şeflerden kuyruğun sonunda olanlara kadar uzayan bu çürümüşlük ırmağını fazlasıyla görüyoruz; her şeyin nasıl olup bittiğini, her şeyin nasıl alınıp satıldığını fazlasıyla biliyoruz. Birazcık altın karşılığında anında sağlanan mevkileri, işleri, onurları, sanayi şirketlerinde para ve unvan karşılığında ustalıkla değiştokuş edilen şeyleri ya da yalnızca bir kadın öpücüğü karşılığında verilenleri biliyoruz. Görevimiz ve mesleğimiz bizi hiçbir şeyi gözden kaçırmamaya, herkesten kuşkulanmaya zorluyor, çünkü herkes kuşkulu. Ve sonra karşımızda oturan katil gibi, saygıyı uğruna şehit olacak ölçüde bir din olarak görenlerle karşılaştığımızda apışıp kalıyoruz.

Bizler, baylar, kirlilikten iğrendiğimizden temizliğimize özen gösterir gibi kişisel bir ağırbaşlılık ve gurur duygusuyla onur sahibi oluyoruz. Yoksa onu kalbimizin derinliklerinde hissetmiyoruz. Önümüzdeki bu adam gibi, doğuştan gelen bu kör, vahşi inancı taşımıyoruz.

İzin verin de size onun yaşamını anlatayım.

Eskiden çocuklar nasıl yetiştiriliyorduysa, müvekkilim de tüm insani şeylerin iki özelliğinden nasibini alarak yetişti: Yani iyiden ve kötüden nasibini alarak. Gündüzü geceden ayırt eder gibi iyiyi kötüden ayırt ettiren karşı konulmaz bir yetkeyle gösterildi 'iyi' ona. Ba-

bası, uzaklardan bakarak inançların kaynağını gören, toplumsal zorunluluklardan gelen ayrıcalıkları tanıyan şu yüce ruhlar ırkından değildi. Bu nedenle dindar ve başkalarına güven duyan, coşkun ve içine kapanık biri olarak büyüdü. Yirmi iki yaşında evlendi. Kendisi gibi sade, kendisi gibi saf yetişmiş bir kuziniyle evlendirdiler onu. Eş olarak temiz kalpli, dürüst bir kadına, yani dünyada en ender bulunan ve en saygıdeğer olan bir şeye sahip olmak gibi, binde bir bulunur bir fırsatı ele geçirdi. Annesine, ataerkil ailelerde anneleri çevreleyen saygıyı, kutsal şeylere duyulan şu derin inancı duydu. Evlilikle tanışmasıyla pek az yumuşamış olan bu dindar yönü, karısına da taşıdı. Sahtekârlık denilen şeyden haberi olmadan, kendisini eşsiz bir insan yapan yolundan sapmaz bir dürüstlükle, dingin bir mutlulukla yaşadı. Hiç kimseyi aldatmadığından, kendisini aldatabileceklerinden de kuşku duymuyordu.

Evliliğinden bir süre önce, öldürdüğü Bay Langlais'nin yanına veznedar olarak girmişti.

Sayın jüri üyeleri, Madam Langlais'nin, kardeşi Bay Perthuis'nin, kocasının ortağının, tüm ailenin ve bu bankanın tüm üst kademe çalışanlarının tanıklıklarından biliyoruz ki, Lougere, dürüstlük, buyruklara uyma, uysallık, şeflerine saygı ve düzenlilik bakımlarından örnek bir memurdu.

Zaten örnek davranışlarına layık bir şekilde davranılıyordu ona. Bu saygıya ve övgüsü dillerde olan Madam Lougere'e gösterilen hayranlığa alışmıştı.

Kadın birkaç gün içinde tifodan öldü. Besbelli ki adam derin bir acı duydu, ama bu yöntemli bir ruhun soğuk ve dingin acısıydı. Ne kadar sarsıldığı ancak renginin solukluğundan ve yüz çizgilerinin değişmesinden anlaşılabiliyordu.

Böylelikle, baylar, oldukça doğal sayılabilecek bir şey oldu.

Bu adam, on yıldır evliydi. On yıldır, yanında her zaman bir kadını duymak alışkanlığını edinmişti. Kadının gösterdiği ilgiye, eve döndüğünde duyduğu tanıdık sese, akşamın 'iyi geceler'ine, sabahın 'günaydınlar'ına, kadınlara özgü o tatlı giysi hışırtısına, varoluşun yükünü hafifleten, kimi zaman âşıkane, kimi zaman anaç olan şu okşayışlara, saatleri daha da yavaşlatan bu sevilen varlığa fazlasıyla alışmıştı. Belki de maddi sıkıntılara, hissedilmeyen ama gitgide varlığını gösteren şu dikkatli harcamalara da alışmıştı. Artık yalnız yaşayamıyordu. Bu nedenle, bitmez tükenmez gelen akşamları geçirmek için, yakındaki bir birahanede birkaç saat oturmak alışkanlığını edindi. Öylece, kımıltısız, bira içiyor, pipo dumanları altında birbiri ardınca koşan bilardo toplarını dalgın bir gözle seyrediyor, oyuncuların ağız dalaşlarını, komşularının politika tartışmalarını, salonun öteki ucunda yapılan bir şakanın patlattığı kahkahayı hiçbir şey düşünmeksizin izliyordu. Çoğu kez yorgunluktan ve sıkıntıdan uyuyup kalıyordu. Ama, yüreğinin ve etinin derinliklerinde, bir kadın kalbine ve etine duyduğu o karşı konulmaz ihtiyaç vardı. Ve hiç farkında olmadan, küçük, sarışın kasiyerin oturduğu tezgâha her gün biraz daha yaklaşıyordu. Gözle görülür bir biçimde çekiyordu onu, çünkü bir kadındı.

Kısa bir zaman içinde konuşmaya başladılar. Ve adam tüm akşamlarını onun yanında geçirmek gibi kendine çok tatlı gelen bir alışkanlık edindi. Bu karşılıklı gülümseyiş alışverişinde, kadın zarif ve kibardı; çoğu kez içkisini tazeletmekten zevk duyuyordu. İşleri yürüten şey de bu oldu. Ama Lougere, her geçen gün, tanımadığı, neyin nesi olduğunu bilmediği ve salt bir

başkasını göremediği için sevdiği bu kadına giderek bağlanıyordu.

Düzencinin biri olan bu ufak tefek sarışın, kısa zamanda, bu saf delikanlıdan yararlanabileceğini fark etti ve onu kullanmanın en iyi yolunun ne olabileceğini düşünüp taşındı. Kuşkusuz, en kurnazca iş onunla evlenmekti. Hiç sıkıntı çekmeden hedefine vardı.

Sayın jüri üyeleri, bilmem söylemeye gerek var mı? Bu kızın davranışı en uygunsuz davranışlardan biri olmakla kalmadı; evlilik, cüretini frenlemediği gibi onu daha da utanmaz arlanmaz biri yaptı.

Kadın, doğal bir kurnazlık oyunuyla, bu dürüst adamı, bürosundaki tüm çalışanlarla, yani herkesle demek istiyorum, aldatmaya kadar vardırdı işi. Bu bayların mektupları elimizde. Bu olay, kısa zamanda, her zamanki gibi yalnızca kocanın bilmediği bir skandala dönüştü.

Sonunda bu alçak kadın, düşünülmesi kolay bir çıkar hesabıyla, patronun on yedi yaşındaki oğlunun duyguları ve düşünceleri üzerinde acımasız bir hegemonya kurup onu baştan çıkardı. O zamana kadar, iyilikle, dostlukla yanında çalışan bu kıza göz yuman patronun tüm benliğini, oğlunun, bu alçak yaratığın elleri, daha doğrusu kolları arasında olduğunu fark edince, bastırılmaz, haklı bir öfke sardı.

Lougere'i hemen yanına çağırmak ve onunla babalık kızgınlığının etkisi altında konuşmak yanılgısına ve haksızlığına düştü.

Sayın baylar, bana can çekişen kişinin kendi ağzından yaptığı ve soruşturmanın kayda aldığı cinayetin öyküsünü okumak kalıyor:

Oğlumun aynı günün arifesi, bu kadına on bin frank verdiğini öğrendim ve öğrenir öğrenmez öfkem aklımı

bastırdı. Elbette, Lougere'in saygıdeğerliliğinden bir an olsun bile kuşkuya düşmedim, ama insanın gözü öyle bağlanıyor ki, bunlar yanılgılardan daha tehlikeli oluyor.

Onu yanıma çağırttım ve kendisine bundan böyle hizmetlerinden yoksun kalmamın zorunlu olduğunu söyledim.

Korkmuş bir durumda, hiçbir şey anlamayarak, önümde durdu kaldı. Sonra, belirgin bir atılganlıkla, benden açıklama yapmamı istedi.

Gerekçelerimin tümüyle kişisel olduğunu ileri sürerek, kendisine açıklama yapma isteğine karşı çıktım. Bir an nezaketinden kuşkulandığımı sandı ve beti benzi atarak, açıklamada bulunmam için yalvarıp yakarmaya başladı. Bu fikrin kendisine verdiği inançla güçlenmiş, kendisinde benimle yüksek sesle konuşma hakkını görmüştü.

Hep susup durduğum için, bana sövüp saymaya, hakaret etmeye başladı; öyle bir usanç noktasına varmıştım ki, işin karakolluk olmasından korkuyordum. Ve birdenbire, tam içime işleyen ağır bir söz üzerine, gerçeği yüzünün tam ortasına fırlattım. Birkaç saniye, boş gözlerle bakarak ayakta kaldı; sonra, masanın üzerindeki kâğıtların kenarını kesmek için kullandığım makası eline alışını, sonra da onun kolunu kaldırmış bir halde üzerime düşüşünü gördüm; gırtlağıma, göğsümün bitim noktasına bir şeyin girdiğini hissettim, ama hiçbir acı duymadım.'

Sayın jüri üyeleri cinayetin basit öyküsü işte bu. Savunması için daha ne diyelim? Suçlu, birinci karısına aklıyla saygı gösterdiği için, ikincisine çılgınca, körce saygı duydu."

Kısa bir düşünüp taşınmadan sonra, sanık aklandı.

pencere

Bu kış, Paris'te, Madam de Jadelle ile tanıştım. Bilseniz hemen ne kadar hoşuma gitti. Zaten onu benim kadar... yok, yok... pardon... hemen hemen benim kadar siz de tanırsınız. Aynı zamanda ne kadar garip ve ne kadar şair ruhlu olduğunu da bilirsiniz. Yapmacıktan uzak, duyarlı bir kalp, irade sahibi, özgür, atılgan, girişimci, cüretli bir kişi ve her türlü önyargının üstünde; tüm bunlara karşın duygusal, zarif, kolay incinir, sevecen, ahlaklı bir insan.

Dul kalmıştı; bense tembelliğimden dolayı dullara taparım. O zamanlar evlenmeye niyetim vardı, ona kur yaptım. Kendisini tanıdıkça, daha çok hoşuma gidiyordu; bir gün isteğimi sınama zamanının geldiğine inandım. Ona âşıktım ve aşkım giderek artıyordu. İnsan evlenince, karısını çok sevmemeli, çünkü o zaman aptallıklar yapıyor, sıkıntıya düşüyor, hem budala hem de kaba biri oluyor. İnsanın yine kendine hâkim olması gerek. İnsan ilk akşam kendini bir kaybetti mi, uzun süre toparlanma riskiyle karşı karşıya kalıyor.

İşte böyle, bir gün, açık renkli eldivenlerimi giyerek evine gittim ve kendimi ona tanıttım; şöyle dedim kendisine:

"Hanımefendi, sizi sevmek mutluluğunu taşıyorum; şimdi, izin verirseniz, sizin hoşunuza da gitme umuduna sahip olmak ve elimden geleni yaparak size kendi adımı vermek istiyorum."

Beni sessizce yanıtladı:

"Nasıl isterseniz, bayım! Sonunda hoşuma gidip gitmeyeceğinizi bilemiyorum, ama bir denemekte sakınca yok. Erkek olarak sizi hiç de fena bulmuyorum. Geriye yüreğinizin, karakterinizin, alışkanlıklarınızın nasıl olduğunu bilmek kalıyor. Evliliklerin çoğu ya fırtınalı ya da canice oluyor; çünkü insanlar eşleşirlerken birbirlerini yeterince tanımıyorlar. Sevecen ve tutkulu iki nişanlıdan, ölesiye birbirine düşkün ve bağlı iki insandan uzlaşmaz iki düşman yaratmak için; bir hiç, kökleşmiş bir korku, ahlaksal, dinsel ya da herhangi bir konu üzerinde inatçı bir görüş ayrılığı, hoşa gitmeyen bir davranış, bir tik, küçük bir kusur, hatta hatta hoşa gitmeyen bir özellik yeter de artar bile.

Ben, bayım, yaşamımı paylaşacağım insanın ruhunu tanımadan, bu ruhun köşesine bucağına, derinliğine girmeden evlenmeyeceğim. Bu ruhu, aylarca yakından incelemek istiyorum.

İşte size önerdiğim de bu. Gelin yazı bende, Lauville'deki evimde geçirin; orada, sessiz sakin, yan yana yaşayıp yaşayamayacağımızı göreceğiz...

Bakın gülüyorsunuz işte! Kafanızda kötü düşünceler dolaşıyor. Ah! Bayım, kendimden emin olmasaydım, size böyle bir öneride bulunmazdım. Benim aşka karşı, siz erkeklerin anladığınız aşka karşı, öylesine bir horgörüm ve iğrenmem var ki bilemezsiniz! Kabul ediyor musunuz önerimi?"

Elini öptüm.

"Ne zaman yola çıkıyoruz, hanımefendi?"

"10 Mayıs'ta. Tamam mı?"

"Tamam."

Bir ay sonra, onun evine yerleştim. Gerçekten de garip bir kadındı. Sabahtan akşama, beni inceliyordu. Atları taparcasına sevdiği için her gün, korularda, havadan sudan konuşarak, saatler geçiriyorduk; bu arada beni en küçük hareketime kadar gözlemekle kalmıyor, en gizli düşüncelerime de sızmak istiyordu.

Bana gelince, ben çılgınca âşık oluyor ve karakterlerimizin uyuştuğundan hiç mi hiç kuşku, kaygı duymuyordum. Kısa zaman içinde, uykumun da gözetim altında olduğunu fark ettim. Ancak çok geç saatlerde, odamın yanındaki, bin bir şakırtıyla girilen küçük odada birisi yatıyordu. Her an sürüp giden bu casusluk işi sonunda sabrımı taşırdı. İşin sonunu getirmek istedim ve bir akşam harekete geçtim. Ne var ki, kadın buna öyle bir tepki gösterdi ki, yeni bir şeye girişmekten çekindim. Ama bana uyguladığı bu polisiye denetimi ona herhangi bir biçimde ödetmek gibi şiddetli bir arzu da benliğimi sardı da sardı; bunun için bir yol düşündüm.

Onun oda hizmetçisi Cesarine'i tanırsınız, güzel kadınlarıyla ünlü Granvilleli hoş bir kızdır; ne var ki, hanımı ne kadar kumralsa o da o kadar sarışındır.

Böylece, bir öğle sonrası, hizmetçi kızcağızı odama çektim, eline yüz frank sıkıştırıp şöyle dedim:

"Kızım, senden kötü bir şey isteyecek değilim. Yalnızca hanımının bana yaptığı şeyi ben de ona yapmak istiyorum."

Küçük hizmetçi sinsi bir havayla gülümsüyordu. Yeniden söze giriştim:

"Gece gündüz gözetlendiğimi biliyorum. Yemek yememe, içki içmeme, giyinmeme, tıraş olmama, ayakkabılarımı giymeme bakıldığını biliyorum."

Küçük kız bir şeyler söylemeye çalıştı:

"Hanımefendi, bayım..."

Sonra sustu. Sözümü sürdürdüm.

"Soluk alıp almadığımı ya da düşlerimde konuşup konuşmadığımı dinlemek için yandaki odada yatıyorsun, bunu yadsımaya kalkışma!"

Kıkır kıkır gülmeye başladı ve ağzından birkaç sözcük çıktı:

"Hanımefendi, bayım..."

Sonra yine sustu.

Canlandım:

"Bak kızım, şunu anlamalısın ki, hakkımdaki her şeyin bilinmesi ama benim karım olacak kişi üzerine hiçbir şey bilmemem doğru bir şey değil. Ben onu tüm ruhumla seviyorum. Tam düşünü kurduğum yüze, kalbe, akla sahip o, bu bakımdan erkeklerin en mutlusuyum; gelgelgelim bilmek istediğim bazı şeyler de yok değil hani..."

Cesarine, vermiş olduğum banknotu cebine atmaya karar verdi. Pazarlığın bağlandığını anladım.

"Bak, kızım, biz erkekler, kadında kimi... kimi... ayrıntılara... fiziksel ayrıntılara çok önem veririz. Bu ayrıntılar bir kadını sevimli olmaktan alıkoymaz, ama onun gözümüzdeki değerini değiştirebilir. Senden ne hanımefendini kötülemeni istiyorum, ne de onun eğer varsa gizli kusurlarını açığa vurmanı. Yalnızca sana soracağım dört-beş soruya yalana sapmadan karşılık ver. Madam de Jadelle'i her gün giydirip soyduğuna göre, onu kendin kadar tanıyorsun. Peki, söyle bakalım bana şimdi. Göründüğü kadar tombul mu?"

Küçük hizmetçi kız yanıt vermedi.

Söze yine giriştim:

"Bak, kızcağızım, mutlak bilirsin sen, kimi kadınlar vardır şeylerine, şeylerine... küçük çocuklarını emzirdikleri yere, sonra oturdukları yere pamuk koyarlar değil mi, pamuk koyarlar. Söyle bana, Öyle değil mi?"

Cesarine gözlerini yere eğmişti. Sıkıla sıkıla ağzından birkaç sözcük çıktı:

"Sorun sorun, bayım, hepsine birden yanıt vereceğim."

"Peki, kızım, bilirsin dizleri yapışık kadınlar vardır, her adım atışlarında, dizleri birbirine sürtünür. Sonra dizleri birbirinden uzak olanlar da vardır. Bir köprünün ayaklarına benzer ayakları. Ortadan her yer görünür. Her iki biçim de çok güzeldir. Şimdi söyle bakalım bana, senin hanımının bacakları nasıl?"

Küçük hizmetçi kız yanıt vermedi. Sözümü sürdürdüm: "Göğüsleri öyle güzel olanlar vardır ki, bunlar altta büyük bir kıvrım oluştururlar. İpince bir gövdede koskoca kolları olanlar vardır. Önden çok güçlü, ama arkadan hiç de öyle olmaz. Kimi zaman da bunun tersi olur. Tüm bunlar çok çok güzeldir; ama benim bütün istediğim senin hanımının nasıl olduğu. Hadi açık açık söyle bana, sana daha da çok para vereceğim..."

Cesarine derin derin baktı ve kahkahalarla gülerek yanıt verdi:

"Siyah olması dışında, bayım, hanımefendi tastamam benim gibidir" derken kaçıp gitti.

Alay etmişti benimle. Bu kez, kendimi gülünç düşürdüğümü anladım ve hiç olmazsa bu küstah hizmetçiden intikamımı almaya karar verdim.

Bir saat sonra, uyuyuşumu gözetlediği küçük odaya salanımla girdim ve sürgünün vidalarını çıkardım.

Gece yarısına doğru gözlem yaptığı yere vardı. Onu hemen izledim. Beni görür görmez, bağırmak istedi;

ama elimle ağzını kapadım ve pek bir çaba harcamadan, eğer hizmetçi yalan söylemiyorsa, Madam de Jadelle'in oldukça güzel biri olduğuna kanaat getirdim.

Hatta artık Cesarine'e bile kötü gözükmeyen, biraz ötelere vardırılmış bu gözlemden büyük bir zevk de duydum.

Vallahi, aynı zamanda hem güçlü hem de ince oluşuyla, Aşağı Normandiya ırkının sevimli bir numunesiydi bu kız. Belki de onda, IV. Henry'nin eksik bulacağı kimi zarafet kusurları vardı. Bunları ona anında söyledim ve parfümleri çok sevdiğim için, aynı akşam ona bir şişe lavanta parfümü hediye ettim.

Kısa zamanda birbirimize daha da bağlandık; can ciğer iki dost olduk. Doğuştan esprili, eğlenceye düşkün, seçkin bir eş oldu. Paris'te yaşasa mutlak el üstünde tutulan bir saray hanımefendisi olurdu.

Bana karşı yumuşak tutumu, Madam de Jadelle'in sınamalarına sonuna kadar sabırla dayanmamı sağladı. Esnek, uysal, hoşnut bir karaktere sahip olup çıktım.

Nişanlıma gelince, kuşkusuz beni çok hoş buluyordu ve kimi işaretlerden, kısa bir zaman sonra benimseneceğimi anladım. Elbette, sevecenlik duyduğum genç ve güzel bir kızın kollarında sevdiğim bir kadının yasal öpücüğünü sessiz sakin beklerken, dünyanın en mutlu erkeğiydim.

İşte, burada, biraz size dönmek gerekecek, hanımefendi; nazik noktaya geliyorum.

Bir akşam, at gezintisinden dönerken, Madam de Jadelle, seyislerinin bindiği ata gereken bakımı göstermediklerinden yakındı. Şu tümceyi birden fazla kez yineledi durdu: "Dikkat etsinler, dikkat etsinler. Bir gün yuvalarını yapacağım yoksa."

Yatağımda sessiz bir gece geçirdim. Heves ve neşe dolu olarak erkenden uyandım. Ve giyindim.

Her sabah şatonun küçük kulesinde sigara içme alışkanlığı edinmiştim; birinci katta büyük bir pencerenin aydınlattığı küçük kuleye sarmal bir merdivenle çıkılıyordu.

Ayağımda kauçuk ökçeli maroken terlikler, sessiz sedasız, ilk basamakları çıkmak üzere ilerliyordum ki, pencereye eğilmiş, dışarı bakar durumda Césarine'i fark ettim.

Césarine'i tümüyle görmedim, onun yalnızca bir yarısını, ikinci yarısını gördüm; bu yarıyı o kadar çok seviyordum ki! Madam de Jadelle'in belki de birinci yarısını yeğlerdim. Küçücük beyaz bir etek giymiş, bana açılan bu yusyuvarlak yanıyla öylesine sevimliydi ki! O kadar yavaş yaklaştım ki, genç kız hiçbir şey duymadı. Diz çöktüm. Bin bir ihtiyatla eteğinin iki kenarını tutup aniden kaldırıverdim. Onu hemen tanıdım: Karşımda taze, körpe, tombul ve tatlı haliyle, dostumun gizli çehresi duruyordu ve oraya, hanımefendi, affınıza sığınıyorum, oraya, her şeyi göze alabilecek sevecen bir âşık öpücüğü kondurdum. Ne olduğunu anlayamamıştım. Mine çiçeği kokuyordu! Ne var ki, bunu düşünecek zamanım bile olmadı. Yüzüme ağır bir darbe, daha doğrusu az daha burnumu kıracak bir yumruk yedim. Saçlarımı dimdik eden bir çığlık duydum. Öptüğüm kişi dönmüştü, Madam de Jadelle'di.

Bilincini yitirmiş bir insan gibi elleriyle havayı dövüyordu; birkaç saniye soluyup durdu, bana vurur gibi yaptı ve sonra kaçtı.

On dakika sonra, Césarine, afallamış durumda, bana bir mektup getiriyordu; mektubu okudum: "Madam de

Jadelle, Bay de Brives'in kendisini hemen varlığından kurtaracağına inanıyor."

Evden ayrıldım.

İşte sonunda hâlâ avuntu bulmuş değilim. Kendimi bağışlatabilmek için tüm yolları ve tüm açıklamaları denedim. Tüm girişimlerim boşa çıktı.

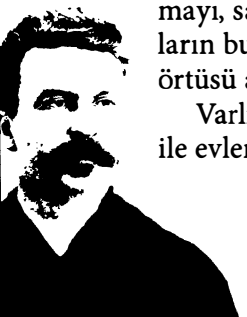
Görüyorsunuz, o andan bu yana, kalbimde... kalbimde, bu çiçek demetini koklamam için bana ölçüsüz bir istek veren mine çiçeği anısı var.

itiraf

Yüzbaşı Hector-Marie de Fontenne ve Matmazel Laurine d'Estelle dünyaevine girdiklerinde, gelinle damadın aileleri ve dostlar bunun kötü bir evlilik olacağı hükmüne vardılar.

Güzel, ince, narin, sarışın, atılgan ve henüz on iki yaşında bir genç kız olan Laurine otuzluk bir kadının havasını taşıyordu. Yaşamın tüm güngörmüşlüğüyle, kadınlığın tüm hileleriyle, düşüncenin tüm cüretkârlığıyla, kimi insanları kaçınılmaz olarak başkalarını aldatmaya, başkalarıyla eğlenmeye götüren şu kurnazlıkla, şu kavrayış çabukluğuyla doğmuş, erken gelişmiş Parisli kızlardan biriydi Laurine. Tüm eylemleri önceden düşünülmüş, tüm davranışları hesaplanmış, tüm sözleri özenle tartılmış, yaşamları başkaları karşısında oynadıkları bir rolden başka bir şey olmayan kişilerdendi.

Sevimliydi de; güleçti sonra, hem öylesine güleçti ki, bir şey ona eğlenceli ya da tuhaf geldi mi, kendisini tutmayı, sakinleşmeyi bilmezdi. En küstah biçimde insanların burunlarıyla alay eder, ama bunu öyle bir kibarlık örtüsü altında yapardı ki, kimse kızmazdı.

Varlıklıydı, çok varlıklıydı. Onu, Yüzbaşı Fontenne ile evlendirmek için bir papaz aracılık etti. Katı bir din-

dar ailede yetişmiş olan bu subay, bulunduğu alaya sarsılmaz ilkelerden, katıksız bir hoşgörüsüzlükten oluşan bir manastır töresi getirmişti. Kendilerinde fikirlerin saltık bir egemen olarak yerleştiği, inançları bükülmez, kararları sarsılmaz olan ve sonunda kaçınılmaz olarak bir aziz ya da bir nihilist kimliğiyle ortaya çıkan şu insanlardan biriydi.

Uzun boylu, kumral, ciddi, sert, safdil, basit ve sıradan, inatçı bir çocuktu. Yaşamın derinliklerini, inceliklerini anlamadan yaşayıp giden, hiçbir şey olamayan, hiçbir şeyden kuşkulanmayan ve kendisininkinden başka türlü düşünüldüğünü, karara varıldığını, inanıldığını ve davranıldığını kabul etmeyen şu kişilerden biriydi.

Laurine onu böylece gördü, onun benliğine sızdı ve koca olarak kabul etti.

Yetkin bir izdivaç yaptılar. Kız, olması gerektiği gibi olmayı bilerek esnek, becerikli ve aklı başında davrandı. Hayır işleri ve şenliklerden eksik olmuyor, kiliseye ve tiyatroya gidiyor, sosyetik ve katı bir alaycılık havası takınarak, gözlerinde pırıltılarla ağırbaşlı kocasıyla ciddi ciddi sohbet ediyordu. Ona, bölgenin ve çevrenin tüm papazlarıyla birlikte giriştiği hayır işlerinden söz ediyor ve sabahtan akşama dışarıda olabilmek için de bu dindarca uğraşılardan yararlanıyordu.

Ama kimi zaman, yaptığı bir hayır işini tam anlatırken, onu birdenbire delice bir gülme; önüne geçilmesi olanaksız, sinirli bir gülme tutuveriyordu. Yüzbaşı, kahkahalardan boğulan karısının karşısında şaşkın, kaygılı ve biraz da altüst olmuş bir biçimde kalakalıyordu. Kadın biraz yatıştığında, ona soruyordu: "Tanrı aşkına neyiniz var Laurine?" Kadın yanıt veriyordu: "Bir şey değil, bir şey değil! Başıma gelen tuhaf bir şeyin anısı." Ve tutup o sırada aklına gelen bir hikâyeyi anlatıyordu.

Gelgelelim 1883 yazı boyunca, Yüzbaşı Hector de Fontenne 32. Kolordu'nun büyük manevralarına katıldı.

Bir akşam, bir kentin yakınlarında kamp yaparlarken, on gün süren yorgunluk ve yoksunluklarla dolu bir çadır yaşantısından sonra, yüzbaşının arkadaşları şöyle iyi bir akşam yemeği vermeyi kararlaştırdılar.

Yüzbaşı de Fontenne onlara eşlik etmeye ilkin karşı çıktıysa da sonra, arkadaşlarının şaşırdığını görünce razı oldu.

Masa arkadaşı kumandan de Favre, bir yandan yüzbaşıyı coşkulandıran tek şey olan askeri harekâtlardan söz ederken, bir yandan da onun içki bardağını durmadan dolduruyordu. Gündüz hava çok sıcak olmuştu, ağır, kurutucu, bunaltıcı bir sıcaklık vardı; yüzbaşı hiçbir şey düşünmeden içiyor ve yavaş yavaş içine yeni bir neşenin, derinlere işleyen bir yaşama sevincinin, uyanmış arzular, bilinmedik tatlar, belirsiz beklentilerle dolu bir varolma mutluluğunun dolduğunu hissediyordu.

Tatlı yeme zamanı geldiğinde, çakırkeyif olmuştu. Şen şakrak bir sarhoşluğa, her zaman sessiz sakin olan bir kişinin uğradığı çılgınca sarhoşluğa kapılarak konuşuyor, gülüyor, yerinde duramıyordu.

Akşamı, tiyatroda sona erdirmeyi önerdiler; arkadaşlarına uydu. Aralarından biri daha önceleri sevmiş olduğu bir aktristi tanımıştı ve böylelikle kumpanyanın kadın sanatçılarının bir bölümünün de katıldığı bir akşam yemeği verildi.

Yüzbaşı ertesi gün bilmediği bir odada, gözlerini açtığını görür görmez ona, "Merhaba, canikom!" diyen bir sarışının kollarında uyandı.

Önce anlamadı; sonra yavaş yavaş, biraz afallamış bir durumda, anılar canlandı.

Tekbir sözcük söylemeden hemen kalktı, giyindi ve cüzdanındaki paraları şöminenin üzerine boşalttı.

Perdeleri buruşuk, yer yer lekeli kanepesinin şüpheli bir hava uyandırdığı bu odada kendini, üniformasını giymiş, kılıcım kuşanmış görünce içini bir utanç kapladı; gitmeye, insanlarla karşılaşacağı merdivenden inmeye, kapıcının önünden geçmeye ve özellikle de geçip gidenlerin gözleri önünde sokağa çıkmaya bir türlü cesaret edemiyordu.

Kadın durmadan şu tümceyi yineliyordu:

"Neyin var senin Tanrı aşkına? Dilini mi yuttun? Oysa dün akşam keyfin yerindeydi, öyle değil mi? Amma da çattık yahu!"

Kadını törensi bir havayla selamladı ve kaçıp gitmeye karar vererek, büyük adımlarla evinin yolunu tuttu. Hareketlerinden, davranışlarından, yüzündeki ifadeden, bir sokak kızının yanından çıktığının tahmin edildiğine inanmıştı.

Ve bir pişmanlık sardı her yanını, katı ve kuruntucu insanları saran yıpratıcı bir pişmanlık.

Kiliseye gidip günah çıkardı; ama bir kez düşmüşlüğün ve karısına karşı kutsal borcunun verdiği duyguların pençesinde içi içine sığmıyordu.

Onu ancak bir ay sonra gördü, çünkü karısı manevralar dönemi boyunca ana-babasında kalmaya gitmişti.

Kadın onu gülücüklerle, canı gönülden karşıladı, döndüğünde. Yüzbaşı suçlu bir insan tavrı takınmıştı ve akşama kadar da onunla konuşmaktan kaçındı.

İkisi yalnız kalır kalmaz, kadın sordu: "Neyiniz var dostum, çok değişmiş buldum sizi."

Adam, sıkıntılı bir havayla yanıt verdi: "Yoo, bir şeyim yok, kesinlikle bir şeyim yok, tatlım!"

"Kusura bakmayın ama ben sizi iyi tanırım, eminim ki bir kaygınız, bir kederiniz, bir sıkıntınız, ne bileyim bir şeyiniz var işte?" "Şey, evet, kaygılandığım bir nokta var." "Aa! Peki neymiş bu bakalım?" "Bunu size söylemem olanaksız." "Olanaksız mı? Nedenmiş o? Beni tasalandırıyorsunuz."

"Size gösterecek gerekçem yok. Söylemem olanaksız yalnızca."

Kadın bir kanepeye oturmuştu; adamsa, ellerini arkadan kavuşturmuş, karısının bakışlarından kaçınarak, odayı bir baştan bir başa arşınlıyordu. Kadın yeniden söze girişti:

"Bakın, size şunu söyleyeyim ki, gerçeği öğrenmek benim hakkım. Ben nasıl sizden sır saklayamazsam, siz de benden sır saklayamazsınız."

Yüzbaşı, ona tümüyle sırtını dönerek, pencerenin yanında birkaç sözcük mırıldandı:

"Şekerim, bilirsin ki, söylememenin daha iyi olacağı şeyler vardır. Beni üzen de bu türden bir şey."

Kadın ayağa kalktı, odayı bir baştan bir başa geçti, yüzbaşıyı kolundan yakaladı ve onu arkaya dönmeye zorlayarak iki elini yüzbaşının omuzlarına koydu; sonra da güleç, gönül okşayıcı bir havayla gözlerini ona doğru kaldırarak:

"Hadi, hadi Marieciğim (sevecenlik saatlerinde ona Marie diyordu), benden hiçbir şeyi saklayamazsınız. Kötü bir şey yaptığınıza inanasım geliyor."

Adam mırıldandı:

"Çok kötü bir şey yaptım."

Karısı neşeli bir havayla:

"Ah! Demeyin! Bu kadar da kötü mü? Çok şaşırtıyorsunuz beni!"

Adam canlı bir biçimde yanıt verdi:

"Hiçbir şey söylemem. Israrın yararı yok."

Ama kadın onu koltuğa çekti, zorla oturttu, kendisi de adamın sağ bacağının üzerine oturdu ve yüzbaşının kırpık bıyığının ucunu hafif, tatlı tatlı öperek:

"Eğer bana hiçbir şey söylemezseniz, hep küskün kalırız."

Adam, pişmanlık ve iç sıkıntısıyla bunalmış olarak bir şeyler mırıldandı:

"Yaptığım şeyi size söylersem, beni hiç bağışlamazsınız."

"Tam tersine, dostum, sizi hemen bağışlarım."

"Hayır, olanaksız bu!"

"Söz veriyorum size!"

"Size olanaksız olduğunu söylüyorum!"

"Bağışlayacağıma yemin ediyorum!"

"Hayır, Laurineciğim, bunu yapamazsınız."

"Ne kadar da safdilsiniz, dostum, hani inanın budalalık yapıyorsunuz dememek için böyle diyorum! Yaptığınız şeyi bana söylemeyi reddetmekle, beni korkunç şeyler olduğuna inandıracaksınız ve hiç aklımdan çıkmayacak bunlar; bu meçhul suça olduğu kadar suskunluğunuza da kızacağım. Oysa açık açık konuşsanız, yarından tezi yok unuturum."

"Şey..."

"Anlamadım?"

Yüzbaşı kulaklarına kadar kızardı ve ciddi bir sesle:

"Bir papaza nasıl günah çıkarırsam, size de öyle günah çıkaracağım Laurine."

Kadının dudaklarında, onu dinlerken kimi zamanlar takındığı şu iğreti gülümseme belirdi ve biraz alaycı bir ses tonuyla:

"Pürdikkat sizi dinliyorum" dedi.

Yüzbaşı yeniden söze girişti:

"Ne kadar ağırbaşlı olduğumu bilirsiniz, tatlım. Sudan başka bir şey içmem, içkiyle aram yoktur."

"Evet, bilirim, bilirim."

"İşte böyle, düşünün ki, büyük manevraların sonuna doğru, yorgunluktan, usanmışlıktan, kendimi biraz içkiye verdim..."

"Sarhoş oldunuz yani? Ne çirkin, ne çirkin!"

"Evet, sarhoş oldum!"

Kadın ciddi ve sert bir tavır takınmıştı:

"Demek körkütük sarhoş oldunuz, itiraf edin, yürüyemeyecek derecede sarhoş oldunuz, öyle değil mi?"

"Aa! Yok yok, o kadar da değil. Kendimi kaybetmiştim ama, dengemi değil. Konuşuyordum, gülüyordum, çılgın gibiydim!"

Yüzbaşı sustuğu için, kadın sordu:

"Hepsi bu mu?"

"Hayır!"

"Hmm! Peki... ya sonra?"

"Sonra... sonra... bir alçaklık yaptım ben!"

Kadın kaygılı, biraz afallamış ve heyecanlanmış ona bakıyordu.

"Peki neymiş bu alçaklık, dostum?"

"Kadın... kadın sanatçılarla akşam yemeği yedik ve... bilmem nasıl oldu, sizi aldattım, Laurineciğim!"

Yüzbaşı bu sözleri ağırbaşlı, ciddi bir havayla söylemişti.

Kadın şöyle hafifçe bir sarsıldı, gözlerinde ani, derin ve karşı konulmaz bir neşe belirdi.

"Siz... siz... siz beni..." sözleri çıktı ağzından.

Ve katı, sinirli, kesik bir kahkahayla gülmeye başladı; dişlerinin arasından çıkan bu ses soluğunu kesiyordu.

Ciddi olmaya çalışıyor, ama ne zaman bir söz söyleyecek olsa, gırtlağının ta derinliklerinden gelen kahkaha

yine beliriyor, mantarı açılıp da köpüğü tutulamayan bir şampanya şişesinden çıkan gaz gibi fışkırıyor, fışkırıyor ve birden kesiliyordu. Sakinleşmek, bu üzücü neşelilik krizini ağzında bastırmak için elini dudaklarının üzerine koyuyor; ama kahkaha parmaklarının arasından geçip gidiyor, göğsünü sarsıyor, ona karşın yayıldıkça yayılıyordu. Kadın kekeleyip duruyordu:

"Siz... siz... beni aldattınız... Ah! Ah! Ah! Ah!.."

Ve yüzbaşıya garip bir havayla bakıyordu, bakışında o kadar alaycıydı ki, adam şaşkınlıktan suspus kalmıştı.

Ve kadın birdenbire, artık daha fazla dayanamayarak, patladı... Ve bu kez öyle gülmeye başladı ki, bu gülüş tam bir sinir krizine benziyordu. Kısa, kesik kesik çığlıklar ağzından çıkıyor, göğsünün derinliklerinden geliyormuş gibi gözüküyordu. İki eli midesinin boşluğuna dayanmış durumda, boğulurcasına, tıpkı boğmaca nöbetlerinde olduğu gibi öksürüp duruyordu.

Ve yatışmak için harcadığı her çaba yeni bir nöbete yol açıyor, söylemek istediği her söz onu daha da fazla kıvrandırıyordu.

"Dostum benim... dostum benim... zavallı dostum benim... ah! Ah! Ah!"

Yüzbaşı onu koltukta bırakarak ayağa kalktı ve birdenbire beti benzi atarak, şöyle dedi:

"Laurine, bu yaptığınızın münasebetsizlikten de öte bir şey olduğunu biliyor musunuz!"

Kadın, bir neşe çılgınlığı içinde bir şeyler mırıldandı:

"Ne... ne demek... Ben... ben... yok olmaz... ne kadar da tuhafsınız ah! Ah! Ah!"

Yüzbaşı gitgide solgunlaşıyor ve şimdi ona garip bir düşüncenin uyandırdığı sabit bir bakışla bakıyordu. Birdenbire, sanki bir şey bağıracakmış gibi ağzını açtı, ama

hiçbir şey demedi, topukları üzerinde döndü ve kapıyı çekerek dışarı çıktı.

İkiye bükülmüş, bayılacak kadar bitip tükenmiş olan Laurine, hemen hemen sönmüş de ara sıra parlayan bir yangın alevi gibi hâlâ ölgün bir kahkahayla gülüyordu.

şu morin domuzu bay oudinot'ya...

"Baksana" dedim, dostum Labarbe'a, "şu üç sözcüğü, 'şu Morin domuzu' lafını yine ağzına aldın. Anlamadım gitti, Tanrı'nın bir tek kuluna rastlamadım ki Morin'den söz ederken 'domuz' sıfatını yapıştırmasın! Peki ama neden?"

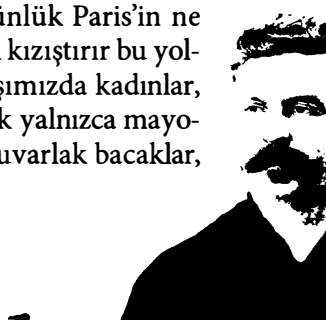
Geçenlerde milletvekili seçilen Labarbe, gözlerini kukumav kuşu gibi üstüme dikti: "Nasıl olur da Morin'in hikâyesini bilmezsin, bir de La Rochelleli olacaksın?"

Morin'in hikâyesini bilmediğimi itiraf ettim. Bunun üzerine Labarbe ellerini ovuşturup anlatmaya başladı.

"Sen Morin'i tanıdın, değil mi? Onun La Rochelle rıhtımındaki büyük tuhafiyeci dükkânını da anımsarsın?"

"Tabii, çok iyi anımsıyorum."

"İşte bizim Morin, 1862 ya da 1863'te, zevk sürmek için, yoksa zevkler mi demeli acaba, on beş günlüğüne Paris'e gitti; ama gerçekte araç gereçlerini yenileme bahanesiyle. Bir taşra tüccarı için on beş günlük Paris'in ne anlama geldiğini bilirsin. İnsanın kanını kızıştırır bu yolculuklar. Her akşam, gösteriler, yanı başımızda kadınlar, sürekli bir heyecan. İnsan deli olur. Artık yalnızca mayolu dansözler, dekolte kadın sanatçılar, yuvarlak bacaklar,

omuzlar görür; insan elini uzatsa dokunur bunlara, ama dokunmaya bir türlü cesaret edemez. Birkaç sıradan yemekte, bir ya da iki kez, şöyle bir tadılır. Ve sonunda yürek yine pıt pıt atarak, ruh keyiflenerek, dudakları gıdıklayan bir tür öpme özlemiyle çekip gidilir."

Morin, 20:40 ekspresiyle La Rochelle'e dönmek üzere biletini aldığında, bu durumda bulunuyordu. Pişmanlıklar ve sıkıntılarla dolu olarak Orleans Garı'nın büyük salonunda dolaşıp duruyordu ki, birdenbire yaşlı bir bayanı öpen genç bir kızın önünde duruverdi. Kız yüzündeki peçeyi kaldırmıştı; bizim kendinden geçmiş Morin, "Bak hele, ne güzel kız!" diye mırıldandı.

Kız, yaşlı bayandan ayrıldığında, bekleme salonuna girdi; Morin de onu izledi; sonra perona çıktı, Morin onu yine izledi, sonra kız boş bir vagona bindi, Morin yine peşini bırakmadı.

Ekspresin pek az yolcusu vardı. Lokomotif düdüğünü öttürdü ve tren hareket etti. Yalnız kaldılar.

Morin kızı gözleriyle yiyordu. Kız on dokuz-yirmi yaşlarında gösteriyordu; sarışın, uzun boylu, rahat tavırlıydı. Bacaklarına bir yolculuk battaniyesi sarıp uyumak için banketin üzerine uzandı.

Morin kendine sorup duruyordu: "Kim acaba?" Ve kafasından binlerce varsayım, binlerce tasarı geçiyordu. Kendine diyordu ki: "Bu kadar tren macerası anlatılır. Belki bu da benim kısmetim. Kim bilir? Demek talih kuşu insanın başına bu kadar çabuk konabiliyormuş. Belki de biraz cesur olmam yetecek. "Cüret, cüret, hep cüret!" diyen Danton değil mi? O değilse, Mirabeau'dur. Ne önemi var şimdi bunların. Ama bende cesaretin c'si yok, işin püf noktası da bu ya. Ah! İnsan başkalarının ruhunu bir okuyabilseydi! Bahse girerim ki insan her gün olağanüstü fırsatların yanından farkında olmaksı-

zın geçip gidiyor. Bir jesti bile zihnini okumama yeterdi ama...

Böylelikle kafasında onu başarıya götürecek çeşitli düzenler tasarlamaya başladı. Şövalyelere yakışır bir ilişkiye girişin düşünü kuruyordu. Yaptığı küçük hizmetler; neşeli, çapkınca bir söyleşi, tam da düşündüğü şeyle biten bir açıklamayla son buluyordu.

Ne var ki onda her zaman eksik olan başlangıçtı, bahaneydi. Ve yıkılmış, allak bullak olmuş bir halde mutlu fırsatı bekliyordu.

Öte yandan gece akıp gidiyor ve güzel yavrucuk da hep uyuyordu. Morin ise başarısızlığına kafa yoruyordu. Gün doğdu ve çok geçmeden güneş ilk ışınlarını gösterdi; ufkun ucundan gelip uyuyan güzelin çehresine konan uzun, berrak bir ışın.

Genç kız uyandı, doğrulup oturdu. Kırlara baktı, Morin'e bakıp gülümsedi. Mutlu bir kadın edasıyla, çekici ve neşeli bir havayla gülümsedi. Morin titredi. Hiç kuşku yok, bu gülümseme kendisi içindi, örtülü bir çağrı, beklediği işaretti bu. Bu gülümseme şu anlama geliyordu:

"Aptal, budala, enayisiniz siz; dün akşamdan bu yana yerinizde kazık gibi duruyorsunuz."

Kız hâlâ ona bakıp gülümsüyordu; hatta gülmeye başlıyordu. Ve adam rastgele bir sözcük, bir iltifat, sonuçta ne olursa olsun söyleyecek bir şey arayarak kafa yoruyordu. Ama hiçbir şey bulamıyordu. Derken, bir ödlek cüretine kapılarak şöyle düşündü: "Ne kadar kötü, her şeyi tehlikeye atıyorum." Ve birdenbire, sessiz sedasız ileri atılıp ellerini uzattı, obur dudaklarla kadını kolları arasına alıp öptü.

Kız bir hamleyle, "İmdat!" diye bağırarak ayağa kalktı; gözleri korkudan fal taşı gibi açılmıştı. Kapıyı açtı,

deliler gibi koşup trenden atlamaya çalışarak kollarını dışarı doğru salladı. Morin ise afallayıp kalmış, kızın tren yoluna atlayacağına kanaat getirdiğinden, onu eteğinden tutuyor: "Hanımefendi... Ah! Hanımefendi" diye kekeleyip duruyordu.

Tren gidişini yavaşlattı, durdu. Genç kızın umutsuz işaretlerini gören iki memur seğirterek geldiler; kız, "Bu adam beni şey yapmak istedi" diye mırıldanıp onların kollarına yığıldı ve bayıldı.

Bulunulan yer Mauze Garı'ydı. Oranın jandarması Morin'i tutukladı.

Bu kabalığın kurbanı genç kız kendine geldiğinde, ifadesini verdi. Yetkili makamlar tutanak düzenlediler. Ve zavallı tuhafiyeci, halka açık bir yerde ahlak kurallarını çiğnediği için adli kovuşturma yapıldığından, oturduğu yere ancak akşam dönebildi.

O zamanlar ben *Fanal des Charentes'in* başyazarıydım ve Morin'i çoğu kez Tüccarlar Kahvesi'nde görüyordum.

Bu serüvenin ertesi günü, bana geldi; ne yapacağını bilmiyordu. Görüşümü gizlemedim ondan:

"Sen bir domuzsun, insan öyle davranmaz" dedim.

Ağlıyordu; karısı dövmüştü onu. İşinin mahvolduğunu, adının çirkefe bulandığını, onurunun yok olduğunu, bu olaya kızan dostlarının kendisinden selamı sabahı kestiklerini söyledi. Sonunda kendisine acındırdı beni. Ben de tuttum, fikrini almak amacıyla alaycı ve becerikli, ufak tefek bir adam olan iş ortağımı çağırdım.

Ortağım, benim de dostum olan başsavcıyı görmemi tavsiye etti. Morin'i ona yolladım ve kendim de sulh yargıcına gittim.

Hakarete uğrayan kızın, Henriette Bonnel adında, Paris'e ilkokul öğretmenliği belgesini almak üzere gelen

biri olduğunu öğrendim. Kız anasız babasız olduğundan, tatilini Mauze'nin saygıdeğer yerlilerinden amcasıyla yengesinin yanında geçiriyormuş.

Morin'in durumunu daha da ciddileştiren, amcanın şikâyette bulunmuş olmasıydı. Şikâyet geri alınırsa, savcı davanın düşmesine rıza gösteriyordu. Gerekli olan şikâyetin geri alınmasıydı.

Morinlere geri döndüm. Onu, heyecan ve kederden hasta düşmüş bir durumda yatağında buldum. Kemikli, tüylü, hoppa tavırlı karısı, ona dur durak bilmeden kötü davranıyordu. Yüzüme doğru haykırarak beni odaya aldı:

"Morin domuzunu görmeye mi geldiniz? Gelin, gelin, işte burada!"

Ve yumruklarını kalçalarına dayayarak, kocasının yatağının önünde dikildi. Kendisine durumu açıkladım; Morin gidip aileyi bulmam için yalvardı. Nazik bir işti ama yine de kabul ettim. Zavallı adam durmadan şu sözleri yineliyordu:

"Yemin ederim ki onu öpmedim bile, hayır, öpmedim. Sana yemin ederim!"

"Fark etmez, sen domuzun tekisin" dedim ve gerekli gördüğümde kullanmak üzere bana verdiği bin frangı aldım.

Ama kızın ailesinin evinde tek başıma bir serüvene atılmayı istemediğim için de, Rivet'den bana eşlik etmesini rica ettim. Hemen yola çıkmak koşuluyla razı oldu, çünkü ertesi gün öğleden sonra, La Rochelle'de görülecek ivedi bir işi vardı.

İki saat sonra, güzel bir kır evinin kapısını çalıyorduk. Kapıyı güzel bir kız açtı. Mutlaka oydu. Alçak sesle Rivet'ye dedim ki: "Şimdi galiba Morin'i anlamaya başlıyorum."

Amca, Bay Tonnelet, *Fanal* abonesiydi; okuduğu gazetenin iki başyazarını evinde görmekten coşkuya kapılmıştı. Bizi kollarını açarak karşılamış, elimizi sıkarak kutlamıştı. Ateşli bir politik yandaşımızdı Bay Tonnelet. Rivet kulağıma fısıldadı:

"Sanırım şu Morin domuzunun işini halledebileceğiz."

Yeğen uzaklaşmıştı; nazik konuya hemen giriştim. Skandal felaketini çıtlattım, böylesi bir işin çevresinde çıkarılan dedikodulardan genç kadının uğrayacağı kaçınılmaz küçük düşmeyi, kimsenin basit bir öpücük olayına inanmayacağını belirttim.

Adamcağız kararsız görünüyordu ama ancak akşamın geç saatinde dönecek olan karısına danışmadan hiçbir şeye karar vermek de istemiyordu. Birdenbire bir zafer çığlığı attı: "Bakın, çok parlak bir fikrim var, sizi bırakmıyorum, alıkoyuyorum. İkiniz de burada akşam yemeği yer ve yatarsınız. Karım döndüğünde de, sanırım işi çözümleriz."

Rivet ayak diriyordu; ama şu Morin domuzunu davadan çekip çıkarmak arzusu sonunda direncini kırdı ve çağrıyı kabul ettik.

Amca, neşeli bir tavırla ayağa kalkıp yeğenini çağırdı ve bize, "Ciddi işleri bu akşama bırakalım" deyip kendi arazisinde bir gezinti yapmayı önerdi.

Rivet ile siyasetten söz etmeye koyuldular.

Bana gelince, kendimi hemen birkaç adım geride, genç kızın yanında buluverdim. Gerçekten çekici, hoş bir kızdı!

İhtiyatı hiçbir zaman elden bırakmayıp kızla yakınlık kurabilmek için ona serüveninden söz etmeye başladım.

Gelgelelim hiç mi hiç şaşkınlık göstermedi; beni bu işte çok eğlenceli bulan bir edayla dinliyordu.

Ona şöyle diyordum:

"Küçükhanım, çekeceğiniz tüm sıkıntıları bir düşünsenize. Mahkeme önüne çıkmanız, alaycı bakışlara karşı koymanız. Bütün bu insanların önünde konuşmanız, herkesin önünde bu üzücü vagon olayını anlatmanız gerekecek. Bakın, aramızda kalsın, bu konuda hiçbir şey dememekle daha iyi etmez misiniz? Memurları çağırmadan o alçağı yerine gönderip, vagonunuzu değiştirirdiniz, olur biterdi."

Genç kız gülmeye başladı:

"Dedikleriniz doğru! Ama neylersiniz ki korktum, insan korkunca da artık bir daha aklını kullanamıyor. Durumu anladıktan sonra, bağırdığıma çok hayıflandım; ama iş işten geçmişti. Sonra şu budalanın, üzerime tek sözcük bile söylemeden bir deli gibi, öfkeden kudurmuşçasına atıldığını da düşünün bir. Benden ne istediğini bile bilmiyordum."

Sıkılmadan, rahatsızlık duymadan yüzüme bakıyordu. Şöyle diyordum kendi kendime: "Hoppanın biri bu kız, şu Morin domuzunun nasıl bir hata yaptığını anlıyorum."

İşi şakaya vurarak yeniden söze giriştim:

"Bakın, küçükhanım, itiraf edin ki, bağışlanabilir bir şey bu. İnsan sizin kadar güzel birinin karşısında oturur da, onu öpme arzusunu nasıl duymaz, söyleyin lütfen."

Tüm dişlerini göstererek daha yüksek sesle güldü:

"Eylemle arzu arasında, saygıya yer vardır bayım."

Söylediği söz pek açık olmamakla birlikte ilginçti. Birdenbire soruverdim:

"Peki, şimdi ben sizi tutup öpsem, ne yapardınız?"

Beni şöyle yukarıdan aşağıya süzmek için durdu, sonra sakince:

"Ah! Aynı şey değil ki!" dedi.

Ne saklayayım, ben de aynı şey olmadığını pekâlâ biliyordum, çünkü bana yörede "Yakışıklı Labarbe" derlerdi. O zamanlar, otuz yaşlarındaydım, ama yine de sordum: "Niçinmiş bu?"

Omuzlarını silkti:

"Niyesi var mı, siz onun kadar budala değilsiniz." Sonra, bana alttan bakarak, ekledi: "Onun kadar çirkin de değilsiniz."

O benden uzak durmak için tek hareket yapamadan, yanağının üzerine okkalı bir öpücük kondurdum. Yana fırladı, ama çok geçti. Sonra şöyle dedi:

"Görüyorum ki, cüretkârlıkta siz de ondan aşağı kalmıyorsunuz. Lütfen bu oyuna yeniden başlamayalım."

Alçakgönüllü bir tavır takınarak yarım ağızla şöyle dedim:

"Ah! Küçük hanım, bana gelince, kalbimde bir arzu duysam, Morin ile aynı davadan mahkeme önüne çıkmaktan çekinmem."

"Niçinmiş o?" diye sordu kız.

Ciddi ciddi gözlerinin içine baktım:

"Çünkü siz dünyanın en güzel yaratıklarından birisiniz, çünkü size saldırma isteği, benim için bir onur, bir şan, bir şöhret olurdu. Sizi gördükten sonra şöyle derlerdi: 'Bak hele, Labarbe, eline düşen fırsatı kaçırmış, ama yine de şanslıymış, birader.' "

Kız canı gönülden gülmeye başladı.

"Siz deli misiniz, nesiniz Tanrı aşkına?"

"Deli" sözcüğünü tamamlamamıştı ki onu kollarımla çepeçevre sarmış, boş bulduğum her yerine vahşi öpücükler konduruyordum. Saçına, alnına, gözlerine, kimi zaman ağzına, yanaklarına, kafasının her yerine; bir yanını saldırıdan korumak için öbür yanlarını açmak zorunda kalıyordu.

Sonunda, alı al moru mor bir halde, kendini serbest bıraktı.

"Siz kaba bir insansınız, bayım, sizi dinlediğime bin pişman ettiniz beni."

Elini yakaladım, biraz şaşkın, kemküm eder bir tavırla:

"Bağışlayın, n'olur bağışlayın, küçükhanım. Sizi incittim; çok kaba davrandım! Bana kızmayınız. Bir bilseniz?"

Boş yere bir bağışlanma arıyordum.

Bir saniye sonra şöyle dedi:

"Hiçbir şey bilmem gerekmez, bayım."

Ama söyleyeceğimi sonunda bulmuştum:

"Küçükhanım, sizi bir yıldır seviyorum!" diye haykırdım.

Kız gerçekten şaşırmıştı, gözlerini kaldırdı. Yine söze giriştim:

"Evet, küçükhanım, beni dinleyin lütfen. Morin diye birini tanımıyorum ve tanısam da bana vız gelir. Hapishaneye girecekmiş, mahkeme önüne çıkacakmış, hiç umurumda değil. Sizi, geçen yıl, burada gördüm; orada, çitin önündeydiniz. Sizi görünce şöyle bir sarsıldım ve hayaliniz beni bir daha terk etmedi. İnanmanızın da, inanmamanızın da pek bir önemi yok. Tapılacak biri olarak bulmuştum sizi; anınız bir saplantı olmuştu içimde. Sizi yeniden görmek istedim; şu Morin belası bahanesini uydurdum; işte buradayım. Bulunduğum koşullar sınırları aştırdı bana; bağışlayın beni, yalvarırım bağışlayın."

Kız, yeniden gülümsemeye hazır bir durumda, gözlerimde gerçeği araştırıyordu:

"Sizi gidi dalgacı!" diye mırıldanıverdi birden.

Elini tutup kaldırdım ve içten bir tonla (içten olduğuma hâlâ inanıyorum),

"Yemin ederim ki yalan söylemiyorum" dedim.

Şunu söylemekle yetindi:

"Hadi gidelim şimdi!"

Rivet ile kızın amcası uzayıp giden gezinti yollarında kaybolduklarından, yalnız, yapayalnızdık. Onu sıkıp parmaklarını öperek, uzun, tatlı bir ilan-ı aşk ettim. Bunu neye inanacağını pek bilemeden, hoş ve yeni bir şeymişçesine dinliyordu.

Sonunda söylediklerimi aklımdan geçirince canım sıkıldı; rengim uçmuş, bunalmıştım, titriyordum. Ve yavaşça, onu belinden kavradım.

Kulağını örten kıvırcık saç tutamları arasına gömülmüş halde onunla usulca konuşuyordum. Düşlere o kadar dalmıştı ki ölü gibi gözüküyordu.

Sonra eli elimle karşılaştı ve onu sıktı; gitgide büyüyen bir titremeyle belini yavaşça biraz daha kavradım; artık hiç kımıldamıyordu. Ağzımı yanağına değdiriyordum ki birdenbire dudaklarım, hiç aramaksızın, onunkilerle buluşuverdi. Uzun, oldukça uzun bir öpüşme oldu bu, aslında birkaç adım arkamda, "Hım, hım!" seslerini duymasaydım daha da uzun sürerdi.

Genç kız kalkıp bir duvarın ardında kayboldu. Arkamı döndüm ve Rivet'nin yanıma gelmiş olduğunu fark ettim.

Yolun ortasında dikildi ve hiç gülmeden şöyle dedi:

"Bak hele! Şu Morin domuzunun davasını demek böyle yola koyuyorsun!"

Kibirli bir tavırla yanıt verdim:

"İnsan yapabildiğini yapar, azizim. Amcadan ne haber? Bir şeyler elde edebildin mi bari ondan? Ben, yeğenin sorumluluğunu üstüme alıyorum."

Rivet şöyle dedi:

"Amcayla diyalogumuz hiç de iç açıcı gelişmedi."

Ve dönmek üzere Rivet'nin koluna girdim.

Akşam yemeğinde az daha aklımı yitiriyordum. Onun yanına oturmuştum ve elim örtünün altında durmadan onunkiyle karşılaşıyor, ayağım ayağına basıyor, bakışlarımız birleşip birbirine karışıyordu.

Sonra ay ışığında bir yürüyüş yaptık; ona ruhuma dolan tüm sevgi sözlerini mırıldandım. Sarılıp yapışmıştım kendisine, onu her an öpüyor, dudaklarımı dudaklarında ıslatıyordum. Önümüzde, amcayla Rivet tartışıyorlardı. Gölgeler, onları yolun kumları üzerinde ağır ağır izliyordu.

Eve döndük. Ve az sonra posta memuru, yengeden bir yıldırım telgrafı getirdi. Yenge telgrafta ancak ertesi sabah saat yedide ilk trenle döneceğini bildiriyordu.

Amca şöyle dedi:

"O halde, Henriette, bu baylara odalarını gösteriver bari."

Adamcağızla el sıkıştık ve yukarı odalarımıza çıktık. Genç kız bizi ilkin Rivet'nin odasına götürdü; Rivet kulağıma fısıldayıverdi: "Bizi önce senin odana götürmesinde tehlike yok." Genç kız sonra bana kılavuzluk etti. Birlikte yalnız kalır kalmaz, onu yeniden kollarımın arasına aldım; aklını başından almaya, direncini kırmaya çabalıyordum. Ama bayılacak gibi olduğunu hissedince, kaçıp gitti.

Terslenmiş, huzursuz, üzgün bir halde, hiç mi hiç uyuyamayacağımı bilerek, ona karşı nasıl bir yanlış hareket yaptığımı arayıp durarak yatağıma giriyordum ki, kapımda yavaş bir ses duydum.

Sordum:

"Kim o?"

İnce bir ses karşılık verdi:

"Benim."

Aceleyle giyindim, açtım; girdi:

"Size sabahleyin istediğiniz şeyi sormayı unuttum, dedi; sütlü kahve mi, çay mı, yoksa kahve mi?"

Onu coşkuyla kucaklayıvermiştim; durmadan okşuyor, öpücüklere boğuyor, bir yandan da:

"Şey alacağım... şey alacağım..." diye kem-küm ediyordum.

Ama kollarımın arasından kaydı, mumu söndürdü ve kayboldu.

Yalnız kaldım, öfkeliydim, karanlıkta kibrit arıyor, bulamıyordum. Sonunda buldum ve yarı çıldırmış bir durumda, elimde mum, koridora çıktım.

Ne yapacaktım? Kafam çalışmıyordu artık; onu bulmak istiyordum; onu istiyordum. Ve hiçbir şey düşünemeden birkaç adım attım. Sonra, birdenbire şöyle düşündüm: "Amcasının odasına girecek olsam, ne diyeceğim peki?" Kafam boş, yüreğim çarparak, öylece kalakaldım. Birkaç saniye sonra, aklıma şöyle bir karşılık geldi: "Şey derim ya! Önemli bir şeyi konuşmak için Rivet'nin odasını aradığımı söylerim."

Ve onun, Henriette'in kapısını keşfetmek üzere kapıları araştırmaya koyuldum. Ama bana yol gösterecek tek bir kılavuz yoktu ortada. Gelişigüzel, bir anahtarı tuttum, çevirip açtım; içeriye girdim... Henriette yatağında oturmuş, ürkmüş bir durumda, bana bakıyordu.

Derken yavaşça kapının sürgüsünü çektim; ayaklarımın ucuna basarak yatağa yaklaşıp ona şöyle dedim:

"Sizden okuyacak bir şey istemeyi unutmuşum, küçük hanım."

Genç kız çırpınıyordu; ama az sonra aradığım kitabı bulup açtım. Başlığını söyleyecek değilim. Gerçekten de romanların en harikası, şiirlerin en tanrısalıydı.

İlk sayfayı bir kez çevirince, gönlümce okumama izin verdi; ben de o kadar bölüm okudum ki, mumlarımız sonuna kadar yandı, yandı, söndü.

Sonra, ona teşekkür ettikten sonra, bir kedi kadar sessiz, odama gidiyordum ki birden hoyrat bir elin beni durdurduğunu hissettim; Rivet burnumun dibinde fısıldayıp duruyordu:

"Demek şu Morin domuzunun işini hâlâ halletmedin?"

Sabahın yedisi oldu mu, Henriette kendi eliyle bana bir fincan sütlü kahve getiriyordu. Şimdiye kadar, böylesini içmemiştim. Yumuşak, içimi güzel, kokulu, sarhoş edici, nefis bir sütlü kahve. Fincanın leziz kenarlarından ağzımı bir türlü alamıyordum.

Kız çıkar çıkmaz, içeri Rivet girdi. Uykusunu alamamış bir insan gibi sinirli, huzursuz gözüküyordu. Karamsar bir ses tonuyla şöyle dedi:

"Biliyorsun, eğer böyle sürüp giderse, sonunda şu Morin domuzunun işini berbat edeceksin."

Saat sekizde yenge geldi. Tartışma kısa sürdü. Bu iyi yürekli insanlar, şikâyetlerini geri alıyorlardı; ben de yörenin yoksul halkına beş yüz frank bırakacaktım.

Günü geçirmek üzere bizi evde alıkoymak istediler. Hatta çevredeki harabeleri gezmek için bir gezi bile düzenlenecekti. Henriette, akrabalarına belli etmeden, bana, "Kalsanıza, kalsanıza" diye baş işaretleri yapıyordu. Ben kabul ettim, ama Rivet gitmekte diretiyordu.

Kendisini bir kenara çekip yalvardım:

"Bak, Rivetciğim, bunu sırf benim için yapacaksın" dedim.

Ne var ki, sabrı taşmış gözüküyordu:

"Bıktım, anlıyor musun, şu Morin domuzunun işinden bıktım!" diye yineleyip duruyordu.

Ben de çaresiz gitmek zorunda kaldım. Yaşamımın en güç anlarından biriydi bu. Bu davayı tüm yaşamım boyunca çözümlemeye çalışacaktım.

Enerjik, sessiz el kol sallamalarıyla vedalaştıktan sonra, vagonda Rivet'ye şöyle dedim:

"Sen kaba herifin tekisin!"

O da karşılık verdi:

"Bak oğlum, beni iyiden iyiye çileden çıkarmaya başlıyorsun."

Fanal'ın bürosuna vardığımızda, bizi bekleyen bir kalabalığı fark ettim... İkimizi görür görmez, bağrıştılar:

"Şu Morin domuzunun işini yola koyabildiniz mi bari?"

Tüm La Rochelle, bu işin derdine düşmüştü. Yolda keyifsizliğini atlatan Rivet, şu sözleri söylerken gülmemek için kendini zor tutuyordu:

"Tabii, Labarbe'ın sayesinde, çözümledik işi."

Ve Morin'in evine gittik.

Morin, bacaklarında hardal yakısı, kafasında soğuk su kompresleriyle bir koltuğa uzanmıştı. Büyük sıkıntılar içindeydi. Kesik kesik öksürüyordu; nereden çıkmıştı onu can çekiştiren bu nezle? Karısı, Morin'e onu paramparça etmeye hazır bir kaplan gibi bakıyordu.

Morin bizi görür görmez, elini kolunu saran bir titremeye tutuldu.

"İşi yola koyduk, budala herif, ama bir daha olmasın!" dedim.

Boğuluyormuş gibi ayağa kalktı, ellerimi tuttu, onları bir prensin elleriymişçesine öptü, ağladı, az daha kendini kaybediyordu; Rivet'yi, hatta kendisini bir hamleyle koltuğa iten Madam Morin'i kucaklayıp öptü.

Ama bu darbeden sonra kendini bir daha toparlayamadı. Kapıldığı heyecan ona pahalıya mal olmuştu.

Artık ona yörede, "Şu Morin domuzu!" diyorlardı ve bu sözü ne zaman işitse, bağrına bir bıçak saplanıyormuş gibi oluyordu.

Sokakta bir serseri, "Domuz!" diye bağıracak olsa, içgüdüyle kafasını çeviriyordu. Arkadaşlarının müthiş şakalarının alay konusu olmuştu; ne zaman domuz eti yiyecek olsalar, "Senin etini yiyoruz ha!" diyorlardı.

İki yıl sonra Morin öldü.

Bana gelince, 1875'te meclise girdiğimden, yeni Tousserre noteri, Bay Belloncle'a bir ziyaret yapmam gerekti. Beni uzun boylu, etine dolgun, güzel bir kadın karşıladı:

"Yoksa beni tanıyor musunuz?" dedi.

Mırıldandım:

"Yoo... hanımefendi... tanımıyorum."

"Henriette Bonnel."

"Aa!"

Ve birden betimin benzimin attığını hissettim.

Kadın çok rahat gözüküyor, bana bakarken gülümsüyordu.

Beni kocasıyla yalnız bırakır bırakmaz, adam ellerimi tutup neredeyse kırarcasına sıkarak:

"Uzun zaman oluyor ki bayım, sizi görmeye gelmek istiyordum. Karım bana sizden o kadar söz etti ki. Biliyorum... onu ne kadar çetin koşullarda tanıdığınızı biliyorum; ne kadar yetkin, nazik, anlayışlı, sadık olduğunuzu da biliyorum... şu... şu... şu..."

Adam bir an tereddüt etti, sonra ağzından kaba bir söz çıkıyormuşçasına, sesini alçaltarak,

"... şu Morin domuzu davasında" dedi.

guy de maupassant üzerine

On dokuzuncu yüzyıl Fransız ve dünya öykücülüğü denildi mi, akla ilk gelen adlardan biri, hiç kuşkusuz, Guy de Maupassant'dır. Maupassant, romanlarıyla, anlatılarıyla ve her şeyden önce öncülüğünü yaptığı kısa öyküleriyle, tüm bir 19. yüzyıl Fransası'nın birey ve toplumunu, olanca canlılığıyla gözler önüne sermeyi bilebilmiş bir edebiyatçıdır. Toplumun tüm katmanlarına yönelerek çizmeye çalıştığı insan ve doğa tasviri, kendi yaşamından büyük izler taşır; bu açıdan yapıtı, 19. yüzyıl yazarlarının çoğunda olduğu gibi, kurmacaya dayanan öğelerden çok yaşamın kendisinden fışkıran özyaşam öğelerinden oluşur. Kuşkusuz her sanatçı gibi Maupassant da, toplumun hangi kesimine el atarsa atsın, bu kesimi kendine özgü sanat sezgisi ve kişisel sanat kavrayışıyla resmetmeye çalışmış, gördüğü olay ve nesnelere kendi aynasını tutmaya çabalamıştır. Stendhal'in sözünü ettiği "yolda gezdirilen ayna"dır bu; işte Maupassant da bu aynayı kendine özgü bir biçimde, kendi sesiyle, kendi üslubuyla tutmuştur. Döneminin Zola, Daudet, Goncourt Kardeşler gibi Naturalist ekole giren yazarla-

rıyla, Flaubert gibi Realist akımın ilk temsilcilerinden bir yazı ustasının bulunduğu edebiyat ortamında yazmaya başlayan Maupassant, kendini kısa zamanda okur kitlelerine kabul ettirmiş, birbiri ardına yayımladığı yapıtlarıyla büyük bir ün yapmıştır.

***

Guy de Maupassant, 5 Ağustos 1850'de, Dieppe yakınlarındaki Miromesnil Şatosu'nda doğar. Babası, borsa bankerliğiyle uğraşan bir kişi, annesiyse, Normandiya'nın yüksek burjuva ailelerinin birinden gelen Laure Le Poittevin'dir; Maupassant'ın annesi Flaubert'in çocukluk arkadaşıdır. Maupassant ilk gençlik yıllarını kocasından ayrılmış olan annesinin yerleştiği tatil kasabası Etretat'da geçirir. Burada tanıdığı Normandiya'nın doğası ve insanları ileride tüm yapıtlarının çekirdeğini oluşturacaktır. On üç yaşında, Yvetot kasabasındaki dinbilim seminerlerine yazdırılırsa da, buranın sıkı kurallarıyla bir türlü bağdaşmayan duyarlı ve boyun eğmez kişiliğinden ötürü kısa zamanda seminerlerden uzaklaştırılır. Rouen Lisesi'ne girer ve burada, Flaubert'in yakın arkadaşı, şair Louis Bouilhet'nin de özendirmeleriyle şiirler yazmaya başlar. Ne var ki Maupassant, kendisiyle gitgide daha fazla ilgilenmeye, kendisine yazı yazma tekniği üzerinde yol yordam göstermeye girişen Flaubert'in de etkisiyle, şiir ve tiyatrodan koparak öykü türüne yönelir.

1870 yılında patlak veren Fransa-Prusya Savaşı'nda seyyar jandarma olarak askere alınan Maupassant, savaş bitip de barış anlaşması imzaladıktan sonra, yaşamını kazanmak için Denizcilik Bakanlığı'nda ufak bir memurluk görevini yüklenir. Ne var ki vaktinin büyük bölümünü daireden çok, o dönemin eğlence merkezi

olmaya başlayan Seine kıyılarında geçirir. Ama bu arada edebiyat çevreleriyle kurduğu ilişkiyi daha da pekiştirir ve edebiyatı kalıcı bir "uğraş" olarak sürdürmeyi iyice kafasına koyar. Her pazar, onu koruyucu kanatları altına alan ustası Flaubert'in Croisset'deki evinde düzenlenen edebiyat toplantılarına katılır; bu toplantılara gelen kişiler arasında özellikle *Parnasse*'çı şairler vardır. Flaubert'in evinde tanıştığı Emile Zola ile de dostluk kurar ve perşembeleri bu kez onun Médan'daki evinde toplanmaya başlayan Naturalist yazarlar arasına katılır. Zola'nın çevresinde topladığı yazarlar arasında Céard, Hennique, Huysmans gibi kişiler vardır. Naturalist yazarlarla ilişki kurmasına karşın, büyük ölçüde Flaubert'in de etkisiyle, kendisini hiçbir zaman onlara yakın hissetmez; edebiyatın her zaman her türlü okul, akım, öğreti gibi ortaklıklardan uzak durması gerektiğini düşünür. O dönemin tutulan dergilerinden *La République des Lettres*'de sürekli olarak öyküleri yayımlanır. Çalıştığı Denizcilik Bakanlığı'ndan çıkıp bu kez 1878'de bin bir güçlükle Milli Eğitim Bakanlığı'na girer; ama 1880'de *Les soirées de Médan* dergisinde çıkan "Yağ Tulumu" adlı öyküsü onu birdenbire üne kavuşturur ve Maupassant artık yazma yeteneğinden emin olarak bir azaba dönüşen memurluk yaşamını bırakır. 1881'de çıkan "Madam Tellier'nin Evi" adlı öyküsü de eleştirmenlerin, özellikle Flaubert'in övgülerini kazanır.

1880'den 1891'e kadar uzanan on bir yıllık süre içinde, Maupassant hızlı ve coşkulu bir tempoyla çalışarak –sabahın yedisinden öğlene kadar günde ortalama altı sayfa yazarak– toplam üç yüzün üstünde öykü, şiir, birkaç gezi kitabı ve altı roman yaratır. Para, ün ve başarı sahibi olur. Bu başarı kendisine kısa zamanda yüksek sosyete yaşantısının kapılarını da açar; zaten bir yanı us-

lanmaz bir dünya adamı, gününü gün eden bir zevk düşkünü; bir yanıysa duyarlı, melankolik sanatçı olan çelişkili, parçalanmış kişiliği Maupassant'ı her geçen gün alt edilmez sinir bunalımlarıyla yüz yüze getirir. Tüm bu çalkantılı yaşantı içinde, bir yandan da, dönemin *La Gaulois* ve *Gil-Blas* gibi gazetelerinde haftalık fıkralar, kısa öyküler yazmaya başlar. Kendini gazeteciliğin içinde bulmasıyla birlikte, Paris'in, özellikle *demi-mondain* denilen alt tabaka sosyetesi içinde cereyan eden gönül serüvenlerini, sanatsal derinlikten çok, *burlesk* (gülünç) yanları ağır basan birçok farsta, olanca renkliliği, olanca canlılığıyla kâğıda döker. Bu dönem, Maupassant'ın sanat yaşamında belirgin bir gerilemeyi gösterir. Ne var ki 1883'te yayımlanan ilk romanı *Bir Yaşam,* Maupassant'ı yeniden sanatının doruğuna çıkarır. Flaubert'in *Madam Bovary*'sinin bir benzeri olarak görülebilecek *Bir Yaşam,* Normandiya bölgesindeki bir başka Emma'nın aldatılış ve yanılsamalarla dolu serüvenini anlatır. Üslup bakımından Flaubert'e oldukça yakın olan romanın tematik çatısı da, Maupassant'ın gazetecilik yaşantısı öncesi verdiği yapıtlara bir geri dönüş niteliğindedir. *Bir Yaşam,* Tolstoy'un büyük hayranlığını kazanmış, Tolstoy bu romanı Hugo'nun *Sefiller*'inden bu yana yazılmış en iyi Fransız romanı olarak nitelemiştir.

Maupassant 1881'de Cezayir'e, 1885'te İtalya, Sicilya ve Korsika'ya, 1886'da ise İngiltere'ye yolculuklar yapar. Tren yolculuklarından nefret edişinin de yol açtığı bir itkiyle, kendisine *Le-Bel-Ami* adını verdiği bir yat yaptırıp Akdeniz'de uzun gezintilere çıkar. Bu yaşantılarını *Güneşte* (1884), *Su Üzerinde* (1888) ve *Avare Yaşam* (1890) adlı kitaplarında uzun uzun anlatmıştır.

1885'te yayımlanan *Güzel Dost* [*Bel Ami*] adlı romanıyla Maupassant, yazarlığındaki gözlemcilik gücünü

bir kez daha kanıtlar. Bu kez kendisine konu olarak Paris'in basın çevresini ve gazeteler arasındaki sonu gelmez çekişmeyi alan Maupassant, romanda kendilerini bulduklarını ileri süren birtakım kişilerin şimşeklerini de üstüne çeker. Birçok eleştirmen, romanda ahlak düşkünlüğü olduğu yollu yanlış bir duyguya kapılarak saldırıya geçer. Romanın özellikle kişileri çiziş bakımından büyük güç taşıması onun her şeyden önce bir *yaşanmış roman* olmasından kaynaklanmaktadır. *Güzel Dost*'un okur kitlelerince benimsenişi *Bir Yaşam*'ın da gördüğü ilginin ötesine geçmiştir.

Maupassant öteden beri yaptığı gibi, her yılın sonbaharında Normandiya'da av partilerine katılır, bu arada geleneksel kürek sporunu da sürdürür. Bu dünyevi etkinlikler Maupassant için bir tür ayindir. Av partilerine ilişkin yaşantısını daha sonra *Çulluk Avı Öyküleri* adlı bir kitapta toplayacaktır.

1884'ten başlayarak sağlığı gitgide bozulmaya yüz tutar. Görünüşte atletik yapılı, kanlı canlı bir insan olan Maupassant, içten içe sürekli bir sinir zayıflığı içerisindedir. Uyuşturucu ilaçlar bu süreci daha da hızlandırır. Yıpratıcı çalışma, uykusuzluk, birtakım sanrılar görmeye başlama, onu günden güne daha çok içine kapatır. Kafasına ölüm düşüncesini takmasıyla birlikte yalnızlığa çekilmesi iyiden iyiye artar. Yanı başında gizemli, bilinmez bir varlığın yaşadığına inanmaktadır. 1887'de yayımlanan *Le Horla* adlı öyküsünde kimi edebiyat tarihçileri bu delilik sürecinin bir başlangıcını görürken, kimileriyse bu denli yüksek sanat değeri taşıyan bir yapıtın, deliren bir insanın elinden çıkamayacağını ileri sürmüşlerdir. *Le Horla* sözcüğünün anlamı da tam anlamıyla gün ışığına çıkmış değildir; etimolojik olarak Fransız'ca "dışında" anlamına gelen *hors* ile korkunç an-

lamına gelen *horrible* sözcüklerinden türetilmiş bileşik bir sözcük olması olasıdır.

1888'de *Pierre ile Jean* adlı romanı yayımlanır. Daha önce Maupassant'ın "Gerdanlık" adlı öyküsünü "küçük bir yetkinlik" olarak niteleyen modern romanın öncülerinden Henry James, bu kez de *Pierre ile Jean*'ı "kusursuz" bir roman olarak görmekten geri kalmayacak, övgülerini esirgemeyecektir.

Her geçen gün yalnızlığın koynuna biraz daha düşen Maupassant, iyileşmek amacıyla kentten kente, kasabadan kasabaya dolaşmaya koyulur. Önce Divonne'a gider, oradan Champel'e geçer, sonra Nice'e uzanır; ama ruh sağlığına bir türlü tamamen kavuşamaz. *Parnasse*'çı şairlerden J.M. Heredia'ya yazdığı bir mektup, içinde bulunduğu ruhsal durum konusunda oldukça aydınlatıcıdır: "Kararımı verdim. Uzun süre sürdürmeyeceğim. Yaşamak istemiyorum. Yaşama bir göktaşı gibi girdim, ondan bir yıldırım gibi çıkacağım..."

1 Ocak 1892'de annesiyle birlikte Nice'e gider. Bir akşam yemeği sonrası birdenbire aklına esip tek başına gittiği Cannes'da bir otel odasında kitap açacağıyla canına kıymak isterse de başaramaz. Bu intihar girişiminden sonra, Doktor Blanche'ın Paris'teki sağlık evine kaldırılır ve orada kendine gelemeden 6 Temmuz 1893'te ölür.

* * *

Maupassant'ın sanatı her şeyden önce insan ruhunun derinliklerine inmiş bir sanat olmasıyla belirginleşir. Çeşitli gazeteler için yazdığı *fars* türünden hafif yapıtları hesaba katılmayacak olursa, yapıtlarının çoğuna ince bir mizahın, çoğu kez sarsıcı, tırmalayıcı boyutlara erişen

bir kara güldürünün, her zaman alttan alta yürüyen bir melankolinin egemen olduğunu kolaylıkla görürüz. Maupassant'da en bürlesk, en yüzeysel, en sıradan bir *farsta* bile bu burukluğu görmek mümkündür.

Ustası Flaubert gibi, sözcükleri kuyumcu titizliğiyle işleyen bir üslupçu değildir Maupassant. Ama Maupassant'ın üslubu diyebileceğimiz şey de, daha çok doğal, yalın, kendiliğinden bir yazma yetkinliğidir. Maupassant'ın eserleri her türlü güzel söz söyleme kaygısından uzaktır. Bu bakımdan tümceleri Flaubert'inkilere oranla çok daha canlı, somut ve dolaysızdır.

Sanatında hep daha fazla önem vermeye çalıştığı "sözcük ekonomisi" anlayışı, Maupassant'ı Naturalistlerin içinde bulundukları boğulma tehlikesinden uzak tutan bir öğe olmuştur. Öte yandan buna koşut olarak, Naturalistlerin her şeyi kuşatıp kucaklamak isteyen "tüm gerçek"i yansıtma ilkesine karşı Maupassant yalnızca kendi "alçakgönüllü gerçek" ilkesini çıkarmakla yetinmiştir. Naturalistlerin aşırılığa kaçan belgecilik eğilimleri, Maupassant'da yerini her zaman ölçülü ve dengeli olmaya çalışan bir seçiciliğe bırakır; onu Naturalistlerden çok Klasikçilere yaklaştıran da işte sanatının bu özelliğidir.

Çizdiği görüntüler ister taşra, ister burjuva ve küçük burjuva, isterse bürokrat-memur dünyasından olsun, Maupassant hemen hemen tüm yapıtlarında bu değişik çevrelerin can alıcı özelliklerini vermeyi büyük ölçüde başarabilmiş bir yazardır. Bu çevrelere ait törelerin dile getirilmesiyle, bu törelerin yarattığı bireylerin iç evrenlerinin dile getirilmesi Maupassant'da aynı ustalıkla gerçekleşir.

Maupassant'ı dünya edebiyatı düzeyinde usta bir öykücü katına yükselten niteliklerin başında, kuşkusuz, ele

alıp işlediği tema ve konuların sınırsız çeşitliliği gelir. Bunların bileşimini de aşk, ölüm, korku, yalnızlık gibi ana temalarla, burjuva aile yaşantısı, düşmüş kadınlar, taşra töreleri, aldatılmış kocalar, çeşitli saplantılar gibi ikincil temalar oluşturur.

Maupassant hiçbir zaman bir Zola gibi bilimsellik savında olmamış, kendine örnek aldığı Flaubert'in "yazı işçiliği" tutumunu elinden geldiği kadar sanatına dökmeye çalışmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu işçilik, Maupassant için amaç değil araç olan bir edebiyat öğesidir. Flaubert'in Maupassant'a aşılamaya çalıştığı, yazılanlara belli bir nesnellik sağlama ilkesi, onun yaşantıları sanatın süzgecinden geçirmesi açısından önemli bir çıkış noktası da oluşturmuştur.

Maupassant'ın sanatının temelinde *kötümser* bir dünya görüşünün yattığı söylenebilir. Alman filozofu Schopenhauer'ın umutsuzluk felsefesinden büyük ölçüde etkilenmiş olan Maupassant, bu kötümserliği hemen hemen tüm yapıtlarında hissettirir. Schopenhauer'ın felsefi görüşüne denk düşen bir inançla evreni, "kör ve bilinmez güçlerin zincirlerinden boşanışı" olarak görür. Maupassant'a göre, insanı, öteki hayvanlardan pek de üstün tutmamak gerekir; ilerleme denilen olgu bir düşten başka bir şey değildir. Flaubert'e bir roman konusu vermiş olan "aptallık" teması da (*Bouvard ile Pécuchet*)* Maupassant'ın kafasını bir hayli kurcalamış bir temadır. Maupassant her türlü aptallıktan, her türlü saçmalık gösterisinden vebadan kaçar gibi kaçmaya çalıştığını belirtmiş, aptallığın kendisine bir tür dehşet verdiğini söylemiştir.

Maupassant'ın dine karşı tutumu da enikonu olum-

* Flaubert'in, Türkçeye *Bilirbilmezler* adıyla çevrilen eseri. (y.h.n.)

suz ve saldırgandır. Muapassant'a göre hep acının hüküm sürdüğü bir dünyada Tanrı düşüncesine bel bağlamak düpedüz bir sahtekârlıktır. Maupassant taşıdığı bu kötümserliği, yazar olma durumunun insanın sırtına yüklediği *iççağrıyla* temellendirmeye çalışmıştır. Yaşanılan bunca acı karşısında kötümser olmamaya olanak yoktur; ama bu acılar da bir anlamda yazar olmanın hem vazgeçilmez koşulu, hem de alt edilmez sefilliğidir. Yazar, çok bildiği için acı çeken kişidir Maupassant'a göre.

* * *

Maupassant'ın öykülerinden yapmış bulunduğumuz seçki, kuşkusuz, kişisel bir beğeniyi yansıtıyor; bu anlamda kapsayıcı ve kuşatıcı olma savından uzak. Seçkide yer alan öyküler daha çok yalnızlık, korku, aşk, bağlılık gibi temalara ilişkin. Kitaba ayrıca, öykülerin yanı sıra, Maupassant üzerine çeşitli kişilerin tanıklıklarını içeren bir "Belgeler" bölümüyle, Maupassant'ın yaşamı ve yapıtlarının yazılış yıllarını içeren kronolojik bir tablo da eklendi. Bir de yazarın daha önce Türkçeye çevrilmiş yapıtlarına ilişkin bir kaynakça yer alıyor.

Serdar Rifat Kırkoğlu

Kaynakça:

Collection Littéraire-XIXe siècle: Lagarde et Michard-Bordas.

A Lion in the Path: Francis Steegmuller, 1949. The Universal Library.

flaubert'in maupassant'a yazdığı mektup

"Sonuçta aziz dostum, bana canınız çok sıkılmış gibi geldi; şu var ki sıkıntınız beni üzüyor, vaktinizi daha hoş bir biçimde kullanabilirsiniz çünkü. Çalışmak, anlıyor musunuz, delikanlı, bundan daha çok çalışmak gerek. Neredeyse duygusuzun biri olduğunuza yavaş yavaş inanasım geliyor. Evet, delikanlı! Çok kürek çekin! Çok alıştırma yapın! Sizde eksik olan şey, "ilkeler." Ne kadar söylesek az, insana ilkeler gerek; geriye bu ilkelerin neler olduğunu bilmek kalıyor. Bir sanatçı içinse yalnızca tek bir ilke var: Her şeyi sanata feda etmek. Yaşam sanat için bir araç olarak görülmeli, bu kadar!"

Flaubert, *Yazışmalar*
15 Temmuz 1878

flaubert'in maupassant üzerindeki etkisi:

"Eğer insanın bir özgünlüğü varsa, diyordu, onu her şeyden önce ortaya koyması gerekir; eğer böyle bir özgünlüğü yoksa, bir özgünlük bulması gerekir. Yetenek uzun bir sabır işidir. Kimsenin görmediği ve söylemedi-

ği bir yanı keşfedebilmek için, tüm dile getirilmek istenen şeye yeterince uzun ve yeterince dikkatle bakmak söz konusudur. En küçük şey bile biraz bilinmeyen içerir. Onu bulalım..."

Flaubert, bu cümlelerin yanı sıra, tüm dünyada birbirine tamamen benzer iki kum tanesi, iki sinek, iki el ya da iki burun bulunamayacağını belirterek, beni, bir varlık ya da nesneyi birkaç cümlede açık açık tikelleştirmeye, onu tüm öteki varlıklardan, aynı ırk ya da türe giren tüm öteki nesnelerden ayırt etmeye zorluyordu.

Maupassant, *Pierre ile Jean*, Önsöz

maupassant'ın "sanatçı anlatısı" üzerindeki yargısı:

"Düşüncenin tüm nüanslarını verebilmek için, bugün bize sanatçı anlatısı adı altında empoze edilen tuhaf, karmaşık, kalabalık ve anlaşılmaz bir söz dağarcığına gerek yok; tersine, bir sözcüğün tüm değer değişimlerini, kapladığı yere göre açık bir saydamlıkla ayırt etmek gerek... Nadir terimler koleksiyoncusu olmaya çalışacağımıza, birer yetkin üslupçu olmaya çalışalım..."

Maupassant, *Pierre ile Jean*, Önsöz

goncourtların yorumu:

"Maupassant çok dikkate değer bir öykücü, çok hoş bir anlatıcı ama bir üslupçu, bir büyük yazar değil, hiç değil!"

Goncourt, *Günce*,
9 Ocak 1892

maupassant'ın özgünlüğü:

"Maupassant kendisinden on yaş büyük Zola'ya hiçbir şey borçlu değil. Oysa Flaubert'in çocukluk arkadaşının oğlu ve onun Normandiyalı hemşerisi olan Maupassant, bu büyük Normandiyalının manevi oğludur; öylesine ki, belki de hiçbir yazın tarihinde dehaların böyle art arda gelmeleri bu kadar tam, bu kadar dolu, bu kadar mantıksal bir biçimde söz konusu olamayacak, aynı insani deneyim düzeninde, aynı Normandiya doğasında bu kadar özgünlük bulunamayacaktır. Böylesi bir olguya yalnızca resim ekollerinde rastlanılmaktadır: Van Dyck ile Rubens, Véronèse ile Titien.

O, edebiyatta, her şeyden önce öykünün tartışılmaz ustası, öykünün klasiğidir; Mérimée'ye üstünlüğü, *Tavla Partisi*'nin büyük desinatörü gibi ana hatları çizmek yerine, bir resim hamuru içinde yoğurduğu canlı varlıkların sağlamlığı ve çeşitliliğinde billurlaşır; Alphonse Daudet'den ise yalnızca veriminin zenginliğiyle değil, aynı zamanda daha erkeksi, daha keskin, daha dolaysız bir sanatı olmasıyla üstündür."

Thibaudet, *Fransız Edebiyatı Tarihi*

maupassant'ın tekniği:

"Romanda olağanüstü serüvenlere atılan ilginç kişileri ortaya koymak için gerekli zaman ve uzama yer varsa da, öyküde bu böyle değildir. Öyküde kişilerin etiyle kemiğiyle birkaç sözcük içinde çizilmeleri gerekir. Böylesi betimlemelere, hiçbir şey, ortalama tipten daha uygun düşmez: Tip belleğimizde bir yerlerdedir; imgeyi uyandırmak her şeye yeter. Maupassant'ın başarısı da buradadır... Maupassant'ın, karakterlerin çizilmesine uyguladığı aynı yöntem, çizilen görünümler için de işe

yarar. Bunları olağanüstü ölçeklerde seçtiği pek enderdir. En başarılı olduğu tipler de en çok tanıdığı tiplerdir. Loti gibi düş gücümüzü hiç görmediğimiz dekorları imgelemeye zorlamaz: Tersine, gördüklerimizi çağrıştırarak, bize bunları yeniden görme şaşkınlığını verir, ama tabii temel özellikleri seçip ayıklayan sanatçı gözleriyle."

Marcel Prévesot,
Maupassant'dan Seçme Öyküler, Önsöz

maupassant'ın kötümserliği:

"Bana kimi zamanlar her şeyin boşunalığına, yaratıkların bilinçdışı kötülüğüne, geleceğin boşluğuna (bu gelecek ne olursa olsun) ilişkin öylesine açık seçik algılar geliyor ki, her şeye karşı hüzünlü bir kayıtsızlık hissediyorum."

Yazışmalar, Maupassant'dan Flaubert'e
5 Temmuz 1878

Bu açıklama Schopenhauer'ın Maupassant üzerindeki etkisini göstermektedir; Alman filozofu da benzer sözlerle evrensel yanılsamayı mahkûm ediyordu. Maupassant'ın kötümserliği aynı zamanda öykücüye insan aptallığı üzerine düşünceler esinleyen Flaubert'in etkisiyle de açıklanıyor. Şöyle diyordu Maupassant:

"Gülünç, gülünç mü gülünç şeyler görüyorum; tabii hüzünlü, hüzünlü mü hüzünlü şeyler de var; kısacası başka yerlerde olduğu gibi burada da her şey saçma mı saçma."

Yazışmalar, Maupassant'dan Flaubert'e
26 Aralık 1879

turgenyev, tolstoy ve "madam tellier'nin evi"

Tolstoy, *Zola, Dumas, Guy de Maupassant* başlıklı yapıtında, Turgenyev'in onu nasıl Maupassant'a ilgi göstermeye yönelttiğini anlatır.

"Sanıyorum bana 1881'de yaptığı ziyaret sırasındaydı; Turgenyev bavulundan *Madam Tellier'nin Evi* adlı Fransız'ca küçük bir kitap çıkartıp bana uzattı. 'Fırsat bulursan oku' dedi, görünüşte kayıtsız bir sesle. 'Genç bir Fransız yazarının, fena değil. Bu genç senin yapıtlarını biliyor ve onlara büyük hayranlık duyuyor' diye de ekledi, sanki beni onun lehine heveslendirmeye çalışıyordu...

O zamanlar, yani 1881'de, dünya görüşümdeki dönüşümümün doruk noktasındaydım ve bu dönüşüm içinde, eskiden kendimi tümüyle adadığım sanat denilen etkinlik, benim için yalnızca önemini yitirmekle kalmamış, aynı zamanda gözümden bir hayli de düşmüştü. Bunun için Turgenyev'in bana salık verdiği yazıların, o zamanlar benim açımdan hiçbir çekiciliği yoktu. Ama Turgenyev'i kırmamak için bana verdiği kitabı okudum. Kitabın konusunun anlamsızlığına ve uygunsuzluğuna karşın, daha ilk öyküde kitabın yazarının yetenek denilen şeye sahip olduğu düşüncesine hak verdim. Ama bu küçük kitap ne yazık ki, yetenek dışında, her sanat yapıtında olması gereken başlıca üç koşuldan yana noksandı. Bu koşullar da şunlardı: 1) Yazar ile konusu arasında normal bir ilişki, yani ahlaki bir ilişki; 2) Bir ve aynı şey olan sergileme açıklığı ya da biçim güzelliği; 3) İçtenlik, yani sanatçının betimlediği şey için hissedilen gerçek bir sevgi ya da nefret duygusu. Bu üç koşuldan Maupassant yalnızca son ikisine sahipti. Birincisinden tümüyle yoksundu."

Tolstoy özellikle Maupassant'ın baştan çıkarma olaylarını betimleyişindeki kızgınlık yokluğundan hoşnut de-

ğildi; bir de Maupassant'ın, köylüleri yalnızca kayıtsızlıkla değil, sanki onlar birer vahşi hayvanmışçasına horgörüyle betimleyişine içerliyordu. Onun "Bir Kır Partisi", "Paul'ün Karısı" ve "Bir Çiftlik Kızının Öyküsü" adlı çalışmalarını o kadar itici buldu ki bir ara Maupassant'dan umudunu tamamen kesti. Ne var ki Maupassant'ın 1883'te çıkan *Bir Yaşam* adlı romanı Tolstoy'u yeniden coşkulandırdı; Tolstoy bu romanı Hugo'nun *Sefiller*'inden bu yana yazılmış en iyi Fransız romanı olarak nitelendiriyordu.

sartre'ın, maupassant'ın sanat tekniği üzerine görüşleri:

"Öykülerinin yapısı hemen hiç değişmez: Burada ilkin dinleyiciler verilir; bunlar, akşam yemeğinden sonra bir salonda toplanmış parlak ve kibar bir topluluktur genellikle. Vakit gecedir ve gece, yorgunlukları da, tutkuları da, her şeyi yok etmektedir. Ezilenler uyumaktadır, başkaldıranlar da öyle; dünya karanlıklara gömülmüştür, tarih dinlenmektedir. Hiçlikle çevrili bir ışık küresi içinde, yalnız kendi törenleriyle uğraşan şu seçkinler sınıfı ayaktadır. Bu sınıfın üyeleri arasında entrika, aşk, kin var mıdır? Bize bir şey söylenmez bu konuda, zaten arzular da, kızgınlıklar da yatışmıştır: Bu erkekler ve kadınlar kültürlerini ve davranışlarını *saklamakla* ve incelik kurallarına bakarak birbirlerini *tanımakla* uğraşmaktadırlar. Onlar düzeni en ince biçimiyle tasarlamaktadır; gecenin dinginliği, tutkuların suskunluğu, her şey, artık hiçbir yeni olay olmayacağını düşünen ve kapitalist düzenin ölümsüzlüğüne inanan yüzyıl sonlarının statik kentsoylu sınıfını simgelemeye yardım etmektedir. Burada anlatıcı işe karışır: Bu, "çok görmüş, çok okumuş ve okuduğunun çoğunu kafasında tutmuş" yaşlıca bir insandır; doktor, asker, sanatçı ya da Don Juan,

her ne olursa olsun, mesleğini çok iyi bilen biridir. O, saygıdeğer ve rahat bir efsaneye göre, insanın tutkularından sıyrıldığı ve gelip geçmiş tutkulara hoşgörüyle baktığı yaşa ulaşmıştır. Yüreği gece gibi dingindir; anlattığı öykünün etkisinden kurtulmuştur; acı çekmişse bile, bu acıyı bal eylemeyi bilmiştir. Onu yeniden ele almakta ve doğru olarak, özel görünümü altında incelemektedir. Evet, bir sarsıntı olduğu doğrudur, ama bu sarsıntı çoktan geçmiştir. Oynayanlar ölmüş, evlenmiş ya da avutulmuştur. Demek ki macera, geçip gitmiş kısa bir düzensizliktir. Şu anda macera bilgelik açısından anlatılmakta, düzen açısından dinlenmektedir. Düzen eninde sonunda baskın çıkar. Her yerde düzen vardır; tıpkı bir yaz günü uyuklayan bir suyun eskiden yalayıp geçmiş olan kırışıklıkları anımsayışı gibi, düzen de yok olup gitmiş eski bir düzensizliği seyretmektedir. Zaten karışıklık oldu mu ki acaba? Apansız bir değişimi ima etmek bu kentsoylu topluluğu korkutabilirdi. Ne general, ne de doktor, anılarını katı olarak sunmaktadır: Bunlar, özünü süzüp aldıkları yaşantılardır ve anlatıcılar, daha söze başlarken, anlatılarından çıkarılacak bir ders bulunduğuna dikkatimizi çekmektedirler. Bu yüzden de öykü açıklayıcıdır: Bir örneğe dayanarak ruhbilimsel bir yasa elde etme amacını gütmektedir. Bir yasanın ya da Hegel'in deyimiyle, değişimin sakin imgesi. Hem değişimin kendisi, yani öykünün bireysel görünümü de yalnızca bir dış görünüş değil midir? Öyküyü açıkladığınız oranda, sonucu nedene, beklenmediği beklenene ve yeniyi de eskiye indirgemiş olursunuz. Meyerson'a göre, 19. yüzyıl bilgininin bilimsel olgu üzerinde yaptığı çalışmayı, anlatıcı da insani olay üzerinde yapmaktadır: Değişik olanı özdeş olan durumuna getirmektedir. Ve ara sıra, muziplik olsun diye, öyküsünün gidişine azıcık kaygı verici bir

hava kazandırmak isterse, tıpkı yazarın açıklanamazın ardında dünyaya akılsallığı yeniden getirecek bir düzenin varlığını sezdirdiği şu düş ürünü öykülerde olduğu gibi, değişimin önüne geçilmezliğini ustaca ayarlar. Böylece, bu durağan toplumdan çıkan romancı için değişim, tıpkı Parmenides'in gözündeki gibi, bir *olmayanvarlık*'tır. Claudel'in Kötülük'üne (Şeytan'ına) benzeyen bir şeydir. Hem değişim olsa bile, uyumsuz bir ruhtaki özel bir sarsıntıdan başka bir şey değildir. Söz konusu olan, devinim içindeki bir sistemde –toplumda, evrende– birtakım özel sistemlerin görece bir yalnızlık içinde bulunan özel bir sistemin mutlak devinimini mutlak dinginlik açısından ele almaktır; yani bu sistemi belirlemek için elimizde mutlak dayanak noktaları vardır ve sonuç olarak da onu, mutlak doğruluğu içinde tanımaktayızdır. Ölümsüzlüğü üzerinde düşünen ve bunu törenlerle kutlayan düzenli bir toplumda, insanlardan biri geçip gitmiş bir düzensizliğin hayalini hatırlamakta, onu size yansıtmakta, tam kaygılanacağınız anda bu imgeyi eskimiş bezeklerle süslemekte, sihirli bir değnekle bu hayaleti yok edip onun yerine nedenlerle yasaların ölümsüz aşamalanmasını geçirmektedir. Gizlerini çözdüğü için başından geçen serüvenden ve yaşamdan kendini sıyırmış; bilgilerinin ve yaşantısının yardımıyla dinleyicilerinin üstüne çıkmış olan büyücüde, daha önce sözünü ettiğimiz o yücelerden uçan soylu kişiyi tanırız.

Maupassant'ın tekniği üzerinde böyle uzun duruşumuz, bunun, Maupassant kuşağıyla ondan hemen önceki ve sonraki bütün Fransız romancılarının tekniğine temel oluşundandır (...)"

Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir,*
(Çev. B. Onaran)

AYRINTI

franz kafka

dönüşüm

Klasik/Çev: Levent Bakaç/128 sayfa/ISBN 975-605-314-016-0

Çalışma cehennemine fırlatılmış bedenlerin trajedisi işlenir Kafka'nın *Dönüşüm*'ünde. Hepimizin başına gelen bir trajedi bu aslında: Hayatta kalmak için çalışmak zorundayız. Çalışmanın "zorunluluk" olduğu bir dünyada "özgürlüğe" yer olmadığı açık. Dönüşüm'ün satır aralarında köleliğin zincir sesleri duyulur. Aile kurumuna sonuna kadar bağlı olan, baba otoritesinden mustarip, borç batağına saplanmış bir karakterin; kendini bir sabah bir böceğe dönüşmüş olarak bulan Gregor Samsa'nın hazin hikâyesi, modern bireyin hikâyesiyle çakışır. Kapitalist toplumsal düzeneğin alelade bir karakteri olan Gregor Samsa özelinde, her gün aynı saatte uyanmak zorunda olan; akrep ve yelkovanın akışına bağlı olarak hareket eden bedenlerin hayatta kalmak için nasıl çırpındıkları anlatılır:

"Tanrım", dedi Gregor kendi kendine, "ne kadar yorucu bir meslek seçmişim! Sürekli bir seyahat hali. Bu işin telaşı evde kendi işini yapmaktan çok daha büyük, ayrıca başımda bir de bu seyahat belası var: Bir sonraki tren bağlantısına yetişebilme endişesi, düzensiz ve kötü yemekler, sürekli değişen ve hiçbir zaman kalıcılaşmayan insan ilişkileri. Hepsi yerin dibine batsın!"

"Hepsi yerin dibine batsın"da olduğu gibi, dünyayı karşısına alan bir itiraz da vardır Gregor Samsa'nın sesinde, ama derhal sönüp silinecek, hatta komik duruma düşecek bir itirazdır bu...

sâdık hidâyet
kör baykuş

Klasik/Çev: Mehmet Kanar/112 sayfa/ISBN 975-605-314-015-3

Modern İran edebiyatının esas kurucularından biri olarak değerlendirilen Sâdık Hidâyet'in *Kör Baykuş*'u, yirminci yüzyılın en çarpıcı metinlerinden biri. Modern bireyin dramını keskin bir bakışla ve soğukkanlı bir tavırla kurcalayan; insanın açmazlarına, tıkanma noktalarına ışık tutan *Kör Baykuş*, yeniden ve yeniden okunması gereken kitaplardan. İnsanın toplumla, gelenekle, varlık sorunuyla ama daha da önemlisi aşkla olan gerilimli ilişkisine farklı bir pencereden bakarak, bu alanlara dair yeni anlamlar üretir ve aşk duygusunun insanın dünyadaki yegâne duygusu olduğu inancına bağlanır. Elbette "ne tür bir aşk?" sorusuna da cevapları vardır Sâdık Hidâyet'in:

Şu yoksulluk, miskinlik dolu dünyada ilk defa sandım ki hayatımda bir güneş ışığı parladı. Ama heyhat! Güneş ışığı değildi bu; belki sadece gelip geçici bir ışık; kadın ya da melek şeklinde görünüp kayan bir yıldız. O bir anlık aydınlıkta, bir saniye zarfında hayatımın bütün bedbahtlıklarını gördüm; bunların görkemini fark ettim. Sonra bu ışık, kaybolması gereken karanlık girdabında yine kayboldu. Hayır, bu gelip geçici ışığı kendime saklayamadım.

Kör Baykuş bir solukta okunan anlatılardan; yalnızca aşk değil, hayat ve ölüm hakkında da cesur ve radikal çıkışlarda bulunan ve klasikleşen bir metin...

a. çayanov
biraderim aleksey'in köylü ütopyası ülkesine seyahati

Klasik/Çev. İhya Kahraman/160 sayfa/ISBN 975-605-314-022-1

Bir tarım uzmanı olan Aleksandr Çayanov, "kolektifleştirmeyi izleyen dönemde Rus köylü ekonomisinin doğası tarafından ortaya konan sorunların anlaşılması için" yazdığı bu romanı, Sovyet Devrimi'nin hemen ertesinde, 1920 yılında yayımlamıştı. Çayanov, *Biraderim Aleksey'in Köylü Ütopyası Ülkesine Seyahati*'nde 1921'de uyuyup gözlerini 1984'te açan kahramanı aracılığıyla kentlere karşı köyleri temel alan gelecek ütopyasını tasvir eder. Çayanov daha iyi bir sosyalizme dair hayallerini dile getirirken, ütopya ve hicvin olanaklarından yararlanarak, yalın ve abartısız bir dil kurar:

Aleksey'in üzerine ölümcül bir uyku çöktü ve artık iyice yorgun düşen aklı, ne olursa olsun herhangi bir şeyi kavramayı, sindirmeyi reddediyordu. Lambayı söndürdü, gözlerini kapattı, lâkin Catherine'in gözleri bir türlü gözünün önünden gitmiyordu... Ancak gecenin geç saatlerinde uykuya dalabildi.

20. yüzyılın ilk yarısında yoksul halkların en büyük ütopyası sosyalizmdi. Bir ütopyanın içinde yaşarken oradaki aksaklıkları fark ederek yazılmış bir ütopya olarak Çayanov'un romanı, edebiyat tarihinin kayıp hazinelerindendir.

nikolay v. gogol
palto

Klasik/Çev: Aslı Takanay/*96 sayfa/ISBN 975-605-314-028-3*

Toplumsal hayatın kıyısında yer alan "silik" bir karakterin, Akakiy Akakiyeviç adlı sıradan bir "devlet memuru"nun trajikomik hikâyesi anlatılıyor Gogol'ün *Palto*'sunda. Trajik olanla komik olanın ustaca bir araya getirildiği bu hikâye, gerek Rus edebiyatını gerekse dünya edebiyatını yarattığı karakter itibariyle derinden etkilemiştir. Modern hayatın bürokratik mekanizmaları içine çekilmiş, para sıkıntısı çeken, işini kaybetmekten ürken, çevresindeki insanlar tarafından sürekli aşağılanan, ezilip hor görülen bir memurdur Akakiyeviç. Kendini gerçekleştirdiği tek eylemse, "şevkle" yaptığı işidir:

Bu işte, yani mektupları temize çekme işinde sadece kendine ait, değişik, hoş bir dünya bulurdu. İşini yaparken duyduğu mutluluk yüzünden okunurdu; bazı harfler gözdesiydi ve sıra bu harfleri yazmaya geldiğinde kendinden geçer, gözlerini kırpıştırır, gülümser ve sanki dudaklarıyla kalemine yardım ederdi. Yüzüne bakınca kaleminin ucundan hangi harfin dökülmekte olduğu kolayca anlaşılırdı.

Kara kışın soğuğundan korunmak için bir paltoya ihtiyaç duyan Akakiyeviç'in, bu paltoyu güç bela edinmesiyle birlikte bütün hayatı alt-üst olur, komik olan yerini trajik olana bırakır...

19. yüzyıl Fransız edebiyatının en güçlü kalemlerinden olan Maupassant'ın hikâyeleri, hayatla sanat arasındaki sınırları ortadan kaldıran cinsten. Hayat sanattan, sanat da hayattan kopuk değildir Maupassant'ın estetik dünya görüşünde. Modern insanın "iç dünyasının" detaylı bir biçimde resmedildiği hikâyelerinde, doludizgin akan bir hayat sevincine paralel olarak, alttan alta işleyen melankolik, ürkütücü ve karanlık duygular da var. Maupassant'ın hikâyelerinde dönemin toplumsal kompozisyonunda yer alan neredeyse bütün varoluşların portrelerini bulmak mümkün. Yüksek sosyetenin çıtkırıldım hanımefendilerinden ve beyefendilerinden söz ettiği kadar izbe sokaklarda dolanan fahişelerden, yoksullardan da söz eder Maupassant. Alkolikler, uyuşturucu bağımlıları ve deliler gibi toplumun çeperlerinde konumlanmış bireylerin hikâyelerini anlatan Maupassant'ın, burjuva hayatına karşı "aşağıdakiler"den yana bir tavır aldığını söylemek olası:

> *Deliler beni çeker. Bu insanlar, garip düşlerin oluşturduğu gizemli bir ülkede, bunaklık denilen şeyin o içine girilmez bulutu içinde yaşarlar. Yeryüzünde gördükleri, sevdikleri, yaptıkları her şey, onlar için, eşyaların ve insan düşüncesini yöneten tüm yasaların dışında, imgesel bir varoluş içinde yeniden başlar.*

Keskin zekâ yaratıcı deha ile birleşince; aşk, entrika, kin, umut, korku gibi insani duygulara bambaşka açılardan ışıklar düşülüyor Maupassant'ın hikâyelerinde...

20 ₺

AYRINTI • KLASİK
ISBN 978-605-314-027-6
9 786053 140276